Poštarina plaćena u gotovu

ŽIVOT

3-4

Rujan-
Prosinac
XXIV - 1943

SADRŽAJ

Život

Broj 3-4 Rujan-prosinac 1943.

Urednik: Franjo Krautzer D. I., Zagreb, Palmotićeva 31 - Brzgl. 24-169 Izlazi 4 puta godišnje. — **Predplata** (1943.) 100 Kuna; za đake 80 Kuna. — (Ček. rač. br. 34.160) — **Uprava:** Zagreb Palmotićeva 31 — **Tiskara** »Glasnik« (I. Nikolić D. I.), Zagreb — Sve dopise, časopise za zamjenu, knjige za ocjenu molimo slati na: **Uredničtvo »Života«, Zagreb, Palmotićeva 31.**

UREDNIČTVO JE PRIMILO:

Octave Aubry: Kralj Rima. Poviest Napoleonovog sina. Prevela Božena Begović. Izdanje: Suvremena biblioteka.
P. Hieronymus Bakotin O. F. M. S. Theologiae Doctor: De notione lucis et tenebrarum in Evangelio S. Joannis, Dubrovnik 1943. Croatia.
Milan Begović: Kritike i prikazi. Izdanje Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1943.
Julije Benešić. Kritike i članci. Naklada Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1943.
Daniel Crljen: Naš Poglavnik. Nakladna knjižara »Velebit«, Zagreb 1943.
Ján Domasta, Slovenské legendy, Vydala spolok sv. Vojtecha, Trnava 1943.
Ján Domasta, Vranka Hanka — múdra mestianka. Obrazky kresil: Laco Ozábal. Vydal spolok sv. Vojtecha v Trnave.
Dr. Zvonimir Dugački i Krešimir Filić, Velika Župa Zagorje. Izdanje Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1942.
Franajo Horvat-Kiš: Sabrana djela. II. dio, Putopisi, članci i neobjavljeni rukopisi. Suvremena biblioteka, Zagreb 1943.
Franjo Horvat-Kiš: Sabrana djela. I. dio, Pripoviesti i crtice. Suvremena biblioteka, Zagreb 1943.
Rikard Jorgovanić: Pripoviesti. III. Izdanaje Hrvatskoga izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1943.
Rikaard Jorgovanić: Praipoviesti. IV. Izdanje Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1943.
Angel Karalijčev: Pripoviesti. Preveo s bugarskog Joza Živković. Izdanje Matice Hrvatske, Zagreb 1943.
Paul Keller, Tri prstene a iné novely. Preložil: Valer Vnuk. Vydal spolok sv. Vojtecha, Trnava.
Kai Sheng Chen: Zadatci, granice i provođenje vojnog gospodarstva. Izdanje Matice Hrvatske, Zagreb 1942.
Andrea Majocchi: Dnevnik kirurga. Preveli Neva Valles i Ante Velzek. Naklada A. Velzek, Zagreb 1943.
Dr. Julije Makanec: Razvoj državne misli od Platona od Hegela. Ustaški nakladni zavod, Zagreb 1943.
Dr. V. Keilbach: Tajanstvene poruke »duhova«. Da li se javljaju duše pokojnih? Zagreb 1943.
Dr. Dragutin Kniewald: Pastirsko bogoslovlje. Svezak I. Dušobrižnik, Zagreb 1943.
Antun Matasović: Crno kraljevstvo. Roman seoskog svećenika. Hrvatsko književno družtvo sv. Jeronima, Zagreb 1942.

(Nastavak na 3. strani omota)

ENCIKLIKA SV. OTCA PAPE PIA XII.

O MISTIČKOM TIELU ISUSA KRISTA TE O NAŠOJ VEZI S KRISTOM U TOM TIELU

UVOD*

LJEPOTA CRKVE I PLEMSTVO VJERNIKA

Nauka o mističnom Tielu Kristovu — a to je Crkva (usporedi Kol. 1, 24), — primljena prvotno iz ustiju samoga Spasitelja, tako liepo osvietljuje ono veliko, nikada dosta uzvisivano dobročinstvo najintimnijega našeg sjedinjenja s toli uzvišenom Glavom; predmet je, bez sumnje, koji svojom uzvišenošću i dostojanstvom zove sve ljude, u kojima djeluje Božji Duh, da ga promotre, i prosvietljujući njihove pameti, veoma ih potiče na ona spasonosna djela, koja odgovaraju ovim zapoviedima. Zato držimo, da Nam je dužnost, da vam o tom progovorimo u ovom Encikličnom Pismu, razvijajući i tumačeći napose ono, što se odnosi na vojujuću Crkvu. Na što Nas ne pokreće samo silna uzvišenost ove nauke, nego i prilike sadašnjeg vremena.

UTJEŠNOST TE NAUKE ZA VJERNIKE

Kanimo dà, govoriti o bogatstvima pohranjenima u krilu Crkve, koju je Krist stekao svojom krvi (Djela Ap. 20, 28) i čiji se udovi diče Glavom, ovjenčanom trnovim viencem. Što je pak jasni dokaz, da se najuzvišenije i najodličnije stvari ne rađaju nego samo iz bolova; zato valja, da se i mi radujemo združeni s Kristovim mukama, da se kličući uzradujemo i onda, kad se On objavi u svojoj slavi (Uzpor. I. Petr. 4, 13).

A nadati se je, da će ove Naše zapoviedi i poticaji donieti vjernicima obilnije plodove baš u sadašnjim prilikama: znademo naime, da će tolike nevolje i boli, koje u ovo tako burno doba pregorko muče nebrojene ljude, ako ih primaju smirena i dobrovoljna srdca kao iz Božje ruke, da će ih, nekim već naravnim učinkom odvrnuti od zemaljskih i prolaznih stvari i prikloniti k nebeskima i vječnima i da će u njima probuditi neku tajanstvenu žeđu za duhovnim dobrima i snažnu želju, koja će ih, uz poticaje Božjega Duha goniti, tako rekavši siliti, da brižnije traže ono, što se odnosi na Božje Kraljevstvo. Jer što se ljudi više odkidaju od tašti-

---

* Donosimo ovdje skraćeni tekst enciklike sv. Otca Pape Pija XII. o mističnom tielu Kristovu (De Mystico Iesu Christi corpore deque nostra in eo cum Christo coniunctione) najvećim dielom prema prievodu, koji je izašao u Katoličkom Listu. Naslovi i podnaslovi ne nalaze se u izvorniku.

na ovoga svieta i oslobađaju od neuredne ljubavi k zemaljskim dobrima, to bez sumnje postaju sposobniji, da upoznaju svietlo nebeskih tajni. A danas se možda jače nego ikada prije, upoznaje malovriednost i ništetnost zemaljskih stvari, kad se ruše kraljevstva i države, kad se silna imovina i bogatstvo svake ruke potapaju po golemim prostorima oceana i kad se gradovi, mjesta i plodne zemlje zasiplju groznim ruševinama i oskvrnjuju bratoubijstvima.

NJENA KORIST ZA NEKRŠĆANE

Osim toga, nadamo se, da ovo, što ćemo sada razlagati o mističnom Tielu Kristovom, ne će biti bez ugodnosti i bez koristi dapače i onima, koji se nalaze izvan krila Katoličke Crkve. I to ne samo za to, što njihova naklonost prema Crkvi — kako se zapaža — raste iz dana u dan sve više, nego i zato, što i oni gledaju, kako se danas diže narod protiv naroda, kraljevstvo protiv kraljevstva i kako su do u neizmjernost porasle nesloge, zavisti i uzroci neprijateljstva. A ako obrate oči na Crkvu i kad promatraju njezino od Boga primljeno jedinstvo, po kojem se svi ljudi svih plemena u bratskom savezu spajaju s Kristom, tada će jamačno biti prisiljeni diviti se družtvu s takovom ljubavi i po nadahnuću i pomoću milosti Božje biti će potaknuti, da zažele, te i oni budu dionici istog jedinstva i te iste ljubavi.

OVA NAUKA MORA BITI OČIŠĆENA OD SVAKE ZABLUDE

Najglavniji pak razlog, zašto ćemo sad dosta obširno obrađivati ovu uzvišenu nauku, jest Naša pastirska skrb. Mnogo je doduše već o tomu pisano i nije nam nepoznato, da se danas mnogi većim žarom bave ovim proučavanjima, koja zaslađuju i hrane pobožnost kršćana. To pak, čini se, dolazi odatle, što — i obnovljeno proučavanje svete liturgije i uvedeno češće primanje Euharistijske okrepe i napokon, što nas danas veseli, pojačano štovanje presvetoga Srdca Isusova, — privedoše mnoge do većeg promatranja neshvatljivoga bogatstva Kristovog, koje je pohranjeno u Crkvi. Razsvietljenju ovoga predmeta doprinielo je, bez dvojbe, dosta i to, što su, u novije doba izdani spisi o Katoličkoj Akciji, sve više učvrstili vezu vjernika međusobno i sa crkvenim upraviteljstvom (hierarhijom), a u prvome redu s Rimskim Papom. I ako se možemo doista s pravom radovati radi gore spomenutih činjenica, to nipošto ne možemo zatajiti, da ne samo što u pogledu te nauke šire težke zablude oni, koji su odieljeni od prave Crkve, nego da su se i među vjernike uvukla mišljenja, koja su ili netočna ili sasvim kriva, pak odvode duše s pravog puta istine.

Dok naime s jedne strane još postoji lažni r a c i o n a l i z a m, koji smatra absurdnim sve što nadilazi i nadvisuje sile ljudskoga uma, i dok se uza nj naslanja poznata vrsta zablude takozvani v u l g a r n i n a t u r a l i z a m, koji ne vidi i ne će da vidi u Crkvi ništa drugo, nego samo puku juridičnu i družtvovnu (socijalnu) organizaciju, dotle se s druge strane uvlači lažni m i s t i c i z a m, koji izvrće Sveto Pismo, nastojeći odstraniti nerazorive granice između stvorova i Stvoritelja.

TRI CILJA ENCIKLIKE

Razmislivši sve to dobro pred Bogom: zato, da savršena ljepota Crkve zasja novim sjajem; da se što bolje iztakne divna i u nadnaravni red uzdignuta uzvišenost vjernika, koji su u Kristovom Tielu združeni sa svojom Glavom; da se napokon podpuno spriječi uvlačenje mnogih zabluda u ovoj stvari; smatrali smo svojom pastirskom dužnošću, da putem ovoga Encikličnog Pisma razložimo svemu puku kršćanskom nauku o mističnom Tielu Isusa Krista i o sjedinjenju vjernika sa božanskim Odkupiteljem u tom Tielu; i da ujedno iz te preugodne nauke iznesemo neke misli, po kojima će veće proučavanje ove tajne donositi sve to obilnije plodove savršenstva i svetosti.

PRVI DIO: CRKVA JE MISTIČNO TIELO KRISTOVO

Da se definira i prikaže pravu Kristovu Crkvu — koja je sveta, katolička, apostolska, Rimska Crkva — (Uspor. Const. de fid. cath., cap. 1), nema ništa odličnijega, ništa izvrstnijega, a niti nešto većma božanskog od onog izraza, kojim se Crkva naziva »m i s t i č n i m T i e l o m I s u s a K r i s t a«. To izražavanje proiztiče i kao cviet izbija iz mnogih mjesta Svetoga Pisma, a nalazi se i u spisima Svetih Otaca.

CRKVA JE »TIELO«

a) jedno, nerazdjeljivo, vidljivo;

Sveto Pismo često nazivlje Crkvu tielom. »Krist je, veli Apostol, Glava Tiela Crkve (Kol. 1, 18). Ako je pak Crkva tielo, onda mora biti nešto, što je jedno i nerazdjeljivo, prema onoj Pavlovoj: »Mnogi, jedno smo tielo u Kristu (Rimlj. 12, 5). A ne samo, da mora biti jedno i nerazdjeljivo, nego i konkretno i vidljivo, kako to tvrdi Naš Predšastnik blage uspomene Leon XIII. u enciklici Satis Cognitum: »Crkvu baš zato, jer je tielo, očima gledamo« (Uspor. A. S. S., XXVIII., p. 710). Zato se udaljuju od Božje istine i u zabludi su oni, koji si Crkvu zamišljaju tako, da ju se ne može ni dohvatiti ni vidjeti, nego da je, kako vele, samo nešto »p n e u m a t i č n o«, po čemu su mnoge zajednice kršćana, iako zbog razilaženja u vjerovanju živu međusobno odieljene, ipak povezane nevidljivim vezom.

b) organski i hierarhijski složeno

Kao što se u prirodi tielo ne sastoji od bilo kakove hrpe udova, nego mora biti sastavljeno od takozvanih organa, — to jest udova, koji nemaju svi isto djelovanje i u zgodnom su redu slo-

ženi, — tako se i Crkva mora nazvati tielom najviše radi toga, što je sastavljena od dielova, koji su međusobno izpravno i skladno svrstani i razpoređeni i što je snabdjevena različnim udovima, koji se međusobno popunjuju.

Nipošto se pak ne smije držati, da je — ovako složen, ili kako vele, organski sačinjen — sastav Tiela Crkve već zaključen i dovršen time, što imade hierarhijske stupnjeve i da se jedino od njih sastoji. Ne valja također ni ono, što drži protivno mišljenje, da se naime sastoji jedino od karizmatika, snabdjevenih čudesnim darovima, kojih ne će, dakako, u Crkvi nikada uzmanjkati.

No svakako treba smatrati primarnim i glavnim udovima one, koji u takovom Tielu imadu duhovnu vlast, jer se preko njih, po odredbi samoga Božanskog Odkupitelja, trajno nastavljaju učiteljska, kraljevska i svećenička služba Kristova. Ipak s punim pravom Crkveni Otci, kad veličaju službe, stepene, stanja, redove, poslove u ovome Tielu nemaju pred očima samo one, koji su urešeni svetim redovima, nego i sve one, koji prigrlivši evanđeoske savjete, provode ili djelatni život među ljudima, ili skroviti u tišini ili nastoje oko obojega, već prema posebnoj ustanovi svojega reda. Oni (Crkveni Otci) imaju pred očima i one, koji su se premda živu u svietu, svom dušom posvetili bilo tjelesnim, bilo duhovnim djelima milosrđa; govore također i o onima, koji živu u urednom braku. Dapače, što treba iztaknuti, napose u sadašnjim prilikama, da i otčevima obitelji i majkama, zatim krstnim kumovima i kumama, poimence onim laicima, koji pomažu hierarhiju Crkve u širenju kraljevstva Božanskog Odkupitelja, pripada u kršćanskoj zajednici častno, i ako zauzimlju često skromno mjesto. I oni se mogu, po Božjem nadahnuću i njegovom pomoći, dovinuti do vrhunca svetosti, koje, prema obećanjima Isusa Krista, ne će u Crkvi nikada uzmanjkati.

c) Udovi mističnog tiela

Među udove Crkve broje se stvarno samo oni, koji su primili kupelj preporođenja i izpoviedaju pravu vjeru, te se nisu po nesreći odciepili od cjeline Tiela, niti ih je zakonita vlast izključila zbog pretežkih prekršaja.

Ne valja međutim mišljenje, da je Tielo Crkve, zato što je obilježeno Kristovim imenom, već i sada za zemaljskog putovanja sastavljeno od udova, koji se odlikuju svetošću ili da se sastoji samo od zajednice onih, koji su od Boga preodređeni za vječno blaženstvo. Ne tako, jer Spasitelj poradi svoga neizmjernog milosrđa ne izključuje ni iz svoga mističnog Tiela one, kojima nije ni nekoć kratio, da budu s njime zajedno kod stola. (Uspor. Mat. 9, 11; Mark. 2, 16; Luka 15, 2).

CRKVA JE »MISTIČNO« TIELO KRISTOVO

Iz dosadašnjega smo razlaganja, Častna Braćo, vidjeli, da je Crkva tako složena, te se može uzporediti s tielom; preostaje

nam sada još da jasno i točno razložimo, zašto se nju ne naziva kakvim drugim tielom, nego Tielom Isusa Krista. To dolazi odatle, što je Naš Gospodin Osnivač, Glava, Uzdržavaoc, Spasitelj toga Tiela.

Kad hoćemo, da ukratko razložimo, u kojem je smislu Krist osnivač svoga družtvovnog (socialnog) Tiela, odmah nam dolaze na pamet rieči Našega Predšastnika bl. usp. Leona XIII.: »Crkva, koja je već bila začeta, rodila se iz samoga boka drugoga Adama, kao usnulog na Križu, a ljudima se svečanim načinom prvi puta objavila na preslavni dan Duhova« (Encycl. Divinum Illud: A. A. XXIX, p. 649). Božanski je naime Odkupitelj počeo graditi mistični hram Crkve kad je propovijedajući dao svoje zapoviedi; završio ga onda, kad je proslavljen visio na Križu; a tada ga je istom očitovao, kad je na vidljiv način poslao nad učenike Duha Tješitelja.

Drugi razlog, zašto se ovo mistično Tielo, t. j. Crkva, kiti Kristovim imenom, jest u tome, što je Krist — i to moraju svi priznati — u punom smislu rieči — Glava tog Tiela. »On je, kako reče Pavao, Glava Tiela Crkve« (Kol. 1, 18). On je Glava, po kojoj čitavo, skladno sastavljeno Tielo raste i napreduje na svoje sazidanje (Uzpor. Efež., 4, 16 i Kol. 2, 19).

Ponajprije, jasno je, da Božjega Sina i Blažene Djevice treba nazivati Glavom Crkve iz osobitog jednog razloga, a to je posebna njegova uzvišenost. Glava je naime postavljena na najvišem. A tko je postavljen na višem od Krista Boga, koga moramo priznavati »prvorođenim od svih stvorova« (Kol., 1, 15), jer je Rieč Vječnoga Otca? Tko stoji na većoj visini od Krista čovjeka, koji je rođen od bezgrješne Djevice, a pravi je i naravni Sin Božji, i koji je zbog čudesnog i slavnog uzkrsnuća od mrtvih, pošto je pobiedio smrt, postao »prvorođeni od mrtvih« (Kol. 1, 18; Odkriv., 1, 5)? Tko je napokon na višem vrhuncu od njega, koji na jedan sasvim čudnovat način spaja zemlju s nebom, jer je »jedan... posrednik između Boga i ljudi« (I. Tim., 2, 5); i koji je, uzdignut na Križ, kao na priestolje milosrđa, sve k sebi privukao (Uzpor. Iv. 12, 32); a i napokon, jer njega, sina čovječjega, koji je izabran između nebrojenih, Bog ljubi više od sviju ljudi, od svih anđela i od svih stvorova (Uzpor. Ćiril Aleks., Comm. in Joh. 1, 4; P. G. LXXIII, 69; Sv. Toma, I. q. 20, a. 4, ad 1).

Krist upravlja i ravna Crkvom

Budući da Krist zauzima tako uzvišeno mjesto, s punim pravom je samo On onaj, koji Crkvom upravlja i ravna; zato ga se i s istog razloga mora uzporediti s glavom. Jer, kao što je glava — da se poslužimo riečima Ambrozijevim — »priestolnica« tiela (Hexaëm., VI, 55: Migne, P. L. XIV, 265); te ona, jer je obdarena većim darovima, po samoj naravi upravlja svim udovima, nad koje je postavljena, da se za njih brine (Uzpor. August. De

Agon. Christ., XX, 22; Migne, P. L. XL, 301), tako i božanski Odkupitelj vlada i upravlja čitavom kršćanskom državom.

U tu je svrhu dao Apostolima i njihovim nasljednicima trostruku vlast, naime: ljude naučavati, upravljati ih i privoditi k svetosti. Tu vlast, koja je točno izražena u pojedinačnim zapoviedima, ovlastima i službama, postavio je primarnim zakonom čitave Crkve.

Sam izravno, nevidljivim načinom

Ali, božanski naš Spasitelj i sam izravno ravna i upravlja svojom Crkvom, koju je osnovao. On naime vlada u dušama i srdcima ljudi te i iste buntovne volje savija i kao sili. »Srdce je kraljevo u ruci Gospodnjoj, on ga naklanja kamo god hoće« (Poslov., 21, 1). Tim pak unutarnjim upravljanjem brine se on, kao »pastir i biskup naših duša« (Uzpor. I. Petr. 2, 25) ne samo za pojedince, nego i za čitavu Crkvu, bilo što prosvietljuje i jača njezine upravljače, da mogu svaki svoju službu vjerno i plodonosno vršiti; bilo što — naročito u težim prilikama vremena — podiže u krilu Majke Crkve muževe i žene, koji se odlikuju sjajem svetosti, da budu primjer ostalim vjernicima, po čemu napreduje njegovo mistično Tielo. Ovdje valja i to dodati, da Krist s neba uviek s posebnom ljubavlju gleda svoju neokaljanu Zaručnicu, koja radi i trpi u ovom zemaljskom izagnanstvu; i kad ju vidi, da je u pogibli, izbavlja ju iz olujnih valova ili sam lično ili po svojim anđelima (Uzpor. Dj. Ap. 8, 26; 9, 1-19; 10, 1-17; 12, 3-10) li po onoj, koju zovemo Pomoćnicom Kršćana ili po drugim nebeskim zaštitnicima; a kad je utišao i smirio more, razblažuje ju mirom »koji nadilazi svaki osjećaj« (Filip. 4, 7).

I vidljivim načinom po Papi

Ne valja, ali, držati, da on upravlja (Crkvom) samo nevidljivim načinom (Uzpor. Leo XIII., Satis Cognitum: A. S. S., XXVIII, 725) ili samo prigodice, nego naprotiv: Božanski Spasitelj ravna svojim mističnim Tielom na vidljiv i redoviti način po svome Namjestniku (Zamjeniku) na zemlji. Poznato je naime svima, Častna Braćo: nakon što je Krist Gospodin za vrieme svoga smrtnoga života sam lično na vidljiv način ravnao »malim stadom« (Luka 12, 32), da je onda, kad se spremao da ostavi ovaj sviet i vrati se k Otcu, vidljivu upravu čitave zajednice, koju je osnovao, povjerio Prvaku Apostolâ. Jer, kako je premudar, nije mogao družtvovno (socialno) tielo Crkve, koje je osnovao, ostaviti bez vidljive glave. Ne može se to pobijati tvrdnjom, kao da bi zbog uređenja prvenstva vlasti (primata jurisdikcije) u Crkvi, ovakovo mistično Tielo imalo dvie glave. Jer Petar je snagom prvenstva samo zamjenik (vikar) Kristov i stoga je samo jedna vrhovna Glava ovoga Tiela, naime Krist, koji, iako ne prestaje tajnovitim načinom sam upravljati Crkvom, ipak, po onomu, koji na zemlji zastupa njegovu osobu,

ravna i vidljivim načinom tom istom Crkvom, koja se poslije njegovog Uzašašća na nebo ne sazidava više samo na Njemu, nego i na Petru, kao na vidljivom temelju. Da sačinjavaju samo jednu Glavu Krist i njegov Namjestnik, to je svečano naučavao Naš Predšastnik neumrle uspomene Bonifacije VIII. u Apostolskom Pismu »Unam Sanctam« (Uzpor. Corp. Jur. Can., Extr. comm. I, 8, 1), a od tada nisu to nikada prestali opetovati njegovi nasljednici.

Zato se nalaze u pogibeljnoj zabludi oni, koji misle, da mogu posjedovati Krista Glavu Crkve iako vjerno ne prianjaju uz njegovog Namjestnika na zemlji. Odstranivši naime tu vidljivu Glavu i razkinuvši vidljive veze jedinstva tako zamagljuju i iznakazuju mistično Tielo Kristovo, da ga oni, koji traže luku vječnoga spasenja, ne mogu više vidjeti ni naći.

Po biskupima

Što smo ovdje kazali o obćoj Crkvi, to se isto mora kazati i za pojedinačne zajednice vjernika, bilo na Iztoku, bilo na Zapadu, koje sve sačinjavaju jednu Crkvu Katoličku: njima također upravlja Isus Krist po glasu i vlasti pojedinog vlastitog Biskupa. Stoga ne samo da treba Crkvene Predstojnike (biskupe) smatrati odličnim udovima obće Crkve, budući da su na posve poseban način vezani sa božanskom Glavom čitavoga Tiela, te se zato s pravom nazivlju »prvim dielovima Gospodinovih udova« (Grgur Vel., Moral., XIV, 35, 43: Migne, P. L., LXIV, 1062); nego su oni, svaki pojedini u svojoj vlastitoj Biskupiji i pravi Pastiri, koji u Kristovo ime pasu i upravljaju svaki svoje povjereno mu stado (Uzpor. Conc. Vat., Const. de Eccl., cap. 3); ali u tom nisu podpuno neodvisni, nego stoje pod dužnom vlasti Rimskoga Biskupa (Pape), premda je njihova jurisdikcionalna vlast redovna, podijeljena im izravno od istoga Vrhovnog Svećenika (Pape). Radi toga ih puk mora poštivati, jer su po Božjoj odredbi nasljednici Apostolâ (Uzpor. Cod. Jur. Can., can. 329, 1); i većma, nego li za svjetske pa i najviše upravnike, vriedi za Biskupe ona rieč: »Nemojte dirati u moje Pomazanike!« (I. Paralip., 16, 22; Ps. 104, 15), jer oni su urešeni pomazanjem Duha Svetoga.

Suradnja udova sa Glavom

Ne smijemo ipak misliti, da Krist Glava, zato što zauzima tako visoko mjesto, ne zahtieva pomoć od Tiela. Jer i za ovo mistično Tielo treba reći ono, što sv. Pavao tvrdi za sastav ljudskoga tiela: »Ne može reći... glava nogama: ne trebate mi« (I Kor., 12, 21). Bjelodano je, da vjernici bezuvjetno trebaju Božanskog Spasitelja, jer je on sam rekao: »Bez mene ne možete ništa učiniti« (Iv. 15, 5) i jer, po izreci Apostolovoj, svaki porast u sazidavanju ovoga mističnog Tiela biva od Krista kao Glave (Uzpor. Efež., 4, 16; Kološ. 2, 19). Ipak, valja držati i to, makar izgledalo veoma čudno, da i Krist treba svoje udove. Prvo zato, što osobu

Isusa Krista predstavlja Vrhovni Svećenik (Papa), koji opet mora pozvati tolike druge, da s njim surađuju u njegovom trudu, da ga ne satre težina pastirske službe; on treba da bude svaki dan krieplien snagom molitava čitave Crkve. A i u koliko Spasitelj sam upravlja Crkvom nevidljivim načinom, on hoće, da mu udovi njegovog mističnog Tiela pomažu u izvršivanju odkupiteljskog djela. To dakako ne biva zato, kao da bi on bio potreban ili slab, nego zato, što je on to tako uredio na veću slavu svoje neokaljane Zaručnice (Crkve). Kad je umirao na Križu, dao je Crkvi bez ikakove njezine suradnje, neizmjerno blago Odkupljenja. A kad se pak radi o dieljenju toga bogatstva, onda ne samo da je to djelo posvećivanja predao svojoj Zaručnici, nego hoće još i to, da to posvećivanje na nekin način i izvire iz njezinoga djelovanja. Doista, potresna je to tajna i o kojoj se nikad ne može dovoljno razmišljati, naime, da spasenje mnogih ovisi o molitvama i o svojevoljnim trapljenjima, što ih u tu svrhu preuzimlju na sebe udovi mističnog Tiela Isusa Krista, da ovisi i o djelovanju, što ga trebaju pružati našem božanskom Spasitelju kao pomoć suradnje Pastiri i vjernici, u prvome redu otci i majke obitelji.

Krist posvećuje Crkvu i vjernike

Krist je prvi uzrok (auctor) i stvaralac (effetor) svetosti. Ne može biti ni jednoga spasonosnog čina, koji ne bi proizlazio od Njega, kao iz nebeskog izvora. »Bez mene, reče, ne možete ništa učiniti« (Uzpor. Iv. 15, 5). Ako u duši osjećamo boli radi počinjenih grieha i kajemo se, ako se sa sinovskim strahom i ufanjem opet obraćamo k Bogu, uviek to kod nas biva po njegovoj sili. I milost i slava imadu svoj izvor u neizcrpivoj njegovoj punini. Osobito pak važnije udove svoga mističkog Tiela Spasitelj naš stalno dariva darovima savjeta, jakosti, svetoga strahá i pobožnosti, da čitavo Tielo iz dana u dan sve više napreduje u svetosti i neporočnosti života. I kad se diele sakramenti Crkve izvanjskim obredom, On je onaj, koji proizvodi učinak u dušama (Uzpor. Sv. Toma, III., qu. 64, a. 3). On također hrani vlastitim tielom i krvlju one, koje je odkupio, utišava uzburkane i smetene pokrete duše; On umnaža milosti i pripravlja dušama i tjelesima postignuće nebeske slave.

Ne veli se samo zato, da Spasitelj dieli udovima svoga mističnog Tiela ovo bogatstvo Božje dobrote, što ga od Vječnoga Otca ishodi bilo euharistijskom žrtvom na zemlji bilo proslavljenom na nebesima, prikazujući mu rane i moleći, nego i zato što izabire, određuje i dieli pojedincima pojedine milosti »po mjeri, koju je Krist darovao« (Efež. 4, 7). Odatle sliedi, da od Božanskog Odkupitelja, kao iz prvog izvora crpi snagu »cielo tielo složeno i združeno svakim vezom, da jedan drugom pomaže silom, koja je odmjerena svakome pojedinom dielu; a to čini da raste tielo na usavršenje svoje u ljubavi (Efež. 4, 16; uzpor. Kol. 2, 19).

Krist u svojoj osobi personificira Crkvu

Ono što smo gore razložili, Častna Braćo, gdje smo naime zbijeno i kratko predočili način, kako Krist Gospodin hoće, da bogati darovi njegove božanske punine u Crkvi djeluju, da bi mu ona postala što sličnijom, bez sumnje je ne mali povod, da razčlanimo još i treći razlog, iz kojega se također izvodi, zašto se družtvovno Tielo Crkve kiti Kristovim imenom; a taj je razlog u tomu, što naš Spasitelj zajednicu, koju je osnovao, također i personificira.

Kako točno i oštroumno primjećuje Belarmin (Uzpor. De Rom. Pont., I, 9; De Concil., II., 19), nema se ovaj naziv Tiela Kristova izvoditi samo odatle, što je Krist Glava svojega mističnog Tiela, nego i odatle, što On Crkvu tako podržava i tako u Crkvi na neki način živi, da je ona kao druga Kristova osoba. To tvrdi i Naučitelj naroda pišući Korinćanima, kad Crkvu naziva »Kristom«, bez da išta uz to pridodaje (Uzpor. I. Korinć., 12, 12); pošao je bez sumnje u tom tragom Učiteljevim, koji mu je doviknuo, kad je progonio Crkvu: »Savle, Savle, zašto me progoniš?« (Uzpor. Djela ap. 9, 4; 22, 7; 26, 14). Dapače, ako ćemo vjerovati (Grguru) Niškomu, Apostol Crkvu č e š ć e naziva (jednostavno) »Kristom« (Uzpor. Grgur Niški, De vita Moysis: Migne, P. G., XLIV, 383); a nije vam, Častna Braćo, nepoznata ni ona Augustinova izreka: »Krist propovieda Krista« (Uzpor. Serm., CCCLIV, 1: Migne, P. L., XXXIX, 1563).

Duh sveti, poslan od Krista, duša je tog tiela

Ako li pobliže promotrimo princip života i kreposti, što ga je Krist dao i iz kojega izviru svi darovi i stvorene milosti, lako ćemo opaziti da to nije nitko drugi, nego sâm Tješitelj Duh (Sveti), koji od Otca i Sina izlazi i koji se osobitim načinom naziva: »Duh Kristov« ili »Duh Sina (Rimlj., 8, 9; II. Kor., 3, 17; Galać., 4, 6). Tom je naime Silom (Duhom Svetim) Sin Božji uresio svoju dušu već u samome krilu neoskvrnute Djevice; taj se Duh naslađuje, što može stanovati u blagoslovenoj duši Odkupiteljevoj, kao u svojem najmilijem hramu; toga nam je Duha Krist zaslužio na Križu prolievajući svoju Krv; Njega je napokon, udahnuvši Ga Apostolima, dao Crkvi, da može opraštati griehe (Uzpor. Iv. 20, 222). No dok je Krist jedini, koji je primio toga Duha u svoj punini (ne na mjeru) (Uzpor. Iv. 3, 34), to se članovima mističnog Tiela dieli od punine samoga Krista, po mjeri, koju je Krist darovao (Uzpor. Efež. 1, 8; 4, 7). I nakon što je Krist proslavljen na Križu, njegov se Duh preobilno izlieva na Crkvu, da bi tako ona i svaki od njezinih udova iz dana u dan postajali sve sličniji našemu Spasitelju. Kristov je to Duh, koji nas je učinio posincima Božjim (Uzpor. Rimlj., 8, 14-17; Galać., 4, 6-7), da bismo se jednom »svi, gledajući odkrivenim licem slavu Gospodnju, preobrazili u istu sliku, iz slave u slavu« (Uzpor. II. Korinć., 3, 18).

Taj je Kristov Duh i onaj nevidljivi uzrok povezanosti sviju dielova Tiela međusobno kao i njihove veze s Glavom, jer On je čitav u Glavi, čitav u Tielu i čitav u pojedinim udovima; On je u njima prisutan i pomaže ih raznoliko, već prema različnosti njihovih dužnosti i zvanja i prema tomu, da li su na većem ili manjem stupnju duhovnoga savršenstva.

Tu je prisutnost i djelovanje Duha Isusa Krista sažeto i liepo označio vema mudri Naš Predšastnik vječne uspomene Leo XIII. u encikličnom pcsmu D i v i n u m i l l u d : »To je dosta utvrditi, da pošto je Krist Glava Crkve, Duh Sveti je duša njezina« (A. S. S. XXIX, pag. 650).

Krist je čuvatelj Crkve

Ovo naše dosadašnje razlaganje o »mističnoj Glavi« (Uzpor. Ambroz. De Elia et ieiun., 10, 36-37 et in Psalm., 118, serm. 20, 2: Migne, P. L., XIV, 710 et XV, 1483) ostalo bi nepotpuno, kad se ne bismo barem malo dotakli ove izreke istoga Apostola: »Krist je Glava Crkve: On je Čuvatelj njezinoga Tiela« (Efež. 5, 23). Tim je riečima izražen posljednji razlog, zašto se Tielu Crkve pridaje Kristovo ime. Krist je naime božanski Čuvatelj toga Tiela.

Što je naš Spasitelj nekoć viseći na Križu započeo, to On neprestance nastavlja u nebeskom blaženstvu: »Glava naša, veli sv. Augustin, za nas posreduje: jedne udove prima, jedne bičuje, jedne očišćava, jedne tješi, jedne stvara, jedne poziva, jedne natrag dozivlje, jedne popravlja, jedne obnavlja« (Ennar. in Ps., LXXXV, 5; Migne, P. L., XXXVII, 1085). Mi pak svi moramo s Kristom u tom spasonosnom poslu sudjelovati, »jer se svi iz jednoga i po jednomu i sami spasavamo i druge spasavamo« (Klement Aleks., Strom., VII, 2: Migne, P. G., IX, 413).

Crkva nije fizičko tijelo Kristovo

Prelazimo sad, Častna Braćo, na daljnje razpravljanje, u kojem želimo razjasniti, zašto se Tielo Kristovo, što jest Crkva, zove m i s t i č n o. Taj naziv, kojim se služe brojni pisci staroga vremena, potvrđuju i mnoge izprave Rimskih Papa. Mnogi razlozi govore u prilog tomu nazivu: baš po njemu moći je razlikovati družtvovno Tielo Crkve, kojemu je Glava i upravljač Krist od njegovoga fizičkog Tiela, rođenog od Djevice Bogorodice, kojim sjedi s desne Otcu i krije se pod euharistijskim velom; i onda, što je zbog današnjih zabluda od velike važnosti, tim se nazivom Tielo Crkve razlikuje od svakoga naravnog bilo fizičkog bilo, kako kažu, moralnog tiela.

Crkva nije fizičko tijelo Kristovo

Dok naime u naravnom (fizičkom) tielu princip jedinstva tako veže dielove, da su oni pojedini sasvim lišeni takozvane samosvojnosti, to u mističnom Tielu naprotiv, i ako je međusobna povezanost vrlo tiesna, sila njezina tako međusobno spaja udove, da oni

pojedini sasvim sačuvaju vlastitu osobnost. Ako li promatramo međusobni odnos cjeline i pojedinih udova, vidjet ćemo, da su u svakom živom fizičkom tielu svi pojedini udovi određeni da konačno budu jedino na korist čitavoga tjelesnog sastava, dočim u družtvovnom skupu ljudi — ako gledamo samo pod vidom koristi — članovi, jer su osobe, usmjeruju se konačno u korist sviju i svakog pojedinog člana. Kao što je, — da se vratimo opet na naš predmet, — Sin Vječnoga Otca s neba sišao radi našega vječnoga spasenja, tako je osnovao i Tielo Crkve te ga obogatio Božjim Duhom, da omogući i osigura blaženi život bezsmrtnim dušama prema onoj Apostolovoj: »Jer je sve vaše; a vi ste Kristovi; a Krist je Božji« (I. Kor. 3, 23; Pijo XI, Divini Redemptoris: A. A. S. 1937, p. 80). Kao što je cilj Crkve dobro vjernika, tako je ona određena, da bude i na slavu Božju i na slavu Onoga, koga je Bog poslao: Isusa Krista.

Niti je samo obično ljudsko družtvo

Ako li uzporedimo mistično Tielo sa t. zv. moralnim, zapazit ćemo među njima ne malu razliku, što je od velikoga značenja i važnosti. U tielu, koje nazivaju moralnim, princip je jedinstva zajednički cilj i zajednička usmjerenost sviju k istom cilju pomoću dužtvovne vlasti; dočim u mističnom Tielu, o kojem razpravljamo, k tomu nastojanju pridolazi i drugi unutarnji princip, koji postoji i djeluje kako u čitavom sastavu tako i u pojedinim njegovim dielovima, te je tako uzvišen, da sam po sebi nadilazi svaki drugi princip povezanosti bilo fizičkoga bilo moralnog tiela. A taj je, kako smo gore rekli, ne naravnoga nego vrhunaravnoga reda, dapače, on je sam u sebi doista neizmjeran i nije stvorenje: to je naime Božanski Duh, koji je, kako veli Anđeoski Naučitelj »jedan te isti brojem, a cielu Crkvu izpunja i povezuje« (De Veritate, q. 29, a 4, c.).

U Crkvi vlada i pravo i ljubav

Iz toga, što smo, Častna Braćo, do sada razvijajući i tumačeći prikazali, jasno proizlazi, kako se u težkoj zabludi nalaze oni, koji si po svome prohtjevu predstavljaju Crkvu kao sakrivenu, a nipošto vidljivu; isto tako i oni, koji ju opet smatraju samo ljudskom ustanovom, koja ima stanovito disciplinsko ustrojstvo i izvanjske obrede, bez ikakovog dioničtva na vrhunaravnom životu. (Uzpor. Ondje, str. 710). Dok naprotiv, kao što Krist, Glava i Uzor Crkve, »nije čitav (Krist), ako u njemu gledamo samo na vidljivu ljudsku narav..., ili samo na nevidljivu Božansku narav..., nego je On jedan sa dvie i u obadvie naravi..., tako je i mistično njegovo Tielo (Uzpor. Ondje, str. 710). Zato je Rieč Božja uzela na sebe ljudsku narav bolima podložnu, da se ustanovom vidljive zajednice Božanskom Krvi posvećene, čovjek privede putem vidljivog upravljanja k nevidljivim stvarima.« (Sv. Toma, De veritate, qu. 29, a. 4, ad 3).

Zato žalimo i osuđujemo i žalostnu zabludu onih, koji sanjaju o tobožnjoj nekakvoj Crkvi, koja bi bila družtvo što živi od (međusobne) ljubavi (članova) i veza im je (samo) u bratimstvu, dok toj zajednici suprostavljaju — ne bez prezira — drugu, koju zovu juridičnom. A to dieliti je zabluda: oni naime ne vide da je Odkupitelj htio, da ista zajednica ljudi, koju je On osnovao, bude družtvo u svojoj vrsti savršeno te snabdjeveno pravnim (juridičnim) i družtvovnim (socialnim) uslovima (elementima) da može nastavljati na zemlji spasonosno djelo Odkupljenja (Sabor Vatik. Sess. IV, Const. dogm. de Eccl., prol.), a s istog tog razloga, radi postignuća tog istog cilja, htio je da istu tu zajednicu obogaćuje Duh (Sveti) Tješitelj darovima i milostima.

Ako li vidimo u Crkvi nešto, što odaje slabost naše ljudske naravi, nema se to pripisati juridičnom njezinom uređenju, nego većma tužnoj sklonosti pojedinaca na zlo, koju sklonost Božanski Osnivač Crkve trpi i u istim višim udovima svoga mističnog Tiela, da bi se izkušala krepost i ovaca i Pastira te da im porastu zasluge kršćanske vjere. Krist naime ne će, kako smo gore rekli, da budu grješnici izključeni iz družtva, koje je On osnovao. Ako dakle neki udovi boluju na duhovnim bolestima, to ne može biti razlog, zašto bismo smanjili našu ljubav prema Crkvi, nego neka nam to bude povod, da povećamo svoju sućut prema njezinim udovima.

Kad god dakle spominjemo »mistično« Tielo Isusa Krista, sama ta rieč znači za nas ozbiljnu opomenu. Ta je opomena na neki način sadržana u ovim riečima Sv. Leona: »Spoznaj, o kršćanine, svoje dostojanstvo i ti, koji si postao dionikom Božje naravi, nemoj se nedostojnim življenjem vraćati u prijašnju nizkost. Misli na to, kakve Glave i kakvoga si Tiela ud« (Serm. XXI, 3: Migne, P. L., XIV, 192-193).

DRUGI DIO: JEDINSTVO VJERNIKA S KRISTOM

Htjeli bismo sada, Častna Braćo, da osobito govorimo o našem jedinstvu s Kristom u tielu Crkve. Jer to je, kako izpravno primjećuje sv. Augustin (por. August., Contra Faust., 21, 8: Migne, P. L., XLII, 392), stvar velika, skrivna i božanska, pa se stoga često događa, da su je neki krivo shvatili i zlo protumačili. Prije svega to je najtješnjije jedinstvo. Jer u sv. Pismu prikazuje se vezom čiste ženidbe i poređuje sad životnom jedinstvu loze sa čokotom sad opet sraščenosti našeg tiela (por. Eph., V, 22-23; Ioann., XV, 1-5; Eph., IV, 16). Nadalje, u nadahnutim knjigama iztiče se tako njegova intimnost, da najstariji dokumenti, koji su nam stalno predavani od Otaca, i koji se temelje na izreci Apostolovoj »On (Krist) je glava Crkve« (Col., I, 18), uče, da božaski Spasitelj sačinjava sa svojim družtvovnim Tielom jednu jedinu mističnu osobu, ili, kako veli Augustin, cielog Krista. (Cf. Enarr. in Ps., XVII, 51 i XC, II, 1: Migne, P. L., XXXVI, 154 i XXXVII, 1159). Dapače i sam Spasitelj nije se ustručavao porediti ovo jedinstvo s onim divnim jedinstvom po kojem je Sin u Otcu a Otac je u Sinu (Ionn., XVII, 21-23).

LJUBAV PREMA KRISTU, NAŠOJ GLAVI

Ako su veze vjere i ufanja, kojima smo povezani s našim božanskim Spasiteljem u njegovom mističnom Tielu, od veoma velika značenja, to su i veze ljubavi od ne manje važnosti i učinka. Jer ako je i naravna ljubav, iz koje proizlazi pravo prijateljstvo, nešto uzvišeno, što tek treba reći o onoj svrhunaravnoj ljubavi, koju sam Bog ulieva u naše duše? »Bog je ljubav« i tko je u ljubavi, u Bogu je i Bog je u njemu« (I. Joann., IV, 16). Ta ljubav, kao po nekom od Boga postavljenom zakonu, čini, da On, ljubeći nas, silazi u nas, koji ga ljubimo, prema božanskim riečima: »Ako me tko ljubi, . . . i Otac moj će njega ljubiti i k njemu ćemo doći i kod njega boraviti« (Ioann., XIV, 23). Ljubav nas dakle, tjesnije nego ikoja druga krepost, sjedinjuje s Kristom. I mnogi su se sinovi Crkve, zapaljeni njezinim nebeskim žarom, radovali, što su bili radi njega osramoćeni i što su mogli prihvatiti i najteže žrtve do zadnjeg daha i do prolića svoje krvi. Stoga nas i bodri naš božanski Spasitelj s ovim riečima: »Ustrajte u mojoj ljubavi« (Joann., XV, 9).

LJUBAV UDOVA MEĐU SOBOM

Ali treba da se ljubavi prema Bogu nadovezuje ljubav prema bližnjemu. Kako bismo naime mogli tvrditi da ljubimo našeg božanskog Spasitelja, ako mrzimo one, koje je on odkupio svojom predragocjenom krvi, da ih učini udovima svog mističkog Tiela? Stoga nas i opominje apostol, koga je Krist najviše ljubio: »Kaže li tko: ja ljubim Boga a mrzi svog bližnjega, lažac je. Jer tko ne ljubi svog brata koga vidi, kako će ljubiti Boga koga ne vidi? I ovu zapovied imademo od Boga, da tko ljubi Boga, ljubi i brata svoga.« (I. Joann., IV, 20-21).

KRIST NAS NEIZMJERNO LJUBI

Jedinorođeni Sin Božji obuhvatio nas je već prije početka svieta svojom vječnom, neizmjernom spoznajom i neprolaznom ljubavlju. I da bi nam tu ljubav vidljivim i divnim načinom odkrio, prisvojio si je hipostatskim sjedinjenjem našu narav, čineći time, kako veli s bezazlenošću jednostavnošću sv. Maksim Turinski, da »u Kristu put naša ljubi nas same.« ((S e r XXIX,: Migne, P. L., LVII, 594).

PREBIVANJE DUHA SVETOGA U NAMA

Doista nije nam nepoznato da u shvaćanju i tumačenju, koje se odnosi na nauku o našem sjedinjenju s božanskim Spasiteljem i osobito u nauci o prebivanju Duha Svetoga u dušama, imade mnogo koprena, kojima su zastrte kao maglom zbog slabosti našeg uma.

Ali mi znamo da iz izpravnog i ustrajnog iztraživanja ove materije, iz sukoba različitih mišljenja, iz suradnje različitih teorija, samo ako se ta iztraživanja vode ljubavlju prema istini i dužnim poštivanjem Crkve, izviru i proizlaze dragocjena svjetla pomoću kojih dolazimo do pravog napredka u svetim studijima ove vrsti. Stoga ne kudimo one, koji sa svim silama nastoje oko različitih puteva i metoda u pretresu i razjašnjavanju ovog uzvišenog otajstva našeg sjedinjenja sa Kristom. Ali svi, ako neće da se udalje od prave nauke i ispravnog naučavanja Crkve, neka drže, da je sigurno i da ne podlieže razpravljanju ovo: mora se zabaciti u ovom mističnom sjedinjenju svaki način po kojem bi vjernici radi bilo kojeg razloga tako prešli red stvorenja i krivo prešli u područje Božanskoga, da bi se im ma i jedan atribut vječnog Boga mogao pridavati kao vlastit. Nadalje treba da drže čvrsto i sa svom sigurnošću da je u ovim stvarima sve zajedničko Presvetom Trojstvu, ukoliko se sve odnosi na Boga kao na najviši djelatni uzrok.

Potrebno je da misle i na to, da se tu radi o skrivenoj tajni, u koju se u ovom zemaljskom progonstvu ne može podpuno zagledati, ma kako zastor odkrivali, niti ju je moguće ikad ljudskim jezikom opisati. Kaže se, da Božanske Osobe stanuju (u nama), u koliko su nedokučivim načinom prisutne u razumnim stvorovima, koji s njima saobraćaju po spoznajama i po ljubavi (Uzpor. Sv. Toma, I, qu. 43, a. 3), ali na neki način, koji sasvim nadilazi svaku narav, te je najtješniji i sasvim osebujan. Da bar malo zagledamo u to, nemojmo podcieniti onaj put i način, koji Sabor Vatikanski (Sess. III, Const. de fide cath., cap. 4) za takve stvari veoma preporuča; a koji nam daje svietla za bar djelomično upoznavanje Božjih tajna; taj je pak način u tomu, da uzpoređujemo tajne međusobno i opet s njihovom konačnom svrhom. Zato je vrlo zgodno ono, što Naš Predšastnik bl. usp. Leon XIII., kad govori o ovom našem sjedinjenju s Kristom i o stanovanju (Duha) Svetoga Tješitelja u nama, obraća pogled na ono blaženo nebesko gledanje, u kojem će se ova mistična veza jednom dovršiti i postići svoje usavršenje. »Ova divna veza, veli on, koju nazivamo prebivanjem (Božjim u nama), razlikuje se od one kojom su nebesnici združeni s Bogom u blaženstvu, samo položajem iliti stanjem« (Uzpor. Divinum illud: A. S. S. XXIX, p. 653). U tom će se gledanju moći na sasvim čudesni način ojačanim vrhunaravnim svietlom promatrati Otca, Sina i Božjega Duha, kroz svu vječnost iz najveće blizine gledati izlaženje Božanskih Osoba i uživati slično blaženstvo, kakovo posjeduje presveto i nerazdruživo Trojstvo.

PRESV. EUHARISTIJA SLIKA I SREDSTVO NAŠEGA SJEDINJENJA S KRISTOM

Čini nam se, kao da bi bilo nepodpuno ovo što smo do sada iznieli o najužem sjedinjenju mističnog Tiela Isusa Krista s njegovom Glavom, kad ne bi k tomu dodali barem nešto o Presvetoj Euharistiji, po kojoj se to sjedinjenje u ovom smrtnom životu razvija do najvišega stupnja.

Htio je naime Krist Gospodin, da se to divno i nikad dosta pohvaljeno sjedinjenje, po kojem se združujemo međusobno i sa našom Božanskom Glavom, posebno očituje vjernicima po Euharistijskoj Žrtvi. Kod te žrtve svećenici zastupaju ne samo našega Spasitelja, nego i čitavo mistično Tielo te pojedine vjernike; tu ujedno i sami vjernici, združeni zajedničkim prošnjama i molitvama, po rukama istoga svećenika prikazuju Vječnomu Otcu najmiliji prinos hvale i zadovoljštine za potrebe čitave Crkve: neokaljanog (naime) Jaganjca, koji postaje prisutan na oltaru jedino po rieči svećenika. I kao što je Božanski Odkupitelj umirući na Križu, sama sebe prikazao Vječnom Otcu kao Glavu čitavoga ljudskoga roda, tako On »u ovoj čistoj žrtvi« (Malah., 1, 11) prikazuje nebeskom Otcu ne samo sebe, kao Glavu Crkve, nego (prikazuje) u sebi i svoje mistične udove, koje sve, pa i one slabije i bolestnije nosi On u svojemu Srdcu punom ljubavi.

Sakramenat Euharistije, ta živa i veoma čudesna slika jedinstva Crkve — u koliko kruh, koji se posvećuje, od mnogog zrnja postaje jedna cjelina (Uzpor. Didache, 9, 4) dariva nam sâm izvor nebeske milosti, da od Njega crpimo onoga Duha ljubavi, po kojem ne živimo više našim životom nego Kristovim i u svim udovima njegovog družtvovnog Tiela ljubimo samog Odkupitelja.

Zato, ako li ih danas, u ovim težkim prilikama vremena, imade dosta, koji su se toliko priljubili uz Krista Gospodina, velom Euharistije zakritoga, da ih od njegove ljubavi nisu kadri razstaviti: ni nevolja, ni stiska, ni glad, ni golotinja, ni pogibao, ni progonstvo, ni mač (Uzpor. Rimlj. 8, 35), tada je jasno, da sveta Pričest — čije je češće primanje čak od djetinjstva po Božjem Promislu opet uvedeno, — može biti izvor takove jakosti, koja je neriedko kadra učiniti od kršćana i heroje te ih podržavati.

ZABLUDE S OBZIROM NA NAUKU O MISTIČNOM TIELU

Ako kršćani budu, Časna Braćo, podpuno i ispravno shvatili ove stvari i marljivo ih se držali, to će še laglje moći čuvati onih zabluda, koje uz veliku pogibelj katoličke vjere i smutnju duhove izviru iz iztraživanja ove teške materije, koja neki neodgovorno poduzimlju.

Mi nismo naravno tielo Kristovo, nismo božanstvo

Ima ih, koji ne misle dosta, da je Apostol Pavao govorio o ovom predmetu metaforički ne razlikujući (kao što je to neobhodno nužno) posebna i vlastita značenja naravnog tiela, moralnog tiela i mističnog tiela, pa stoga krivo tumače to jedinstvo. Po njima morao bi se božanski Spasitelj s udovima Crkve sjediniti i sliti u jednu te istu fizičku osobu, pa dok ljudima pridaju stvari božanske, podčinjaju Isusa Krista zabludama i slabostima ljudskim. Daleko je od lažnosti ovakve nauke katolička vjera i zapovied svetih Otaca, odbija ih misao i nauk Apostola naroda, koji iako divnim spajanjem sjedinjuje Krista i mistično Tielo, ipak ih međusobno protustavlja kao Zaručnika i Zaručnicu (Cf. Eph., V, 22-23).

Vjernici zadržavaju svoju slobodu i odgovornost

Ista tako je daleko od istine pogibeljna zabluda onih, koji nastoje iz tajanstvenog sjedinjenja svih nas sa Kristom izvesti neki nezdravi k v i e t i z a m, po kojem bi se sav duhovni život kršćana i sav njihov napredak u kreposti morao pripisati jedino djelovanju božanskog Duha, isključujući dakle i puštajući po strani dužnu našu suradnju. Nitko sigurno ne može niekati, da je Duh Sveti jedini izvor iz kojega proizlazi u Crkvi i u njezinim udovima svaka sila. Jer »milost i slavu dat će Gospodin« veli Psalmista (Ps., LXXXIII, 12). Ali da bi ljudi uztrajali u svetim djelima, da bi napredovali živo u milosti i u krepostima, da bi konačno težili ne samo prema vrhuncima kršćanske savršenosti, nego da i druge prinukaju prema vlastitim silama na postizavanje te iste savršenosti, sve to nebeski Duh ne će izvršiti, ako sami ljudi ne budu svaki dan surađivali djelatnom marljivošću. »Jer, kako primjećuje sv. Ambrozije, božanska se dobročinstva ne daju onome koji spava, nego onome koji bdije.« (Expos. Evang. sec. Luc., IV. 49; Migne, P. L., XV., 1626). Jer ako u našem smrtnom tielu udovi jačaju i razvijaju se neprekidnim radom, to se onda još više događa u družtvovnom Tielu Isusa Krista, u kojem pojedini udovi posjeduju vlastitu slobodu, sviest i djelovanje. Stoga tko reče: »Živim ali ne više ja, nego Krist u meni živi« (Gal., II., 20), taj isti nije oklievao ustvrditi: »njegova milost, t. j. božja, prema meni nije bila uzaludna; dapače trudio sam se više nego svi oni, ne ja doduše, nego milost božja sa mnom.« (I. Cor., XV. 10). Jasno je dakle, da po tim lažnim naukama tajna, o kojoj razpravljamo, ne bi bila na duhovnu korist vjernih, nego bi ih dovela do jadne propasti.

Izpovied lakih grieha

Iz krivih tvrdnja proizlazi i to što neki tvrde da nije potrebno mnogo naglašavati čestu izpovied lakih grieha, jer da je zato najzgodnija obća izpovied, što je čini svakim danom Zaručnica Kristova posredstvom svećenika, kada se uzpinju k oltaru Gospodnjemu. Istina je, da ima mnogo hvalevriednih načina, kao što to vi, prečastna Braćo dobro znate, kojima se mogu ti griesi okajati, ali za najbrži napredak u dnevnome nastojanju oko kreposti preporučamo najtoplije pobožni običaj česte izpoviedi, koji je uveden u Crkvu po nadahnuću Duha Svetoga i po kojem se povećava ispravno spoznavanje samoga sebe, raste kršćanska poniznost, izkorjenjuje se naopako ćudoređe, svladava nemar i duhovna tromost, čisti savjest, jača volja, nalazi spasonosno vodstvo savjesti i povečava se milost snagom samog sakramenta.

Zajednička i posebnička molitva

Ima nadalje i takvih, koji ili nieču svaku pravu djelotvornost našim molitvama ili barem uvjeravaju, da molitve Bogu sa strane pojedinaca nemaju većeg značenja nego da javne molitve,

upotrebljavane u ime Crkve vriede kao takve, jer proizlaze iz mističnog tiela Kristova. Ali to je krivo. Jer božanski Spasitelj nije tiesno sa sobom povezao samo Crkvu kao predragu Zaručnicu nego i duše pojedinih vjernika s kojima žarko želi zadržati se u toplom razgovoru, osobito nakon što su se bili približili euharističkom stolu. Pa iako zajednička molitva, jer proizlazi od majke Crkve, nadvisuje sve ostale poradi časti Zaručnice Kristove, ipak sve molitve, pa i najprivatnije, nisu lišene niti časti niti kreposti, nego veoma mnogo doprinašaju i koriste čitavom mističnom tielu. Jer sve što se učini dobra i ispravna od pojedinih udova, jest na korist svih poradi obćinstva svetih.

Niti se može braniti pojedinim ljudima, zato što su članovi ovoga Tiela, da ne mole za sebe i posebne milosti ili što je potrebno za ovaj život, ako se dakako podlažu volji Božjoj: jer oni ipak ostaju samosvojne osobe i svaki ima svoje vlastite potrebe (Uzpor. Sv. Toma, II. II, qu. 83, a. 5 et 6). Kako pak moraju svi veoma cieniti razmatranje nebeskih stvari, dokazuju to ne samo crkveni izvori, nego i uporaba i primjer sviju, koju su se odlikovali svetošću.

Ima napokon još i takovih, koji vele, da svoje molitve nemamo upravljati na samu osobu Isusa Krista, nego na Boga ili Vječnom Otcu po Kristu, jer da našega Spasitelja kao Glavu njegovoga mističnog Tiela treba smatrati samo »posrednikom između Boga i ljudi« (I. Timot. 2, 5). To ne samo da se protivi shvaćanju Crkve i kršćanskom običaju, nego ne odgovara ni istini. Jer Krist je, da govorimo u doslovnom smislu i točno, Glava čitave Crkve po obadvim svojim naravima zajedno (Uzp. Sv. Toma, De Veritate, qu. 29, a. 4c), kao što je uostalom i sam izjavio: »Ako li me što zamolite u moje ime, to ću učiniti« (Ivan 14, 14). I premda se, osobito u Euharistijskoj Žrtvi — gdje Krist posebnim načinom, jerbo je On ujedno svećenik i žrtva, vrši službu posrednika — molitve većim dielom upravljaju Vječnomu Otcu po njegovom Jedinorođencu, ipak se, i ne rietko, pa i u samoj sv. Misi obraćamo molitvama i Božanskom Odkupitelju, jer potrebno je, da svi kršćani znadu i jasno uvide, da je čovjek Isus Krist također Sin Božji i sâm Bog. I zato, dok se vojujuća Crkva klanja i moli neokaljanom Jaganjcu i presvetoj Hostiji, kao da prilaže glas svoj glasu slavne Crkve, koja vječno pjeva: »Onome što sjedi na priestolju i Janjetu: blagoslov i čast i slava i vlast u vieke viekova« (Apokal. 5, 13).

IV. DIO: O LJUBAVI PREMA CRKVI

Nakon što smo, Častna Braćo, u našoj dužnosti kao Učitelj ciele Crkve prosvietlili razum svjetlom istine razlažući točno ovu tajnu, koja sažima otajstveno sjedinjenje sviju nas sa Kristom, mislimo da odgovara našoj pastirskoj službi dati još koji poticaj

dušama, da bi ljubili to mistično Tielo s onim žarom ljubavi, što se ne ograničuje samo na misli i rieči, nego se prelieva u djela. Jer ako su pripadnici starog Zavjeta mogli o svojoj zemaljskoj državi klicati: »Ako bih te mogao zaboraviti, Jeruzaleme, neka padne u zaborav moja desnica; neka se uz nebce priliepi moj jezik, ne budem li se sjećao tebe, ne bude li mi Jeruzalem iznad svakog drugog veselja« (Ps., CXXXVI, 5-6), s koliko više slave i s koliko većim veseljem moramo se uznositi mi, koji smo građani Grada koji je sagrađen na svetom brdu od živih i izabranih kamena te kojemu je »ugaonim kamenom Isus Krist« (Eph. II., 20; I. Petr. II, 4-5). Jer ništa ne može biti slavnije, ništa plemenitije, ništa bez dvojbe častnije nego li pripadati svetoj, katoličkoj, apostolskoj i rimskoj Crkvi, po kojoj postajemo udovima jednog jedinog i svakog štovanja dostojnog Tiela, gdje nas vodi jedan i tako uzvišeni Vođa, puni smo jednoga božanskog duha, hranimo se u ovom zemaljskom progonstvu jednom naukom i jednim nebeskim kruhom, da se konačno nađemo kao uživatelji jedne vječne blaženosti u nebesima.

LJUBAV PREMA CRKVI MORA BITI ZDRAVA

Da se ne bismo dali zavesti anđelom tame, koji se običaje prikazivati kao anđeo svjetla, neka bude najvišom normom naše ljubavi to, da ljubimo Zaručnicu Kristovu onakvom, kakvom ju je htio Krist stekavši je svojom krvi. Ne samo dakle da nam moraju biti na srdcu sakramenti, kojima nas naša mati Crkva ljubazno hrani, ne samo treba da su nam dragi veliki blagdani, koji se slave na našu utjehu i radost, pa svete pjesme i bogoslužni obredi, kojima ona podiže naše duše nebeskim stvarima, nego treba da uvelike cienimo također i blagoslovine kao i sva ostala pobožna djela po kojima Crkva nastoji prožeti duše Duhom Kristovim za njihovu utjehu. Niti je samo naša dužnost da vratimo, kao što se to dolikuje djeci, majčinsku ljubav Crkve prema nama, nego joj moramo izkazivati također i poštovanje poradi ugleda, koji ima od Krista na taj način, da joj podpuno podlažemo naš sud u znak naše podložnosti Kristu. (Por. II. Kor., X, 5).

U CRKVI MORAMO GLEDATI KRISTA

Da bi takva ljubav zavladala u našim dušama i rásla iz dana u dan, potrebno je da se priviknemo na to da u Crkvi prepoznajemo samog Krista. Jer Krist je, koji u svojoj Crkvi živi, po njoj uči, ravna i posvećuje. Krist je, koji se u mnogovrsnim oblicima objavljuje u različitim udovima svojeg družtva. Ako svi kršćani budu nastojali živjeti s tako snažnim duhom vjere, onda ne samo da će izplatiti svoj dug podložnog čašćenja najuzvišenijim udovima ovog mističnog Tiela i osobito onima, koji će po zapoviedi božanske Glave jednog dana morati položiti račun za naše duše (por. Žid. XIII. 17), nego će imati na srdcu također i one udove, koje je Spasitelj naš napose ljubio: slabe, ranjene i

bolesne, kojima treba naravni ili svrhunaravni liek, pa djecu, kojih je nevinost danas izložena tolikim pogiblima i kojih se nježna duša može oblikovati poput voska, te siromašne konačno u kojima treba da gledamo osobu samog Isusa Krista, kad ih pomažemo. S pravom nas opominje Apostol: udovi tiela, koji se čine najslabijima, potrebniji su, a one, koje manje cienimo, treba okružiti većom čašću.« (I. Kor., XII., 22-23). Mi mislimo, da smo dužni, sviesni najviše odgovornosti kojom smo vezani, ponoviti ovu izreku u ovo naše vrieme, kad gledamo s najdubljom boli, da se tjelesno iznakaženima, duševno bolestnima i onima, koji su nasljedno obterećeni koji puta oduzima život kao da su nesnosni teret za družtvo. Još gore, ovaj se način uzvisuje od nekih kao iznašašće ljudskog napredka, koji da je veoma koristan zajedničkom dobru. Ali tko ne vidi, ako ima iole razuma, da je to ne samo protivno naravnom i božanskom zakonu (por. Decret. S. Off. 2. decem. 1940: A. S. S., 1940. p. 553), koji je utisnut u svačiju dušu, nego da je i teška povreda najplemenitijih osjećaja čovječanstva? Krv takvih nesretnika, koji su toliko miliji našem Spasitelju, koliko su vriedniji sažaljenja, »vapi Bogu sa zemlje« (por. Gen. IV, 10).

CRKVU TREBA DA LJUBIMO KRISTOVOM LJUBAVI

Da pomalo ne ohladi ona iskrena ljubav, kojom treba da u Crkvi i u njezinim udovima gledamo Spasitelja našega, dobro će biti budemo li gledali samog Isusa kao najviši uzor ljubavi prema Crkvi.

a) Kristova ljubav obuhvaća sve ljude

Ponaprije ćemo nasljedovati širinu te ljubavi. Jedna je dakako Kristova Zaručnica, naime Crkva; ipak je ljubav Božanskog Zaručnika tako široka, da, nikoga ne izključujući, grli u svojoj Zaručnici čitav ljudski rod. Zato je naš Spasitelj prolio krv svoju na križu, da s Bogom izmiri sve ljude, podieljene narodnošću i rasom, te da ih u jednom Tielu sastavi. Zato prava ljubav prema Crkvi zahtieva ne samo da budemo unutar samoga Tiela jedan drugome udovi, koji se brinu jedan za drugoga (Uzpor. Rimlj. 12, 5; I. Korinć. 12, 25), i ako se slavi jedan ud, da se ostali s njime raduju, a ako li strada, moraju ostali s njim suosjećati (Uzpor. I. Korinć. 12, 26), nego da i druge ljude, koji još nisu s nama u Crkvi spojeni, priznamo braćom Kristovom po tielu, koji su zajedno s nama pozvani k istom vječnom spasenju. Istina je, nažalost, osobito dandanas, da ne manjka i takovih, koji oholo veličaju razdvojenost, mržnju i odmazdu kao nešto što uzdiže i povećava dostojanstvo čovjeka i njegovu vriednost. Mi pak, dok sa žalošću gledamo tužne plodove te nauke, sliedimo svoga miroljubivog Kralja, koji nas je učio ljubiti ne samo one, koji nisu rođeni od istog naroda ni od iste rase (Uzpor. Luka 10, 33-37), nego i iste neprijatelje (Uzpor. Luka 6, 27-35; Mat. 5, 44-48). Mi, čije je duše prožela mila riječ Apostola Naroda, zajedno s njime slavimo du-

ljinu, širinu, visinu i dubinu ljubavi Kristove (Uzpor. Efež. 3, 18); koju niti može raztrgati različnost roda i običaja, niti ju širina silnog oceana može oslabiti, a ne mogu je uništiti i ratovi, bili oni opravdani ili nepravedni. U pretežki ovaj čas, Častna Braćo, kad tolike boli muče tjelesa a žalosti (muče) duhove, potrebno je sve potaći na ovu nadnaravnu ljubav, kako bi se udružile snage sviju dobrih — mislimo napose na one, koji su se stavili na razpolaganje bilo kojem družtvu za pomoć potrebnima — da se naporima samilosti i milosrdnosti, koji upravo zadivljuju, pomogne nebrojenim potrebama duše i tiela; te da tako posvuda zasja brižljiva darežljivost i neizcrpiva djelotvornost Tiela Isusa Krista.

b) Kristova ljubav je djelotvorna

Kao što u Kristu ta svestrana ljubav, kojom je ljubio Crkvu, nosi i obilježje stalnosti, tako treba da i mi ljubimo mistično Kristovo Tielo postojano i revno. Nadalje, nema ni jednoga sata u životu našega Odkupitelja sve tamo od njegova Začeća, kad je postavio prvi temelj Crkvi, pa do svršetka njegovog smrtnog života, da On ne bi radio bilo svietleći primjerom svoje svetosti bilo propoviedanjem, razgovorima, sakupljanjem (naroda), određujući, što je trebalo za osnutak i ucvršćenje Crkve. Radio je do umornosti, makar bijaše Sin Božji. Želimo stoga, da svi, koji smatraju Crkvu svojom majkom, brižno razmisle, kako nije dužnost samo crkvenih službenika i onih, koji su, posvetivši se Bogu, dali se na redovnički život, marljivo se i ozbiljno truditi oko izgradnje i porasta mističnoga Tiela Kristovog, nego je dužnost i ostalih udova toga Tiela, da tomu svaki doprinese svoj dio. Želimo, da si toga budu napose sviestni — što uistinu već i jesu — oni, koji, vojujući u četama Katoličke Akcije, pružaju svoju pomoć Biskupima i svećenicima u apostolatu; kao i oni, koji istu stvar pomažu u nabožnim družtvima. Nema ga, tko ne bi vidio, da je ta brižna djelatnost sviju njih od najvećeg značenja i najveće važnosti u prilikama sadašnjeg vremena.

Ne možemo, a da ne bismo ovom prilikom rekli nešto i očevima te majkama obitelji, kojima je naš Spasitelj povjerio najnježnije udove svoga mističnog Tiela. Njih žarko potičemo za ljubav Isusa Krista i Crkve, neka posvećuju najveću brigu povjerenom im podmladku i da uznastoje, kako će ga očuvati od svih mogućih zamki, u koje može dandanas tako lako upasti.

c) Molimo za Crkvu kao što je molio i Spasitelj

Posebno je pak Odkupitelj naš očitovao svoju goruću ljubav prema Crkvi molitvama, što ih je za nju prikazivao nebeskom Otcu. Tako je — da samo na to podsjetimo — poznato svima, Častna Braćo, kako je On, neposredno prije nego li će podnieti muke na križu, žarko molio za Petra (Uzpor. Luka 22, 32), za ostale Apostole (Uzpor. Ivan 17, 9-19) i konačno za sve, koji će po propoviedanju rieči Božje u njega uzvjerovati (Uzpor. Ivan 17, 20-23).

I mi, sliedeći taj Kristov primjer, dajmo molimo svakog dana Gospodara žetve, da pošalje poslenike u žetvu svoju (Uzpor. Mat. 9, 38; Luka 10, 2); dnevice neka se diže k nebu prošnja sviju nas, kojom preporučujemo (Bogu) sve udove mističnog Tiela Kristovog. Ponajprije (preporučujmo Bogu u molitvi) Biskupe, kojima je povjerena posebna briga svakomu za njegovu Biskupiju; zatim svećenike, redovnike i redovnice, koje je Bog pozvao, da brane, šire i promiču Kraljevstvo Božanskog Odkupitelja bilo među svojima, bilo u vanjskim pa i poganskim zemljama. Neka u ovoj zajedničkoj molitvi ne bude zaboravljen ni jedan član ovoga častnog Tiela; no napose se preporučuje moliti za one, koje ili pritištu boli i tjeskobe ovoga zemaljskog prebivališta ili koji su već umrli, pak se čiste u vatri izpaštanja. Ne izpustimo ni one, koji još primaju pouku u kršćanskim istinama, kako bi se mogli što prije kupelju krstne vode očistiti.

d) Za one, koji su izvan Crkve

I one, koji ne pripadaju vidljivom organizmu Crkve kao što to dobro znadete, Častna Braćo, povjerismo već od početka našeg pontifikata nebeskoj zaštiti i vođenju izjavljujući svečano, da nam ništa nije više na srdcu nego da imaju život i da ga imaju u preobilju (por. enc. Summi Pontificatus: A. A. S., 1939, p. 419). I svečano ovo naše uvjeravanje htjeli bismo, nakon što smo zatražili molitve čitave Crkve, ponoviti i u ovoj enciklici, kojom smo slavili hvale »velikog i slavnog tiela Kristovog« (Iren., Adv. Haer. IV., 33: Migne, P. G., VII. 1076). S dušom prepunom ljubavi pozivamo sve i svakog posebno da se povedu od svoje volje za nutarnjim poticajem božanske milosti i da učine sve, kako bi se izbavili iz njihovog stanja, u kojem se ne mogu osjećati sigurni s obzirom na svoje spasenje. (Por. Pius IX. Iam vos omnes, 13. sept. 1868: Act. Conc. Vat. C. L., VII, 10). Jer iako su upravljeni nekom nesviesnom težnjom prema mističnom tielu Spasitelja, ipak im nedostaju onolika dobra i pomoći nebeske, koje se mogu uživati samo u katoličkoj Crkvi.

e) Moliti treba za vođe država

A čini Nam se, osobito danas, da je nesamo zgodno nego i nadasve potrebno moliti se za kraljeve, vođe i za sve one, koji upravljajući narodima mogu svojom vanjskom zaštitom pomoći Crkvi, kako bi se, nakon što bude na pravi način preustrojeno družtvo, »mir, djelo pravde« (Is., XXXXII. 17), opet vratio čovječanstvu, što ga muče strašni valovi ove oluje i kako bi Crkva mogla provoditi život miran i tih u pobožnosti i ljubavi. (Por. I. Tim., II. 2). Treba da uztrajno tražimo od Boga, da svi oni, koji vladaju narodima, ljube mudrost (Por. Mud., VI, 23) kako ne bi na njih pala ova teška osuda Sv. Pisma: »Od Gospoda bila vam je dana vlast, od Svevišnjega moć. On, koji iztražuje djela vaša, osnove vaše pretresa. Premda ste sluge vlasti njegove, vladali ste

nepravedno, nijeste držali zakona, nijeste živjeli po volji Božjoj. Tako će on doskora doći strahovit na vas; jer će se izvršiti strog sud na vladaocima. Nizki zaslužuje oproštenje iz milosrđa; a silni će se kazniti silno. Jer vladalac svega nema straha ni pred kim. Ne boji se nijednoga od velikih. Jer je stvorio velikoga i maloga. Jednakim načinom brine se za sve. Ali moćnima prieti strog sud. Vama, dakle, vladaoci, upravljene su moje rieči, da se naučite mudrosti i ne griešite« (Ibd. VI. 4-10).

f) Nadopunjujući Kristovo trpljenje

Nije Krist pokazao svoju ljubav prema svojoj neokaljanoj Zaručnici samo neprestanim radom i neprekidnom molitvom nego i bolju i tjeskobama, što ih je rado i s ljubavi za nju podnio. »Jer ljubeći On svoje..., do kraja ih je ljubio.« (Joan., XIII, 1). Niti je drugačije stekao Crkve do svojom krvlju (por. Act., XX., 28). Voljno dakle pođimo krvavim stopama našeg Kralja, kao što to zahtieva sigurnost našeg spasenja: »Jer ako smo s njim najuže združeni u sličnost smrti njegove, bit ćemo i uzkrsnućem« (Rom., VI, 5), i »ako smo s njim umrli, s njim ćemo i živjeti« (II. Tim. II, 11).

I tako ćemo, prema Apostolu, »nadopuniti nedostatak nevolja Kristovih u tielu našemu za tielo njegovo, a to je Crkva« (por. Kol., I, 24).

Dok to pišemo, reda se pred našim očima nažalost bezbrojno množtvo nevoljnika, koje oplakujemo s bolju: nemoćni, siromasi, invalidi, udove i siročad, te premnogi koji venu ili uslied vlastitih nesreća ili radi onih, koje su snašle njihove najdraže. Otčinskim srdcem bodrimo dakle sve one, koji su bilo s kojeg razloga u žalosti i tjeskobi, da dignu oči, puni pouzdanja, k nebu, i prikažu svoje patnje onom Bogu, koji će im jednog dana vratiti bogatom zaslugom. I neka ne zaborave, da njihova bol nije uzaludna, nego je plodna svakim dobrom i za njih same i za Crkvu, ako je budu, u tu svrhu, znali podnositi sa strpljivošću. Da bi se bolje mogao postići taj cilj, veoma će koristiti dnevno i pobožno prikazivanje samoga sebe Bogu, kao što to običavaju činiti članovi onog pobožnog družtva, koje se naziva a p o s t o l a t o m m o l i t v e, družtvo, koje nam je veoma na srdcu, jer je Bogu veoma drago, pa ga ovom prilikom najtoplije svima preporučamo.

V. ZAVRŠETAK

MARIJA, SRDCE MISTIČNOG TIELA

Neka, Častna Braćo, okruni ove naše otčinske želje, koje su sigurno i vaše, i neka nam svima izprosi pravu ljubav prema Crkvi djevičanska Majka Božja, koje presveta duša bijaše izpunjena božanskim Duhom Isusa Krista više nego li sve naše duše zajedno: Ona, koja je »predstavljajući čitavu ljudsku narav«, dala svoj pristanak, da dođe »do neke vrsti duhovne ženidbe između Božjeg Sina i ljudske naravi« (Sv. Toma, III. q. 80- a. 1); Ona je bila, koja svojim divnim porodom dade na svietlo izvor svakog nebeskog života, Krista Gospodina, koji je već od njezinog djevičanskog krila bio urešen dostojanstvom Glave Crkve; Ona je bila, koja ga je, jedva što se rodio, prikazala kao Proroka, Kralja i Svećenika onim Židovima i poganima, koji su prvi pohitjeli da Mu se poklone; Ona je bila, na čiju je majčinsku molbu njezin Jedinorođenac učinio ono divno čudo u Kani Galilejskoj po kojem »vjerovahu u njega njegovi učenici« (Iv., II, 11); Ona je bila, čista od svake mrlje i osobne i naslieđene, te uviek najuže sjedinjena sa svojim Sinom, koja Ga je prikazala vječnome Otcu na Golgoti, žrtvujući svako svoje materinsko pravo i svoju materinsku ljubav, kao nova Eva, za sve sinove Adamove, koji su okaljani nesretnim njegovim griehom. Tim je načinom Ona, koja je po tielu bila majkom naše Glave, mogla i duhom postati majkom svih njegovih udova s novom oznakom boli i slave. Ona je svojim uspješnim molitvama izmolila da je Duh božanskog Spasitelja, koji nam je bio dan već na križu, izliven na Duhove na tek rođenu svetu Crkvu sa svim svojim divnim darovima. Konačno, podnoseći duhom jakim i punim pouzdanja svoje neizmjerne boli, više nego li svi drugi vjerni kršćani, kao prava Kraljica mučenika, »nadopunila je ono, što je nedostajalo trpljenju Kristovom... za Tielo njegovo, što je Crkva« (Kol., I, 24). Ona se za mistično Tielo Kristovo, koje se rodilo iz probodenog Srdca našeg Spasitelja (Por. Off. SS.mi Cordis in hymno ad vesp.), brinula jednakom majčinskom skrbi i pažljivom ljubavlju, kojom je njegovala u kolievci i hranila svojim mliekom djetešce Isusa.

Nju dakle, presvetu Majku sviju udova Kristovih (Cf. Pius X. Ad diem illum; A. S. S., XXXVI, p. 453), čijem smo Prečistom Srdcu posvetili s pouzdanjem sve ljude i koja sada u nebu sja slavom svojeg tiela i svoje duše kraljujući zajedno sa svojim Sinom, molimo da se kod Njega založi, kako bi bez prestanka od uzvišene Glave potekli obilni potoci milosti na sve udove mističnog Tiela. Neka bi Ona, svojom uviek prisutnom zaštitom kao u prošla vremena tako i sada čuvala Crkvu, te njoj kao i cielom čovječanstvu izmolila konačno mirnija vremena.

Dano u Rimu, kod sv. Petra, dana 29. lipnja, na blagdan Sv. apostola Petra i Pavla, godine 1943., pontifikata našega pete.

PIO, PP. XII.

CRKVA KAO ČITAV KRIST

UZ NOVU ENCIKLIKU O MISTIČKOM TIELU KRISTOVU

ENCIKLIKA KAO PLOD BUJNOG KATOLIČKOG ŽIVOTA

Poput zviezda što se penju iz dubina do svog zenita da tamo zablistaju u svom punom sjaju, imaju i tajne vjere točke, vremena svojih triumfa. Gorušično zrnce evanđelja mora rasti i dozrievati. A našem je vremenu, čini se, dosuđeno gledati tajnu mističkog Tiela Kristova u njezinoj punoj čistoći i sjaju. Sretno vrieme, uza svu patnju, kojega žarko čeznuće za zajednicom,*) rasplamtjelo okrutnom osamom pojedinaca i naroda, dobiva sada nagradu po neporedivo toploj i dubokoj, vječnoj zajednici jedne od božanskih osoba, koja sve obuhvaća! Pod imenom sociologije okupljena strastvena nastojanja, koja teže prema novom, mirnom i plodnom družtvovnom poredku, naći će ovdje izpunjenje, koje nadilazi svako proračunavanje i slutnju.

Prislanja li se razvoj objave uviek na čeznuća vremena, koja su kao sokovi zemlje za gorušično zrnce evanđelja, onda je doista naše otajstvo moglo naći osobito prikladno tlo u vjernome puku. Sam Papa pokazuje na početku enciklike na neke katoličke pokrete zadnjih vremena, koji su sami od sebe prodirali prema što užoj povezanosti sa Crkvom i sa Kristom, koji njome vlada, i tako do onog duševnog razpoloženja, koje u tajni mističnog Kristovog tiela gleda središnje otajstvo vjerovanja za nauku i život.[1]

Ova jaka strujanja katoličkog života na koja ukazuje Papa bila su: liturgijski pokret, živa euharistična pobožnost, toplo poštivanje Srdca Isusovog i katolička akcija sa svojom burnom mladenačkom svježinom.

Sigurno će katolički puk sa velikom zahvalnošću i ponosnim zadovoljstvom pozdraviti ovo s najvišeg mjesta dano i zbilja zasluženo priznanje tom tihom ali ipak tako snažnom djelovanju svojih najboljih sinova i kćeri, koji su se okupili u spomenutim pokretima. Ima još nešto čemu se vjerni puk može veseliti. Napomena, da je enciklika plod bujnog katoličkog života, najljepšim je — i još k tome službenim — dokazom za prastaro načelo: Lex orandi est lex credendi, da je zakon molitve ujedno i zakon vjerovanja.[2] Najprije proživljavao je katolički puk u molitvi naše liepo, nanovo odkriveno otajstvo, a onda je službena Crkva sa svojim objavljivanjem nauke dala pečat svoje potvrde i svog blagoslova ovoj snažnoj klici nutarnjeg žarkog života.

*) O dubljem shvaćanju rieči »zajednica« prema rieči »družtvo« vidi V. Rieger, Uvod u družtvenu politiku, Zagreb 1943. — str. 103 ff.

[1] Kao primjer navodimo ovdje obsežno djelo Fr. Jürgensmeier, Die Lehre vom mystischen Leibe Christi als Grundprinzip der Aszese, 1932.

ZADAĆE ENCIKLIKE

Nova enciklika, plod bujnog katoličkog života današnjice, htjela bi nagraditi a ujedno i pojačati taj život. Zato i označuje svojom zadaćom: razpiriti oduševljenje svojih najboljih sinova i kćeri za Krista i za crkvu do najvećeg žara, da bi tako zasjala sva neporediva ljepota i dostojanstvo Crkve kao mističnog Krista i sve neopisivo plemstvo vjernih kao udova tog mističnog tiela.

Papa ne bi bio zamjenik Kristov kad ne bi kao dobar pastir mislio također i na one, koji su izvan Crkve. I upravo Pio XII. raširio je svoje ruke, kao što sam veli u Enciklici, da dade svoju dobrodošlicu svim onima za koje dobro zna, da im se čežnja za katoličkim jedinstvom i ljubavlju još jače razplamtjela sadašnjom raztrganošću čovječanstva. Tako se obraća u enciklici i protestantima i istočnjacima, koji veoma često od srdca časte »veliko i slavno tielo Kristovo«.[3] On bi htio da im odkrije nebesku tajnu o mističnom tielu Kristovom u onom pravom obliku i ljepoti, koja odgovara objavi, kako bi bili usrećeni posjedovanjem istine umjesto da služe »nepoznatom Bogu«.

Nekoje od zabluda kod nekatolika s obzirom na tajnu vjerovanja o kojoj govori enciklika, prodrle su također i u katoličke krugove. Zato je enciklici pridošla još i daljnja veoma suvremena zadaća, da očisti tu tajnu od svih izkrivljavanja i krivih tumačenja izvan i unutar Crkve, da bi tako onda zasjala u svom punom sjaju.

Izlaganja koja sliede, posvećena su ovoj posljednjoj zadaći, naime novim, važnim naučavanjima enciklike, koja se mogu razdieliti u tri skupine:

1. Katolička Crkva, a ne bilo koja druga svojevoljna zajednica, jest mistični Krist;

2. Ta toliko bliza i topla prisutnost Kristova u njegovoj Crkvi ne smije se ipak tako pretjerivati kao da je Crkva čak ono naravno, od Marije začeto tielo, i koje prebiva među nama u presv. oltarskom sakramentu;

3. Treba da posvetimo naše oduševljenje i naše sile budućnosti u kojoj ćemo gledati mistično tielo Kristovo u svoj njegovoj istini i sjaju.

I. KATOLIČKA JE CRKVA MISTIČNI KRIST

PAVLOVA VIZIJA CRKVE

Pred Damaskom gledao je Crkvu njezin progonitelj Saul samo kao zajednicu onih, koji su prekršili vjeru Jahvi. Ali pogođen

[2] Denzinger, n. 139 i 2200.

milošću vidio je, i ako oslieplјen, Krista a s njime i Crkvu. Jer Krist je dao Crkvi svoj »ja«, kad je rekao: »Saule, Saule, zašto me progoniš?« Saul upozna, da je u onima, koje je progonio, pogodio Krista. Krist i Crkva nekako su jedna te ista osoba. Crkva je nekako sam Krist.

To što je Saul vidio pred Damaskom: divnoga Krista i u njegov ja uzdignutu Crkvu, koja je morala biti njegova Zaručnica, dapače njegovo tielo, toga više nije mogao nikako zaboraviti. Taj dar onog sata pred Damaskom pratit će ga kroz sav njegov život.

U samotnim časovima u arabskoj pustinji i u burnim danima apostolata misli on o divnom jedinstvu Krista i njegove Crkve. I tako je nastala njegova Duhom Svetim razžarena vizija Crkve, koja će u buduće zanieti bezbrojne ljude do oduševljene ljubavi prema Crkvi, u kojoj kuca Kristovo srdce, kao što je zaniela Pavla samoga. Što je vidio sv. Pavao u svojoj viziji Crkve? On nije kao drugi Apostoli gledao Krista za njegovog zemaljskog boravka. Ali prema rieči: »Blaženi, koji ne vide a ipak vjeruju« (Iv. 20., 29) nadoknađeno mu je to podpuno time, što je vidio još većeg Krista: Krista kao glavu tiela, koje po svojoj Crkvi obuhvaća sve narode i sva vremena. Ti ljudi nisu kao udovi naravnog Kristovog tiela, koje boravi u nebu. Niti je Crkva samo neka moralna zajednica poput ostalih družtvovnih tvorevina. Jer niti u najtješnijoj ljudskoj zajednici, u obitelji, ne bi mogao otac progonitelju svog sina, reći: »M e n e si progonio«. A Krist daje progonjenim kršćanima svoj vlastiti ja: »Zašto me progoniš?« Tako je sv. Pavao usrećio prve kršćane, a hvala novoj enciklici i sve nas, objavom o Kristu, koji obuhvaća nebo i i zemlju. I kao što se Krist u euharistiji zaodjenuo prilikama kruha, tako sada Crkva prolazi kroz narode i vjekove kao vidljiva njegova haljina, koja odaje njegovu božansku prisutnost.

Evo apostolovih toliko smjelih, ali i toliko toplih rieči, koje nas stavljaju u takvu poredbu sa Kristom, kakve nije nitko osim njega upoznao u Crkvi: »Krist je glava tiela Crkve« (Kol. 1., 18). »Jer kao što u jednome tielu imamo mnogo udova . . . tako smo mnogi jedno tielo u Kristu, a pojedini udovi jedan drugomu.« (Rim. 12, 5). »A vi ste tielo Kristovo i pojedini udovi.« (1. Kor., 12, 27). Stoga smije Efežanima upraviti dirljivu opomenu: ». . .držeći se istine, da u svakom pogledu uzrastemo u ljubavi u jedinstvu s njime, koji je glava: Kristu. Od njega je cielo tielo složeno i združeno svakim vezom, da jedan drugomu pomaže silom, koja je odmjerena svakome pojedinom tielu. To čini, da raste tielo i usavršuje se u ljubavi« (Ef., 4, 14-16).

Veličanstvena Pavlova vizija Crkve nije mogla pasti u zaborav makar kako oluje razdirale Crkvu. Častno iztiče naša enciklika posebne zasluge Grgura Nisenskog, Sv. Augustina i svetog kardinala Bellarmina, koje su si stekli s obzirom na ovo otajstvo. Svi su ovi ukazivali na novu mističnu osobu, koja obuhvaća Krista

i Crkvu. Krist je na neki način »ja«, p r e d s t a v n i k C r k v e, koji sve vjerne obuhvaća kao svoj vlastiti ja. Prije svega bio je sv. Augustin, koji je u snazi svoje ljubavi i svog jezika iznašao paulinsko smjeli a ujedno i psihološki odgovarajući izraz za naše otajstvo: Crkva je »čitavi Krist« (Enarr. in Ps. 17, 51). Glava je Krist sam, ali ona ne sadrži još svu puninu Kristove čežnje i djelatnosti. Tek glava i tielo Kristovo zajedno, Crkva, čine čitavog Krista, puninu Kristovu. Prema tome može se, prema Augustinu, Crkva nazivati mističnim Kristom samim. Za njega je Krist, koji nevidljivo u Crkvi krsti, čini pretvorbu, rješava od grieha. Propovieda li koji svećenik Krista, to onda Augustin označuje kao da Krist propovieda Krista.

LAŽNI PNEUMATIZAM I DUHOVNOST CRKVE

U svietlu paulinske crkvene vizije izkrsava pitanje, sudbonosno za sve, koji su odieljeni od rimske Crkve: K o j a od crkvi jest mistično tielo Kristovo? Odieljeni istočnjaci i mnogi protestanti pozdravljaju Pavlovu viziju Crkve sa ne manjim oduševljenjem nego li mi katolici. Dapače, predbacuju katoličkoj Crkvi kao da je ona zamračila to otajstvo.[3]

Prema nauci ovih odieljenih mora mistično tielo biti sasvim svrhunaravno i stoga nevidljivo. Ne može se dakle s nikojom ljudskom zajednicom poistovjetiti, kao na pr. s rimsko-katoličkom Crkvom. Jer bi onda božansko bilo okaljano, oskvrnuto čovječanskim. Mistično tielo obuhvaća prema njima zapravo samo one, koji su sveti ili barem vjernike s v i j u c r k v i i s e k t a. Svejedno je dakle, kojoj tko crkvi pripada samo ako je članom mističnog tiela Kristova.

Ovo odjeljivanje mističnog tiela od postojeće Crkve u vezi je s hiljadugodišnjom jednom zabludom. Zajedno s Platonom držali su Manihejci, da je materija, tielo nešto, što se protivi duhu i Bogu. Isto tako pripisivali su Doketi Kristu samo neko prividno tielo. Jednako se prema »Pneumaticima«, propovjednicima pretjerane duhovnosti Crkve, koji se uviek ponovno javljaju u crkvenoj poviesti, ne smije niti mistično tielo Kristovo dovesti u vezu sa prahom, sa nekom crkvom, koja bi ga, kao djelo čovjeka, okaljala.

Protiv ovakvog duha, koji bi htio razdvojiti što je Bog povezao, ustaje katolička Crkva u svim vremenima, da obrani Bogom dano jedinstvo. Za nju ne postoje zadnji principi, koji bi si među-

[3] Ireneus, Adversus Haereses IV., 33, 7. MG. 7, 1076.

[3*] Da napomenemo ovdje samo najnoviji prikaz nauke rusko-ortodoksnog teologa iz sredine prošlog stoljeća A. S. Homjakova o Crkvi. On gleda u Crkvi nadnaravno tielo, koje nema svog jedinstva po auktoritetu, nego proizlazi iz slobodne ljubavi. Romanizam, t. j. rimska Crkva, veli on, razorila je slobodu auktoritetom. Protestantizam je posljedica romanizma, jer je u borbi protiv auktoriteta prešao u drugi ekstrem, u anarhiju slobode, koja je postala grobom jedinstva i ljubavi. — Homjakovi doctrina de Ecclesia auctore Georgio Paša, Zagreb 1943.

sobno bili protuslovni. Bog je dosta jak, da i prah preobrazi i u svoje tielo pretvori. Tako je Bog i materiju kao slabi svoj odsjev iz ništa stvorio. Sjedinio je tielo i dušu u remekdjelo, čovjeka. U jednoj Kristovoj osobi sjedinjena je čitava ljudska narav sa božanskom. I sličnim je načinom htio Krist sjediniti se s ljudskom zajednicom, sa svojom Crkvom u novo, otajstveno, mistično jedinstvo. Ali samo s onom Crkvom, koju on zove »svojom«. Rekao je Petru: »Ti si Petar, stiena, i na toj stieni sagradit ću s v o j u Crkvu«. Crkva sv. Petra i njegovih nasljednika, rimo-katolička Crkva, nije dakle djelo ljudi, kao što vele oni, koji su od nje odieljeni. Ona je Kristovo djelo. Rieči »Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga« daju Petru i njegovim nasljednicima božansku silu. Za crkvu, koja ne priznaje Petra, te rieči ne vriede. Stoga takva crkva i nije Kristova Crkva, »njegova« Crkva. Ona nije njegov »ja«, njegovo tielo. S pravom je dakle Bonifacije VIII. u svojoj ne samo za crkvenu poviest nego i za književnost značajnoj buli »Unam Sanctam« primienio na rimsku Crkvu rieči Velepjesmi: »Jedna je moja golubica, moja savršena«!

PAPINSKA I BISKUPSKA CRKVA

Primatom kao i službom apostolskom i biskupskom prenio je Krist jednoj pravoj Crkvi svoju trostruku božansku službu proroka, kralja i velikog svećenika, t. j. službu naučavanja, vođenja i posvećenja vjernih. Ako se dakle sveobći crkveni Sabor naziva nepogrešivim, ako biskupi izdaju zakone, onda to nije ljudska drskost i još manje neki možda od nevjernih država izprosjačeni dar, kao što to običavaju misliti mnoge protestantske crkve, nego božanskim pečatom providjeni nalog onoga, koji kao mistični Krist sam u papi i u biskupima uči, vodi i posvećuje.

Ovaj Bogom dani auktoritet Crkve ima takve odlike, da se mistično tielo njime ne samo ne kalja, nego dobiva novi sjaj.

Po od Boga danom biskupskom vlašću postaje Crkva, koja je po primatu monarhistička, ujedno aristokratičnom. Ali to ne ugrožava jedinstva Crkve, budući da su biskupi podređeni papi, koji ih ipak čedno zove svojom »braćom«.

Novom jednom odlukom pojačava naša enciklika crkveno jedinstvo te tako dodaje daljnji ures mističnome tielu. Dosad je bilo među teolozima prieporno pitanje, da li biskup nakon ređenja prima svoju jurisdikciju od pape ili izravno od Boga, tako da bi papa imao samo označiti novome biskupu područje na kome će izvršivati svoju vlast. Enciklika odlučuje, da biskupi primaju svoju vlast neposredno od pape. Da biskupi postoje, od je od Boga. Ali da neki određeni biskup vlada, to je od pape. Odluka čuva dakle božansku biskupsku čast, ali ugrađuje još čvršće Crkvu u Petrovu stienu. Mistično tielo Kristovo ima u Petru i u papi doista svoju glavu, koja učestvuje u jedinstvu i snazi nevidljive glave, Krista.

Službenici Crkve dobivaju radi svoje božanske zadaće posvećivanja sakramenat ređenja, čime su urešeni kao odjećom velikog božanskog svećenika. Radi nje obstoji i spomenuta vlast jurisdikcije. Opremljeni ovim dvjema vlastima mogu se službenici Crkve predati trim dužnostima: naučavanju, vođenju i posvećivanju. Dužnost posvećivanja neumrlih duša jest pritom glavna zadaća Crkve, dakle i njezine sakramentalne vlasti i vlasti vladanja kao i ostalih dviju službi, naime naučavanja i vođenja. Crkveni auktoritet, crkveno pravo proizlaze iz neba i vode k njemu. Prema tom uzvišenom cilju, koji siže u vječnost, Crkva nije Crkva sile, nego Crkva posvećenja, milosti i sakramenata. Ona nosi ključeve kraljevstva nebeskog, ona je tielo Najsvetijega, druga pokaznica.

Gertrud von Le Fort stoga i govori o Crkvi:

»Ti zapoviedaš sljepoću, da ja vidim
I gluhost, da čujem!
Majko, ja u tvoje ruke,
Polažem svoju glavu.«[4]

Vlast reda i vlast jurisdikcije osposobljuje službenike Crkve za njihovo djelovanje u trim službama Crkve pa se tako pred nama pokazuje uzvišena arhitektonika osoba i službi. Ako crkveni zakonik od 1917. napose iztiče dvije vlasti Crkve — potestas ordinis et iurisdictionis, a enciklika opet tri službe, naime naučavanje, vođenje i posvećivanje — prema čestom izrazu enciklike: munera — to se ipak ne može govoriti o nekoj protuslovnosti ili promjeni nauke. Dvije vlasti služe trim službama. Vlasti se odnose na osobe, službe naprotiv na područje njihovog djelovanja. Odatle možemo naslućivati ljepotu i izpravnost Pavlovih izraza o strukturi, zglobovima i arhitektonskim zakonima mističnog tiela Kristova.[5]

DUH SVETI KAO DUŠA CRKVE

Ako su sve vlasti i sve službe Crkve podređene posvećivanju duša, onda je razumljivo, da je Krist svom mističnom tielu, jedinoj pravoj Crkvi, na dan Duhova poslao Duha Svetoga posvetitelja, da tješi nakon uzašašća prividno ostavljenu Zaručnicu, Crkvu, i da on, koji je ljubav i savršeno izpunjenje presvetog Trojstva, sada Crkvu, taj najljepši odsjev presvetog Trojstva na zemlji ujedinjuje i oživljuje gorućom ljubavlju i sjajnom svetošću te tako po njoj preobrazuje zemlju u nebo. Stoga, kao što je Krist glava, tako je Duh Sveti njezina ujedinjujuća i posvećujuća d u š a C r k v e.

MARIJA — SRDCE CRKVE

Papa, veliki apostol novog štovanja Marije, koje potječe iz Fatime, obraća se u svojoj enciklici dirljivom i djetinjom moli-

4 Hymnen an die Kirche, München 1936., str. 14.

5 Daljnja izlaganja o crkvenim vlastima i službama vidi u »Scholastik« 11 (1940), str. 135 f., i 16 (1941) str. 1496 ff.

tvom Mariji. Slavi je kao majku mističnog tiela Kristova, zove je nedvojbenim riečima posredovateljicom svih milosti, koje svojim zagovorom u najvećem obilju sipa svim udovima mističnog tiela. Ona je najplemenitije i najznatnije udo mističnog tiela, ona je srdce Crkve.

Kako razumljiv i kako nam drag postaje taj nebeski sastav mističnog tiela izlaganjem encikl ike, koja je tako bogata novim naučavanjem! Božanski je Zaručnik doista Crkvu, svoje mistično tielo, raskošnim obiljem uresio, da mu bude »njegova savršena golubica«. On je glava, Duh Sveti duša, Marija srdce te Crkve — tko bi se mogao oduprieti ovoj zanašajućoj ljepoti? Ne moraju li svi nastojati, da postanu udovima te Crkve, mističnog Tiela?

UDOVI MISTIČNOG TIELA

Prema svemu što smo izložili, rimokatolička Crkva jest crkva božanskog auktoriteta, u kojoj nevidljiva glava, Krist, i vidljiva, Papa, čine samo jednu glavu, predstavljaju jedan ja. Jer samo ona je Crkva božanskih milosti i sakramenata, jedina prava duhovna Crkva, kojoj pripada majčinsko srdce Marijino. Stoga je enciklika morala izreći sudbonosnu odluku, koja veže sve, koji su u Crkvi ili izvan nje, da je naime samo rimo-katolička Crkva Kristova Crkva i prema tome samo ona je mistično tielo Kristovo. Ne može pripadati mističnom tielu, tko ne pripada Papi. Tko traži mistično tielo Kristovo izvan Petrove Crkve, taj sanja o kuli u zraku, taj je u nepobitnom protuslovlju sa činjenicama sv. Pisma.

Članom mističnog tiela Kristovog je prema enciklici svaki onaj tko je kršten, dokle god zlom voljom ne zanieče rimo-katoličko vjerovanje ili se odieli od jedinstva papinske Crkve ili ne bude iz nje izključen crkvenim prokletstvom. Fali li zla volja, kao na pr. kod nedužne djece ili kod onih vjernika drugih kršćanskih zajednica, koji su u dobroj vjeri, onda ti svi mogu pred Bogom pripadati mističnom tielu Kristovom i ujedno rimokatoličkoj Crkvi, iako ne znaju zato. Oni mogu biti sveti. Osjete li poziv milosti, upoznavajući, da je jedino rimo-katolička Crkva istinita, moraju se odlučiti. Protive li joj se, pokazuju svoju zlu volju i tim časom diele se od rimo-katoličke Crkve, kojoj su do tada sve ne znajući za to pripadali, i gube ujedno pripadnost mističnom tielu Kristovu.

Hvala enciklici riešeno je sada jedno sporno pitanje: bilo je naime dosada katoličkih teologa, koji su tvrdili, da onaj, tko je jednom kršten, ostaje zauviek članom, udom mističnog tiela Kristovog, pa i ako bi se javno odijelio od Crkve, ili bio najtežim crkvenim prokletstvom iz nje izključen.[7]

[7] Razloge ovog shvaćanja naveo je još nedavno Aug. Hagen, Die kirchliche Mitgliedschaft, Rottenburg 1938. On veli: Oni, koji su kršteni, ostaju zauviek članovima Crkve radi neizbrisljivosti krstnog karaktera, radi obveze saviesti prema Crkvi, koja im ostaje i zbog karaktera crkvenih kazni, kojih se poništenje ne može smatrati kao ponovno primanje u Crkvu.

II. CRKVA NIJE FIZIČKO TIELO KRISTOVO

NAZORI KARLA PELZA

Ona težnja za božanskim, koja je razorila raj i često puta po panteizmu zavela pravo vjersko oduševljavanje na krivi put, ta je težnja mogla naći ponovne hrane u krivo shvaćenim riečima sv. Pavla o našoj jedinstvenosti s Kristom u njegovom mističnom tielu. Izpravno se shvatilo, da Crkva nije samo neko obično »moralno« ljudsko družtvo. Dakle, zaključili su neki prebrzo, naše jedinstvo s Kristom iste je naravi kao ono, koje veže udove fizičkog tiela Kristovog, kog je Marija rodila. I dosljedno su zaključili: mi smo samo udovi, nismo više neovisne osobe. Ali to nije ni gubitak. Jer kao udovi jednakopravni smo glavi, a jer je glava Bog, to i mi učestvujemo u božanskoj časti, nama se mora izkazivati čast klanjanja. Treba dakle da žrtvujemo svoju osobnost, kako bismo zadobili božansku čast!

Što je mogao drugo P. Cordovani O. P. nego da knjizi berlinskog župnika dra Karla Pelza pripiše panteističke nazore, i ako je bila pisana iz plemenitog oduševljenja za nauku o mističnom tielu Kristovom. Knjiga je stoga stavljena u popis zabranjenih djela.[9]

PRAVA BIT MISTIČNOG TIELA

Naše otajstvo, gledamo li ga u svjetlu objave, stoji između dvije oprečne zablude. Crkva nije samo neko obično »moralno« družtvo osoba. To su pravo shvatili oni s panteističkim natruhama.

Ali i ako smo se stopili sa Kristom na neki način u jednu osobu, ipak nismo dielom naravnog tiela Kristova, koga je Marija rodila. Nije Petar kao prst, Pavao noga Kristova i t. d. Niti smo sjedinjeni sa drugom Božanskom Osobom hipostatski, kao što je to naravno tielo Kristovo. Mistično je tielo Kristovo nešto između običnog množtva osoba i jedinstva naravnog tiela. U mističnom Kristu ostaje množtvo osoba, ali su te ujedinjene u novo, duhovno, mistično tielo, čija je glava Krist. Stoga stavlja sv. Pavao u drugoj jednoj prispodobi Crkvu kao Zaručnicu naprama Zaručniku-Kristu (Ef. 5, 22), iz čega proizlazi, da se samostalne osobnosti udova ne dokidaju. U naravnom organizmu udo je bezvoljno oruđe. Udovi mističnog tiela naprotiv slobodne su osobe, koje se mogu odlučiti za Glavu a mogu se i dignuti protiv nje, te se tako u mističnom tielu Kristovu odigravaju nebeske drame i najužasnije tragedije.

OPASNOSTI PANTEIZMOM NATRUNJENOG MISTICIZMA

Budući da pojedini udovi ne gube svoje osobnosti u mističnom tielu Kristovu, postoji neizmjerno razstojanje među Glavom, koja je Bog, i udovima. Zato nas i uči Crkva, Zaručnica Kristova, moliti: »Gospodine, nisam dostojan«. Drugačije misle oni, koji su

[9] Karl Pelz, Der Christ als Christus — Cf. AAS. 32, 1940, 502.

se zapleli u panteizam, te koji bi htjeli pripisati udovima božansko dostojanstvo. Enciklika mora žigosati čitav niz takvih zabluda, koje bi mogle pretvoriti novo oduševljenje za mistično tielo Kristovo u opasno, čak i revolucionarno krivovjerje. Neke od tih zabluda nose na čelu značajan biljeg nadimanja, luciferske oholosti, a ne pečat poniznosti, koja je tako draga Kristu, Glavi, ukoliko je čovjek. Ukazat ćemo na ove zablude i na njima suprotstavljene presude Enciklike, da bi našim vjernim katolicima zasjala tajna mističnog tiela Kristova u punoj svojoj čistoći i ljepoti.

NEDOSTOJNOST KVIETIZMA

Prema zabludi onih, koji se zanašaju panteizmom, udovi nemaju nikakvog vlastitog života, jer, da je milost Duha Svetoga, koja sve čini. To nas podsjeća na Molinov kvietizam, koji je zabačen već g. 1687. Taj je učio: »Htjeti aktivno djelovati, to znači vrieđati Boga, budući da on hoće da je sam i jedini, koji djeluje. Stoga se Bogu valja savršeno prepustiti i nakon toga biti tek kao lješina.[10] Naša Enciklika ponovno zabacuje taj kvietizam. Udovi mističnog tiela ostaju slobodne osobe, snašajući punu odgovornost za nebo ili za pakao.

Luciferska se oholost, koja traži istovjetnost s Bogom, uviek obraća u protivnost. Udovi nisu postali istovjetni s Bogom, no zato su lišeni kraljevskog diadema slobodne volje, slični životinji i mrtvoj prirodi. Drugačije zvuči pjesma Blaženih: »Učinio si nas ... kraljevstvom našem Bogu i svećenicima — i vladat ćemo na zemlji. (Apokal. 5, 10.) K r a l j e v i, vladari, ali ponizni pred Bogom, trebaju sačinjavati mistično tielo Kristovo, a ne bezbrojni, krivi bogovi.

POHVALA MOLITVE KRISTU

Izpravno opaža Enciklika, da krivo poistovjetovanje Glave i udova pobožanstvuje ljude, ali ponizuje Krista. I doista, ljudi te struje, ne bi htjeli da se molimo K r i s t u liturgički nego, da se molimo samo još Otcu p o K r i s t u prema nekim crkvenim molitvama.

Sigurno, Krist je postao čovjekom, da nam bude Posrednikom. Možemo se dakle moliti po njemu. No, Krist je ujedno i Bog. Stoga se i obraćamo u mnogim crkvenim molitvama samome Kristu. Već Klement Aleksandrijski pjeva čitav oduševljeni »Himan Kralju i Spasitelju Kristu«, u kojem se među ostalim ovako moli:

»Isuse... sveti Pastiru duhom obdarenih ovčica, Kralju, Vođom budi tvojim neokaljanim malima!«.[11]

A i sam Krist kaže: »Ako m e n e zamolite u moje Ime, učinit ću vam« (Iv. 14, 14). Koliko se Isus više ponizio, toliko više treba da mu želimo Ime, koje je nad sva imena.

[10] Denzinger, n. 1222.
[11] Kirch. Enchiridion n. 147.

Kako po ovakvoj zabludi udovi nemaju nikakvog vlastitog htienja, nuždno se moralo posebničkoj molitvi zaniekati svaku vriednost u korist zajedničkoj, liturgijskoj molitvi Crkve, mističnog tiela Kristova. Dakako, Enciklika ne kani nikako oduzimati liturgijskoj molitvi njenog sjaja. Naprotiv: koristi se ovom prilikom, da je javno pohvali. Ona veli: »Dakako da je javna molitva uzvišena nad svaku drugu molitvu, poradi dostojanstva Zaručnice Kristove, jer potječe od Majke, od Crkve same.« Svi oni, koji se trude oko liturgijske ljepote službe Božje, bit će joj zahvalni za ove rieči. No, bez privatne molitve brzo bi nestao raj pravog liturgijskog pokreta. Jer uništenjem posebničke molitve, pokret bi sebe sama doveo do propasti. Nisu li možda najkrasniji biseri liturgijske molitve proizašli iz najsvježijeg vrela liturgije, iz posebničke molitve?

Crkva sliedi Krista, svoju Glavu. On hvali, skupe li se dvojica ili trojica u njegovo Ime, no hvali isto tako molitvu u sobici. On sam se molio i u dvorani zadnje večere i na osamljenoj uzvisini. Od njega nam se naučiti, kako treba da se uviek molimo. Često smo bačeni na more osame, i moramo znati kako ćemo se moliti i onda, kad ne bruje akordi orgulja i kad se ne sjaje krasna odiela kod oltara. Sjedinjenje sa mističnim tielom nije navezano na kamenitu crkvu. I u osamljenoj molitvi na bolesničkom krevetu mole se Glava i udovi s nama, jer duhovno kolanje krvi nosi našu molitvu i patnju do najudaljenijih duša: »Trpi li jedan ud, trpe i svi udovi. Bude li jedan ud proslavljen, vesele se i svi udovi.« (1. Kor. 12, 26).

POHVALA ČESTE IZPOVIEDI

Uviek je ganutljiv čas, kada se svećenik pred narodom duboko prigne na »confiteor«, a zatim puk preko ministranata. Naravno da se ovim »Izpoviedam se« mogu brisati laki griesi, ako je povezan s pravim pokajanjem. No ipak mnoge revne duše ne žele biti bez sakramenta sv. pokore s obzirom na praštanje jednostavnih grieha, jer ciene vriednost izpitivanja savjesti, duhovnog vodstva i nada sve one milosti, koje podieljuje sakramenat. Stoga i poziva Crkva svećenike i redovnike na čestu izpovied.

Uzprkos toj jednoznačnoj, jasnoj činjenici, govore neki, da je zapravo »confiteor« kod sv. Mise ono izkonsko, liturgijsko sredstvo za praštanje malih grieha, a ne izpovied, koja da je samo za težke griehe.

Lako je uvidjeti, da bi ta zabluda, provedena jednoć u životu, morala prouzročiti ne samo prestanak česte izpoviedi, nego
votu morala prouzročiti ne samo prestanak česte izpoviedi, nego
izpoviedi uobće. Tko bi još pristupio k izpoviedi, kad bi time javno morao priznati, da ima težkih grieha na duši?

Svećenici, redovnici i brojni laici, koji se često i dobro izpoviedaju, molit će »confiteor« kod sv. Mise najponiznije, naj-

ozbiljnije i najplodonosnije. A i svetost mističnog tiela uzdići će se u svom sjaju čestom izpoviedi kao i sudjelovanjem kod sv. Žrtve.

POHVALA RAZMATRANJA

Sv. Pismo, liturgija i crkvena nauka neumorno naviestaju blagoslove razmatranja, pa je stoga ta vježba propisana svećenicima i redovnicima na poseban način. Uz to su već odavna mnogi laici naučili, napose preko duhovnih vježbi, kako valja razmatrati Evanđelje, da bi tako bolje shvatili liturgiju.

Rado borave duhom u Palestini ili u nebu, ili se vesele ljepoti drugih vjerskih otajstva. Takovim produbljivanjem postaje vjera čvršća i veselija.

No, i tu se nastavilo razorno djelovanje spomenute zablude: taj sviet utjehe, a često puta i uzvišene mistike, morao bi biti uništen, budući da su ljudi iz tog kruga gledali u razmatranju tek posebničku, stoga bezvriednu molitvu.

Enciklika zaštićuje i ovu katoličku nauku, sliedeći Duha Svetoga, koji iztražuje »sve, pa i dubine Božanstva«. Savez očišćenog liturgičkog pokreta i pokreta duhovnih vježba pribavit će čitavoj Crkvi, mističnom tielu Kristovu, novi sjaj.

POHVALA PROSNE MOLITVE

Ako Glava sama čini sve za udove, onda se ovi ne moraju za ništa moliti. Što više, prosna bi molitva bila uvreda Božja i nedostatak pouzdanja, napose kad bismo htjeli moliti za zemaljska dobročinstva.

To su naučavali oni krugovi. Ali i ovdje Crkva sliedi svoju Glavu, Krista, koji nas sam poziva na prosnu molitvu: »Molite i primit ćete«. Sjećajmo se samo ganutljivih Evanđelja iz prosnih dana! Smijemo se moliti i za vremenita dobra, u koliko nam služe za spasenje. Zar nije Krist uslišao molitvu bolestnika za ozdravljenje? On sam poziva nas ujedno, da u Očenašu molimo za svakdanji kruh. Stoga i govori bez ograničenja: »S v e, što budete u molitvi tražili — vjerujte, da ćete primiti i dat će vam se« (Marko 11, 24). Dat će nam se ono, za što molimo ili nešto bolje. Bieda treba da nas vodi k Bogu. Onda će i prosna molitva postati zahvalna i veličajna.

Čujmo, kako slavi Gertrud von Le Fort prosnu molitvu, koja se odnosi i na zemaljska dobročinstva, stavljajući Crkvi ove rieči u usta:

»Imam još molitava, što ih čuju polja,
I oluju znadem kako treba
Dobrom učiniti i vodu blagosivat.«[12]

Očišćena od svake sjene treba da naša tajna zablista u onom sjaju, u kojem smo je kao dar primili od sv. Pavla a koji bi nam mogli, kao daleku slutnju, dočarati stihovi spomenute spisateljice:

[12] Hymnen an die Kirche, München 1936, str. 20.

»Kao što plava ljubav neba nad svim bićima,
tako ti razvijaš svoj šator kao svod nad razasutima!
Kao što zlatno sunčano more od polja do polja,
tako se ti talasaš od duše do duše!
Ti si kao složno strujanje. Ti si kao zagrljaj u dubinama blaženstva.
Ti si kao cvjetanje naše domaje. Ti si kao razsvjetljenje našeg tamnog uma.
Mi smo počivali u krilu Božanstva, jedan u drugom — počivali smo neprobuđeni u tajni svoga Stvoritelja,
Bliži smo si bili nego ljubav, jedno smo bili prije nego su nastupili oblici.
Gle, uzpinješ se kao crkva puna sjećanja iz mraka, uzpinješ se kao snažna gromada iz potresa vremena!
Svim zvonima zvoniš o našem podrietlu, i dan i noć zvoniš o našem vječnom povratku u nebesa.[13]

III. BUDUĆNOST MISTIČNOG KRISTA

Mistično tielo Kristovo jest Katolička Crkva, i to ne kao jednostavna ljudska zajednica niti kao naravno tielo Kristovo, nego jer je povezana sa Glavom kao zaručnica, dapače na neki način osobno. Na taj se način Crkva diže do neba, i svaka će joj se najplemenitija ljubav i oduševljenje prikloniti. No jer Crkva ujedno obuhvaća zemlju sa svom njenom biedom, to mora ova plemenita ljubav postati djelotvorna pomoć. Zato i jest Papin zov: »D j e l o t v o r n a l j u b a v — actuosus amor — prema Crkvi, koja je Krist!

Nakon što su svladane zablude, neće više ta djelotvorna ljubav biti zavađana. I opet mogu uzkrsnuti vremena, u koja je mistično tielo Kristovo doživljavalo najgorljiviju ljubav i najjunačkija djela.

SVETA BAŠTINA

Enciklika nas upućuje na onog, čija je ljubav prema Crkvi neizporedivo najsrdačnija: na samog Krista. On »je ljubio Crkvu i predao se za nju, da je posveti očistivši je kupelju vodenom u rieči, da on prikaže sebi slavnu Crkvu — gloriosam Ecclesiam, koja nema ljage ni nabora, ili što slično, nego da bude sveta i neokaljana.« (Ef. 5, 25).

Nešto se od te ljubavi prema Crkvi spustilo u srdce jednog Pavla i jednog Ivana, koji nalazi najnježnije izraze za svadbenu svečanost Jaganjca sa Zaručnicom Crkvom, koju je Duh Sveti ukrasio. »Ja — Isus — blistava sam danica. Duh i Zaručnica govore: Dođi! (Odkriv. 22, 17).

[13] Hymnen an die Kirche, München 1936., str. 29.

Već sv. Ignacije Antiohijski, kod kojeg po prvi puta susrećemo izraz »katolička Crkva«, veli, da su na neki način Crkva i Krist isto: »Gdje je Krist Isus, tamo je katolička Crkva.«[14]

Abercije Frižanin pokazuje u svojem glasovitom grobnom nadpisu na onog »svetog Pastira, koji velikim očima pazi svoje ovčice«. Taj ga je poslao u Rim, da se tamo divi »Kraljevskom dvorcu i Kraljici u zlatnom ruhu i zlatnoj obući«.[15]

Tako je slika Crkve poprimala sve divnije obrise. U njoj je sv. Augustin gledao svoju »Božju državu«, Dante opjevao njezina blistava kola a Michelangelo je napokon našao u kupoli crkve sv. Petra zgodan simbol za onu snagu Kristove Crkve, kojom nadmašuje sav sviet.

Prelazimo na sadašnjost. Doba, u koje, kao što smo to češće viđali, bivša protestantkinja slavi Crkvu oduševljenim himnima, zrelo je, da ga svjetlo tajne o Crkvi, po Enciklici, podpuno preplavi. Ono će razumjeti i ostvariti parolu za budućnost mističnog tiela Kristova: Djelotvorna ljubav prema Crkvi — Kristu.

LJUBAV PREMA CRKVI, KAKOVA JEST

Podmuklo je Sotona htio suprotstaviti mistično tielo kao neku sanjarsku crkvu naprama pravoj, hierarhičkoj, katoličkoj Crkvi. Enciklika već u prvoj rečenici izriče istovjetnost mističnog tiela sa katoličkom Crkvom, te još pojačava to poistovjetovanje dodatkom »rimska« za pravu Crkvu Kristovu. Kod dosadašnjih četiriju glavnih oznaka: jedna, sveta, katolička, apostolska, stavlja Encklika umjesto naziva »jedna« naziv »rimska«. S pravom! Papinstvo je jamstvo za jedinstvo. Enciklika je i ovdje sliedila, kao kod mnogih svoji presuda, poticaje današnje mladenački-svježe i žive teoložke znanosti.

Ljubav će prema Crkvi samo rasti, kada bude vidjela ono, što mora ljubiti, umjesto da trči za nekom »maglovitom univerzalnom« »ekumenskom« crkvom, kakvu si je zamišljaju Friedrich Wilh. Förster ili Friedrich Heiler. Ta će ljubav sada, nakon Enciklike, bolje moći shvatiti vitežke rieči sv. Ignacija Lojolskog o »osjećanju s Crkvom«: »Moramo biti spremni, ostavivši vlastiti sud, slušati u svemu pravu Zaručnicu Kristovu, to jest: našu svetu Majku, h i e r a r h i č k u Crkvu.

LJUBAV PREMA ČITAVOJ CRKVI

Enciklika nam pokazuje premnoge zgode, u kojima možemo na djelu pokazati našu ljubav prema mističnom tielu.

Ne smiemo zaboraviti, napose danas, na u p r a v l j a č e, kojima je u mističnom tielu povjerena odlučna zadaća za milijone ljudi. Moramo se moliti za tu težku i odgovornu zadaću, sliedeći u tom primjer same Crkve, koja je tako često svečano pozivala u

[14] Ad Smyrnaeos 8.
[15] Kirch Enchiridion n. 155.

kanonu Božji blagoslov na careve i kraljeve. I najmanjih se moramo sjećati, djece, pa onih, koji su najsiromašniji i konačno i z n a k a ž e n i h. Za mistično tielo ne vriedi Nietzscheovo evanđelje: »Mi moramo prihvatiti kao istinu, iako to okrutno zvuči, d a r o b s t v o s p a d a n a b i t u l j u d b e.[16] Pa ipak je, da ukratko spomenemo, Nietzsche sam dugovao jedinu pomoć u težkoj, dugoj bolesti, kršćanskom milosrđu. Mi naviještamo sa Enciklikom ne okrutnu nego utješnu istinu: da u bit prave kršćanske uljudbe u budućnosti spada razkidanje svih robskih lanaca, iztriebljenje svake okrutnosti te djelotvorna ljubav za najsiromašnije i iznakažene, kojima napose pripada ljubav trnjem Okrunjenoga, i za koje on hoće, da jednom budu sudionici njegovog preobraženja.

Kao što je Kristova ljubav bila obćenita tako i naša djelotvorna ljubav mora obuhvatiti, s v e r a s e, jer za sve vriedi rieč da su: »Pozvani, da budu ud na mističnom tielu Kristovu,« kao i ono što je sv. Ivan čuo u nebeskoj pjesmi: »Odkupio si nas za Boga iz svih plemena, jezika, puka i naroda« (Odkriv. 5, 9). A »pet točaka« Pape Pija XII. o novom međunarodnom poredku poklonit će nam obitelj naroda, iz koje može izrasti mistično tielo Kristovo u podpunoj svojoj snazi.

I oni, koji su z a l u t a l i ili su o d v o j e n i, treba da osjete našu djelotvornu ljubav. Enciklika ih poziva sa krasnim riečima Pape Gelazija I., da bi »pohitili k jednoj Glavi u zajednici najčastnije ljubavi«. Sada oni znaju, gdje je jedino Krist. Njihova ljubav prema Kristu mora postati ljubav prema papinskoj Crkvi.

Kao što uzročnost u prirodi odrazuje, prema sv. Tomi Akvincu, najbolje božju moć i ljubav, tako i Glava u novostvorenom poredku mističnog tiela — ne poradi slabosti, nego iz ljubavi — očekuje djela svih udova. Sv. Pavao želio je na svom tielu nadopuniti za tielo Kristovo, Crkvu ono, što još nedostaje na Kristovom trpljenju. (Kol. I, 24 i s.) Stoga je već prvi Papa poticao: »Vi ste rod izabrani, kraljevsko svećenstvo, sveti narod . . . Treba da proglasite djela onoga, koji vas pozva iz tame k divnom svjetlu svome.« (1. Petr. 2, 9).

ZASTAVE NEK SE VIJU!

Poziv Pape na ljubav i djela u mističnom tielu čin je Providnosti. Čovječanstvo, do smrti izmučeno, vapi za pomoć. S pravom veli Papa: Ako ikada, a onda mora danas mistično tielo Kristovo dokazati svu svoju nebesku snagu. Zato se moraju pokrenuti i posljednje snage pa i zadnjeg uda mističnog tiela. No, onda će i ustati vojska, kakvoj nema ravne na jedinstvu i u snazi, i koja nosi sigurnu pobjedu u rukama. Pogledajmo te pobjedonosne stiegove, koji se viju!

[16] »Vorwort an Richard Wagner«, u knjizi Di Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik«. —

Naprama pijanom, ludom iracionalizmu, koji gleda svoju slavu u tome, da mišljenje naziva izrodom — bit će naobraženi katolici budućnosti ponosni svjetlonoše kao Krist, svietlo svieta, jer će se oslanjati na neoborive zasade Sv. Tome i na neprevarljive presude Crkve.

Naprama nećudoređu, koje je moralo sliediti anarhiju mišljenja, prelit će se po želji Enciklike novi val težnje za svetošću preko svieta. Udovi mora da su dostojni presvete Crkve.

Naprama ubitačnom pesimizmu, plodu anarhije mišljenja i djela, razvit će Crkva svu svoju ljepotu i veselje. Pokažimo potištenima sjaj liturgije! A prije svega darujmo mladeži čare bogatog crkvenog života zajednice.

Zastave nek se viju!

Tko je upoznao mističnog Krista u svom sjaju, ne će više nikada tražiti lažnu istovjetnost s Kristom. Provejavat će ga ipak neka težnja za kao ona za domajom i neko pouzdanje: da bi ostao povezan sa Glavom zauviek u djelotvornoj ljubavi. I sve će više biti uvjeren sa Sv. Pavlom: »Ni smrt ni život, ni anđeli ni poglavarstva, ni sadašnjost ni budućnost, ni sile, ni visina ni dubina, ni drugo kakvo stvorenje ne može nas razstaviti od ljubavi Božje, koja je u Kristu Isusu, Gospodinu našem« (Rim. 8, 38).

Onaj, koji tako živi u Kristu, bacit će svoje odreknuće u obraz svietu, duhovnom tielu Sotone:

»Čujte, vi glasni i drzki, vi vjetrenjaci duha i djeca
vlastite samovolje:
Od žeđe izginusmo kraj vaših izvora,
izgladnjesmo kraj vaše hrane — osliepismo
pri vašim svjetiljkama . . . !
Danas ste kolievka istini vašoj,
a sutra ste i njezin grob!«[17]

J. Gemmel D. I.

[17] G. von Le Fort, Hymnen an die Kirche, München 1936, str. 18.

PAPA SIKSTO V. — TALIJANSKI HRVAT

Papa Siksto V. (1585—1590) rodio se g. 1521. u Papinskoj državi, u primorskom mjestancu Grottammare, koje leži na talijanskoj obali Jadranskoga mora baš nasuprot Šibeniku. Njegov otac, zvan od svih Peretto (Kruščica), bio je zavičajan u gradiću Montalto, kojih 10 km dublje u nutrašnjosti, nekako na pol puta između gradova Ascoli i Fermo, u plodnoj Jakinskoj krajini (Marca Anconitana). Iz zavičaja je pobjegao ili možda bio protjeran g. 1518., kad je Francesco Maria della Rovere, vojvoda od Urbina, ratujući s papom Leonom X. bio provalio u Montalto i opljačkao ga. Peretto je sa ženom Marianom iznajmio u Grottammare jedan vrt i nešto zemljišta i nekoliko godina se ondje u siromaštvu težko mučio, da prehrani obitelj. Prije nego li mu se rodio prvi sinčić sanjao je, da će diete, što ga očekuje, donieti obitelji sreću, jer će se uzpeti sve do časti Petrova nasljednika. On je u taj san tako tvrdo vjerovao, da je sinčiću dao ime Felice, Srećko. Kad bi ga čuvao i na rukama nosio, znao bi pozvati znance i prolaznike neka poljube malome nožicu, jer da će Felice jednom postati papa. U tom vjerovanju utvrđivala je roditelje i čudesna briga, kojom je Bog bdio nad životom djeteta: Felice je ostao živ i neozlieđen i kad mu se zapalilo odielce u koljevci i kad je pao u bunar i kad je kuga morila sve oko njega, a on se igrao zaraženim predmetima. Osobito je živo vjerovala u buduću bratovu veličinu sestra Kamila, od Srećka mlađa za 2 godine. Svima, koji bi je čime obdarili ili joj kakvu uslugu učinili, govorila bi: sve će Felice naplatiti, kad bude papa! I doista je to doživjela. Ipak je mali budući papa zajedno s budućom najuglednijom rimskom damom morao pomagati otcu i majci kod gospodarskih poslova, te je među ostalim poput druge siromašne seljačke djece kadkada pasao i otčeve svinje. Pri tom je iz početnice druge imućnije djece naučio čitati i pisati i uobće pokazao toliku bistrinu i takovu želju za znanjem, da ga ujak fra Salvatore Ricci, franjevac-konventualac i gvardijan u Montaltu, uzeo k sebi u samostan i čim je navršio 12 godina zaodio ga u svetu redovničku mantiju. Na želju otčevu, koji nije zaboravljao svoga sna, zadržao je Felice to svoje krstno ime i kao redovnik. Fra Salvatore pobrinuo se i za daljnje školovanje svoga darovitog nećaka. Na sveučilištu u Fermu, Ferrari, Bologni, Riminiu i Sieni stekao je fra Felice temeljito i obsežno znanje, te je g. 1548. nakon sjajne dispute bio u Fermu proglašen doktorom teologije. Kako je bio od naravi vrlo rječit i sklon propoviedanju, brzo je pomoću svog znanja, prokušane razboritosti i apostolske revnosti postao obljubljenim i traženim pro-

povjednikom. Propoviedao je po mnogim manjim, većim i najvećim talijanskim gradovima, n. pr. u Perugi, Genovi, Mletcima, Napulju i Rimu. U Napulju su na molbu slušatelja bile neke njegove propoviedi i štampom izdane. U Rimu se odmah sprijateljio s promicateljima katoličke obnove, budućim svetcima Filipom Neriem, Ignacijem Lojolskim i kapucinom fra Felice da Cantalice, a stekao povjerenje budućih papa: kardinala Carafe, kasnije Pavla IV. (1555—1559.) i dominikanca Mihaela Ghislieri, budućeg sv. Pia V. (1566-1572.). Osobito ga je cienio Pio V. Čim je postao papom, imenuje Perettia generalnim vikarom konventualaca, zatim g. 1567. biskupom sv. Agate dei Goti u Kampaniji, a g. 1570. kardinalom. Za kardinalski titul doznači mu hrvatsku rimsku crkvu sv. Jeronima, San Girolamo degli Schiavoni, koju Siksto latinski zove »ecclesia S. Hieronymi Illyricorum«, a kojom je upravljala hrvatska rimska Bratovština sv. Jeronima, Venerabilis Societas S. Hieronymi Illyricorum de Urbe. Kod pape Grgura XIII. (1572-1585.), koji je držao da je za fratre najbolje, ako ostanu u svojim samostanima i za cielog svog pontifikata nije učinio nijednog redovnika kardinalom, bio je kardinal Montalto, kako su Perettia tada zvali, u nemilosti i živio je povučeno sa svojom sestrom udovicom Kamilom i s dvoje njezine djece. Kamilin je naime muž Mignucci seljak iz Montalta, brzo umro, a kardinal Montalto pozvao je sestru k sebi u Rim, posinio njezinu djecu Franju i Mariju Srećku i dao im svoje prezime Peretti. No nećak Francesco bio je radi svoje liepe i nevjerne žene jednog travanjskog jutra g. 1581. nađen mrtav na Kvirinalu, a nećakinja Maria Felice udala se za rimskog trgovca Damascenia, koji se baš nije slagao s kardinalom. Umrla je mlada i ostavila dva sinčića, Aleksandra i Mihaela i dvije kćerke. Kardinal je i tu djecu posinio, dao im svoje prezime Peretti i povjerio ih aristokratskoj obitelji Orsini, da ih odgoji. Napokon se nakon smrti Grgura XIII. izpunio san pokojnog Piergenetilea »Peretta«: njegov fra Felice, kardinal Montalto, bio je 24. IV. 1585. kao nekim čudom od 41 kardinala prisutnih u konklaveu jednoglasno izabran za papu. Na spomen Siksta IV. (1471—1484.), koji je također bio konventualac, uzeo je ime Siksto V. Postao je ne samo najvišim duhovnim poglavarom na zemlji nego istodobno suverenom države, u kojoj se kao siromašak rodio. Sad je sinulo sunce sreće i njegovoj sestri Kamili i njezinoj unučadi. Kamila je dobila od brata njegovu vilu, posebno svoje dvoranstvo i naputke, kako da i u časti i bogastvu ostane skromna, dobra i pobožna. I uistinu se izvrstno snašla na svom visokom položaju, činila mnogo dobra i bila vrlo cienjena i od bratovih nasljednika. Umrla je g. 1605., 15 godina poslije brata pape. Njezin 15-godišnji unuk Aleksandro Peretti postao je već 13. V. 1585. kardinalom, a mlađi Michele najprije gubernatorom Borga sv. Petra i generalom crkvene vojske, zatim grofom, markezom i knezom. Njega, po kojemu je obitelj Peretti imala dalje živjeti, obasipali su častima i imanjima i praujak papa i baka Kamila. Unuke Flavia i Felice

Orsina udale su se još za života Sikstova u najuglednije rimske aristokratske obitelji knežova Orsini i Colonna. Michele Peretti, nada obitelji, imao je od prve žene samo sina Francesca i kćerku Mariju Felice, a jer se drugi put oženio i ponadao, da će i u drugom braku imati mužke djece, popustio je nagovorima brata kardinala Aleksandra i dopustio, da i njegov Francesco postane svećenikom i zatim kardinalom. No od druge žene uobće nije imao djece i tako obitelj Peretti neočekivano ugasne u mužkoj lozi smrću kardinala Francesca Peretti di Montalto g. 1655.

Iz toga kratkog pregleda života i obitelji pape Siksta V. vidi se, da je on bio u Italiji i rođen i odgojen i s njom u svemu posve srastao. I sama pomisao, da bi on mogao i n e biti pravim i podpunim Talijanom, da obitelj, iz koje je nikao, nije autohtona talijanska, čini se pretjeranom i nemogućom. Pa ipak je toskanski konventualac P. M. Casimiro T e m p e s t i († 1758.), koji je prvi kritički iztražio i opisao život i djela Siksta V., već prije dva stoljeća uztvrdio, da Sikstovi predi potječu iz Dalmacije ili »Schiavonie«. U tom su ga bez prigovora sliedili osim manje znatnih pisaca i slavni njemački historik L. von R a n k e i barun von H ü b n e r u svom velikom djelu o Sikstu V., koje je najprije izašlo g. 1870. na francuzkom jeziku, a onda bilo prevedeno na englezki, talijanski i njemački. I papa Leo XIII. bio je uvjeren o hrvatskom podrietlu Siksta V. U buli »Slavorum gentem«, kojom je 1. VIII. 1900. dokinuo tri stare rimske hrvatske ustanove, t. j. kaptol, gostinjac i Bratovštinu, te ih pretvorio u Kolegij za mlade hrvatske svećenike, kaže: »... Siksto V. iz svoje prema sv. Jeronimu pobožnosti i i z d o b r o h o t n o s t i p r e m a H r v a t s k o m n a r o d u, i z k o j e g a j e p o t e k a o (... atque in Chroaticam nationem, ex qua ducebat originem, benevolentiam...) najprije obnovi gotovo iz temelja crkvu sv. Jeronima, ukrasi je i svim potrebnim je snabdije, a zatim je uzvisi na čast Sborne crkve dodavši joj kaptol, koji se sastojao od arhiprezbitera, šestorice kanonika i četvorice beneficiata...«[1] Istom u najnovije doba ustao je proti toj vjekovnoj predaji o hrvatstvu Siksta V. njegov zemljak iz Montalta Fr. P i s t o l e s i. On odlučno niječe slavensko podrietlo najvećeg sina Montalta, a za svoje stanovište predobio je i L. von P a s t o r a baš kad je taj pisao X. svezak svoje monumentalne »Poviesti papa«, u kojem obrađuje pontifikat Siksta V. P a s t o r je dao svakako do sad najbolje dokumentirani prikaz života i rada genialnoga pape franjevca, ali u pitanju njegova

[1] Najglavniji pisci, koji priznaju slavensko (hrvatsko) podrietlo pape Siksta V. jesu ovi: P. M. Casimiro Tempesti, O. Min. Conv., Storia della vita e delle gesta di Sisto Quinto, Sommo Pontefice. Nuova edizione con aggiunte e note, t. I-II. Roma 1866. — L. von Ranke, Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten. I, III. Achte Ausg. Leipzig 1885. — J. A. de Hübner, Sixte V d' après des correspondances diplomatiques inédites..., 3 vol. Paris 1890. — Leo PP. XIII., Encycl. S l a v o r u m g e n t e m. Acta S. Sedis, 34 (1901-2); 196-201.

podrietla prihvatio je, kako ćemo vidjeti, bez ikakve osobne kritike nazor svoga prijatelja Pistolesia.[2] A Pastorov je znanstveni ugled tolik, da se više nitko od stručnih historika ne usuđuje pozivati na Tempestia ili na kasnije pisce, koji su poput njega držali, da Sikstova obitelj potječe iz Dalmacije.

Novi poticaj za definitivno rješenje pitanja o hrvatstvu Siksta V. dao je rektor hrvatskog Zavoda sv. Jeronima u Rimu, Mons. dr. Juraj Mađerec u vezi s ukrašivanjem nove svetojeronimske palače. Kako je naime prof. Meštrović za ukras ulaza u palaču sa strane trga cara Augusta dobrohotno izradio osim reliefa Leona XIII. i Pia XII. također krasne reliefe sv. Jeronima i Siksta V., koje u jednu cjelinu spaja silhouetta pročelja crkve Sv. Jeronima, nakanio je Mons. Rektor u tu mramornu grupu dati uklesati kao njezino tumačenje gore spomenute rieči Leona XIII. iz bule »Slavorum gentem«. Tom zgodom se osjetila potreba, da se izpita poviestna vriednost Leonove tvrdnje o hrvatskom podrietlu velikog dobročinitelja stare hrvatske svetojeronimske ustanove u Rimu i da se izvidi, kakva je dokazna snaga Pistolesievih i Pastorovih prigovora i dokaza. Iztraživanje, kojega je plod ova razprava, odkrilo je, da je Tempesti doduše donekle krivo shvatio i neizpravno tumačio izvor, iz kojega je preuzeo viest o dolazku Sikstovih pređa iz Dalmacije, ali sam podatak, što ga donosi za Sikstovo hrvatsko podrietlo, je ne samo neoboriv nego se dade utvrditi i drugim još jačim svjedočanstvima. Stanovište Pistolesia i von Pastora je naprotiv neodrživo.

I. SVJEDOČANSTVO TEMPESTIA

Svi pisci, koji priznaju slavensko podrietlo Siksta V. pozivaju se za taj podatak na Tempestia, a isto tako protivnici pobijaju izključivo njega. Stoga treba upoznati njegove dokaze. A ti se zapravo svode samo na jedan: na svjedočanstvo Bartolomeja Piazze. Tempesti svojim ne baš odviše jasnim načinom ovako govori:

»I... Pređi Sikstovi po našim viestima počinju sa Zanettom (Ivicom) Peretti, od kojega proizađe Peretto Peretti, onda sliedi Nikola, zatim Antun, poslije Jakov i napokon Piergentile (Petar-Gentile) ili Peretto de Peretti, otac Sikstov. Bartolomej P i a z z a spominje u svojem djelu *Gerachia Cardinalizia,* tit. 42, rukopise iz San Girolama degli Schiavoni u Rimu ovim riečima: *Zanetto Peretti, od kojega poteče Peretto, zatim Antun, zatim Jakov i od njega Peretto, otac Sikstov.*« U arhivima pak Montalta prešućuje se Zanetto, a (mjesto prvog Peretta) dodaje se Nikola (u rukopisu): *Knjiga izdataka Občine Montalto, učinjenih g. 1520. od svietle gospode Jakoba Antunovog, Nikolinog i drugova, prvaka upravitelja iste občine.* A to se potvrđuje u katastru g. 1556. s dodatkom

[2] O Sikstu V. govori Pastor u X. svezku svoje »Poviesti papa«: L. von Pastor, Storia dei Papi dalla fine del Medio Evo. Vol. X. ... Sisto V., Urbano VII.... (1585-1591). Versione italiana di Mons. Pio Cenci. Roma 1928.

Prospera, rođenog brata našega Siksta: *Prosper Perettov, Jakobov, Antunov, Nikolin posjeduje u kraju Cimirano obradivu zemlju i t.d .*

II. Zanetto Peretti potjecao je iz Kruščice u Slavoniji [da Cuscizza(!), nela Schiavonia] i bio je prvi od pređa, koji je iz Dalmacije došao u Jakinsku Marku. Bart. P i a z z a, govoreći o crkvi S. Girolamo degli Schiavoni, nanovo sagrađenoj od Siksta, citira za potvrdu toga podrietla njegovu bulu i kaže: Dao ju je podići *ne samo jer mu se sviđala njegova (t. j. Jeronimova) rječitost, snaga izraza i uspješnost uvjeravanja, kako se sam izražava u buli, kojom je tu crkvu osnovao, nego i stoga, što je priznavao svoje podrietlo i proizhođenje svojih pređa u 5. koljenu iz Dalmacije ili Ilirika, te je zato vrlo štovao toga sv. Učitelja, svoga prvog zemljaka. Iz rukopisa u arhivu iste crkve sliedi, da je prvi od pređa Sikstovih, koji je iz Dalmacije došao u Jakinsku Marku, bio Zanetto Peretti iz mjesta Kruščice u Slavoniji, od kojega poteče Peretto, zatim Antun, onda Jakov i od ovoga Peretto, otac Feliceov*...« (Op. cit., I.; str. 3-4).

To su eto rieči Tempestieve iz prva dva odlomka njegove knjige o životu i djelima Siksta V. Na prvi mah čine se bezprikornima, ali ipak bez prigovora nisu. Vidi se, da mu je glavni dokaz za dalmatinsko-slavensko podrietlo Sikstovo svjedočanstvo Bartolomeja Piazze, ali je on to svjedočanstvo svojim nesolidnim komentarom oslabio, obteretivši ga s dvije krupne neistine. Prvo, izpoređujući rodoslovlje Sikstovo, kako ga donosi Piazza po arhivu crkve sv. Jeronima u Rimu, s rodoslovljem občinske knjige u Montaltu, prešutio je Tempesti, da se tu govori o obitelji R i c c i. Podpuni naime naslov knjige glasi: »Esito fatto dagli illustri signori Giacomo di Antonio Cola R i c c i et colleghi, priori del reggimento della Comunità di Montalto,« t. j. Jakov je sin Antuna, sina Nikole R i c c i. A to prezime R i c c i izpustio je Tempesti — po svoj prilici, da da ne mora rješavati zamršenog pitanja, da li su se pređi Sikstovi zvali Ricci ili Peretti. — Kasnije ćemo vidjeti, da je za pitanje p o d r i e t l a Sikstovih pređa zapravo sporedna stvar, kako su se oni sami nazivali ili kakove su im nadimke drugi davali. Činjenica je, da su mu otca svi zvali »Peretto«-Kruškica i da se sam Sikst stalno zvao Peretti i u svoj grb uzeo kruškovu grančicu, te i od sestre po smrti muževljevoj tražio, da se opet zove Peretti, a i njezinoj djeci i unučadi dao je adopcijom prezime Peretti. Osim onog prezimena R i c c i u knjizi občinskih izdataka, R i c c i se zvao Srećkov dobrotvor, gvardijan fra Salvatore. A njega Siksto u jednom dokumentu zove s t r i c e m (patruus), dakle otčevim bratom, a u drugom u j a k o m (avunculus), dakle materinim bratom. Još nije riešeno, što je izpravno (Pastor X., 635-6). Nezgodno je samo to, što je Tempesti izpuštanjem prezimena R i c c i pokrenuo nepotrebni spor o prezimenu i tim prešućivanjem umanjio svoj znanstveni ugled. Gora je druga nespretnost i neistina Tempestieva. On tvrdi, da P i a z z a za dokaz

Sikstova slavenskog podrietla navodi njegovu bulu, kojom je ustanovio svetojeronimski kaptol: »... Bartolomej Piazza, govoreći o crkvi S. Girolamo degli Schiavoni, na novo sagrađenoj od Siksta, citira za potvrdu toga podrietla njegovu bulu.« A Piazza toga ne čini i u spomenutoj buli se uistinu nigdje ne govori o njegovu podrietlu. Bulu navodi Piazza, kako je i pravo, samo za potvrdu Sikstove velike pobožnosti prema sv. Jeronimu, za njegovo pak dalmatinsko-ilirsko podrietlo poziva se na arhivske podatke crkve sv. Jeronima. Neka se samo pažljivo pročitaju njegove rieči, kako ih donosi Tempesti. Sam Tempesti površno ih je pročitao, izveo iz njih krivi zaključak i time dao dobro oružje u ruke svojih protivnika. Pistolesi i Pastor, ne našavši Sikstove bule, u kojoj bi on govorio o svom podrietlu, prebrzo zaključiše, da Tempesti iznosi krive dokaze i radi toga, kako ćemo poslije vidjeti, predaju o Sikstovu slavenskom podrietlu jednostavno zabaciše kao puku bajku. Površan je bio Tempesti, ali ne manje površni su i oni, jer zanemariše pažljivo pročitati svjedočanstvo samoga Piazze i provjeriti, imade li doista štogod o Sikstu V. u svetojeronimskom arhivu. Hoćemo li dakle upoznati istinu o Sikstovu podrietlu, okanimo se i Tempestia i Pistolesia i Pastora i potražimo, odkuda Piazzi viest o dolazku Sikstovih pređa iz Kruščice u Jakinsku Krajinu i kakova joj je vriednost.

II. RIMSKA SVETOJERONIMSKA PREDAJA

Prvi poznati pisac, koji je uztvrdio, da je Siksto V. slavenskoga, t. j. stvarno hrvatskoga podrietla, bio je Bartolomej Piazza (1632—1713.), na kojega se, kako vidjesmo, poziva Tempesti. Piazza je bio svećenik redovničke družbe Milanskih Oblata, ali je veći dio života proživio u Rimu, gdje je bio vrlo cienjen i od papa i od kardinala, a rado čitan kao pisac ascetičkih, liturgičnih, arheoložkih i poviestnih spisa. Pisao je mnogo, ali nije uviek u svemu pouzdan ni dosta kritičan. Ipak je marljivim sakupljanjem i bilježenjem spasio od zaboravi svu silu koristnih podataka o rimskom životu i zbivanju. G. 1703. objelodanio je u Rimu veliku knjigu u folio-formatu o rimskim crkvama, koje su ili trajno ili privremeno bile častni kardinalski tituli.[3] Kako je papa sv. Pio V. g. 1566. i hrvatsku nacionalnu crkvu sv. Jeronima proglasio kardinalskom, Piazza govori i o njoj i o njezinom najslavnijem titularu kardinalu Montaltu. Bivši fra Felice Peretti je 15 godina, sve do svog pontifikata, zadržao taj titul, a kao papa srušio je staru neuglednu crkvicu sv. Jeronima i dao sagraditi novu, koju je učinio sbornom kanoničkom crkvom. Očitovao je djelima prema toj crkvi toliku i tako neobičnu ljubav kao nijedan papa prema svom bivšem kardinalskom titulu. Piazza navodi, kako smo već vidjeli kod

[3] Carlo Bartolomeo Piazza, della Congr. degli Oblati di Milano, La Gerarchia Cardinalizia. Roma 1703. (in folio). Str. 305 ss.: De Titoli Cardinalizi. Str. 636-640: Titolo 42. di San Girolamo de' Schiavoni a Ripetta.

Tempestia, dva razloga toj izvanrednoj Sikstovoj naklonosti prema »San Girolamo degli Schiavoni« ili »Illirici«. Siksto je htio prije svega, kako iztiče u buli, odati priznanje veličini sv. Jeronima, ali uz to također izkazati mu čast kao svomu najvećemu zemljaku: »... *riconoscendo egli la sua origine ed il natale de' suoi maggiori nel quinto grado dalla Dalmazia, ovvero Illirico, portava gran venerazione a questo S. Dottore, suo primo Nazionale.*« Ovaj drugi razlog, koji tvori bit i jezgru našega iztraživanja i kojega je ponovio Leo XIII. u buli »Slavorum gentem«, nije Piazza uzeo iz Sikstove bule »Sapientiam Sanctorum«, kako je krivo bio uztvrdio Tempesti, nego iz ustmene i pismene predaje hrvatskih rimskih svetojeronimskih institucija ili, kako sam kaže, iz arhivskih rukopisa crkve S. Girolamo degli Schiavoni. Svjedočanstvo dakle Piazzino, a dosljedno i tvrdnja Leona XIII. o hrvatskom podrietlu Sikstovu, toliko vriedi, koliko svetojeronimski izvori, iz kojih je Piazza crpio. Njih treba ustanoviti i znanstveno provjeriti, te ih na koncu izporediti s prigovorima i protestima, što potječu iz Sikstova zavičaja Montalta.

Piazza kaže: »... *Iz rukopisa u arhivu iste crkve* (sv. Jeronima) *sliedi, da je prvi od pređa Sikstovih, koji je iz Dalmacije došao u Jakinsku Krajinu bio Zanetto Peretti iz mjesta Kruščice u Slavoniji* ...« On na nesreću tih rukopisa nije pobliže označio, a među ono malo svetojeronimskih spisa, što se unatoč burnoj prošlosti te rimske hrvatske oaze sačuvalo, nema rodoslovlja Sikstovih pređa. Na sreću Piazza nešto niže navodi podatak, koji je za naše daljnje iztraživanje vanredno važan, a nitko ga od dosadanjih iztraživača nije izkoristio. Piazza priznaje, da je mnoge svoje viesti primio od svog prijatelja Dubrovčanina opata Stjepana Gradića (1613—1683.). Evo njegovih rieči: »... U ovo naše doba dao je nemalog sjaja svojoj Naciji i književnosti opat Stjepan Gradić (Gradi) iz Dubrovnika, čovjek vrlo vješt grčkoj i latinskoj knjizi i crkvenoj znanosti, mila i uzorna ponašanja, poznat na Rimskom Dvoru kao znamenit književnik. Pošto je najprije vrlo pohvalno vršio službu drugog, a zatim i prvog čuvara Vatikanske Biblioteke, umro je ovdje u dobroj starosti i bio tu sahranjen g. 1683. Njegovoj jedinstvenoj ljubaznosti i vjernom prijateljstvu dugujemo mnoge viesti, iznesene u ovom našem svezku, a isto tako i Ivan Lučić (Lucio), Dalmatinac iz grada Trogira, čovjek riedkog znanja i pohvalna vladanja, vrlo ugledan na Rimskom Dvoru.« Iznad svake sumnje je, da je Piazza sve ono, što piše o hrvatskoj crkvi sv. Jeronima i o institucijama uz nju, doznao od Gradića, dakle i viest, da je Siksto V. podrietlom iz Dalmacije ili Slavonije i to iz Kruščice. Time dakako svjedočanstvo Piazze dobiva silno na vriednosti, jer nije zapravo on, koji tvrdi, da je Siksto podrietlom Hrvat nego slavni Gradić. A njegova se rieč ni u tom predmetu ne smije podcienjivati.

Gradić je učio teologiju u Rimu od g. 1629—1634., kad su

još živjeli pranećaci Siksta V., knez Michele († 1631.) i njegov sin Francesco Montalto, kasnije (g. 1641.) kardinal. G. 1634—1638. učio je pravo u Bologni, gdje je bez sumnje upoznao Collegio Montalto, osnovan g. 1588. od Siksta V. za 50 pitomaca iz njegova zavičaja, od kojih je njih 8 moralo biti iz Montalta, a 2 iz Grottammare. Nije nemoguće, da je kojega od njih tada i upoznao. G. 1653. došao je ponovno u Rim i u njemu ostao 30 godina sve do svoje smrti. U to doba pada i njegovo prijateljstvo s Piazzom. Osim časti, što ih spominje prijatelj Piazza, bio je Gradić zastupnik Dubrovačke republike kod Sv. Stolice i akademik obraćene i vrlo učene švedske kraljice Kristine. Za naše pak iztraživanje najvažnije su njegove veze s crkvom i Bratovštinom sv. Jeronima. On je najprije bio član Bratovštine, a *od g. 1659.—1663. njezin predsjednik*. Upravljao je dakle tim uglednim udruženjem rimskih Hrvata i po njemu gostinjcem i crkvom samih 60 godina poslije smrti Siksta V., kad je još bila posve svježa uspomena na tog najvećeg dobročinitelja tih ustanova. Kao predsjednik Bratovštine imao je uvid u sve svetojeronimske spise, a da se zanimao i za prošlost crkve sv. Jeronima i da ju je dobro poznavao, dokazuje dobri i obširni prikaz o njoj, što ga je Piazza mogao napisati na temelju saobćenja dobivenih od njega. Gradić je iz ustmene predaje kanonika i bratima doznao, da je Siksto V. priznavao svoje hrvatsko podrietlo i kao izraz toga priznanja izgradio i novu crkvu na čast sv. Jeronima i uz nju krasnu praktičnu palaču za sjedište novoosnovanom Kaptolu i staroj Bratovštini sv. Jeronima. Negdje pak u spisima našao je rodoslovlje Sikstovih pređaka, koje si je Piazza njegovim posredovanjem zabilježio i 20 godina poslije prijateljeve smrti objelodanio.

Da je u svetojeronimskom arhivu doista postojala pismena bilježka o Sikstovim pređima, sliedi ne samo odatle, što to tvrde Piazza-Gradić, nego iz također točnog podudaranja imena Sikstovog otca (Peretto), djeda (Jakov) i pradjeda (Antun) s onima, što su sačuvana u Montaltu. Sama ustmena predaja ne bi kroz više od pol stoljeća sačuvala takvoga sklada i podudaranja. Da pak svetojeronimska genealogija Sikstova ne potječe iz Montalta nego iz drugoga vrela, vidi se po tome, što u Montaltu nije zabilježen Zanetto, a kao šukundjed je označen ondje Nikola, a u sv. Jeronimu Peretto prvi. Zanetto nije u Montaltu spomenut možda zato, jer ga kao doseljenika nisu stavljali u genealogiju, a razlog, zašto se šukundjed u jednoj genealogiji zove Peretto, a u drugoj Nikola, težko je navesti. Svakako je ime Nikola pravo, a Peretto krivo, jer Nikola se kao otac Antunov spominje i u rodoslovlju Sikstova djeda Jakova (Jakov Antunov, Nikolin) i u rodoslovlju Sikstova brata Prospera (Prosper Perettov, Jakobov, Antunov, Nikolin).

Međutim važnije i zanimljivije od tog djelomičnog i neznatnog nesklada u Sikstovim rodoslovljima jest pitanje: *odkuda potječe to svetojeronimsko Sikstovo rodoslovlje?* Odgovor može

biti, čini se, samo jedan, t. j.: ono potječe od samoga pape, jer svetojeronimski kanonici i bratimi tih tako intimnih obiteljskih podataka u Rimu nisu ni mogli od drugoga dobiti nego od njega samoga. Ne zaboravimo, da je Siksto kao kardinal bio kroz 15 godina titular crkve sv. Jeronima i kao takav često dolazio u vezu s Bratovštinom, koja je njome upravljala. Te pak veze postale su još češće i tako reći dnevne, kad je Siksto kao papa dao g. 1588. porušiti staru crkvicu sv. Jeronima i graditi novu zajedno s palačom uz nju. Poznato je iz drugih vrela, da je Siksto u stanovitim zgodama znao biti i razgovorljiv, te je u povjerljivom krugu rado govorio o sebi i svojim stvarima i poslovima. Tako je nekom zgodom izpripoviedao svetojeronimovcima svoje rodoslovlje, da pokaže, kako je i on zemljak sv. Jeronima i njihov. To dragocjeno priznanje bilo je i zabilježeno i uvršteno u arhiv, gdje ga je šestdesetak godina kasnije čitao Gradić i onda priobćio prijatelju Piazzi. *Podatak dakle o hrvatskom podrietlu Siksta V., što ga iznosi Leo XIII. u buli »Slavorum gentem«, proizlazi preko Tempestia, Piazze, Gradića i svetojeronimskog arhiva izravno od samoga pape Siksta V.* A ako je tako, tko bi smio sumnjati o njegovoj istinitosti?

Ne treba posebno ni izticati, da je Leo XIII. za označivanje narodnosti Sikstovih pređa s pravom upotriebio izraz hrvatski narod, »croatica natio«, premda se Tempesti i Piazza služe izrazima: »iz Dalmacije«, »iz Dalmacije ili Ilirika, iz Slavonije« (dalla Schiavonia). Piazza je te izraze čuo od Gradića, a kod njega su oni kao i kod drugih Hrvata onoga doba označivali hrvatsko etničko područje. To je mnogim primjerima neosporivo dokazao dr. L. Jelić u svojoj poviesti Zavoda sv. Jeronima.[4] Gradić je za svog upravljanja svetojeronimskom Bratovštinom dao načiniti geografsku kartu, koja je imala zorno prikazati, iz kojih krajeva mogu biti hodočastnici primljeni u svetojeronimski gostinjac. Na toj karti su označene kao »ilirske« pokrajine Hrvatska sa Slavonijom i Sriemom, Bosna s Hercegovinom i Dalmacija. A ta Dalmacija se proteže od Istre do Albanije i odgovara Donjoj i Gornjoj Dalmaciji ili Bieloj i Crvenoj Hrvatskoj popa Dukljanina. I ondašnju Crnu Goru su u Sv. Jeronimu smatrali hrvatskom pokrajinom, dielom Crvene Hrvatske, te vjernike iz barske nadbiskupije primali i u gostinjac i u Bratovštinu i u kaptol. Sve te pokrajine, napose Dolnju i Gornju Dalmaciju, nazivali su popreční Talijani »Schiavonia«, dok su učeni ljudi s jedne i druge strane Jadrana radije upotrebljavali za njih onamo od polovice XV. vieka izraz »Illyricus«. I Siksto V. služi se u buli »Sapientiam sanctorum«

[4] L. Dr. Jelić, S. Girolamo de' Schiavoni. L' Instituto Croato a Roma. Zara 1902. — I prof. Dr. Murko tvrdi isto u djelu: Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. Prag und Heidelberg 1927. Na str. 105-6 donosi više primjera iz 16-18. stoljeća »als Beweis, dass die Namen illyrisch, slovinski und hrvatski als Synonyma gebraucht werden«.

klasičnim imenom »Illyricus«: crkvu zove »Ecclesia s. Hieronymi Illyricorum«, gostinjac »Hospitale Nationis Illyricae«, a u novoosnovani kaptol mogu biti birane osobe »Nationis Illyricae«, makar rođene i drugdje, ali samo ako znadu jezik, »eiusdem tamen Illyricae linguae et idiomatis«. Nazivi »Dalmata«, »Schiavo«, Schiavone«, »Illirico« danas bi bili anahronizmi, kako je dobro opazio i Leon XIII., te zato mjesto njih upotriebio njihovu modernu zamjenu, pravi etnički pridjev za Hrvate: »hrvatski«.

Prema svemu tomu Siksto je i po značenju terminologije onoga doba i po svom vlastitom priznaju bio hrvatskoga podrietla. To sliedi iz svega, što smo već do sad razmotrili. A to se dade utvrditi i osvietliti i drugim podatcima, kojih nema kod Tempestia, a djelomično ni kod Piazze.

III. OBITELJSKA PREDAJA SIKSTOVIH PRANEĆAKA

God. 1651. imenovao je kardinal Francesco Peretti di Montalto, pranećak Siksta V. i tadanji titular crkve sv. Jeronima, 17 godišnjeg Ivana Jamšića, rođenog u Rimu od oca Ljubljančana, kanonikom svetojeronimskog kaptola. Ivanov otac Luka bio je članom svetojeronimske Bratovštine, ali sam Ivan nije znao »ilirski«. Osim njega kardinal je imenovao i nekog Albanca kanonikom, koji također nije znao »ilirski«. Blagajnik svetojeronimske Bratovštine Splićanin don Jeronim Pastrić upozorio je kardinala, da se jedno i drugo imenovanje protivi buli Siksta V., po kojoj kanonici moraju biti pripadnici »Nationis Illyricae« ili ako su drugdje rođeni, moraju znati »jezik i narječje«. Kardinal je popustio glede Albanca, ali Jamšića je jednostavno dao instalirati. Dalmatinska većina Bratovštine, sa Pastrićem na čelu, bila je one godine silno ogorčena na Slovence, jer se sabirači milostinje za sv. Jeronim, dva dalmatinska svećenika, na povratku iz domovine potužiše, da su u Kranjskoj bili loše primljeni i da su ondje više potrošili nego li sakupili. Kad je dakle kardinal titular baš nakon toga imenovao kanonikom sina jednoga Kranjca i to na izpražnjeno mjesto jednog pokojnog Dalmatinca, kanonika Mazzole, planuše Dalmatinci i odlučiše sudbeno izbaciti sve Slovence iz Sv. Jeronima, jer da ne pripadaju »Nationi Illyricae« niti su »eiusdem linguae et idiomatis«. Zametne se proces pred najvišim papinskim sudištem »Rotom« i potraja punih 5 godina (1651.—1656.).[5] Kardinal Montalto je plaćao po dva advokata, da obrani svoje stanovište, ali umre g. 1655., prije svršetka procesa, koji napokon dobiše Dalmatinci. Nas taj proces, u kojem se u njegovim najdubljim uzrocima rješavalo pitanje, da li su Slovenci dio hrvatskoga na-

5 O tom neobičnom procesu prvi je obširno pisao na temelju arkivskih dokumenata svetojeronimski kanonik Dr. Ivan Črnčić u razpravi: Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453. godine. Rad Jugosl. Akad., Knj. 79. Razred filolog.-hist. knj. 13. Zagreb 1886. — Prilozi k razpravi: Imena Slovjenin i t. d. Starine, knj. 18. Zagreb 1886. — Još dvoje o slovjenskom gostinjcu u Rimu izopačeno, Rad, 125.

roda ili nisu, ovdje samo u toliko zanima, što je u žestini borbe sve onako uzput kardinalov advokat Aleksandar Saracinelli iznio neobično snažan dokaz za hrvatstvo Siksta V. Kako su Dalmatinci među ostalim tvrdili, da zapravo samo Dalmatinci imadu pravo na svetojeronimske blagodati, upozorio je dne 15. V. 1657. advokat Saracinelli sudce, da se po Sikstovoj buli primaju u Bratovštinu i članovi brojnih hrvatskih kolonija u Italiji, jer su i podrietlom i jezikom »Iliri«, kako je bio i Sikstov otac. To izvanredno zanimljivo latinsko pismeno obrazloženje advokatovo glasi u prievodu: »... Svima je poznato, da se u Apuliji, Abruzzima, Kalabriji, *Jakinskoj Krajini*, i drugdje na strani Jadranskog mora nalaze brojne slavenske naseobine, u kojima se ne služe drugim jezikom osim slavenskog, k a k o j e b i o s l u č a j s o c e m S i k s t a V., k o j i j e k a o »I l i r« p o š a o u G r o t t a m m a r e, ondje se nastanio, oženio i rodio rečenog Siksta, kako je zabilježeno na njegovu grobnom spomeniku u kapeli Jaslica u S. Maria Maggiore: *U Grottammare rođen, u Montaltu odgojen.* Stoga nije čudo, što se i ti kao zemljaci, dakako dok su istog jezika i narječja, primaju u Bratovštinu, jer su izpunjeni uvjeti traženi od bule i kad bi se (u buli) radilo samo o Dalmatincima, bile bi uzaludne one rieči, koje se odnose na cielu naciju i na isto narječje, a mora im biti udovoljeno sa strane predloženog kandidata. Inače ni Milanska država, kojom vlada španjolski kralj, ne bi pripadala talijanskoj naciji.«[6]

Ako sve to stoji, što tvrdi Saracinelli, onda je pitanje podrietla Siksta V. definitivno i za uviek riešeno. Očevidno je, da kod njega »Sclavus«, »Illyricus« znači isto, što i Hrvat. Za njega su i Sikstov otac i njegov sinčić i svi brojni hrvatski izseljenici na talijanskoj obali Jadranskoga mora po svom rodu, po svom slavenskom jeziku i njegovom hrvatskom narječju, premda podanici stranih država (Papinske i Napuljske), isto tako živi pripadnici hrvatske nacije kako su Milanci Talijani, premda njihovom državom vlada španjolski kralj. Saracinelli navodi i razlog, zašto se obitelj kroz pet pokoljenja nije odnarodila. Brojni naime slavenski izseljenici govorili su među sobom samo hrvatski. Izričito dodaje, da je takav slučaj bio i sa Sikstovim otcem. Jasnijega dakle svjedočanstva o hrvatstvu Siksta V. i njegovih pređa, ne možemo si ni poželiti. Pitanje je samo, koliko to svjedčanstvo vriedi. *Odkuda rimskomu advokatu to znanje o Sikstovu otcu i o hrvatskim naseljima u Jakinskoj Krajini i drugdje?* Odgovor na to pitanje, odkrit će nam dokaznu snagu Saracinelievih rieči.

Poznato je, da se advokati sa strankama dogovaraju o izjavama i o dokazima, što će ih iznieti njima u prilog tokom sudbene razprave. Nema i ne može biti sumnje o tom, da je i *Saracinelli sve, što je rekao o Sikstovu otcu, doznao od kardinala Montalta, čije je interese zastupao. Na usta Saracinellia govorio je praunuk Sikstove sestre Kamile i to samo 50 godina poslije njezine smrti.*

6 Starine, 18; str. 151.

To pak njegovo svjedočanstvo preko njegova otca i strica kardinala potječe od prababe Kamile baš onako, kako ono Tempesti-Piazza-Gradićevo preko ustmene i pismene predaje svetojeronimske Bratovštine potječe od samoga Siksta. Da se o tom uvjerimo, promotrimo veze kardinala Francesca, posljednjeg mužkog potomka obitelji Peretti, s prababom Kamilom, a preko nje sa Sikstom V.

Franjo Peretti, treći kardinal Montalto, rodio se g. 1600. i još je 5 godina mogao uživati tetošenja prababe Kamile, koja je umrla g. 1605. u dobi od preko 80 godina. Njegov otac knez Michele, rodio se g. 1577., bio ljubimac Siksta V. i napose bake Kamile, koja je u njemu vidjela budućnost obitelji i za nj se nakon prerane smrti njegove majke brinula. Njega zajedno s potomstvom učinio je Siksto V .patronom nove crkve sv. Jeronima, kad ju je g. 1589. proglasio sbornom kaptolskom crkvom. Bilo mu je 13 godina, kad je umro Siksto, a 28., kad je umrla baka, kod koje je živio. Imao je dakle dosta vremena i prigoda, da od nje dozna prošlost obitelji i njezino »ilirsko« ili hrvatsko podrietlo, o čemu je onda sam pripoviedao sinu Franji. Umro je g. 1631., kad je Franji bilo već 30 godina. S Franjom je također mnogo obćio i vrlo ga volio i stric Aleksandar, drugi kardinal Montalto, koji je u svojoj 15. godini (13. V. 1585.) bio postao kardinalom i državnim tajnikom Siksta V., od kojega je nasliedio i prezime Peretti i grb i crkvu sv. Jeronima kao kardinalski titul. Tom zgodom mu je Siksto bez sumnje raztumačio, što znači kruškina cvjetna grančica u grbu i zašto mu baš daje za tilul »S. Girolamo degli Schiavoni«. Umro je g. 1623., te je i od njega Franjo mogao doznati, a doista i doznao, sve obiteljske zgode i nezgode. Među tima bila je i viest o hrvatstvu Sikstova otca, koju je izpripoviedao advokatu Saracinelliu. Da se nije stidio toga svojega »ilirskoga« ili hrvatskog podrietla, razabire se odatle, što ga je advokatu odkrio, a još više, što je dopustio, da on to i pismeno iznese pred sudce. Treba iztaknuti i to, da je i Franjo Peretti, kad je g. 1641. postao kardinalom, dobio za kardinalski titul crkvu sv. Jeronima. I tako su sva tri kardinala Peretti di Montalto bila najtješnje vezana s rimskom hrvatskom crkvom sv. Jeronima: Felice, prvi kardinal Montalto, bio joj je titular od 1570. sve do izbora za papu, 1585., a kao papa njezin velikodušni dobročinitelj. Aleksandar ju je imao za titul od 14. VI. 1585. do 20. IV. 1587., a Francesco od 16. II. 1642. — 3. III. 1655. Michele i njegovi potomci i baštinici bili su joj patroni. A sve to po želji i po primjeru pape Siksta V. Nema li i to svoje značenje? Tadanji Rimljani, a još više tadanji i kasniji svetojeronimovski Hrvati, shvatili su bez potežkoće pravo značenje svih tih činjenica, te bez ikakvih uztezanja držali nesumnjivom istinom, da je ciela obitelj Peretti podrietlom »ilirska«, t. j. hrvatska i radi toga tako povezana s hrvatskom nacionalnom crkvom u Rimu. Osobito se u pamćenje sviju usjeklo uvjerenje o hrvatstvu samoga pape Siksta V. A to je i razumljivo, jer je on osim izričitih priznanja, kojih su

odjek svjedočanstva Piazze i Saracinellia, i na više drugih načina objavio svoje hrvatske osjećaje. Ovdje ćemo spomenuti najvažnije

IV. SIKSTOVO HRVATSKO RODOLJUBLJE

Ne može biti sumnje o tom, da fra Felice Peretti, kardinal Montalto, papa Siksto V., bio i po rođenju i po školskom odgoju i po srdcu Talijan. Italiju je smatrao svojom domovinom, ljubio ju je i kao suveren talijanske papinske države trudio se, da živi u slozi s drugim talijanskim vladarima, te zajedno s njima smanjivao utjecaj stranaca u Italiji i promicao njezine obće interese. To treba bez okolišanja priznati. Ali je s druge strane nesumnjivo i to, da se osjećao i Hrvatom i da je zadnjih godina svoga života, kad uspomene iz djetinjstva najjače ožive, dao oduška svome u prijašnjim godinama više manje zapretanom hrvatskom rodoljublju. Svoje hrvatske osjećaje očitovao je Siksto kao papa najprije podjeljivanjem kardinalskog grimiza bivšem zagrebačkom biskupu i hrvatskom banu Jurju Draškoviću, onda neobičnom darežljivošću prema hrvatskoj rimskoj svetojeronimskoj Bratovštini i njezinom zaštitniku sv. Jeronimu, koji je tada obćenito bio smatran Hrvatom i hrvatskim narodnim svetcem, zatim brigom za hrvatski jezik u svetojeronimskom kaptolu i napokon oživljavanjem štovanja sv. Braće Ćirila i Metoda. Recimo nešto o svakoj od tih zanimljivih pojava u Sikstovu životu.

1. SIKSTO V. I KARDINAL DRAŠKOVIĆ

Siksto V. bio je izabran za papu 24. IV. 1585. Prvim kardinalom učinio je svojega 15-godišnjeg pranećaka Aleksandra i to 13. V. 1585., dakle samo 3 tjedna poslije svog izbora, a već 13. VII. oko 3 mjeseca poslije izbora, obećao je caru i kralju Rudolfu II., da će tadanjeg njegovog državnog kancelara i nadbiskupa Kaločkog Jurja Draškovića kod prve svečane kardinalske promocije nadariti kardinalskim grimizom. To je doista i učinio 18. XII. iste godine, iztičući pri tom velike zasluge Draškovićeve. Juraj Drašković (1527.—1587.) već se kao Pećujski biskup g. 1562.— odlikovao na sveobćem crkvenom saboru u Trentu kao vrstan govornik i teolog. Zastupao je naime cara i kralja Ferdinanda I. a pri koncu i nadbiskupa Ostrogonskog, te cieli ugarski episkopat i kler. Kasnije je bio biskup zagrebački, uz to i ban hrvatski zajedno s Franom Frankopanom Slunjskim (1567—1576.); a onda nadbiskup Kaločki, ali tek po imenu, jer je nadbiskupija bila pod Turcima, a kao kancelar kraljevski i namjestnik ugarski residirao je u Gjuru, da bude bliže dvoru. Bio je izvanredno zaslužan i za crkvu i za državu. G. 1578. pisao je za njega iz Požuna u Rim nuncij Giovani Delfino, da je on »temelj sve vjere u ovim krajevima« (il fondamento di tutta la religione di questi paesi).[7] Car Rudolf je već prije nastojao postići od pape Grgura XIII. kardi-

[7] Theiner Aug., Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium... Vol. II; Zagrabiae 1875; str. 67.

nalat za Draškovića, ali nije uspio. Siksto mu ga je odmah obećao, a brzo i obećanje izpunio. A značajno je, da je od osmorice tih prvih Sikstovih kardinala jedini Drašković bio stranac, a svi drugi Talijani; k tome je Drašković dobio drugo mjesto po dostojanstvu. Nje li možda kod njegove promocije pomoglo ovaj puta štogod i njegovo hrvatstvo? Drašković je i izvan domovine svagdje izticao, da je Hrvat. Na Tridentinskom koncilu n. pr. podpisao je završne akte 4. XII. 1563. najprije pod br. 89 kao predstavnik Ostrogonskog nadbiskupa, svih ugarskih biskupa i svega klera, a onda pod br. 90 u svoje ime kao Pečujski biskup i izričito dodao »Croata« (Ego, Georgius Draskovitius, C r o a t a, episcopus Quinqueecclesiensis definiens subscripsi). Njega je za kardinala doduše živo preporučao car Rudolf i Grguru XIII. i Sikstu, odmah čim je bio izabran, no Siksto se inače nije mnogo brinuo za preporuke vladara. Pastor izričito naglašuje: »Ostali kandidati preporučeni od vladara nisu se činili papi vriedni pouzdanja niti dosta prikladni, te nijedan od njih nije bio uzet u obzir« (X., 166). Stoga barem s nekom vjerojatnošću smijemo promociju Jurja Draškovića na kardinalat smatrati izrazom hrvatskih osjećaja pape Siksta V. No imade ih jasnijih.

2. ZNAČENJE SIKSTOVOG ŠTOVANJA SV. JERONIMA

Nijedan papa nije toliko i na takav način štovao velikog crkvenog otca i učitelja sv. Jeronima (340.—420.) kao Siksto V. Može se što više bez pretjerivanja reći, da uobće među štovateljima sv. Jeronima kroz svih 15 stoljeća od njegove svete smrti nema premca Sikstu V. On sam u buli »Sapientiam sanctorum«, kojom je novu hrvatsku crkvu sv. Jeronima u Rimu proglasio kolegiatnom i uz nju osnovao kaptol, govori obširno o toj svojoj izvanrednoj pobožnosti. On izjavljuje, da je već od djetinjstva (ab ineunte aetate) posebno štovao sv. Jeronima, a ta njegova pobožnost da je još više porasla u doba, kad je kao kardinal bio titular »ilirske« crkve sv. Jeronima. Čim je postao papa, najprije se pobrinuo za povećanje pobožnosti prema sv. Jeronimu u bazilici S. Maria Maggiore, gdje se čuvaju njegove svete moći, te je njegov oltar dao prenieti na dostojnije mjesto u novu kapelu sv. Jaslica. Zatim je pregnuo, da njegov bivši kardinalski titul postane živim središtem kulta sv. Jeronima i kao nekim vječnim i znamenitim spomenikom njegove vlastite nenadmašive pobožnosti prema slavnom Izpoviedniku vjere (»... ut praeclaro Confessori... honor debitus tribuatur, et Christi fideles ad eius venerationem et imitationem maiori celebritate ac frequentia inflammentur, et *nostra erga eum summae devotionis* hoc quasi perpetuum et insigne monumentum apud posteros extet...«). Po Sikstovoj zamisli imala je hrvatska crkva sv. Jeronima biti najljepšom crkvom podignutom na čast sv. Jeronima. A to ona i jest još i sada, premda joj se veličanstvenost pročelja izgubila uslied regulacije Tibera, a prerana smrt zapriečila Siksta, da izvede sve, što je bio nakanio. Gradili su je i ukrašivali

ponajbolji arhitekti i umjetnici onoga doba, a da bogoslužje bude što privlačivije i svetčanije, ustanovio je Siksto uz nju svetojeronimski kaptol, a uz to htio u nju prenieti i moći sv. Jeronima. O toj značajnoj Sikstovoj osnovi piše P i a z z a : »... Predaja kaže, da je isti papa fundator snovao o prenosu ili cielog tiela sv. Jeronima ili jednog njegovog diela iz basilike S. Maria Maggiore, gdje se čuva, u ovu crkvu, kako bi je učinio što slavnijom (sommamente celebre), ali ga od te spomena vriedne namisli odvrati ili smrt, koja ga je kratko vrieme poslije gradnje lišila života, ili, kako se drži, dosjetljiva pobožnost i pobožna revnost onog odličnog kaptola, kojemu se činilo odviše težkim vidjeti svoju uzvišenu basiliku lišenu tolikog blaga« (str. 639).

Kako da se protumači ta neobična pobožnost Siksta V. prema sv. Jeronimu i njegova nenadmašiva velikodušnost baš prema rimskoj h r v a t s k o j crkvi svetčevoj? Već je Piazza naveo pravi i najdublji razlog: Siksto je sv. Jeronima smatrao ne samo velikim svetcem nego i svojim najvećim zemljakom (»suo primo Nazionale«), svoj pak bivši kardinalski titul ne samo crkvom svog ljubljenog svetca nego i rimskim svetištem naroda, čijim je pripadnikom bio i sam i njegovi predi. *Sikstova svetojeronimska pobožnost bila je i za njega kao i za druge Hrvate njegova doba, ma kako se oni inače pred strancima nazivali, simboličko izpoviedanje hrvatstva, religiozni način objavljivanja hrvatske nacionalne sviesti i rodoljublja.* Da to bolje shvatimo, osvrnimo se ukratko na hrvatski nacionalni značaj svetojeronimskog kulta baš u doba, kad je živila i kad se izživila obitelj Sikstova.

U XV. XVI. i XVII. stoljeću svi su Hrvati od Mure do Dubrovnika vjerovali, da je sv. Jeronim bio Slaven i to Hrvat. Jedni su tvrdili, da se rodio u Štrigovi u Međumurju, dokazujući to crkvicom, koja da je nekoč bila njegova rodna kuća; drugi su starim Stridonom smatrali Zrin ili Zdrin na Uni, a Dalmatinci su ga obćenito zvali Dalmatincem, te su si ga malo pomalo posve prisvojili. Jeronim sam za sebe kaže, da se rodio »Stridone, oppido quod Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit« (u gradiću Stridonu, koji je nekoč bio granica Dalmacije i Panonije). U glagolskom časoslovu, pisanom g. 1387. negdje u Tribihovićima, a čuvanom u Rimu, kaže se za nj: »... Preč'stni ot'c blaženi Jeronim ot zemle Štridonie bliz Dalmacii i Panonii. Sija (ta) tri mesta stoet v' edino. Beše dan v Rim učiti knigam ot otca imenom Ejužupija (Eusebia), častna muža i bogata velmi. I všad v Rim smereno držati se poče. I učim be vseh duhovnih, i prija red sgo. Benedikta. Školi grčskoi i latinskoi i s l o e n s k o i moistar be...«. Črnčić, koji je te rieči izpisao iz glagolskog breviara, drži, da su Tribihovići bili negdje u Senjskoj biskupiji, a pisac ili prepisivač da je nešto znao o »Štridoniji«, jer je dodao opazku: Sija tri mesto s t o j e t (u sadašnjosti!) v jedino.«[8] Ako je izpravna ta

[8] Rad, 79; str. 67-68.

primjedba Črnčićeva, to bi vriedilo za Zrin, koji su stari pisali također »Zdrin«, što je lako moglo izkrivljivanjem nastati od »Stridon«, čim se »o« pretvorio u poluglas (Strid'n, Strin, Zdrin, Zrin). A Zrin se doista nalazi na mjestu, gdje su se doticale Panonija i Dalmacija. I Juraj Križanić je bio uvjeren, da je sv. Jeronim iz Zrina, kako se može zaključiti iz akata, što ih Črnčić donosi o sporu između Slovenaca i Dalmatinaca u svetojeronimskoj Bratovštini. Svjedok Ivan Anton Pellegrini, tršćanski Slovenac rekao je g. 1654. pred sudom: »... I sv. Jeronim bio je iz Hrvatske (della Croatia). A da je bio iz Hrvatske to znadem, jer mi je rekao jedan, kojega zovu Juraj, čije prezime ne znam, a svećenik je u Sv. Jeronimu d e l l a C a r i t à (od Milosrđa). On mi reče, da je sv. Jeronim bio iz Hrvatske i to iz istoga kraja, odakle je i taj don Giorgio.«[9] Tu se radi o Križaniću, koji tada još nije bio član svetojeronimske Bratovštine, nego je služio u jednoj drugoj rimskoj crkvi sv. Jeronima. On je doduše bio rodom iz Obrha na Kupi, ali je njegovo pleme stanovalo starinom na Uni, dakle ne odviše daleko od Zrina. No Međumurci su bili okretniji u obrani svoga stanovišta, jer su u prilog Štrigovi znali predobiti Sv. Stolicu i hrvatsku vladu. Fridrik grof Celjski, »Regni Sclavonie banus«, javio je g. 1447. papi Nikoli V., da je crkvicu sv. Jeronima u Štrigovi, bivšu rodnu kuću svetčevu (... que olim domus paterna ipsius sancti et in qua nutritus et educatus extitit...) popravio i proširio, te zamolio papu oprost za sve one, koj će onamo na Jeronimovo hodočastiti i uzdržavanje crkve milodarima pomagati. Papa je vrlo rado udovoljio njegovoj molbi.[10] Šest godina kasnije, g. 1453., darovao je isti taj papa na molbu pustinjaka Jeronima iz Potomnja na Pelješcu trošnu crkvicu sv. Marine na Tiberu, uz mauzolej cara Augusta, hrvatskoj rimskoj koloniji, da ondje sagrade gostinjac za siromašne hodočastnike svoje sunarodnjake. Papa je dopustio, da popravljena crkvica bude posvećena sv. Jeronimu. Onamo prenese svoje sjedište i Družtvo Hrvata iz okolice basilike sv. Petra, gdje je do onda čuvalo svoj družtveni barjak (gonfalone). To dobrotvorno i religiozno Družtvo se do onda zvalo »Venerabilis Societas Confallonorum Sclavorum Burgi S. Petri«, a odkad mu je sjedištem postao gostinjac ili bolnica sv. Jeronima (Venerabile Hospitale s. Hieronymi nationis Sclavonorum), poče se i to Družtvo ili Bratovština nazivati po sv. Jeronimu. Iz testamenata, što ih je objelodanio Črnčić vidi se, da su se tu pod imenom »Sclavi«, »Sclavoni«, de »Sclavonia« sakupljali i svoju narodnu ustanovu darivali Hrvati iz svih pokrajina: n. pr. 20. III. 1454. Martin Petrov iz sv. Križa »de Sclauonia«, Petar Splićanin »Sclauus«, Juraj Stipanov »busagnaco« (bošnjak), Klement Mihaljev iz Koprivnice i t. d. Pustinjak Jeronim bio je s Pelješca, a g. 1483. spominje se Ivan Petrov »de Ragusa«, g. 1522. tkalac

[9] Starine, 18; str. 141. Cfr. također str. 119 i 126.
[10] Theiner, Vetera Monumenta...; vol. I; str. 400.

Pavao »Ragusinus«, g. 1553. Kotoranin Dragoević i t. d.[11] Za sve njih bio je sv. Jeronim istodobno i zaštitnik i zemljak, a od njih su to uvjerenje primali i Rimljani i hodočastnici svih naroda. Dakako da su i brojni hrvatski hodočastnici u tom rimskom žarištu svetojeronimskog kulta jačali svoje štovanje prema sv. Jeronimu, a s njim i uvjerenje, da je on njihov zemljak, te na povratku u domovinu jedno i drugo širili i utvrđivali. Osobito su u tom revni bili Dalmatinci. Jagić je g. 1869. objelodanio jedan »Život sv. Jeronima«, za koji se držalo da ga je pisao Marko Marulić, što možda ne stoji, ali je svakako sadanji rukopis iz XVI. stoljeća, dok sam tekst može biti i stariji. U njemu se čita: »Rodi se blaženi Jerolim u gradu Zrinju, ki biše na mejaših Dalmacije i ugarske zemlje... *Jerolim je naš Dalmatin; on je dika, poštenje i slava i svitla kruna hrvatskoga jezika;* nigdar u veri krstjanskoj ne najde se človik, ki bi lipše, gizdavije i slaje govoril od Jerolima; velika (sladkost), slaja od meda, izajde iz ust ovoga svetoga starca. *Oh čestita mati, ka ga rodi, da vele častiti jazik, iz koga tolika slatkost i svitlost u veru krstjansku pride...*«[12] A Dalmatinci su to svoje svetojeronimsko oduševljenje bez sumnje prenosili i na suprotnu obalu Jadrana, kad su se ondje ili naseljivali ili hodočastili u Loreto, odakle nije daleko Sikstov zavičaj Montalto. Osobito su, čini se, Dubrovčani bili zaslužni za širenje kulta sv. Jeronima po inozemstvu i za naglašivanje njegova slavenstva i hrvatstva. Vidjeli smo, kakove su zasluge u tom pogledu Stjepana Gradića i eremite Jeronima iz Potomnja. A ima i drugih primjera dubrovačke svetojeronimske revnosti. Tako su n. pr. baš prve godine pontifikata Siksta V. dubrovački trgovci utemeljili u Genovi, u dominikanskoj crkvi Santa Maria di Castello, svoju vlastitu kapelu i obskrbili je liepim dohodcima. Redovnike dominikance su za uzvrat obvezali, da među ostalim četiri puta na godinu u njoj odsluže pjevanu sv. Misu i to o blagdanu uznesenja Gospina i na svetkovine sv. Vlaha, sv. Nikole i s v. J e r o n i m a. Zašto baš na ta četiri dana? Kapela je bila posvećena Gospi i sv. Vlahu, patronu republike. Sv. Nikolu su štovali kao pomorci, a sv. J e r o n i m a, kako je jasno iz svega, što smo do sada doznali o njegovu kultu kod Hrvata, častili su k a o h r v a t s k o g n a r o d n o g s v e t c a. I time je dakle potvrđeno, da su svi dielovi hrvatskoga naroda, premda politički raztrgani, bili jednodušni u poštivanju sv. Jeronima i u obojivanju toga kulta obilježjem obćehrvatskoga rodoljublja. To vriedi i za Dubrovačku republiku, a i za katoličke Bošnjake, koji su u Rimu na čelu sa svojom mukotrpnom i svetom kraljicom Katarinom obilato darivali hospicij sv. Jeronima. Svima je iz duše progovorio onaj neznani Dalmatin, kad je oduševljeno zapisao:

[11] Jelić (1. cit., str. 4, 8, i 20) tvrdi, da je pustinjak Jeronim bio iz Ptuja (Petovia) i da izprva nisu primali u svetojeronimsku Bratovštinu izseljenika južno od Neretve. Jednoj i drugoj tvrdnji se protive dokumenti.
[12] Starine, knj. 1. Zagreb 1869; str. 226 i 230.

»... Jerolim je naš...; on je dika, poštenje i slava i svitla kruna hrvatskoga jezika.«

Ako sad u tom svietlu pogledamo i prosudimo sva ona svjedočanstva, što ih je Siksto V. riečju i djelom dao o svom izvanrednom poštivanju sv. Jeronima, očevidno je, da i taj njegov svetojeronimski kult treba smatrati osebujnim izražajem živog i sviestnog hrvatskog rodoljublja i sveđer novim potvrđivanjem one izjave, da je i on, premda rođen u Italiji, i po srdcu i po pređima pripadnik »Nationis Illyricae«, Hrvatskoga Naroda. A čini se, da je još i on znao hrvatski kao i njegov otac. Svakako je cienio i volio hrvatski jezik, kako pokazuje jezična klauzula među uvjetima primanja u svetojeronimski kaptol u Rimu.

3. SIKSTO V. I HRVATSKI JEZIK

Siksto V., osnivajući g. 1589. svetojeronimski kaptol u Rimu odredio je, da u nj mogu biti birane samo prikladne osobe »ilirske« nacije, t. j. samo Hrvati, ili također i one, koje iz nje potječu, ali samo ako su »istog ilirskog jezika i narječja« (... personas idoneas dictae Nationis Illyricae, seu alias etiam origenas, eiusdem tamen Illyricae linguae et idiomatis...). Te su rieči važne za prosuđivanje njegovih nacionalnih osjećaja. Prije svega nije ni potrebno ovdje ponovno izticati, da »Illyrica Natio« u duhu tadašnje svetojeronimske i kurialne prakse znači isto što i Hrvatski Narod. Siksto dakle ustanovljuje, da svetojeronimskim kanonicima mogu postati samo Hrvati. No on s dva dodatka točnije i jasnije izražuje svoju misao i nakanu. Budući da izraz »Illyrica Natio« u prvom redu označuje Hrvate, koji žive na okupu u svojoj domovini i u njoj su zavičajni, a zapravo izključuje izseljenike, papa dopušta izričito, da i potomci Hrvata, koji žive u sklopu drugih nacija, mogu biti predloženi i birani za kanonike, ali ipak samo onda, ako su sačuvali svoj hrvatski jezik i narječje. Zar nisu značajna oba dodatka? Papa Siksto, sam potomak u petom koljenu jednog izseljenog Hrvata, ne želi od blagodati institucije, koju velikodušno osniva, izključivati brojnih hrvatskih izseljenika u svom vlastitom zavičaju i druguda po Italiji. I oni treba da su u svetojeronimskom kaptolu ravnopravni braći iz staroga kraja. Ipak bezobzirno izključuje one, koji su zanemarili i zaboravili svoj »ilirski« jezik i narječje. Takovi ne zaslužuju, da budu dionici dobara, što ih on namjenjuje na čast sv. Jeronimu, »diki hrvatskoga jezika« i na korist sviestnim pripadnicima tog istog jezika. Dosta malo je vjerojatno, da bi Siksto V. to ograničenje, koje imade kazneni značaj, bio uvrstio u svoju bulu, kad bi on sam bio zaboravio jezik svojih roditelja. Iz svjedočanstva advokata Saracinellia znademo, da je u Sikstovu zavičaju bilo hrvatskih naseobina i da je Sikstov otac bio Hrvat i da su ti hrvatski izseljenici među sobom govorili hrvatski. »Svima je poznato, rekao je Saracinelli, da se ... u Jakinskoj Krajini... nalaze.. slavenske naseobine, u kojima se ne služe drugim jezikom osim slavenskoga, kako je

bio slučaj s ocem Sikstovim...« Već iz tih rieči smije se s pravom zaključiti, da je Siksto u djetinjstvu zajedno sa sestrom Kamilom u obiteljskom krugu govorio hrvatski. A da ni poslije nije svog rodnog jezika posve zaboravio, potvrđuje jezična klauzula bule »Sapientiam sanctorum«.

Za osvietljenje i novu potvrdu tih zaključaka evo jedne zanimljive crtice iz života hrvatskih izseljenika nešto južnije od Sikstova zavičaja. U Abruzzima, u pokrajini Molise, postoje još sada tri hrvatska sela, koja su po svom vanjskom životu posve talijanska, a u obiteljskom krugu hrvatska. To su Stiflić ili San Felice Slavo (od fašista promienjeno u San Felice Littorio), Kruč ili Acqua viva Collecroce, i Montemitro. Sva tri sela broje oko 5.000 stanovnika, a govore među sobom ikavskom štokavštinom ili kako sami kažu »po našu«, »škavimski«. Jezik im je starinski, negdje iz konca XIV. stoljeća, a ponajbolje sačuvan u Montemitro ili Mondimitro, dok je u San Felice već gotovo posve izčeznuo. Najslavniji čovjek iz sela Kruča bio je sveučilištni profesor medicine na Napuljskom sveučilištu, Nikola Neri ili Crni (1761—1799.), pisac i republikanski političar, pogubljen nakon ugušenja napuljske revolucije g. 1799. Kad su ga vodili na stratište, opazio je među stražarima nekoliko svojih poznatih Kručana i razgovarajući s njima hrvatski rekao im je među ostalim i ovo: »Nemojte pozabit naš jezik!« On, kojega su njegovi drugovi i pristaše smatrali idealnim talijanskim rodoljubom i koji je i nastojao da to bude, čim se našao među svojima, objavljuje svoju »sclavunsku« dušu i daje oduška ljubavi prema jeziku svog djetinjstva, svoje obitelji i naroda, iz kojega je potjecao. Ni vrieme, koje inače gradi i razgrađuje kule, nije bilo kadro ni nakon nekoliko stoljeća u dušama tih hrvatskih izseljenika uništiti ljubavi k vlastitom jeziku.[13] Sličnu ljubav prema svom »ilirskom« jeziku očitovao je i Siksto V. Njegove rieči »... eiusdem tamen linguae et idiomatis« stvarno isto znače, što i poruka Nikole Neria dana zemljacima: »Nemojte pozabit naš jezik.«

4. SIKSTOVO ŠTOVANJE SV. ĆIRILA I METODIJA

Za Siksta V., osim izvanrednog štovanja sv. Jeronima, značajno je i štovanje sv. Braće Ćirila i Metodija, slavenskih prosvjetitelja. Promotrimo li pak tu njegovu za ono vrieme neobičnu pobožnost u svietlu tadanjeg hrvatskog prosuđivanja sv. Braće, kako nam je sačuvano u »Ljetopisu popa Dukljanina«, dobit ćemo novu potvrdu njegovog hrvatskog osjećanja.

Već kod ukrašivanja veličanstvene sale nove Vatikanske Biblioteke, građene od 1587—1589., mislio je Siksto i na proslavu sv. Jeronima i na obnavljanje spomena na sv. Ćirila. Među slike obretnika različitih alfabeta dao je staviti i njihove. Pastor kaže:

---

13 Ing. Ž. Macan posjetio je g. 1940. iz Napulja tri hrvatska sela u provinciji Campobasso i napisao o njima i o Nikoli Crnom vrlo zanimljivo izvješće u »Hrv. Dnevniku« od 7. travnja i 19. svibnja 1940.

»Na pilastrima su, počinjući s Adamom, slavljeni bajoslovni obretnici pismena i jezika: Adamu se pripisuje iznašašće kaldejskih slova, Mojsiju i Esdri hebrejskih, kraljici Isidi egipatskih, Krizostom se smatra obretnikom armenskoga pisma, a Jeronim i Ćiril začetnicima ilirskog« (X., 1491). Sv. Jeronim je onda doista obćenito bio smatran obretnikom glagolice i začetnikom rimsko-slavenskog obreda. Drugo slavensko pismo, kojim su se služili iztočni Slaveni, a jednim njegovim posebnim oblikom također Hrvati u Bosni i djelomično u Dalmaciji, pripisali su sv. Ćirilu. Stoga je eto Siksto V. htio, da i sv. Ćiril bude zastupan među iznalazačima pisma. Za obstojanje ćirilskog pisma mogao je Siksto doznati već u svom zavičaju. L. von Thallóczy upozorio je g. 1905. na slavenske odlomke u nekadanjoj biblioteci sv. Jakova iz Marke (S. Jacobus de Marchia) u franjevačkom samostanu njegovog rodnog mjesta Monteprandone.[14] Slavni franjevački propovjednik protiv husita i bogomila Jakov iz Marke (1391—1476.) borio se g. 1435. u Konavlima proti pravoslavnom popu Nikši, a g. 1451. i 1452. radio je i u Bosni. Biblioteka mu je bila za njegovo doba dosta bogata, a u njoj je bilo i slavenskih rukopisa. Sačuvala su se samo dva odlomka kao uvez neke druge knjige. Jagić je ustanovio, da se radi o ostatcima nekog spisa pisanog bosanskom ćirilicom i liepom ikavštinom sjev.-zap. Bosne ili sjev. Dalmacije. Naš fra Felice Peretti bio je veliki ljubitelj knjiga, skupio je bogatu biblioteku, a kako Monteprandone nije daleko od Montalta, nije izključeno, da je pohodio franjevački samostan u rodnom mjestu svog svetog zemljaka, pogledao si njegovu biblioteku i bosančicom pisane rukopise, kojih je onda bez sumnje u njoj bilo više. A bit će dobro, da se ovdje sjetimo i toga, kako su u srednjoj Dalmaciji, u onim krajevima, odkuda su došli Sikstovi pređi, bosančicu zvali »hrvatskim pismom« i da je tim pismom bio pisan hrvatski tekst Dukljaninova Ljetopisa, što ga je o. g. 1510. bio našao negdje u Poljicima Splićanin Dmine Papalić. No iz svega toga ipak ne smijemo zaključivati, da je Siksto baš radi tih eventualnih uspomena iz zavičaja dao postaviti sliku sv. Ćirila u Vatikansku Biblioteku. On je za to mogao imati i drugih razloga. Za naše upoznavanje njegovih hrvatskih osjećaja mnogo je važnije ono, što je na čast sv. Braće učinio i kanio učiniti u hrvatskoj svetojeronimskoj crkvi.

U novoj crkvi »S. Girolamo degli Schiavoni« dao je Siksto urediti posebnu kapelu svetoj Braći Ćirilu i Metodiju, prvu na lievo od ulaza. Oltarna slika prikazuje ih, kako g. 867. pred papom Hadrianom II. odkrivaju tielo sv. Klementa pape (90—100), što ga je sv. Ćiril odkrio na Krimu, sa sobom ponio u Moravsku i odanle u Rim. Značajno je na toj slici, što je lice pape Hadriana II. posve slično licu Siksta V. i što i sv. Metodije imade svetački

[14] L. von Thalloczy, Slavische Fragmente aus der Bibliothek S. Giacomo della Marca in Monteprandone. Arch. f. slav. Philol. 27 (1905); str. 79 ss.

nimbus. U Rimu do onda sv. Metodije († 885.) nije bio poštivan kao svetac. Papa Ivan X. nepovoljno se izrazio o njemu i njegovoj nauci g. 925. u pismu splitskom nadbiskupu, veleći da ga nigdje ne nalazi među svetim piscima (»... Methodii doctrinam..., quem in nullo volumine inter sacros auctores comperimus«), a splitski sabori XI. stoljeća, neprijateljski razpoloženi prema slavenskom bogoslužju, govore o njemu upravo kao heretiku. Na slikama u basilici sv. Klementa, gdje je pokopan sv. Ćiril, Metodije nema nimbusa nego samo Ćiril. No u hrvatskim glagoljaškim časoslovima i misalima i Metodije je zajedno sa sv. Ćirilom od vajkada bio poštivan kao svetac. Siksto ga je napokon svetojeronimskom slikom na tihi način i za Rim kanonizirao. Treba iztaknuti, da u doba, kad je Siksto bio titular crkve sv. Jeronima (1570—1585) i kad je gradio novu crkvu (1588—1589.), među svetojeronimskim bratimima nije bilo nikoga, koji bi se bio posebno izticao kao štovatelj sv. Braće. Za gradnje je bio predsjednik Bratovštine poznati opat Aleksandar Komulović, splićanin, kasnije papin legat u Rusiji i onda isusovac. No i za njega se ne zna, da je posebno štovao sv. Ćirila i Metodija, a nije ni vjerojatno, da bi on ili koji drugi član Bratovštine bio mogao nagovoriti papu, da sv. Braći dade posebnu kapelu i Metodiju nimbus. Siksto je bio u svojim djelima i odviše samostalan. Nema sumnje, da je iniciativa i u ovom slučaju došla od njega samoga. Još je očevidnija njegova osobna iniciativa u neobičnoj nakani, da tielo sv. Ćirila iz basilike sv. Klementa, gdje se preko sedam stoljeća čuvalo, prenese u tu ćirilometodsku kapelu crkve sv. Jeronima. O tom njegovom naumu pripovieda Fr. Angelus Rocca, O. S. Aug., naslovni biskup Tagaste, prefekt papinskog sakrarija i prvi čuvar Vatikanske Biblioteke baš za Sikstova pontifikata, dakle prvorazredni svjedok. Govoreći o relikvijama sv. Ćirila i Metodija dodaje: »... Sada pak naložio je Siksto V., vrhovni pontifex, da se tielo istoga sv. Ćirila prenese u ilirsku crkvu sv. Jeronima (S. Hieronymi Illyricorum), koju je dao sagraditi.«[15] Iz rieči »sada« (nunc) vidi se, da je Rocca tu bilježku napisao g. 1590., kad se dovršavalo unutrašnje uređivanje crkve i neposredno prije smrti papine. Nalog nije bio izvršen, jer je Siksto naglo umro 27. VIII. 1590. I u ovom dakle slučaju, kao i u namjeravanom prenošenju relikvija sv. Jeronima, nalog papin nije bio izvršen, što je znak, da se i u jednom i u drugom slučaju doista radilo o sasvim ličnoj osnovi papinoj.

A kako da si protumačimo tu zagonetnu Sikstovu osnovu, da hrvatsku rimsku crkvu sv. Jeronima učini ne samo glavnim rimskim i svjetskim svetištem sv. Jeronima nego ujedno i rimskim žarištem kulta sv. Ćirila i Metodija? Da je htio odati čast sv. Braći kao obćeslavenskim apostolima i prosvjetiteljima, mogao je

[15] Fr. Angelus Rocca, O. S. Aug., De iis, qui varios idiomatum characteres variaque disciplinarum genera invenerunt. Opera omnia. t. II. p. 250. — Cfr. Card. Domen. Bartollini, Memorie storico-critiche archeologiche dei SS. Cirillo e Metodio. Roma 1881; str. 191.

u samoj basilici sv. Klementa načiniti posebnu kapelu njima na čast, kako je 300 godina kasnije na poticaj i uz pomoć biskupa Strossmayera učinio Leon XIII. Ali zašto baš u crkvi sv. Jeronima? Kakovu je on vezu vidio između sv. Braće i Hrvata? Odgovor na to zanimljivo pitanje daje nam, čini se, jedino Ljetopis popa Dukljanina. Na području nekadanje Crvene Hrvatske i u njezinu susjedstvu, odakle se najviše ljudi selilo na talijansku obalu Jadrana, čitao se i prepisivao u XIV., XV. i XVI. stoljeću hrvatski tekst Dukljaninov. A u njemu čitamo o sv. Ćirilu, koji se do pred samu smrt (g. 869.) zvao samo krstnim imenom Konstantin i s nadimkom Filosof, ovo: »... I u tom vrimenu biše u gradu, ki se zoviše Tesalonika, jedan človik mnogo naučen i filosof, imenom Konstanc. I taj muž biše sasvim dobar i sveta života i u onom mistu velik meštar i velmi spametan i od ditinstva muž svet... I tako *sveti muž Kostanc naredi popove i knjigu hrvacku i istumači iz grčkoga knjigu hrvacku:* istumači evanjelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinskim dopušćenjem, i naredi misu i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu. I vaze prošćenje i obrati k Rimu put svoj, koji mu pod posluh sveti zapovidin biše...« (gl. VIII. i IX.).

Po tom dakle pripoviedanju bio je sv. Kostanc-Ćiril osnivač hrvatske književnosti i grčko-slavenskog obreda. I ćirilsko pismo i njim pisane crkvene knjige grčkoga obreda bile su u tom krugu Dukljaninovih čitača smatrane baš tako hrvatskima kao i glagolica na sjevernijem glagoljaškom području. Samo što ti Dukljanovci nisu sv. Kostanca-Ćirila ujedno pohrvatili, kako učiniše glagoljaši sa svetim Jeronimom. Da su u Dalmaciji još pol stoljeća poslije Sikstova vladanja doista smatrali ćirilsko pismo zajedno s grčkim obredom hrvatskim, svjedoči i jedan talijanski spis iz g. 1655., što se čuva u samostanu sv. Mihaela oo. Trećoredaca u Zadru. U njem se o jednom pravoslavnom svećeniku ovako govori: »Velečastni otac i kaluđer Mihael Krčanin od Krke, župnik i duhovni pastir duša, koje živu u sužanjstvu grčke Crkve j e z i k a s t a r o g i l i r s k o g i l i h r v a t s k o g« (... della Chiesa greca dell' Idioma i l l i r i c o v e c h i o o v v e r o C r o v a t o).[16]

Iz te iste dalmatinske sredine, u kojoj se tada više manje s jednakim zanimanjem čitao Dukljanin kao poslije Kačićev »Razgovor ugodni«, potjecala je Sikstova obitelj. Odtuda je također poslije pada Bosne (1463.) najviše ljudi bježalo pred Turcima u Jakinsku Krajinu, gdje su već živjeli Sikstov djed i otac, ili hodočastilo u Loreto, gdje su se sastajali s tamošnjim hrvatskim izseljenicima i osvježivali njihov jezik, običaje i narodne predaje. I do Siksta, koji je cieli svoj život srdačnim vezama bio povezan s Gospinim loretskim svetištem, došla je tim putem spoznaja, da je sv. Ćiril vrlo zaslužan za h r v a t s k u vjersku pro-

[16] F. S. I. (fra Stefano Ivančić), La questione di S. Girolamo degli Schiavoni in Roma... Roma 1901, str. 119-20, bilj. 1.

svjetu i da mu zajedno s njegovim svetim bratom Metodijem pripada mjesto u hrvatskom narodnom rimskom svetištu sv. Jeronima. Svakako je na temelju svega, što je rečeno, dopušteno i njegov ćirilometodski kult smatrati izrazom njegove žive hrvatske sviesti i snažnom potvrdom istinitosti svjedočanstva Bartolomeja Piazze i advokata Saracinellia o hrvatstvu obitelji Peretti. U okviru tih dvaju svjedočanstava i u svietlu tadanjeg hrvatskog mentaliteta dobivaju posebno značenje za prosuđivanje Siksta V. i gradnja crkve sv. Jeronima i ustanovljivanje svetojeronimskog kaptola i ćirilometodijska kapela i namjeravano prenošenje relikvija sv. Jeronima i sv. Ćirila, a i nova palača za sjedište svetojeronimske Bratovštine. Papa Siksto je sve to radio tako reći neposredno pred smrt. Sve je to kao neki divni labuđi pjev njegove velike hrvatske duše.

PRIGOVORI PASTORA I PISTOLESIA

Svjedočanstva o hrvatstvu Siksta V. i njegovih pređa tako su jasna, vjerodostojna i smije se bez pretjerivanja reći — nepobitna, da se zapravo ne bi ni trebalo osvrtati na prigovore Pastora i Pistolesia. Ako ih ipak spominjemo, činimo to radi ugleda njihovih autora, a i radi toga da kraj sjene njihove sićušnosti jače zasja svietlo istine.

P a s t o r piše (X.; 21, bilj. 1): »... Tempesti grieši, kad (I, 4) svom heroju pripisuje slavensko pdrietlo — mnienje, kojega su se držali svi kasniji pisci, pa i Ranke..., Hübner... i Chledowski... Bula Siksta V. o gradnji nove crkve sv. Jeronima »degli Schiavoni« s podatkom o dalmatinskom podrietlu njegove obitelji, na koju se pozivalo od vremena Piazze, nije do sada izašla na javu. Jedan zaslužni domaći iztraživač, Fr. P i s t o l e s i, u časopisu *Picenum* X (1913.) 207 ss. i u svom djelu *Siksto V.* str. 13 ss. s pravom zabacuje lokalnu tradiciju, da su pređi Siksta V. došli u Marche iz Dalmacije, bježeći pred Turcima.«

To je sve, što slavni historik znade reći proti slavenskom podrietlu velikoga pape Siksta V. A to je, treba odmah iztaknuti, neobično biedno. Što se njegovog prvog dokaza tiče, t. j. tajinstvene bule, Pastor njime samo odaje, da nije čitao ni Tempestia, a kamo li Piazzu. Vidjeli smo, da se Piazza za hrvatsko podrietlo Sikstovo ne poziva na nikakvu bulu nego na rukopise u arhivu crkve sv. Jeronima, a osim toga priznaje, da je informacije dobio od slavnog prijatelja Stjepana Gradića. Kritično izpitivanje pokazalo je, da je doista u svetojeronimskom arhivu morala biti neka pismena geneaologija Sikstovih pređa, koja je prvotno potjecala od samoga pape. Da je Pastor sam čitao Tempestia, bio bi kao izkusni historik bez potežkoće opazio njegovo prenaglo i krivo tumačenje Piazzinih rieči o buli, a što je glavnije, vidio bi, da Tempesti dva puta govori o rukopisima svetojeronimskog arhiva i o pismenoj genealogiji obitelji Peretti, te bi ga jedno i drugo opažanje bilo potaklo, da izvidi, što je na stvari. Svakako ne bi bio uz-

tvrdio onoga nesmisla o buli, a uvidio bi, da *osim lokalne tradicije u Montaltu, koju pobija Pistolesi, postoji i hrvatska rimska svetojeronimska tradicija, za koju ne vriede Pistolesievi prigovori.* Da je Pastor provjerio podatke Piazzine, koji je poslužio kao vrelo Tempestiu, ne bi bio iznio ni svog drugog dokaza, u kojem se poziva na Pistolesia i bez ikakve kritike odobrava ne samo njegovo zabacivanje lokalne montaltske predaje o Sikstovim predima nego uobće i njegovo radikalno niekanje Sikstova slavenskog podrietla. Pistolesievi prigovori nemaju ni izdaleka one znanstvene vriednosti, koju je u njima nazrievao Pastor. Pretresimo ih mi, kad toga nije učinio on.

Fr. Pistolesi, kanonik u Montaltu, mnogo je pridonio svojim iztraživanjima i svojim većim i manjim znanstvenim radovima izpravnom poznavanju života i djela svoga slavnoga zemljaka Siksta V. Čini se, da je najviše njegovom zaslugom dostojno proslavljena IV. stogodišnjica rođenja velikoga pape. Pastora, koji je baš obrađivao za svoju monumentalnu poviest papa pontifikat Siksta V., oduševio je rad Pistolesiev i dobro mu došao. On zove učenog kanonika (X; 635—636): »neumorni iztraživač arkiva Montalta«, »izvanredno zaslužan (sommammente benemerito) za poviest Siksta V.«, te ga je počastio i svojim prijateljstvom (»mio stimato amico«. Sve je to pravo, ali ipak stoji i ona: Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis amica veritas! Istina nada sve! U pitanju Sikstovih predа sretniji je bio Piazza, kad je bez prigovora primio informacije svog učenog prijatelja Gradića, nego li Pastor, kad se odviše pouzdao u negacije svoga prijatelja Pistolesia. Nije ni čudo! Gradić je bio udaljen od Siksta vremenim razmakom od pol stoljeća, a Pistolesi od 400 godina! Na tu vremensku udaljenost bio bi morao misliti Pastor, ali ga je prividna razumnost Pistolesijevih prigovora prevarila, te je zanemario i najelementarnija pravila historijske kritike, u kojoj se inače odlikovao: nije n. pr. ni pročitao onih autora, koje pod tuđim utjecajem zabacuje i pobija — u našem slučaju Tempestia i Piazzu. Isto vriedi, barem djelomično, i za Pistolesia. I on nije čitao Piazzu, te napada ne njegovo pravo svjedočanstvo nego kriva tumačenja, u koja ga je uokvirio Tempesti.

Pistolesievi prigovori proti hrvatstvu Sikstovih preda svode se u glavnom na ove četiri tvrdnje: 1) Peretti, zapravo Ricci, korienita su domaća talijanska obitelj u Montaltu; 2) Ondje su bili prije nego li su Turci počeli napadati Dalmaciju; 3) Siksto u nijednoj buli ne spominje svog slavenskog podrietla; 4) Crkvu sv. Jeronima u Rimu gradio je zato, jer joj je prije izbora za papu bio titular, a ne da dokaže svoje slavensko podrietlo.

Odgovor na te prigovore nakon svega, što je sprieda izloženo, nije težak. Ne bi se ni trebalo posebno osvrtati na pojedine. Osvietlimo ih ipak s nekoliko primjedaba, počinjući od dva posljednja.

Pistolesi, spominjući među gradnjama Siksta V. crkvu »San Girolamo degli Schiavoni«, primjećuje: »... Historici bi htjeli, da

ju je papa podigao *na spomen svoga slavenskoga podrietla;* no ta bajka, za koju ne znaju suvremenici, upletena je kasnije u život Siksta V. i nema ozbiljnog temelja. Sam papa, koji inače vrlo rado spominje svoj rod i zavičaj, ne kaže o tom ni rieči u svih pet nadpisa, što ih je ostavio u toj crkvi, a u buli »Gloriosae« pošto je iztaknuo, da štuje svetu djevicu i mučenicu Luciju, koje je svetkovina (13. prosinca) ujedno i njegov rođendan, govori i o drugoj svojoj pobožnosti prema velikom Učitelju sv. Jeronimu, a kao razlog navodi: *jer Nam je, kad smo bili uzvišeni na čast kardinalsku, njegov titul u crkvi Ilirskoj bio doznačen, te smo ga i postojano zadržali.* I ništa više![17] — Dà, odgovorit ćemo, Siksto nije ništa rekao o svom hrvatskom podrietlu ni u toj buli »Gloriosae«, jer bi to bilo vrlo nerazborito i neozbiljno, a ni u nadpisima crkve sv. Jeronima, jer ondje uobće nikakvih nadpisa od Siksta V. nema. Bula »Gloriosae et semper Virginis Dei genitricis Mariae« (9. VI. 1587.) radi o novoj veličanstvenoj kapeli, što ju je u basilici S. Maria Maggiore za Jaslice Gospodnje podigao Siksto V. U njoj je na ulazu s desna i s lieva dao podići manje kapelice na čast sv. Luciji i sv. Jeronimu. Razloge za kapelicu i za oltar sv. Jeronima navodi ne onako, kako kaže Pistolesi, nego ovako: »... drugi pak (oltar) na čast sv. Jeronima, *najodličnijega Učitelja Crkve,* čiji Nam je titul u crkvi »Ilirskoj« bio doznačen, kad smo bili uzvišeni na čast kardinalsku i od Nas postojano zadržan, *i koji je Jaslice Gospodnje za života toliko štovao, da se je izlazeći iz ovoga svieta po njima kao kroz neka vrata života u nebesku domovinu preselio.*«[18] Tu se dakle hrvatski svetojeronimski titul samo nuzgredice spominje, a glavni razlog, zašto je Siksto *u toj novoj kapeli Jaslica* htio odati čast i sv. Jeronimu, jest prije svega to, što je Jeronim za života *od silne ljubavi k Jaslicama* htio u Betlehemu i živjeti i umrieti. Tražiti i očekivati, da će Papa Siksto u toj buli i u takovu kontekstu govoriti o svom hrvatskom podrietlu, jest već samo po sebi neobično, a iz te šutnje zaključivati, da je puka bajka, što historici kažu o dolazku njegove obitelji iz Dalmacije, to je izpod svake kritike. Pistolesi nije opazio ni toga, da bula »Gloriosae« ne može uobće imati nikakove veze ni s gradnjom nove crkve sv. Jeronima ni s pitanjem o njegovu podrietlu, jer je ona izdana g. 1587., a Siksto je istom godinu dana kasnije dao rušiti staru trošnu crkvicu i graditi novu, te s tim u vezi dao one neobične izraze svoga hrvatskog rodoljublja, o kojima je bilo govora više. Kad je već htio govoriti o bulama, Pistolesi bi bio morao spomenuti bulu »Sapientiam sanctorum« od 1. kolovoza 1589., na koju — ne spominjući je imenom — aludiraju Piazza i Tempesti, a za koju, čini se, Pistolesi i ne zna. U njoj bi bio našao, da je Siksto V. štovao sv. Jeronima »ab ineunte aetate«, od djetinj-

17 F. Pistolesi, Sixtus Quintus. XIII Decembris MDXXI — XIII Decembris MCMXXI. Album. Roma 1921; str. 22-3.
18 Magnum Bullarium Romanum, t. VIII. Neapoli 1883; str. 859.

stva, a kao svetojeronimski titular se samo još više oduševio za njega. Mi smo vidjeli, da jedna i druga papina tvrdnja, promatrana u svietlu tadanjeg obćehrvatskog mentaliteta i dvaju vjerodostojnih svjedočanstava o njegovu hrvatstvu, izrazuje njegovo hrvatsko osjećanje i ujedno potvrđuje, da mu je hrvatska sviest ojačala za 15-godišnjeg obćenja s članovima svetojeronimske Bratovštine, koji su svi od reda držali sv. Jeronima svojim najodličnijim zemljakom. Ne smijemo doduše zamjeriti Pistolesiu, što toga nije znao, ali se smjelo od njega kao ozbiljnog historika očekivati, da će prije nego li jednu 400-godišnju predaju, zastupanu od uglednih pisaca, napadne, predmet dobro proučiti i dokaze prije vagnuti nego li ih iznese. Ni on ni Pastor nisu smjeli proti Sikstovu slavenskom podrietlu ništa zaključivati iz toga, što on o tom šuti u svojim bulama. Siksto je bio i vrhovni glavar katoličke Crkve i suveren jedne od tadanjih talijanskih država. Toliko je razboritosti ipak imao, da u svetčanim i javnim dokumentima, kakove su papinske bule, nije išao uvjeravati svoje talijanske podanike, da je stranac, a vjernike ciele Crkve, da je Hrvat kao i sv. Jeronim. Tamo, gdje je bilo uputno i koristno, da prizna svoje pravo podrietlo i svoje hrvatske osjećaje, Siksto je progovorio i o tom njegovom priznanju postoje neoboriva svjedočanstva i suvremenika i kasnijih pisaca, koji znanstvenim ugledom nipošto ne zaostaju za Pastorom i Pistolesiem.

Drugih prigovora Pistolesievih ne treba zapravo pobijati nego ih razjasniti. Da li su se pređi Sikstovi u službenim dokumentima svoga novog zavičaja zvali Ricci ili Peretti, to za pitanje njihovog podrietla nema značenja. Poznato je, da su Hrvati u Italiji svoja narodna prezimena mienjali, prevodili i prilagođivali novim prilikama. Pistolesi je u jednom svom novijem radu o Sikstu V. prihvatio mišljenje, da je fra Salvatore Ricci bio ujak Sikstov, a ne stric, te je prema tome prezime Ricci bilo prezime majke, a ne otca.[19] Uostalom Riccia imade u Italiji mnogo, jer prezime dolazi od nadimka »riccio«, kovrčast, rudast, te je i koji Peretto, Peretti (Kruščić) mogao radi kovrčaste kose biti prozvan »Riccio, Ricci«. Svetojeronimska predaja postojano drži, da su se Sikstovi pređi zvali kao i on Peretti i to po mjestu Kruščici, odakle su došli. Već je Dukljanin spomenuo u Trebinjskoj oblasti župu Kruševicu, a i danas postoje u Hrcegovini tri mjesna imena »Kruščica«, a u Bosni, u okolici Travnika dva. Postoji i prezime »Kruščić«, a u narodnoj pjesmi i »Kruščević« (Cfr. Akad. Rječnik). Siksto je, kako je već bilo rečeno, upotrebljavao prezime »Peretti« (Kruščići), te i u svoj crkveni grb stavio kruškovu grančicu. To daje još jaču vriednost svetojeronimskoj predaji o dolazku Zanetta Peretto, Ivice Kruščića, iz Kruščice.

[19] F. Pistolesi, La prima biografia autentica di Sisto V., scritta dello anonimo della Biblioteca Ferraioli di Roma. Montalto Marche 1925. — Cfr. Pastor, X, 635-6.

Zašto je pak Zanetto ostavio domovinu i prešao u Jakinsku Krajinu, ne zna se. Tempesti je prvi naveo kao razlog bieg pred Turcima i to u doba, kad su oni nakon osvojenja Albanije i junačke smrti Skenderbegove počeli napadati na Dalmaciju. No nije opazio, da to ne može biti, ako je Zanetto bio praotac Sikstov u petom koljenu. Uzimajući poprečno za jedno koljeno 30 godina, Zanetto je došao u Italiju oko 150 godina prije rođenja Sikstova (1521.), dakle negdje oko g. 1370., gotovo 20 godina prije Kosovske bitke! A tada se u Dalmaciji još pravo nije ni znalo za Turke. Piazza i Gradić ništa ne govore o biegu Sikstovih pređa pred Turcima i u tom ih treba nasljedovati. Dalmacija i Hercegovina su i u prijašnjim viekovima jednako kao i danas imale višak pučanstva, koji se nije mogao kod kuće na kršu prehraniti nego se izseljivao. Tada nije bilo Amerike i zato su mnogi jednostavno prelazili na drugu stranu Jadrana u Italiju. Takav jedan izseljenički val bio je koncem XIV. stoljeća zahvatio i Ivu Kruščića, koji se iz Kruščice preselio u Jakinsku Krajinu, u Montalto, te ondje postao Zanetto Peretti.

Hrvatska naselja u Italiji još nisu proučena, ali ih je bilo razmjerno mnogo. Vidjeli smo, što je rekao o njima advokat Saracinelli. Evo nekoliko primjera za potvrdu njegove tvrdnje o slavenskim naseljima u Jakinskoj Krajini, iz kojih će se lakše razabrati, kako je bilo moguće, da obitelj Peretti bude u isto vrieme i domaća, talijanska, kako tvrdi Pistolesi a uz to ipak i hrvatska, kako sliedi iz dokumenata. Rus V. V. Makušev (1837—1883.) sabrao je po arhivima i po bibliotekama Italije i u dva svezka objelodanio množtvo viesti o južnim Slavenima, od kojih se većina odnosi na Hrvate.[20] U prvom svezku donosi podatke iz Jakina (Ankone). Iz nje se vidi, da je Jakin s jedne strane imao vrlo žive trgovačke i prometne veze s Riekom, Senjem, Zadrom, Šibenikom, Trogirom, Splitom i Dubrovnikom, a s druge, da se mnogo Hrvata naseljivalo i u gradu i u cieloj Jakinskoj Krajini (Marca Anconitana). Zvali su ih obćenito »Sclavi«, »Schiavoni«, bili oni iz Zagreba, Modruše ili odkuda iz Dalmacije. »Sclavus« značilo je isto što i Hrvat. Imali su svoje posebne statute i privilegije. Dielili su se na posjednike (possidentes), neposjednike (non possidentes) i na robove (servi), među kojima je poslije pada Bosne bilo dosta Bošnjaka. Udruženi u svoju narodnu zajednicu zvali su se »universitas Sclavorum«. Dokumenata o naseljivanju imade iz g. 1379., 1394., a kasnije sve više, — dakle Zanetto Peretti nije bio jedini, koji je tražio tada sreću u plodnoj jakinskoj dolini. God. 1439. spominje se »ciela hrvatska zajednica... (tota universitas Sclavorum habitantium in

[20] V. V. Makuscev, Monumenta Historica Slavorum Meridionalium vicinorumque populorum e tabulis et bibliothecis italicis deprompta, collecta atque illustrata. Tom. I.: Ancona-Bononia-Florentia. Varsaviae 1874; Tom. II. Beograd 1882. (Glasnik Srp. Uč. Društva, II. od., knj. XIV.).

civitate, comitatu et districtu civitatis Ancone). Kako su Hrvati u samom Jakinu i na njegovom užem gradskom području bili cienjeni, ugledni i brojni, razabire se iz naputaka, što ih je gradsko vieće dalo 25. listopada g. 1487. svojim poslanicima, koji su išli u Rim k papi Inocenciju VIII. Onih godina bio je buntovni vitez Buccolino Malagrampa osvojio papinski grad Osimo blizu Jakina i nastojao si je podvrgnuti cielu Jakinsku Krajinu. Uza nj pristadoše i tamošnji crni Vlasi, doseljeni iz Hrvatske (Morlacchi). Papinska vojska, u kojoj su bili i Jakinci, napokon ga je g. 1486. obkolila u Osimu. Bukolino je tada od očaja ponudio sultanu Bajazetu, da će mu pomoći osvojiti Italiju, ako ga prizna svojim vazalom i pošalje mu vojske i strjeljiva. Čim je papa doznao za te opasne pregovore, nagodio se s Bukolinom i dopustio mu, da ode u Firenzu. No od grada Jakina, a po svoj prilici i od drugih obližnjih mjesta, u ljutini je zatražio da za kaznu prognaju ne samo »Morlacche« nego i druge Hrvate. Gradsko vieće dakle ovako upućuje poslanike, da odvrate papu od te nakane: »... Kako znadete, naloženo je, da se prognaju uobće svi crni Vlasi (Morlacchi). Glede toga recite Njegovoj Svetosti, da ćemo Morlake, koji su bili u Osimu, čim se dozna na koji način, da su stigli na naše područje, odmah izagnati i uviek ćemo izgoniti one, koji bi na novo došli. Ali *kad bi mi morali odstraniti Hrvate i crne Vlahe (Schiavi e Morlacchi), koji su sa svojim obiteljima radi dugog boravka postali drugovi građana i zajedno s građanima drže u svojim rukama sva nepokretna dobra, te ne bi bilo moguće bez propasti ovoga kraja bilo gledom na probitke bilo radi straže i obrane grada...*« Rječitije jedva da su mogli izreći, kako je bila ondje snažna hrvatska kolonija. A tako je bilo i u drugim većim i manjim mjestima plodne Jakinske Krajine. N. pr. u gradiću Recanati, na čijem se teritoriju nalazi Loreto, spominju se »Sclavi«, t. j. Hrvati g. 1437., a kasnije sve češće, kako je ustanovio Thalloczy, kad je tražio podatke o sv. Jakovu iz Marke i slavenske rukopise njegove biblioteke. U samom Loretu imali su Hrvati za mladosti Sikstove dva gostinjca i većinu u Bratovštini presv. Sakramenta. O tom piše g. 1559. suvremenik fra Srećka Perettia, isusovac Riera ovo: »... Stanovahu (Iliri-Hrvati) po kolibama i po zaselcima kao u kakvim šatorima bez svoga posebnoga načelnika, bez vlastitih zakona, u svemu podložni Rekanatcima, u čijoj gospodskoj vlasti se nalaze oni brežuljci. I premda je ona biesna kuga, koja je g. 1464. i zatim ponovno g. 1496. harala po cielom Picenskom Polju, jako proriedila spomenute kolonije Hrvata (Ilira), ipak ih nije posvema uništila nego potrajaše u spomenutim mjestima sve do naših vremena, te svoju imovinu daruju ili Svetoj Loretskoj Kućici ili Častnoj Bratovštini presv. Tiela u Loretskom gradiću... Odatle i dva gostinjca, jedan unutar gradskih zidina, u koji se primaju čestitiji hodočastnici, a drugi izvan njih, gdje se daju ležaji i ine pripomoći krastavim i bjednijim... Radi toga se i zvala ona Bratovština sve do vremena Pavla III. »Bratovština Hrvata« (Confraternitas

Sclavonum).«[21] Tako u Loretu, nedaleko Montalta! Da je u Grottammare, gdje se silom prilika rodio Siksto V., bilo Hrvata, znademo iz svjedočanstva advokata Saracinellia. A po svoj prilici ni u Montaltu nisu Peretti bili jedina hrvatska obitelj. Srećkov djed Jakov bio je prvi od obćinskih priora g. 1520., baš kad je trebalo obćinu podizati iz biede, u koju ju je bio strovalio vojvoda od Urbina. Bilo bi neobično, da su tada domaći talijanski posjednici sami birali baš njega, stranca, među »svietlu gospodu priore«. Vjerojatnije je, da je među izbornicima bilo i drugih Hrvata. Svakako je taj izbor znak, da je obitelj Peretti uživala u Montaltu veliki ugled. I iz držanja Siksta V., koji je neobično volio Montalto i takovim ga dobročinstvima i povlasticama obasuo kao nijedan papa svoj zavičaj, smije se zaključiti, da Peretti nisu bili u Montaltu gledani kao prezreni barbari s onkraj Jadrana. Mali Felice osjećao se nakon očevog povratka iz Grottammare u Montaltu kao svoj na svome, te se i kasnije kao redovnik i crkveni dostojanstvenik rado onamo svraćao. Hrvatska njegova narodnost nije ondje bila smatrana nečim neobičnim. I ondje su kao i u Ankoni »Hrvati sa svojim obiteljima radi dugog boravka postali drugovi građana«. Današnji stanovnici Montalta, recimo Pistolesi i druga inteligencija, po svoj prilici drže, da su oni svi po krvi potomci Augustovih Latina. No sigurno je, da u XV—XVI. stoljeću, kad je u Montaltu živjela obitelj Peretti, ondje a i druguda po Picenu nije bilo ništa neobično, da Iliri-Schiavoni-Hrvati budu ponajbolji obćinari i građani starih talijanskih obćina i gradova, a uz to ipak sviestni i uztrajni čuvari svoga hrvatskog jezika, svojih obiteljskih običaja i narodnih predaja. Pistolesi prosuđuje etničko stanje svoga zavičaja, kakvo je bilo u XIV-XV-XVI. stoljeću, sadanjim mjerilom. A to nije u skladu s dokumentima iz onoga doba. I stoga njegovi prigovori proti »slavenskom« podrietlu Siksta V. ne stoje. U tom grieši i on i Pastor, koji je bez kritike prihvatio njegovo nedokazano mišljenje.

*

Iz ovoga dakle iztraživanja sliedi, da je papa Siksto V. bio Hrvat ne samo po svojim pređima, svojim podrietlom, nego da se još i sam Hrvatom osjećao, hrvatski govorio te i potomstvo svoje sestre tiesno vezao s hrvatskim ustanovama u Rimu, samo da u obitelji što dulje sačuva sviest o njezinoj pripadnosti hrvatskom narodu. Što je rimskomu krajobrazu i i svoj kršćanskoj umjetnosti veličajna kupola sv. Petra, koju je po Michelangelovim planovima dao smionom poduzetnošću izgraditi veliki Siksto V., to je na širokom 13-stoljetnom obzorju hrvatske narodne poviesti snažna ličnost toga genialnoga pape i vladara.

O. Stj. Krizin Sakač D. I.

---

[21] Citira ga Črnčić, Starine, 18; str. 110, bilj. 1.

METAFIZIČKA OSNOVA MOLITVE

BIPOLARNOST KOZMOSA

Nije li bipolarnost kozmosa srčika kozmičke stvarnosti? Čini se, da jest. To sudaranje s odkrivenom ili sakrivenom protivnošću. Ta napetost, nutarnja i vanjska, koja vitla stvorenjem i željeznom ga kočnicom u hipu zauzdava. Te struje najoprečnijih nagnuća, koje buče naokolo kao rieke samih paradoksa i svojim surovim suprotnostima razbijaju prividni sklad svemira. To stenjanje i napinjanje, koje žudi za vlastitom afirmacijom na račun mnogih zgaženih vrednota. Taj nemir i razuzdanost elemenata, to krvavo i stravično izmicanje ništavilu i propadanje u nj. Taj zamračeni i ludi kaos. Ta paklena vulkanizacija svake obstojnosti. Ta podrovanost i neumitna krhkost svega, što traje — to je jedna strana osnovice kozmičkoga bivstva i zbivanja.

Bipolarnost je kozmosa najveća zagonetka. Ali bipolarnost je kozmosa i rješenje najvećih zagonetaka. U tom čudnom razcjepu, gdje s jedne strane vlada red, pozitivnost, oblik, svršnost, neki snažni plus — a s druge strane zieva ponor nereda, amorfnosti, negacije, ništavila i očajnoga minusa, u tom procjepu svako obstojanje dobiva smisao. Ono bude osvietljeno. Ono bude i zasjenjeno. Ono zasja razumljivo u obasjanju reda, oblika, svrhovitosti, jasnoće i pozitivnosti, što je predstavlja. Jednim svojim dielom ostaje ono ipak nuždno uronjeno u tamu, u ništavilo, u »razjapljeni bezdan«, kako bi rekao Platon, u »razjapljeni bezdan« bezsmisla.

U bipolarnosti razabiremo grandioznu poviest samoga stvaranja. U toj tragičnoj podvojenosti zadržana su i zaključana oba momenta potrebna, da nešto, čega nije bilo, zaplovi prostorima obstojnosti. A ti se momenti krste poznatim imenom n i š t a v i l a i P r a u z r o k a. Ničega i Svega. Onoga, što uobće nije i onoga, što je podpuno sve. Onoga, što u nemoći ništa ne može i onoga, što u svemoći može sve.

Bipolarnost je kozmosa neko balansiranje stvorova na granici između »ničega i svega« prema poznatoj rieči Pascalovoj. To je dvoboj, neprekidni dvoboj između akta, kojim se što oblikuje, i potencije, koja otvara put oblikovanju. Onoga, što se stvara, s onim, od čega se stvara. Jer osnovica stvorenja, izuzmemo li Boga, tu Prastvarnost, izmiče i gubi se u strahovitoj, upravo jezivoj praznini. To je, izuzmemo li pozitivnost — Boga, to je rušenje u nepopravljiv nihilizam, u zator, u užas, u smrt. Jedna strana bipolarnosti jest — ništavilo. To je ona strana, s koje nas hvata strah. To je vacuum, neprotumačiva praznina, koja nam želi podgristi

svaku suvereniju nadu i odvući nas na n a š izvor nas samih u provaliju, u bezdanku ništetnosti.

S toga gledišta možemo i moramo baciti

TRAGIČNI POGLED NA SE

Tragični? Tragični! Upiljimo poput Platona, Augustina, Tome, Pascala, Dostojevskog izvjedljive oči u ono najskrovitije i najkobnije središte nas samih. Promjerimo dno svoje naravi. Razpon svojih mogućnosti. Domašaj svojih sila. Uhvatimo sami sebe u onom, u čemu smo po sebi najjači, najpozitivniji.

Osjećate li, kako izmičemo? Kako izmičemo sami sebi. Kao dim raztepen vjetrom. Kao voda u situ i rešetu.

Ponajprije — izpija nas misao o kratkoći života. O njegovoj nestalnosti. O zagonetnom njegovu izvoru, koji izbija iz pećine, što ne nosi našega imena. Ta misao stavljena pred »vječnu šutnju bezkrajnih prostora« (Pascal) tjera čovjeka u čudnu drhtavicu.

Spoznaja: Po sebi nisam ništa. Sam ne mogu ništa. Nisam se sam digao nad pučinu savršene biede. Nisam ja sam po sebi progledao nad okolicom, kojom se krećem. Niti sam sâm navio kazaljke na satu života. Niti sam sâm udesio kažipute na njegovim razkršćima. Ta, eto, spoznaja ima pravo na velik dio, na sudbonosan postotak naše pažnje. Tu udara temelje prava čovjekova veličina. Veličina silna u tom, što spoznajemo svoju biedu.

Razmatranje bilo o čemu, što možemo bez ikakve uvrede i nepravde sebi prisvajati, rađa nam u duši i bol i sumnju.

Bol radi siromaštine nastanjene u nama. Bieda se razrasla u svemu, što zovemo svojim, kao bezkrajna podloga svega zbivanja u nama i oko nas. Samo biće okršteno našim imenom, osviešćeno našom spoznajom, primljeno je u svemirskoj obitelji stvorova kao dar Nečije plodne ljubavi. Ali ono nije od nas.

Sumnja nas ovija zbog naših sposobnosti, bolje rečeno, zbog naših nesposobnosti. Jer se sve naše sile ukazuju osakaćene u svakom pogledu, natrunjene materijalnom težinom, skučene u svim smjerovima. One stoje pred očima duha kao znak degradacije, o kojoj uzdišu mnoge duše govoreći poput Lamartinea, da je čovjek »pali Bog, koji se sjeća nebesa«.

Na stranu s poezijom! Nije čovjek neutralni anđeo iz prve bitke Luciferove s Bogom. Nije! Čovjek je oduhovljeno blato ili zablaćeni duh. On je brid između pokrajine pustoga, neosjetljivoga gliba, mrtve, bezćutne materije — i pokrajine živoga ognja, svietla, duha — gdje je sve misao, smisao, najnutarnjije djelovanje spoznajom i ljubavlju. Čovjek je izrastao iz materijalne bezobličnosti pomoću duha, u kome je sve prilično jasna i duboka prozračnost, sviest i razumljivost. Žarka sila samokretnje, osjetnosti i samosviesti organizirala je pod jednim savršeno mudrim vidikom tvar, po sebi μὴ ὄν — nebiće — i digla je u službu viših principa, pod svietlom stigmom života.

To je čovjek. Život »kao u podmornici, nad kojom su se sklopili valovi« (Mravak), pod silnim naslagama biede, s duševnim otvorom i pogledom na svietlu i prostranu pučinu razumnosti. Zatvoren je u krug svoje ograničenosti, a ipak odražava u očima svemir, u nutrini Stvoritelja.

Odatle, iz tog zanimljivog položaja, punoga kuknjave i tuge, moguće je prekoračiti granice kontingentnosti i dohvatiti duševnim snagama samoga Boga. Prije svega — okriepiti se utješnim pogledom na Njega.

UTJEŠNI POGLED NA BOGA

Izvire iz onoga, što je u nama više. Iz duha. Iz duše. Iz razuma. Iz nutarnjeg pogona, koji tjera svaku akciju, svaki zamah naše slobode i nužde. Taj čudni i stalno prisutni pokretač naših dubina vodi nas posve sigurno u luku Božanstva. On se, rekli bismo s prizvukom paradoksa, uplića kao »nepoželjan gost« i u one odluke, gdje se mi smatramo slobodnima i suverenima. Gdje mislimo izbjeći svakom nadzoru i svakom pritisku.

Taj pogon, taj hajkač, pred kojim bježimo i pribjegavamo, baš kako on hoće, u naručje svoga Stvoritelja, zove se težnja za bezkrajnom srećom. Dok po jednoj strani mnogi ljudi izbjegavaju rieč težnja za Bogom, po drugoj strani, vođeni zanimljivim nutarnjim teženjem, hvataju mrvice sa stola Božanske gozbe. Zaustavljaju se na putu i okreću se k ogledalcima Božjega Lika, k stvorovima, odvrnuvši lice od samoga bezkrajnoga Veličanstva.

To znači, da smo mi u stvari, htjeli ili ne htjeli, stavljeni pred problem Božanstva. I to ne samo uz put, nuzgred i djelomično. Ne! Mi smo usmjereni na Boga kao magnetska igla na svoj pol. Časovita nas trešnja i odulji urnebesi života mogu ovda onda skrenuti na drugu stranu. Ali težnja, srasla s naravi, ne potiskuje se od šale. Ona je gladni i nezasitni imperativ, strahovito neumolan zahtjev i jauk za srećom.

Nije li?

Sviest, da je tome tako, slieva u dušu slapove, jake i šumne slapove utjehe. Iz kruga ograničenosti preneseni smo u krajeve neograničena Bitka. I sve, što je uzmanjkalo očima spoznaje u nama i u svim stvorenjima oko nas, odkrili smo u savršenom, neizmjernom, neograničenom, nepromjenljivom i vječnom Biću. U toj se svietloj i nepomičnoj točki smiruju sve težnje. Jer u njoj sve nalaze svoj podpuni odgovor.

Pogled na Boga utješan je barem s dva razloga.

U Bogu nalazi zadovoljenje naša spoznajna moć. Za sada ona odpočiva zadovoljna i tek sretno nestrpljiva u krilu vjere. To je sladka istina. Vjera daje spoznaji krila za najnedosežnije visine transcedentnoga. Sve je to, prema klasičnom uzkliku Pavlovu, odkriće po Duhu Božjemu. »Jer Duh sve izpituje i dubine Božje« (I. Kor. 2, 10). Tako se spoznaja po vjeri širi. U njoj se

nižu sve novi i novi vrhovi, ogrijani Duhom Istine. Na naravne osjete i razumska doumljivanja vjera polaže tajne objavljenja.

U Bogu nalazi smirenje i naša voljna moć. Dok je spoznaji svrha postati na neki način sve, sve dohvatiti, sve u se upiti, u sve se uplesti, sve mrtvilo oživjeti, sve zamršenosti odgonetnuti, volja je kao navijen sat, čije se kazaljke u svom biegu kreću oko jednoga nepomičnoga čvorišta — oko dobra. Volja želi dvohvatiti i zaposjesti sve, što je razum upoznao kao prikladno i koristno po čovječju narav.

Jasno, da je u prvom redu uperena na ono Biće, koje može utažiti i zasititi sve zahtjeve naravi bez uztezanja. Koje može obogatiti, i to istinski i trajno obogatiti sve opravdane težnje stvorenja. Koje može dati i davati od svoje punine po volji, a da se samo nimalo ne smanji, ne osiromaši, ne iztroši. A to je Božansko Biće.

U Bogu, dakle, i naša volja nalazi puno opravdanje svoje prirođene nesmirenosti. Nezadovoljstvo, što se rađa pri uživanju bilo čega stvorenoga, ruši kao novi i sve opasniji ekrazit iluzije o savršenstvu stvorenja, i sveudilj razotkriva nova nebesa još uviek nezaposjednuta i neizkorišćena.

A sedmera su nebesa stan Presvetoga Boga.

Taj pogled na Boga ima i svoje naličje. A na tom je naličju uhvaćena i snimljena sva naša bieda. Naša razlomljena podvojenost. Naša očita i skrivena molba za pomoć. Naša bol u zagrcanom i izgrcanom plaču.

A da taj pogled na Boga doista usreći naše biće, on se mora provući kroz dogled izpravnih odnosa s Bogom, to znači, da mora proći

KROZ PRIZMU MOLITVE

Jer u molitvi naš saobraćaj s Bogom dobiva najdublji i najizpravniji smisao. Iz nje nestaje prazne i šuplje znatiželje. U njoj sveto pročišćenje žubori kao jutarnja bistrica preko izlizana kamenja (uzporedimo li svoje dnevne nevolje s kamenjem). U njoj se mi ne nadimamo želeći sami po sebi odkriti i zauzeti pokrajine sreće i punoga života.

U molitvi je sadržano naše realno stanje stvorenja. U njoj mi igramo najistinitiju ulogu — molitelja ubogara. U njoj mi, kao u neprestanom Confiteoru, izpoviedamo svoju nemoć, svoju polovičnost, svoj nagib k užasnom prolomu pod samima sobom. U molitvi se rješavamo spona nihilizma i nihilističke porazne sebičnosti. Rješavamo se kobne upiljenosti u zamamnu taštinu. U nju ulazimo s djetinjim, savršeno jasnim priznanjem, da nam je potreban pomoćnik i usavršitelj života. U njoj se krećemo slobodni pred vječno nuždnim i slobodnim Bogom, slobodni, jer smo sve struje svoje nužde skrenuli u oceane vječno nuždne slobode.

Kroz prizmu molitve sviet se ne motri svagdanjim očima. To su vidici vječnosti. Sve dobiva svoje pravo mjesto i pravi smisao. Sve biva punije i krcatije smislom. Sve se stavlja u silni dinamički pokret uzajamne pomoći, kako ćemo vidjeti. Sva se bića u premudro uređenoj hijerarhiji međusobno pomažu, kako bi u zajedničkom Tedeumu izrekla svoj pravi raison-d'être. Jer obstojanje bilo kojega stvora moralo bi biti neprekinuti himan Božjoj mudrosti i dobroti.

Molitva je sredstvo, koje nas prije svega približuje na tajanstveni način Bogu. Koja nešto od Božjega daje nama. Koja nas na neki način sjedinjuje s Bogom.

U tom slučaju molitva je doista najuspješnije sredstvo za

SRAVNJENJE POTENCIJALA REALNOSTI

Mi smo stvorovi. O tome pametno čeljade ne sumnja. A jer smo stvorovi, mi smo o n i, k o j i m o l e.

A molimo, jer nam nešto ne dostaje. U kojemgod pogledu. I prema gore i prema dolje. Jer je nešto u nama polovično, trećinasto i četvrtinasto, nedovršeno i napuklo. Jer uviek možemo nešto primiti i nikad sasvim zatrpati bezdan žudnje. Molimo, jer možemo i moramo moliti. Molimo, jer naša molitva ima razlog u nama i opravdanje u Bogu. Molimo, jer nam život bez molitve zieva u praznini bezsmisla, nalikuje na smrt i hrli k uništenju.

Molimo iz uvjerenja, da imamo veza s Božanstvom, koje nas je stvorilo. Uvjereni smo, da je to Božanstvo predobro. Da nas je diglo u svemir iz ljubavi. Da iz iste ljubavi želi dovršavati i dovršiti svoje djelo.

Molimo, jer nas i bića niža od nas nekako sile na molitvu. Razabirući razpršene nieme glasove u prirodi, čovjek pribire notu k noti, dok ne uhvati djelomične akorde i napokon čitavu konstrukciju svemirske simfonije Božanstvu.

Zbog toga, jer sve izpod čovjeka teži prema čovjeku i kao da želi, niemo po sebi, progovoriti na njegova usta, čovjek mora otvoriti svoja razumna usta i izreći svoju molitvu.

»O kako svemir žudi za čovjekom, piše Maurice Pontet D. I. u prekrasnoj knjižici »Moderni čovjek i molitva«. De pogledajte, kako je svemir udešen. Život se u njemu diže iz jednog sloja u drugi, iz carstva u carstvo. Silno se, bez prestanka, napreže, da se razprostre sve više i više. Taj život pripravlja, koliko to on već može, oslobođenje duha. Propinje se prema sve punijim i punijim uspjesima od minerala do biljke, od biljke k životinji, od životinje k čovjeku, i tu odjednom gle odkrića nepredviđena i neprotumačiva onim, što je bilo prije toga, nazvano ipak po uzpinjućoj se plimi života: Razum. Napokon se javlja duh, a s njime refleksija, misao, osjećaj, odluka i hiljadu začudno novih čina. Sva priroda, svršavajući se na tom duhovnom vrhuncu, preobrazujući se u tom svietlu, što odozgo pada, i koje ju sada na povratku obasjava sve

do najmračnijih naslaga, sva se priroda pričinja, kao da se naginje nad nas i dovikuje nam: »Ti, koji možeš govoriti, govori! Ti, koji možeš izreći sama sebe, zahvali!« I ovaj put je krug zatvoren. Sviet, izišav od Boga stvaranjem, vraća se k Njemu dubokim štovanjem. Ljubav započinje sviet i izgrađuje ga. Ljubav ga isto tako dovršava i usavršuje« (str. 48).

Recimo slobodno i ono, što dalje kaže spomenuti Isusovac: »Bog ne stvara svjetove da blistaju, ni zemlju da se vrti, nego da na nekin način govore: da oni nama govore o tajni Božjoj, i da mi Bogu govorimo o njihovoj tajni« (str. 50).

Mi, dakle, molimo potaknuti tajnom stvorova, tajnom svoje nutrine i tajnom samoga Boga. Tajna je stvorenja u tom, da ih Bog nosi na dlanu svoje ljubavi radi nas. Tajna naše duhovnosti počiva u tom, što Bog obdariva samim sobom našu višu narav. A tajna Boga nije ništa drugo nego tajna ljubavi.

Stvorovi dobivaju svoj smisao u našoj razumnoj naravi. Oni su nalik na zvukopisne ploče, u koje je sam Bog utisnuo čarobne melodije, ali ih tek igla našega uma može opet izazvati, da zabrene i svojim skladom popune svemirski koncerat.

Mi dobivamo smisao u Bogu, koji nas obogaćuje i jedino tumači.

Bog je sam u sebi puni smisao, nosilac sve pozitivnosti, koji nam se na naše molibe, zapamtimo, rado daje.

BOG SE RADO DAJE

I to s više razloga.

Kao Stvoritelj popunjuje nedostatak stvora i u njemu izgrađuje po svojim osnovama zgradu bića poput pravilnog šesterokutnog zlatnog saća. Kao Stvoritelj i Uzdržavatelj On je bitno povezan s našom obstojnošću. Mi bismo bez Stvoritelja ostali »razjapljeni ponor« ništavila. Bog opet bez stvorova, premda neranjen u svom blaženstvu, ne bi bio Stvoritelj. Ne znači to, da smo ga mi, mi — užasni bezdan biede prije časa stvaranja —, da smo ga mi natjerali, neka nas uvrsti u red pozitivnosti, realnosti, obstojnosti. Nikako! On je djelo stvaranja izveo ponukan svojim vječnim Promislom i slobodnom ljubavlju.

Kad nas je jednom stvorio, više nas ne zapušta. Ne zabacuje nas. Bdije nad nama, stara se za nas, svojom nas moću uzdržava kroz to čudesno i krhko vrieme meteorskog prolaza svemirom. On se je stvarateljskim činom obvezao na trajno i savršeno dobrostivo surađivanje s nama. On svojom posvudašnjošću — duhovnom, premudrom i svumogućom — prati naše pomicanje na putu prema svršnoj točki obstojanja, prema njegovu vječnom krilu. On svojom svemoći daje realnu sadržinu naših imanentnih čina. On isto tako daje bitak vanjskim zbivanjima, koja nas nose, kao u kakovu oklopu stvarnosti.

Bog nam se napose rado daje kao Otac.

Stvoritelj je objektivni naziv i sasvim objektivna vriednost: nešto iz ničega učiniti, to znači stvoriti. Da li je to učinjeno prema nekom plemenitijemu mjerilu, na vlastitu sliku i priliku i na račun svoje ljubavi, to se može kod pojma stvaranja prešutjeti.

Istina, Aristotel je već za Stvoritelja, kao za prvotnog Pokretnika, napisao, da pokreće svemir — iz ništavila u nešto, a onda dalje stazama realnosti — kao biće ljubljeno. Da. Ali on tu misli na skroz naravnu težnju, koja, kako vidjesmo, svaki učinak navraća prema uzroku. Nu mi pri tom ne mislimo odmah na posebno iztaknuti čin kristalne ljubavi, kojom slobodno stvorenje kroz plave prostore privrženosti priklanja sebe Stvoritelju, gledajući u njemu Otca.

A Bog nam se zbilja daje kao Otac. Kako to? Evo kako. On kao Stvoritelj s nama surađuje. Kao Otac on surađuje s ljubavlju. Kao Biće puno Promisla on zna za svaku našu spretnu i nespretnu, uzpješnu i neuzpješnu kretnju —, za svaki zastoj i napredak, za svaki prepad i svaku prisebnost. Kao Otac on sve uređuje tako, da pred nama izkrsnu, učinimo li i mi sve, što treba činiti, vječni vrhunci biele sreće. Bez Otčinstva Providnost bi bila ledena i nekako nalik na fatum, neumitno i grozno pravilo, na Kalvinovo bezutješno preodređenje. Ni trunka vedrine pred očima netremično upiljenima u nebo. Krvnička straža nad bićem čuvajući unapried određene propise.

Kad kažemo, da nam se Bog daje kao Otac, onda u punom i nerazbijenom smislu kažemo, da nam se rado daje. Sinovstvo nas veže s Bogom zauviek. Ono je naša legitimacija pred cielim svemirom. Mi kao sinovi dižemo dnevno svoje oči prema neopisanim visinama svih nebesa i svuda nalazimo međaše svojih posjeda. Kao razumni stvorovi, proizašli iz blagonaklone ljubavi najrazumnijega Bića, mi spoznajemo odakle smo i zašto. Spoznajemo i vežemo sebe i njega. Mi — po sebi ništa, a po njemu ono, što jesmo — spoznajemo, da je on zbog tiesnog srodstva svoje i naše duhovne naravi sve udesio tako, da ta naša narav uzmogne navieke uživati njegovo presveto izvorno Biće.

Bog se rado daje,
da umanji biedu, u kojoj se stvarno nalazimo;
da poveća dobro, kojim nas je od začetka sam oplodio;
da naše biće razširi u sve smjerove pozitivnosti, da ga na neki način izravna sa samim sobom, da on, kao temeljni i pripoznati nosilac naše stvarne vriednosti objavi kroz nas nama i drugima sjaj svoje slave i bezdane dubine nestvorene ljubavi.

Tim Božjim podavanjem samoga sebe obistinjuje se u nama čudesno proširenje bića, sretna

PROLONGATIO ENTIS

Jest. Prolongatio entis. Obruč je pukao. Razkinuo se, jer je u tjesnace našega bića navrlo samo Božanstvo. Nije se s nama pomiešalo. Nije nastala konfuzna transfuzija Božanstva u bliede žile

stvora. Bog ostaje i dalje neizmjerni Bog, nezaprljan onim negativnim u nama. I mi ne prestajemo biti stvorovi. Još uviek uzdišemo i uzdisat ćemo za neizmjernošću.

Pa šta se onda desilo? Šta se desilo? pitate.

Ponajprije, neka znamo, mi smo obogaćeni.

Nek nam Bog dođe samo u goste, neka bude samo dobrohotni pridošlica, spreman, da nas pouči i utješi, već je mnogo.

Ne samo to. Naša je pozitivnost po Bogu proširena na sve strane. Njim je silno porasla snaga spoznaje, lakoća i snalaženje u transcedentnom svietu. Kad smo rekli, da je obruč prsnuo — znači to u prvom redu, da je spoznaja prevalila nasipe osjetnosti i pukih ljudskih domišljaja. Ona se slobodno razmahala uzduhom i prostorima najčistije stvarnosti — Boga samoga.

Kao što u spoznaji, tako je naše biće poraslo, neizkazano poraslo i u volji, u ljubavi.

Dok su izvan Boga sva naprezanja ljubavi grabljenje vode rešetom, prosipanje sama sebe uz vrlo slabu naplatu, u Bogu ljubav dohvaća jedini adekvatni objekt, koji ne samo zadovoljava sve njene slutnje, nego ih stalno nadmašuje i tako postaje izdanom nepresušive sreće i blaženstva.

Prolongatio entis. Uzduž i poprieko. Gore i dolje. Na van i unutra. U prostoru i vremenu. Ogledajmo samo malko ovo dvoje posljednje.

Mi se Božjom prisutnošću u sebi bratimo sa svim stvorenjima. Što nam ostaje zaključano? I koji prostori nedohvatni? I što tuđe? Što neprijateljsko?

Mi sve motrimo u zajedničkom, svemoćnom središtu. Ondje, gdje sve ima svoj početak i svoju svrhu, odakle sve upija oblik, obstojnost i smisao. U Bogu proživljavamo blagdane plodnoga bratstva, jer nam se svemir sasvim približava i u posljednjim uzrocima odkriva svoje značenje, napose za nas.

Bog u nama — nije li to vječnost u nama? Ako je u nama vječnost, gdje su vremenske međe? Mogu li nas omesti u stalnoj i nepomičnoj težnji za neprekidnošću svi ti časoviti i prolazni fantomi, što okrutno reže na svakoga prolaznika u svemiru? Mi na izvoru svih vremena suvereno nadgledamo sva vremenska zbivanja, izkorišćujemo ih zagonetnim mirom i utkivamo u neprolaznu težnju za vječnošću. Vrieme postaje za nas ono, što u biti jest: sluga vječnosti. Ono će dobiti jednoć svoju nagradu — ostvareno produženje u tihom pljusku stalnoga mira. Dotle, dok ne osvane očekivano preobraženje, mora nas nositi, a ne smije nas tiranizirati.

Bog u nama — nije li to mir u nama? A po miru se biće spušta — u se. To je područje najvećih svetinja i najutješnijeg prisutstva, to je naše obogaćenje unutar nas samih. Jer mir obogaćuje, budući da prikuplja. To je tajna mira: proziranje dubine i prodiranje u nju. Plodno, a ne naprasno i štetno prodiranje. Posizanje u samosviesti i prisebnosti za biserima, što ih Mudrost po-

hrani pod valovima vanjštine, duboko unutra, u spletu naših najgroznijih sila. A baš je tamo usredotočena sva narav.

Bog u nama — nije li time sve u nama?

Tko zna, što je Bog — tko zna, što je stvor (tko to barem nekako zna), taj može i sam dalje izvoditi, što znači obogaćenje i razgraničenje stvorenja u Stvoritelju, djeteta u svemoćnom Otcu.

Vrata u sviet svršnosti pojedinih stvorenja time su otvorena. Dakako, jer se svrha stvora, gledana kroz prizmu molitve, razabire iz svrhe Stvoritelja. I to sasvim jasno. Kad smo vidjeli, da stvorenje uzdiše, a Stvoritelj tješi; da stvor moli, a Stvoritelj daje; treba još samo mrvičak razgrnuti zastor, pa da nam sinu svi obasjavači na problem teleologije stvora u molitvi. A da je to veoma utješno razmatranje, nema sumnje.

TELEOLOGIJA STVORENJA U MOLITVI

Molitva je izreka naravi. To je krik podnaravi za naravlju, krik naravi za nadnaravi. Krik nepodpunog za podpunim; bolestnoga za zdravljem; krik stvorenja za Stvoriteljem.

To je prirodna molitva.

Ukoliko se ona sviestno diže za Bogom kao Bogom, pokrenuta je, znamo, već u samom početku bujicom Božje milosti. Bez milosti se ne bi javila, ne bi se nastavljala, niti bi uztrajala, niti bi sretno dovršila.

Ukoliko je molitva izrasla iz naravi, utoliko je i svrha molitve glavni eksplikat, razjašnjenje i tumač naravne svrhe stvorenja. (Govorimo o nenaličenoj i neiznakaženoj svrsi stvorova). Stvor izbjegava prazninu, koja ga prati kao zatrovana sjena, a propinje se za svim, za što nalazi mogućnosti u svojoj naravi i u svojim silama. Stvor teži za stvarnošću, a ne za varavom obmamom. Obsjena ga i varka ne zadovoljavaju, nikad ga ne zadovoljavaju, već ga izjedaju i nište.

Prema tome i svrha stvora u molitvi nosi isti pečat, u srži je sasvim ista: obistinjenje svih dobrih naravnih nagnuća, upodpunjenje bitka.

S molitve, kao s raskrstnice, teku putovi u dva pravca. U zbilji je to jedan jedini put: put k upodpunjenju. A ti se putovi pružaju prema Božjem Nadbitku i prema nutarnjoj punini. Jasno, time je otvoren siguran prolaz u sveobuhvatnu realnost.

PUT K NADBITKU

Sertillanges je sasvim zgodno zdrobio lažni Pascalov strah pred realnošću. Kako? Zaniekavši težnju k praznini. Zaoštreno, odriješito i kratko kaže, da »ništa ne teži prema praznini«.

Tu je zamjernom stilistikom lakonski izrečen smjer svake bivstvene težnje: pozitivnost bića.

Što je ta tendencija i to okomito stremljenje silnije, što više neke realnosti biće usiše u se, što usebnije i intimnije ta težnja ključa i probija iz pojedinih stvorenja, što duhovniji, življi i jači

princip, koji ju iz sebe izžaruje, što imanentnije i tako punije struji, to pozitivniju, veću i jasniju stvarnost izvan sebe i traži i nalazi.

Neživo stvorenje nema druge bliže svrhe, nego da u zamašnom spletu mrtve prirode posluži živim bićima. Bilo izravno bilo neizravno. To je, kako rekosmo, niema molitva, razasuta neosjetnom naravi; razdrobljena i utopljena u nepokretnu masu. Nad njom otvara svoja sjetila, svoje ledene oči živi stvor bez razumne duše. U tim se hladnim zjenicama oslikava sav sviet izvana, ali svietlopisno — šutke. Nerazumna fotografija nieme prošnje. Nad bezglasnu i nerazumnu narav, kao u nebesa nad pustinjom, diže napokon čovjek svoj razumni pogled i svoj sviestni krik. Svoj strašni duhovni krik. U njem izriče spoznaju, da je on granična ograničena vriednost. Sviestan si je svoga položaja u hijerarhiji stvorova, u »ljestvici stvaranja« (Claudel).

Čovjek baš u molitvi, pred svietlim Božjim Veličanstvom, upoznaje sve svoje putove produžene u blistavoj vertikali prema Nadbitku.

Izpod njega je slabije ili jače uređena materija, iz koje se i sam diže, nalik na neke Rodinove statue, jedva privedene k početnom obliku iz neuređene mase, koja je u nepravilnim krpama obliepila buduće forme.

Odatle sav zamah prema domeni duha. »Mi smo, piše Sertillanges u La Prière (p. 284), mi smo utopljeni u tvari, i punina, prema kojoj težimo, jest duh.«

Druga je težnja uzporedo usmjerena obzirom na vremensko obistinjenje bića. »U trajanju, što nas glođe mrvu po mrvu mi želimo biće bez manjka; u smrti, mogao bih reći, mi tražimo život,« nastavlja slavni Dominikanac.

Duh je zona punoga bića. Zato mi težimo za duhom, čim težimo za puninom bića. Duh je sretno zahvaćanje, proširenje na čitave svjetove. Dok je tvar prema klasičnom zapažanju P. Rousselota nešto, gdje je jedno savršeno nepristupačno drugomu, duh je ono, što može postati nešto drugo, ostajući to, što jest (L' Intellectualisme de St. Thomas, 45.) Savršeniji duh ne samo da savršenije obuhvaća realnosti oko sebe, nego ih nosi pohranjene u sebi, u svojoj prebogatoj izgradnji. Najsavršeniji duh, od koga potječe svako svietlo i svaka istina, po svojoj naravi je Nadbiće. To je Sve. To je Punina. To je Omnia in omnibus — prema Pavlu.

K tome Nadbitku, k toj riznici, odakle ćemo namiriti sve svoje potrebe ne odkrivši joj dna, k toj stvarnosti, otvorenoj našim biedama, plodnoj i neizcrpivoj, obraća se čitavo naše biće u svom djelovanju. Put molitve baš je taj put k Nadbitku. To je eto, molitva, to. Prošnja, da prebogato Biće Božje zalije sve pukotine naše naravi i ponese nas u plodne strane svoje neprotumačive i nezasjenjene dobrohotnosti.

Put k Nadbitku vodi nas kroz nas. Hodnik, dug i tajanstven, provlači se nutarnjim odajama života, duše, sviesti i savjesti. Idući tim prolazom k Bogu, mi nuždno ulazimo sve dublje u sebe, u

svoju narav i svoje mogućnosti. To je put do nutarnje punine vlastitoga ja.

PUT K UNUTARNJOJ PUNINI

Evo Božjeg uzvrata na našu prošnju. Mi tražimo njega i propinjemo se za njim. A on u sjaju svoje dobrote odkriva našim uplašenim očima nas same, u pravoj, stvarnoj i nezamračenoj slici.

Iz one velebne istine, da je sve jedno (jedinstvom reda!), da je jedno drugo, po uzoru Triju Osoba, diže se na površinu spoznaje utješna vizija sebe u Bogu. Pronalazak sebe u njemu. Ne više negdje u jezovitu zaboravu, na opustjelom otoku ograničene eksistencije, nego u njemu, vrhuncu bitka i sve stvarnosti. Tu nam se javlja bielo saznanje, da smo mi okupani, nošeni, pomagani, blagosivani i usrećeni njime. Da smo se darom njegove dobrote razprostranili, dohvatili nebesku širinu i vječno trajanje. Put k nutarnjoj punini! Prije svega to je poniranje u dubinu. Put ronca na dno oceana. Ostavljamo nabranu i raztresenu površinu, koja nas veže uz naslage materije. Ostavljamo to tlo svoje nemoći i spuštamo se sve dublje i dublje u krajeve duhovnog svietla i samoposjedovanja.

Bez Boga ne bismo u sebi našli sebe. Zašto? Jer ne bismo našli svoga opravdanja i završnog tumačenja. Ali — približivši se po molitvi prebogatom Izvoru svoje eksistencije, odkrili smo i sve bogatstvo sadržano u toj eksistenciji.

»Kad prodrem, prešavši površinu svoga bića, gdje se obično zaustavlja sviest o samome sebi, u svoje dubine, nalazim ondje Boga. Kad zgrabim i dohvatim sama sebe u svoj punini, diram Boga. Kad se jasno shvatim, osjećam Boga. Kad sam u svojoj neposrednoj prisutnosti, osjećam, da sam u neposrednoj prisutnosti Božjoj. Jer znam, da iza mojih granica postoji Neograničeno, što me podupire. Pod mojim se lomnim ništavilom nalazi Biće. Pod vremenom, što juri kroza me i povlači me, jest Vječnost. Pod svojom rugobom nosim Ljepotu. Pod klimavim ja — Stalnost. Izvan mojih ludih orkana vlada Nepromjenljivost« (La Prière, 39-40).

Molitva nas jedina uvodi u posjed svega, što nam je Providnost dobrostivo spremila. Ne samo razum osvietljen vjerom i volja, pritegnuta magnetizmom nadzemaljskog dobra; ne samo osjećaj pravde i zakonitosti; ne samo tugaljivi instinkt za ljepotom i razkidani vapaj za pomoću; ne samo vrelo sumnje i suluda bogomračja — ne samo to, nego naprosto sve, sve, što je u nama, mi čitavi, uhvaćeni kao pojedina bića i razsuđeni u bezkrajnom tkivu svih odnosa s bližnjima i daljnjima — osjećamo u molitvi blago smirenje, koje se širi preko svih granica očekivanja. Po molitvi mi gospodarimo sobom. Sve je naše. Mi smo Kristovi. A Krist Božji. Ta divna inverzna zaključivanja biju iz istoga izdana: metafizičkoga odnosa među Bogom i nama. Tu se s pravim udivljenjem zaustavljamo. Ne možemo dalje. Barem za čas ne idemo dalje. Ostajemo u kontemplaciji s Bossuetom, koji je u molitvi

nazro čudo nad čudesima: čovjeka, obučena u svemogućnost Božju. Mi to nazvasmo nutarnjom puninom.

Više nismo nemoćno upiljeni u grozne razpukline biede. Bieda nas još uviek tišti i progoni nas nevolja. Neka! To su čarkanja, koja se svladavaju svetim i sretnim podvizima molitve. Štogod može bez molitve nasrtljivošću duši oduzeti slobodu i ravnovjesje, po molitvi se prekiva u najkoristnije oruđe milosti.

Nema više škodljive strasti. Strast je bujica, voda brzica na Božje mlinove. Ulje na Božji oganj. Motor, kojim se i tielo, ukroćeno i pokrenuto u sferu duha, posvećuje. Strast je strašan doprinos naravi u izgradnji nadnaravnoga. Po molitvi dolazi do izpravno shvaćene sublimacije svega u nama. Čiste se mezgre i sokovi, rekao bi Nazor. Što smo nekoć držali mutnim i nejasnim, po molitvi počinje sjati prosjajivano samim božanskim zrakama.

Spojivši molitvom, kao najveličanstvenijim duhovnim mostom svoju narav s Bogom, mi smo se dokopali doista sveobuhvatne realnosti. Što se god njome ne bi dohvatilo, bilo bi tek raztreskano iverje, možda odkinuto od nas, od naše duhovne grede. Možda. Ali ne zaboravimo — i to triešće, ako je samo upilo nešto stvarnosti, makar i ne bilo našom svojinom, našom izravnom svojinom, ipak je razasuto oko drvnjaka na svemirskom dvorištu našega Nebeskoga Otca. A po molitvi i ono će se razgorjeti na vatri našega duha.

M. Š. D. I.

MILAN PAVELIĆ
I MILUTIN CIHLAR NEHAJEV

Obadva imena znamenita su u hrvatskoj književnosti. O Cihlaru nitko to i ne sumnja, ali isto će se morati reći i o Paveliću, čim se svestrano prouči i ocieni njegovo životno djelo. A nitko nije imao toliki neposredni utjecaj na prvi Pavelićev pjesnički razvitak kao Cihlar. Premda mlađi, bio mu je prvi učitelj i kritik, i doveo ga na njegov pjesnički put: nježnu idilu i duboku misaonost.

Od djetinjstva su bili prijatelji, te je Pavelić znao i zapamtio koješta, veoma zanimljivo i značajno za Cihlara. Osvietlit ćemo to prijateljstvo, iznieti Pavelićeve uspomene na nj te popuniti sjećanjima još nekih drugova ili znanaca, osobito gospode Dominisa, Rubellia, Vučića te dr. Krmpotića.

To više treba sve ovo zabilježiti, što Cihlar nije sasvim običan čovjek, nego ide među najdarovitije i najobrazovanije Hrvate. On Modernoj nije samo najozbiljniji predstavnik, programatik i vođa, nego upravo njezin najustrajniji stvaralac. On joj je dao najdublji smisao i smjer. On je jedini predstavnik njezinih romana. On je univerzalni genij, kod kojega prevladava razum, ali koji je također veliki poznavalac glazbe, virtuoz na guslama, izvrstan slikar, pjesnik, dramatik, moderni novinar, povjestničar, iztraživalac u pozitivnim znanostima, oštrouman kritik i duhoviti esejista, no prije svega rođeni filozof.

U njemu ima nešto duboko i snažno, ali ujedno tamno i mutno, upravo strindbergovsko. Pravi hrvatski Hamlet, u kojeg se on uživljava i piše o njemu. Život mu je pun neobičnih događaja, osnova i zanosa, lutanja i borbi, padanja i dizanja. Takova je čovjeka vriedno upoznati, osobito njegove intimne misli i nazore o svietu i životu. Ipak to nije studija o njegovu djelu i životnom mišljenju, nego skup uspomena njegovih znanaca, osobito Pavelića.

Pošli su u gimnaziju devedesetih godina prošlog stoljeća u Senju. Pavelić je već u drugom razredu veoma mnogo čitao. Uz to je slagao pjesmice. Bilo je to poznato, pa je za to čuo i Cihlar, koji je također vrlo rano počeo gutati knjige i gradio stihove. Jedna mu je pjesmica već u pučkoj školi tiskana u dječjem listu Smilje, a nije loša.

Jednoć idu konviktorci kroz Senj na običnu šetnju, a drugoškolac Cihlar priključi se u red Paveliću, koji je bio u trećem razredu, te ga poče pitati, što čita, što misli o ovom ili onom djelu. Dođu na Preradovića.

»Zar nisi opazio,« Cihlar će, »da Preradović težkom mukom kuje i krpa stihove. Kako nezgrapne rieči mora izmišljati. Nema liepe, lake forme.«

Tako je Pavelić odtada mislio uviek o Preradoviću.

Pređu na Šenou, i obojica ga već preziru, a zaneseni su za Gjalskoga. On je obična tema razgovora, a Cihlar će kasnije baciti veliku parolu: »Naš program je Gjalski.« No o kasnijim njegovim djelima, pa već i o Rođenoj grudi i Diljem doma, ima slabo mišljenje, ne sviđa mu se.

Cihlar starijeg druga upravo zapanjuje zrelošću i znanjem. Govori o umjetnosti, Tolstoju, Zoli, filozofiji, i to tako duboko, da se talentirani Pavelić samo čudi. Od danas su oni dobri i vjerni prijatelji.

Sutradan eto Cihlara u konvikt, pa se mladi pjesnici i poigraše, ta još su djeca. Pokušaju s kuglicama, »špekulama«. Ali Cihlar je odviše nespretan za to, te pređu na šah. Pavelić ga poući, kako se igra. Za nekoliko igara sposobniji učenik matira učitelja.

Ali nisu za njih igre. Cihlar toga ne voli, kao ni kupanje, ni ostalih djetinjarija, pa za razliku od Pavelića ne razumije šale i nema duhovitosti, koju toliko voli Pavelić. Nego oni kao stari ljudi šetaju i neprestano razpravljaju.

Cihlaru zabrane zalaziti u konvikt, stoga Pavelić ide često k njemu u kuću, koja je bila odmah nasuprot konviktu. Isto tako zajedno lutaju u dane šetnje po okolici, te razpravljaju opet o Gjalskome, politici, i svačemu.

Cihlar je sav zanesen za Tolstoja, a kudi Zolu i njegov moral.

»Čuješ! Tolstoj je izmislio novu vjeru. Nešto uzvišeno!« primieti Cihlar.

»Zar može biti ljepša od naše katoličke?« ovaj put će inače vrlo skeptičan i u vjerskim stvarima hladni Pavelić.

Cihlar se zamisli.

»A to ne. Od naše ne.«

Cihlar je bio vrlo fin i mio, katolički odgojen dječak, iskreno pobožan, a često pristupao sv. sakramentima. Mati, iz obitelji Polića u Kraljevici, bila je vrlo religiozna žena, a otac, rodom Čeh, učitelj, fino odgaja sina i nema ništa proti pobožnosti, i ako svećenika baš ne voli. Prvoj Pričesti išao je Cihlar tek u 12. godini, kako je opisao u autobiografskom romanu Bieg. Kad je jedan kritik spomenuo, da je to nevjerojatno, odgovorio je Cihlar: »Kako može to reći, kad je tako bilo baš kod mene.«

Pavelić je već tada bio u kritičkim pubertetskim razpoloženjima, te je znao bubnuti kakvu prostu rieč, opsovati ili se narugati vjerskim stvarima, a Cihlar nikada, dapače mu to nije bilo pravo. Tako je u tom dobro djelovao na Pavelića.

Pita ga jednoć Cihlar, što čitaju u konviktu za duhovno štivo.

»A šta ti ja znam! Slabo ja to slušam.« Ovome to nije drago.

Cihlar je uviek prvi u razredu. Izvanredno nadaren, a uz to veoma marljiv. Može 15 do 16 sati na dan sjedjeti uz knjigu i čitati, a čita sve, što mu dođe pod ruku.

U 3. razredu čita filozofska djela. Isto tako Tacita u originalu. Do 4. razreda pročitao je valjda sve klasike, a jednoć se prihvati posla te prevede pismeno čitavog Cezara. Vrlo je vješt crtač, te je naslikao sve važnije prizore iz Galskog rata, te to izložio u razredu, i svima se to duboko usjeklo u pamet. Mnogo se bavi glasbom, te je pravi virtuoz na guslama. Razpravlja naskoro o najtežim filozofskim problemima, tu je najjači; i da se dao na tu struku, te uztrajno radio, tu bi bio mogao stvoriti nešto veliko, bio je kasnije Pavelić uvjeren. A bavio se svim i svačim, te je Pavelić kasnije govorio — a bio je i on pametan! — da je sigurno naš najmisaoniji i najuniverzalnije naobražen čovjek.

Svoje misli o raznim djelima kazuje često Paveliću, potiče ga na čitanje ovoga ili onoga djela, izriče sudove o njegovim stihovima otvoreno i jasno, te je njegov učitelj i kritik.

Pavelić je u ono vrieme bilježio mnogo toga, što je čitao. Cihlar mu se narugao, da će kasnije u njegovu životopisu stajati, kako je sve bilježio, što je čitao. Na to taj prestade praviti bilježke, te reče kasnije: »Slušao sam ga eto i u onome, što ne valja.«

Cihlar ga upozoruje, neka u stihovima pazi više na misao. Mašta ne smije biti neobuzdana. Pravo njegovo polje jest idila i duga klasička poredba. Pavelić ga posluša.

Tako je jednoć u zadaći napisao, da je junačtvo i vratolomija isto.

»Kako si mogao napisati takovu glupost?« Cihlar će.

»Da mi je tko drugi to kazao, bio bi se možda s njim i potukao. Ali od njega sam primao,« rekao je kasnije Pavelić.

Jednoć upita Cihlar, kako mu se sviđaju pjesme i kritike nekog Boriševa, što su izlazile u nekom časopisu. Pavelić je slutio, da je to njegovo, te će mu otvoreno: »Pjesme ne vriede mnogo, ali kritike su divne.« Cihlar je zadovoljan s odgovorom.

I tako oni druguju do 5. razreda. Tada Pavelić oboli i povuče se, te se ne viđaju često.

Cihlar je bio i inače dobar i mio drug, no hoće biti u svemu prvi. To su zapazili i kod otca mu, koji je želio svuda imati glavnu rieč. Čini se, da ima ipak boljih crtača od njega, te on zamoli tog druga, neka mu popravi neke predmete na slici, da mu bude i tu ravan. Ali još ga nešto moli: Već je u četvrtom, petom razredu, te osjeti i on neki zanos, čežnju, potrebu, što se zove ljubav. I to prema jednoj krojačici. Ali pretekao ga taj isti drug, te ona pokazuje više simpatije prema tom drugu. Cihlar je i onako sitan i neugledan. Zamoli druga na zgodan način, neka prepusti tu ljubav njemu. Ovaj se makne. Cihlar joj spjeva dvadesetak pjesama, koje je ona ipak pokazivala radije prvome pokloniku. A kod Cihlara je ostao uviek žalac radi toga na suparnika, misli taj drug.

Senj je odvajkada bio starčevičanski razpoložen. Zato mu je Khuen i ukinuo više od 10 god. gornju gimnaziju. Kad je umro Stari, svi đaci nose crni trak, i Cihlar s njima. Kažu, da je osjećao tada sasvim hrvatski. Pavelić nije bio baš toga mišljenja, nego kaže, da je bio hladan u nacionalnim pitanjima. Jedan drug veli, da su bili jednoć u zatvoru, a Cihlar je spjevao neke stihove, pokazao ih njemu, a taj se divio i pitao ga, kakav naslov da mu dade radi toga. »Najdraže mi je, ako mi rekneš: jugoslavenski pjesniče.«

Kasnije se sigurno približio Khuenu, ali u zreloj dobi osjećao je i pisao sasvim hrvatski, o tom nema sumnje.

Učenici su na senjskoj gimnaziji onog doba veoma liepo napredovali. Zanimali se vrlo za nauku, a osobito su voljeli poviest i literaturu. No u 6. razredu predavao im je poviest profesor B. C. Original. Čudno hoda, pravi nespretne kretnje, te ga rado još i danas imitiraju. A vrlo je strog. Ništa ne tumači, ne pripovieda, a traži poviest od rieči do rieči, kako je u knjizi. Ne zna ni hrvatski dobro. Odmah daje treći red. Drugi razredi uživaju kod Petračića i ostalih profesora, a oni se tako muče.

Potuže se jednoć ravnatelju Gostiši. On dođe na predavanje, a iza toga reče: »Pa zar nije g. profesor divno predavao?« Svi prasnu u smieh, ali ostane sve pri starom, i još dobiju po 8 sati zatvora. Dogovore se, da ne će odgovarati na pitanja. Profesor samo šuti i bilježi svima treći red, inače ne reagira. Đacima to dojadi, te odu jednoć na Nehajgrad, da se dogovore, što će učiniti. Odluče poslati anonimnu brzojavku vladi, kako je prof. C. nesposoban, nepravedan, a ne zna ni hrvatski i t. d. To će odnieti na poštu u Sv. Juraj, da se ne zna, tko je poslao, a u Senju bi ih prepoznali. Ipak se Rubelliju, koji je bio određen, da odnese, ne da po zimi 9 km daleko, nego preda u Senju poštaru, dobrom znancu, koji ga tobože ne će odati.

Čekaju oni iz Zagreba odgovor, kad najednoć počne u školi iztraga: Tko je kolovođa nezadovoljnika? Tko je poslao brzojav? Petorica budu odpušteni s gimnazije, a ostali dobiju po 16 dana zatvora. Profesor je doduše na koncu godine premješten s gimnazije u nautičku školu u Bakru, ali ovi su platili! Trojica odu na Rieku, a Cihlar i Rubelli u Zagreb, gdje stanuju u istoj sobi, Medulićeva ul. 2.

Cihlar je živ, temperamentan mladić. Vrši sve vjerske dužnosti. No već je u Senju postao nešto slobodnijega vladanja, a sad u Zagrebu još više. Tu doživljava velike uspjehe. Njegova se drama naskoro prikazuje u kazalištu, svi ga drže genialnim, pa postaje samosviestan i prilično ohol.

Još je uviek prvi u razredu, premda gotovo ništa ne uči za školu, nego samo sluša i pamti. A ima divno pamćenje. Moraju naučiti Schillerovu pjesmu Die Glocke. Drug mu je pročita dva puta, i on je zna napamet, pričaju.

Još u Senju znao bi profesor iz matematike zapeti i nije mogao dovršiti zadatka, nego obećao, da će slijedeći puta protumačiti. Kad se digne Cihlar, te on izvede račun do kraja.

Vele, da je već u Senju pokrenuo listić Uskok, koji je gotovo sam izpunjao. Sada u Zagrebu kao najtalentiraniji on je uz Jelovšeka urednik glasovitog đačkog lista Nova Nada. Pavelić mu šalje pjesme, koje izlaze redovito na prvoj strani lista. Tu i tamo piše Paveliću, traži pjesme, daje savjete i kritizira prijašnje. A Jelovšek piše Paveliću redovito svaki mjesec po 4 strane arka. Izvanredno ga hvali i uzdiže, upravo mu laska, a Paveliću je to, dakako drago. Pjesme su mu već tada imale religiozni prizvuk, pa mu Jelovšek piše, kako je Hranilović napao Mlade, da su bez vjere i ideala, a to da nije istina: ima i u njih vjere i ideala. Jednoć pošalje Pavelić pjesmu o izpoviedi i kajanju, a Jelovšek mu odgovara: »Ma nemoj tako kao osamdesetgodišnjak.«

U to doba Cihlar kao i ostali Mladi ne ističe rodoljublje ni hrvatstvo, nego je gotovo zanesen za Khuena, te će jednoć Paveliću:

»Jesi li čuo, Khuen se zanimao za naš list i rekao, da smo pravi rodoljubi.« Kasnije je dakako sasvim drugčije mislio i osjećao.

Kad iza 8. razreda Pavelić dođe u Zagreb, nađe se s Cihlarom. Kad taj čuje, da ide u bogosloviju, sav je biesan:

»Nemoj! Što ćeš ti tamo? Nije to za te!«

»Idem da vidim,« odgovori Pavelić.

»Ne smiješ. Bit ćeš rob. Ne ćeš imati vremena za rad, samo ćeš se moliti Bogu. Ondje će te dresirati.«

Pavelić je rekao, da ga Cihlar radi ulaska u sjemenište nije nikad pohodio, bio je ljut na njega. Ali uvrstio mu je još jednu ili drugu pjesmu u Novu Nadu. Kažu, da je tada Cihlar znao napadati veoma na crkvu i svećenike, ali kad se kasnije sastajao s Pavelićem, nije se nikada to usudio pred njim.

U trećoj godini teologije, 1900. g., nađu se zajedno u Bakru. Iza kratkog razgovora reče Pavelić Cihlaru:

»Vidiš, da me nisu dresirali.«

»A, može se čovjek dresirati i sam,« odgovori mu. Govorili su još kratko o indiferentnim stvarima, te se razstanu dosta hladdo.

Pavelić je ipak pratio Cihlara i često mislio na nj. Imponirao mu je svojim talentom, od kojeg je mnogo očekivao, a u svom apostolskom žaru, najradije bi ga bio vidio u radu za visoke ideale, ili barem u borbi za dobro naroda. Kad tamo, on je otišao sasvim drugim smjerom. Ovio se plaštem Nietzsche-ova nadčovječtva, bolje oholosti, i prezirno gledao na ljude oko sebe, uz to se dao obilno na uživanja i radosti života. Paveliću je to veoma žao, pa u pjesmama nekoliko puta aludira na njega.

U dugoj pjesmi »Luciju«, punoj retorske snage više nego čiste umjetnosti, ali iskrena i snažna osjećaja, misli on na modernu mladost uobće, no u prvom redu na Cihlara.

LUCIJU

Prijatelju mladosti moje, evo Ti lista,
pozdrav Ti nosi on, s pozdravom poljubac moj!
Nema u njemu sjajnih riječi, visokih misli,
al je po čuvstvu jak: kiti ga s ljubavlju bol.

Pet već puta otkopči priroda dražesne grudi,
potjerav ružin pup, otkad nas rastavi kob.
Ti si otišao strujom, što bl'ješteć s lažljiva sunca,
hrli u bezdani vir, pa me se ne sjećaš već,
al ja mirno sl'jedim tragove Tvoje i vidim
iz svoga kuta, kud nosi Te bujičin t'jek.

Kud si, ah kud si se spustio s visa, umni moj druže,
tražeći isprasnu slast, prodajuć čovječju čast!
Soko u visu krili, a gavran strvine kljuje:
zašto si, sokole siv, sišo na gavranov trag?
Tvojim zanesen umom sjajnu sam gledao metu,
kojoj ćeš stupat Ti krčeći pred nama put;
gledo sam, kako ćeš str'jelama duha str'jeljati zmije;
a Tvoj muževni lik krunit će zahvalni rod.
Obmana bješe. Tebe su sputale kukavne strasti,
sl'jepi Te snašao b'jes, pa si odbacio sve.
Vjeru, amanet otaca, kojoj svjedoči tolikih
dušmanskih stoljeća smrt, glupošću proglasi sin;
gn'jezdo svoje, b'jedno al pošteno ostavi junak,
šta bi mu krtinji rov, ljepši je ponosni dvor!
Šta sirotinja? Kukavnu masu prezirat treba,
pogazit treba sve, nadčovjek sv'jetu je Bog!

Jao, umni moj druže, kako si mogao pustit
vječitih misli vrt, zgrabit jučerašnji hir?
Kako si mogao ljubav spram svega dobra i sveta
m'jenjat za varavi čar kukavnog svojega »ja«?
Jao, b'jedni moj druže, i sam najbolje znadeš:
nije nadčovjek Bog, — upitaj Venerin hram . . . !

Čovjek, koj' se nije kadar nad sjetila vinut,
kojega ne grije svet plamenih uzora žar,
nalik je vodi, što se s brda u jaruge sl'jeva:
šireći otale tad okolo nečisti dah;
zalud će tu se po noći ogledati zv'jezdano nebo,
jedino žablji rod može još živjeti tu.

N'jesi samac, dosta braće stope Ti sl'jedi,
rušeći rodjeni krov, pljujuć na očinski grob.
U jed zmijski umaču pero i šaraju papir,

blatnoga srca smet krijuć pod lukavi plašt.
Milo naše domaće ognjište, ako i nije
s njega najjači baš vazda izbijao plam,
ipak je gorjelo jasno, bez zadušljivog dima;
na njem je oganj živ kresao hrvatski duh,
grijući poštena srca diljem malenog doma,
dokle bezumni b'jes ne skvrnu dragi nam kr'jes:
Molohu žrtvu spremi Judejin naraštaj mladi,
dražesnu hinonsku dol zadesi užasna kob.[1]

Prijatelju mladosti moje, kamo to ode?
Nešto mi stišče grud kao neprebolna bol;
vidim Te: stupaš, a iznad puta Ti pećina pada,
veže me očajni strah, tjeskobni kida se krik:
Lucije, Lucije, jao, obazri se, vrati se, vrati,
zove Te mladosti san, rumene zorice cik,
zove Te nesretni udes naroda, Isus Te zove,
razum Te zove tvoj, zove Te ljubeći drug!
Ostavi prazna srca, ljude bez duše i Boga,
kojima tupa ćut sebe tek ljubiti zna;
vrati se druže, vrati, zove Te ljubav i b'jeda,
dokle je vremena još vrati se, Lucije moj!

U pjesmi *Ti me zoveš* isto je tako mislio na Cihlara. Mladi su zabacili, rodoljublje i počeli prezirati male ljude, puni neke megalomanije, a Pavelić kaže, da će on među narod, za nj raditi, s njim plakati, neka tebi budu ohole visine.

TI ME ZOVEŠ...

Ti me zoveš, da ti pružim ruku,
da se ugnem starim putevima,
u grudima povežem uzdahe
i zaključam suze u očima,
da prezirnim preskočimo sm'jehom
uski obzor ove vreve plahe.

Prodji me se, ostavi me s mirom,
ne može mi srce da ne bije
i kad pravdu nepravedni kroje,
nož im mirno gledat ne umije,
ja ću plakat jade braće svoje,
ti preziri gorke suze moje.

[1] Prije sužanjstva babilonskog prinosili su Židovi u lijepoj dolini Hinnon žrtve Molohu, pa su je stoga, povrnuvši se z sužanjstva, jer ih je sjećala na njihov otpad od Boga, pretvorili u smetište.

Bez topline i travka ugiba;
ti se blistaš, al ti šuplje grudi,
zimsko sunce iz njih sv'jetu grije,
a meni su jošte braća ljudi,
ja ću ljubit do zadnjeg trzaja,
ti se koči poput hladne zmije.

Prodji me se, ostavi me s mirom:
na razvali luda živovanja
biser dragi juče sam našao;
besmislena mani se ruganja,
to amanet majčin mi jedini,
što mi za čas s očiju nestao.

Iz dragulja moga ljubljenoga
šiba traka svjetla žarenoga
i o glavu svija se krvavu,
ah o glavu Hrista raspetoga
i odonud ljubezno mi tritra,
da sam stazu odabrao pravu.

Kroz oblačje mojega života
gleda nebo vedrim okom jednim
i stupaj mi nesigurni skreće
k milim mojim kolibama b'jednim,
nek ti budu ohole visine,
nigda tamo moja noga ne će.

Prodji me se, ostavi me s mirom,
ja sam samo čovječac zlopatni,
k svojoj svrsi poć ću osamice,
ko u jesen potočić neznatni,
što cjelujuć hrapavo kamenje
po škrapama plače nizbrdice.

Neki su mislili, da se u toj pjesmi odriče obiteljske sreće, osobito u riečima: »K svojoj svrsi poć ću osamice«, ali na to nije ovdje mislio nego na moderne sebične »nadljude«.

Jednoć mu Cihlar reče u razgovoru:

»Ja sam ti egoistični Čeh.«

A Pavelić će mu:

»Kad tako iskreno govoriš, onda si više naš — Primorac od mame.« A za sebe doda: »Ja sam već od prirode osjećao ljubav za male ljude.«

Ima prilično mnogo neizdanih Pavelićevih pjesama. Među njima jedna s naslovom »Nad ruševinama«, a ima oko 80 stihova. Spjevana je u teologiji mjeseca svibnja 1899. g. Opisuje dosta snažno mladenačke borbe i uspomene. A ovi stihovi odnosit će se na Cihlara:

Sl'jepo je brzalo vr'jeme i krasne krnjilo dvore,
Najdraži druže moj, i tebe proždr'je mi sv'jet!
Ti si me pustio, turobna kad je zaječala nota,
Ostadoh sam ko panj jadan i nevoljan dost'.
Ljuta me ujarmi nevolja, sveza mi obadv'je ruke,
Klonu mlohava put, na dušu pade mi mraz.
Tako sam lutao dugo i dugo. S očajnom boli
Mrska, ćorava kob, sreće mi ižeže vid.
Prvi put u svoj ozbiljnosti puče preda mnom život,
Naličan Molohu, što okrutan proždire sve.
— — — — — — — — — — —

Probio se kroz sve bure i oluje, nad ruševinama prošlosti diže se sad ljubka crkvica i iz nje mu sija radost i sreća:

Nujna prošlosti moja, teški sam dosnio sanak,
Danas te listam, tek boli ne osjećam već.
Tvojim nad ruševinama diže se crkvica ljupka,
U njoj mi radost sva, najdraža poklada dva:
Ljubav na Golgoti raspeta i moj hrvatski patnik,
Srca mojega raj, kakvoga ne daje sv'jet.
Vjetar ko lišće raznese znance mladosti moje,
Svijet između nas postavi duboki jaz.
Pusta praznina šupljim oko strmi u mene
Kad mi čeznutljivi tren uvrne onamo duh.
Tko je krivac, najdraži druže, poišti i nać' ćeš;
Što će ti samac um! Bez srca čovjek je pust.

Iza mature ode Cihlar u Prag, a zatim se upiše na kemiju u Beču. On je rođeni mislilac, te i kemiju studira pod filozofskim vidikom. Prizna kasnije Paveliću, da je i njega zahvatila želja, da rieši problem života, te da kemijskim načinom proizvede živu stanicu. Ali na dan svog doktorata dođe mu jasno do sviesti, da se to ne može, nego je to samo djelo Božje. I od tog dana da nije nikad posumnjao u postojanje Boga.

Ovako je odprilike kazao to Paveliću:

»Znaš, ja sam živo vjerovao u Boga od dana svoga doktorata i od onda nisam nikad posumnjao u Božju eksistenciju.«

Prema vjeri je uobće imao veliko poštovanje, premda nije uviek živio po njezinu moralu.

1910. g. nađu se iza mnogo vremena stari prijatelji u Kompolju, gdje je Pavelić bio župnik. Odu na čašu piva, pa u Otočac. Pavelić u čizmama i svećeničkom civilu. Ali se dogodi, da su morali župniku u Prozor. Tad udari kiša, te tu ostanu duboko u noć. Cihlar je junački pio, možda 3-4 litre vina onu večer, a nije ga bilo što vidjeti: tako, da je šaleći se rekla kasnije njegova žena Paveliću, koji je bio sam nižega rasta, kad ih je pohodio:

»Vi ste došli među Liliputance.«

Tada je Cihlar radio kod Obzora. Bio je već mnogo mirniji i sređeniji nego nekada, a pametan je bio, te se dalo s njime divno razgovarati. Pavelić reče:

»Ja bih mogao napisati čitavu brošuru o tom, što smo razgovarali onu večer.«

Cihlar bi bio rado surađivao s katolicima, jer Naprednjaka ne trpi. Radije sa svakim nego s njima. Ne da se naime ni od koga upreći, hoće biti slobodan. Zove Pavelića, da osnuju zajedno beletristički list, ali do tog ne dođe nikad.

Uz ostalo će Cihlar:

»Zašto je crkva zabranila čitati Renana?«

A Pavelić će na svoj način:

»Zato, jer brani Judu.«

»Čuješ, ja sam napisao dramu o Judi. Počeo sam u 8. razredu. Prikazao sam ga kao rodoljuba.«

Jedna od oznaka Cihlarovih bila je to, što je želio frapirati, zapanjiti ljude. To se opaža i u dialogu.

Zatim je pričao, kako ga je nasamario Matoš. Podvalio mu za Obzor članak, za koji je znao, da ga Cihlar ne će ni čitati: »Što Matoš napiše, bit će dobro.« Bilo je za blagdan Bezgriješnog Začeća, te se u članku radilo o tome, kako su Madonine slike nastavak Venerinih. A završuje od prilike: »Zdravo Marijo, kćerko Venere«.

Sa svih strana stižu ogorčeni protesti na pogrdu Majke Božje, mnogi odkazuju list. Vlastnik je sav uzrujan. Kad Cihlar vidi, o čem se radi, zgrabi slušalicu, nazove Matoša u gostionici, gdje je obično bančio, a sada se sakrivao kao vojni bjegunac. Javi se, a Cihlar će mu:

»Matošu, nosi se iz Zagreba, inače ću te prokazati policiji. — S Matošem ne možeš drugčije, nego da ga iztučeš,« nadoda.

Pripoviedao je Cihlar također, kako je jednoć doletio k njemu sav uzbuđen Vidrić, pa poče odmah govoriti:

»Čuješ, Lojola ti je kolosalan psiholog.« I nije se mogao nahvaliti sv. Ignacija. Bit će, da su mu prigovarali radi pjesme »Gonzaga« i »Jezuiti«, pa je studirao malo o njima, te pod tim dojmom govorio o sv. Ignaciju u superlativima.

Na koncu spomene Cihlar Paveliću, da je zaručen, pa neka ga on vjenča. Ugovore, da će se sutra sastati u Otočcu. No bilo je ružno vrieme, te Pavelić ne dođe. Cihlar je ljut i uvriеđen misleći, da Pavelić ne drži do njega mnogo, kad eto nije došao ni na urečeni sastanak.

Opet se nisu vidjeli do 1920. g. u Zagrebu. Eto jednog dana njega k Paveliću, koji je stanovao kod čč. sestara. Bio je tada uredno, fino obučen. Odu u gostionicu. Pričaju opet dugo. O Tolstoju, kojeg Pavelić ne trpi kao čovjeka, a Cihlar opet ne može Dostojevskoga. Tumači, da masoni nisu protivnici vjere, da je to samo humano i kulturno družtvo. Govorio je, da su Šrepel i Franjo

Marković bili masoni, a Šrepela je Barle liepo pripravljena na smrt, izpovjedio.

No kad su Cihlara izbacili iz Obzora i Jutarnjeg Lista, — a težko se je bilo s njime složiti, tad je bjesnio protiv masona govoreći, da su to sebičnjaci, koji se pomažu samo u ličnim interesima. Pavelić spomene hrvatske i jugoslavenske masone, a Cihlar ne da, nego će: »Svi su jednaki«.

Jednoć se sastanu njih dva kod kanonika Barlea, s kojim je Cihlar intimus, već radi glasbe, kojom se obojica bave. Tu im je čitao neka poglavlja iz svojih »Vuka«. Pavelić je vrlo zadovoljan s djelom. No reče, da ga je Cihlar napisao u svojim dvadesetim godinama, to bi bila malo drugčija umjetnička snaga. Tada je bio najjači. Kasnije je nepametan način života uništio silan njegov talenat, te nije ostvario ni izdaleka ono, što je bio kadar.

Iza vjenčanja veoma se smirio. Promienio se u nacionalnom i vjerskom pogledu. Pod konac života sasvim se i praktički približio religiji. Reče jednoć, da se nedavno izpovjedio kod isusovaca, i to baš kod Pavelića. Taj reče, da tog ne zna, jer ne gleda nikad, tko se izpovieda.

Jednoć pozove nekog gospodina, za kojeg se mislilo, da je mason, k sebi na objed: »Ali znaj, kod mene se moli. Čovjek ti je bez vjere kao vol.«

Jednoć Pavelić upita Cihlara, kako to, da nije došao za profesora na sveučilište. »Ti znaš, da mene nisu naprednjaci nikad trpjeli«, odgovori.

Službu i profesuru iz kemije davno je ostavio, pa se bavio književnim i novinarskim radom. No uza svu veliku djelatnost nije napustio filozofiju, nego je uviek rado govorio i razpravljao o njezinim pitanjima i problemima. Jednoć u razgovoru s dr. B., koji je sam veoma mnogo čitao, te spominjao mnoge filozofe, Cihlar je na svako ime stavio svoju primjetbu: vidjelo se, da ih dobro poznaje.

No u svojim je nazorima nepopustljiv. Govori o svemu nekom suverenom sigurnošću i tvrdoglavošću, kao da je on sam riešio sve probleme svieta. Opažala se neka želja za izticanjem, koje je graničilo s megalomanijom, a ta će biti posljedica njegova fiziološkog stanja, jer je u posljednje vrieme bio boležljiv, osobito je stradalo srdce. Želio je često nenadanim i neobičnim mislima zapanjiti. Kad mu se reklo, da taj ili onaj pisac hvali njegov članak ili djelo, on bi prezirno pitao, tko je to, i šta on zna, makar bio i poznati radnik.

Na život je gledao s nekim humorom, kao na teret i nuždno zlo, kroz koje valja proći. U težkim patnjama znao se smiešiti. Bilo je u tome nešto namješteno i neuvjerljivo; bio je težka i vrlo složena priroda, koju nije bilo lako prozreti, a još teže s njom se složiti, te izaći s njim na kraj.

Ponudio se Paveliću, da će surađivati u isusovačkom Životu. No Pavelić je upravo tada proživljavao prve napadaje težke astme, te nije bio ništa uredio. Kad eto jednog jutra u svu zoru Cihlara u sakristiju isusovačke crkve. Došao je sigurno ravno iz gostionice. Pavelić se baš spremao k oltaru. Progovore samo nekoliko rieči. To je bio njihov posljednji susret. Nedavno prije bili su zajedno, te je opet govorio Paveliću, kako je uviek cienio vjeru, ali nije živio po njoj. To mu je uništilo sile, osobito uništilo srdce.

Iza jedne glasovite teozofske sjednice dogovori se s dr. B., da će se javiti onaj, koji prije umre. »Drugi sviet je realniji od ovoga,« reče tada Cihlar.

Veoma je uživao u estetskim osjećajima, što ih je našao u crkvama, osobito je volio crkvenu glasbu. Spremio je zimi 1931. neki koncert u crkvi na Bledu. To se i održalo, ali tu se prehladi, dobije jaku gripu, koja udari na i onako slabo srdce, te mu veoma pozli. Došlo je sve naglo i nenadano. Neposredno prije smrti nije se izpovjedio, ali je još dan dva prije molio s najmanjim djetetom, učio ga Otčenaš i Zdravo Marijo. Ali naskoro to nekad tako nemirno, buntovno i zanosno srdce odkaže službu, a u slabome tielu prestane djelovati taj veliki duh, o kojem Pavelić govori uviek s velikim poštovanjem i sa zahvalnošću spominjao dobro, što mu je učinio. Ali je također žalio s pravom boli, da je tako dugo lutao po stramputicama, gdje se sav izranio i izmučio, te nije ni izdaleka ostvario ono, što mu je Bog po svojim darovima bio namienio. Ali ipak približio se barem pod konac sasvim svietlu i istini Božjoj i započeo već ovdje priznavati njegovu veličinu i moć, te njegovo djelovanje u crkvi. Da je to učinio prije, bio bi bez sumnje i drugima divnim svietlom svoga razuma i divovske snage posvietlio da upoznaju, priznaju Stvoritelja i da mu se dive, kao što je to znao činiti on u boljim časovima svog života već u mladosti.

J. Badalić D. I.

SREDNJOŠKOLCI I VJERONAUK

UVOD

Pokušat ćemo ovdje dati okostnicu duševne cjeline srednjoškolske mladeži u svietlu vjeronaučne obuke. U prvom redu zato, da uvidjevši neke činbenike, koji snažno utječu na odgoj i vjersku orientaciju mladeži, možemo govoriti nešto više o uvjetima i sredstvima uspješnog vjeronaučnog obučavanja i dušobrižničkih nastojanja vjeroučitelja.

Čitavo se razpravljanje odnosa srednjoškolaca prema vjeronauku temelji u glavnom na izjavama samih srednjoškolaca i akademičara. Kao izvor služila mi je anketa, što sam je proveo na zagrebačkim srednjim školama realnog i gimnazialnog smjera krajem 1940. godine.[1] Tekstovi ove ankete dolaze pod kraticom: M = mladić, D = djevojka. Tome u radnji pridolaze tekstovi katoličkih akademičara i akademičarkâ. Njihovi se odgovori navode pod kraticama: A = akademičarka, Ar = akademičar, a usliedili su na pitanje: »Moja opažanja i doživljaji u vezi s vjeronaukom za vrieme srednje škole«. Povrh toga služio sam se podatcima i posljedcima dvaju anketa, što sam ih proveo među katoličkim srednjoškolcima krajem 1942. i sredinom 1943. Svaka od ovih potonjih anketa dolazi u izjavama pod kraticom »s« i »k«.

Dobrotom vlč. gg. prof. I. Cirfusa i dr. Salača imao sam pri ruci i njihove ankete. Nekoje izjave, koje sam uzeo iz tih anketa, dolaze pod kraticama C, S, te označuju početna slova njihovih prezimena.[2] Cjelokupni broj testova, koje sam upotriebio u ovoj radnji iznosi 1429. Od toga je većina anketiranih polazila srednje škole u Zagrebu, a znatan dio u Subotici. Anketirani su sveučilištarci polazili srednje škole u gotovo svim gradovima Hrvatske. Od velikog je značenja, da pobliže upoznamo približno stanje vjeronauka i njegov položaj prema ostalim predmetima u vezi s vriednostnom ocjenom svih predmeta. O tomu nam govore brojitbeni podatci spomenute ankete iz 1940. godine.

Na pitanje koji je moj najmiliji predmet nije odgovorilo: srednjoškolaca: 4 (0,46 %), srednjoškolki: 3 (0,45 %). Odgovori na spomenuto pitanje mogu se po predmetima ovako razvrstati:

[1] Izp. Ivan Škreblin, Dušobrižnik i srednjoškolska omladina, anketa među zagrebaačkim srednjoškolcima krajem 1940. Zagreb, 1942., str. 9.

[2] Ugodna mi je dužnost, da srdačno zahvalim spomenutoj gospodi, nekadanjim nastavnicima na srednjim školama, što su mi s mnogo susretljivosti dali na uvid spomenute ankete.

Predmeti	Srednjoškolci broj odgovora	Srednjoškolci postotak	Srednjoškolke broj odgovora	Srednjoškolke postotak
Vjeronauk	19	2,20	26	3,90
Jezici:				
Hrvatski	84	9,75	110	16,52
Njemački	25	2,90	70	10,51
Francuzki	80	9,28	88	13,22
Talijanski	19	2,20	9	1,35
Latinski	56	6,50	59	8,87
Grčki	54	6,26	—	—
Prirodne nauke:				
Zemljopis	44	5,10	27	4,05
Poviest	100	11,60	104	15,62
Matematika	102	11,83	41	6,16
Fizika	55	6,38	9	1,35
Kemija	53	6,15	24	3,60
Prirodopis	63	7,31	27	4,05
Etnologija	3	0,35	5	0,75
Psihologija	10	1,16	3	0,45
Higiena	3	0,35	6	0,90
Poviest umjetnosti	6	0,70	1	0,15
Vještine:				
Pjevanje	2	0,23	1	0,15
Crtanje	11	1,28	14	2,10
Gimnastika	38	4,41	7	1,05
Ostali razni odgovori	35	4,06	35	5,25
Ukupno	826	100,00	666	100,00

Na pitanje, *Što me najmanje interesira u školi?* nije odgovorilo: srednjoškolaca: 33 (5,72 %), srednjoškolki: 33 (8,32 %). Odgovori na to pitanje razvrstani su gotovo jednako kao u predhodnoj skrižaljci:

Predmeti	Srednjoškolci broj odgovora	Srednjoškolci postotak	Srednjoškolke broj odgovora	Srednjoškolke postotak
Vjeronauk	84	11,74	1	0,24
Jezici:				
Hrvatski	16	2,23	19	4,49
Njemački	34	4,75	26	6,13
Francuzki	35	4,89	24	5,66
Latinski	163	22,77	50	11,79
Grčki	42	5,87	—	—

P r i r o d n e n a u k e :				
Zemljopis	29	4,05	6	1,41
Poviest	37	5,16	5	1,18
Matematika	110	15,38	105	24,77
Fizika	25	3,49	21	4,94
Kemija	12	1,67	7	1,65
Prirodopis	15	2,09	34	8,02
Psihologija	6	0,84	2	0,47
Higiena	2	0,28	2	0,47
Poviest umjetnosti	4	0,56	—	—
V j e š t i n e :				
Pjevanje	10	1,39	3	0,71
Crtanje	11	1,52	29	6,84
Gimnastika	4	0,56	10	2,36
Ostali razni odgovori . . .	77	10,76	80	18,87
Ukupno . . .	716	100,00	424	100,00

Prema tome je vjeronauk kao najmiliji predmet u školi dobio kod mladića 2,20 % odgovora, te stoji jednako s talianskim. Pretekao je: etnologiju, psihologiju, higijenu, poviest umjetnosti, pjevanje i crtanje. Većina se spomenutih predmeta uči tek dva poljeća na svih osam razreda srednje škole. Vjeronauk zaostaje za svim ostalim predmetima, a njegovo je 13. mjesto. Dolazi iza: matematike, poviesti, hrvatskog, francuskog, prirodopisa, latinskog, fizike, grčkog, kemije, zemljopisa, gimnastike i njemačkog.

Vjeronauk kao najmiliji predmet kod djevojaka imade razmjerno veći odziv: 3,90 % odgovora. Razlog je tomu, što je veći dio anketiranih pohađao konfesionalnu školu. Vjeronauk kod djevojaka nadmašuje brojem odgovora: talianski, fiziku, kemiju, etnologiju, psihologiju, higijenu, poviest umjetnosti, pjevanje, crtanje, gimnastiku. Zaostaje za: hrvatskim, poviesti, francuskim, njemačkim, latinskim, matematikom, zemljopisom i prirodopisom, te je na 9 mjestu.

Daleko je poraznija brojitba o vjeronauku kao najmanje zanimljivom predmetu kod mladića. Pogotovu, ako se uzme u obzir da je stilizacija pitanja: »Što me najmanje interesira u školi? Zašto?« bila šira negoli stilizacija pitanja o najmilijem predmetu. Vjeronauk je kod mladića došao na treće mjesto najomraženijih predmeta. Iza latinskog i matematike. Naprotiv je kod djevojaka izašao vjeronauk kao najmanje interesantan predmet tek s jednim odgovorom.

Ovi brojitbeni podatci neizravno potvrđuju, da postoji problem vjeronauka u višim razredima srednje škole. Vjeronauk je naime predmet, koji bi trebao imati središnji položaj među svim predmetima u srednjoj školi, jer on daje rješenje o izpravnom naziranju na sviet. Prema svemu što smo mogli vidjeti iz brojitbenih podataka, vjeronauk stvarno ne igra uloge u srednjoj školi.

Na temelju neizravnih upita dobili smo množtvo raznih odgovora, kojima mladež vrednuje o vjeronauku i o svemu onome, što je povezano s njime po vanjskoj sličnosti ili unutarnjoj srodnosti. Nastojali smo odgovore srediti u tipove, a množtvo je izjava poslužilo kao neki kamečki za izgradnju »mozaika«, kojim nastojimo izvesti sliku odnosa između srednjoškolaca prema vjeronauku i svemu onome, što je vezano uza nj.

Kod toga dobro znademo, da su mladi ljudi, osobito akademičari, u svojim testovima donieli, u većini slučajeva, cjelinu svojih doživljaja i uvjerenja. Mi smo ih za volju mozaične slike gjegod i drobili, premda dobro znademo, da cjelina doživljaja nije istovjetna zbroju svojih dielova, nego je u izvjestnom smislu više, u izvjestnom smislu drugo.«[3] No budući da se nastojimo ograničiti na bitne snošajeve, koji nam omogućuju pojmovno utvrditi zahtjeve i shvaćanje mladeži o vjeronauku, mislim, da je to dopušteno. I tako ovaj »mozaik« izjava daje ponajprije obrise vjeronaučne problematike u srednjoj školi, a da kod toga nijesu zanemareni snošaji svietla i sjene, kako ih proživljavaju i osjećaju naši srednjoškolci.

Samo se sobom razumije, da ne želimo pokročiti stopama revolucionarnih pedagoga 20. stoljeća.[4] Isto tako ne kanimo sliediti zahtjeve pedagogike nepedagoga, koja se očituje u mnogim djelima liepe literature 20. stoljeća.[5] U rieč: mi ne želimo nikako potvrditi aksiom prije spomenutih pedagoga: »Sve od djeteta.« Na srdcu nam je samo, da se uoče što više osobine naše srednjoškolske mladeži, i da se što sretnije predusretne Sailerova opomena: »Ne ogrieši se o prirodu djeteta.«

I. SREDNJOŠKOLCI

DUŠEVNI PUBERTET MLADEŽI

Pubertetna je dob označena naglim tjelesnim i duševnim razvitkom i sazrievanjem mladog čovjeka. U normalnim snošajima taj proces počinje sa 11 godina kod djevojčica, a sa 13 kd dječaka. Fiziložka zrelost može nastupiti kod djevojaka između 13. i 16., a kod mladića između 14. i 17. godine. Dakako da se te granice mogu pomaknuti i prema gore i prema dolje, pa se govori o ranom odnosno kasnom sazrievanju mladeži.

Mladež je u toj dobi obično na oko vesela, pokretna i živahna. Međutim pod nasmiešenim izgledom vanjštine kriju se mnoge

3 M. Pflieger, Religionsunterricht, II., Innsbruck-Wien, 1936, str. 21.

4 Izp. Georg Grünwald, Die Pädagogik des 20. Jahrhunderts, Freiburg im Br., 1927., str. 27.-57.

5 Friedrich Pagel, Pädagogik der Nichtpädagogen, Erziehungsgedanke in der schönen Literatur des 20. Jahrhunderts, Berlin-Leipzig, 1930, str. 170.

naslage nemira i tjeskobne želje, da što prije rieše mnoge zagonetke života.

Među prvim problemima, koji povezuju romantičnu pustopašnost vanjštine mladog čovjeka u nastupima prema vani, da ujedno nastoji proniknuti u zbilju života, jest izbor zvanja. U vezi s pitanjem: što ću ja pridonieti za dobro čovječanstva? sniva mladež o veličini, jer gleda sebe kao pregaoca, kojemu će biti sviet neobično zahvalan.

Oko trećeg se razreda počinju u dušama srednjoškolaca ustaljivati prve jače pomisli u vezi s pitanjem zvanja. U četvrtom razredu postizavaju svoj relativni maksimum. Oni sami raznoliko obrazlažu ovu duševnu pojavu. Odgovori onih, koji su u trećem razredu počeli misliti na svoje zvanje, glase: »... Jer mi je to samo došlo pred oči duše« (s/II, 64). Drugi neki srednjoškolac obrazlaže ovako svoje razmišljanje o zvanju: »Vidio sam, da sada više nisam diete, nego da se razvijam u mladića, te moram sam ozbiljno promisli o svojem zvanju« (s/II, 13). Neki opet prikazuje razlog zašto je baš u trećem razredu počeo po prvi puta čovjek počinje tražiti, zašto je i kamo ide...« (s/II, 41).

Izjave srednjoškolaca o pitanju zvanja poprimaju razne oblike. Bit će razmjerno nešto rjeđi oblik i sadržaj odluke o zvanju kao što ih doživio jednom neki svršeni trećokškolac: »Na svoje sam zvanje počeo misliti ozbiljno tek iza trećeg razreda gimnazije. Uvidio sam, da se treba opredieliti za jednu stvar, izabrati zvanje, i nastojati specialno raditi na izgradnji toga zvanja. Opazio sam, da ću kao član jedne velike zajednice morati u toj zajednici vršiti neku funkciju, pa sam odlučio izabrati zvanje, za koje sam bio uvjeren, da najviše koristi donosi narodu. Zvanje, koje mi se onda najviše sviđalo i na koje me je nešto, a ni sam ne znam što, u srcu poticalo« (s/II, 110).

Idealno zvanje, kako ga sebi predočuje recimo jedan trećoškolac, petoškolac ili sedmoškolac, svakako se razlikuju ne samo po širini vriednostne motivacije izabranog zvanja, nego i blizinom potrebama zbiljskog života. Tako 60 % »kandidata« za pomorske častnike među anketiranim višeškolcima čine petoškolci. Jednako je i sa zrakoplovstvom. Mlađima je mašta više zaokupljena vanjskim prednostima pojedinog zvanja.[1]

Dok je kod srednjoškolaca pitanje zvanja vezano na stanovitu struku, dotle bi prema prirodi same stvari zvanje srednjoškolke bilo u prvom redu odgajanje svoje vlastite djece u braku. To bi imalo biti prvo poslanje djevojačkih škola. Uz to bi dolazila u izgled zvanja, koja imadu svoj cilj prošireno materinstvo ili sestrinstvo.[2]

[1] Izp. I. Škreblin, Ideali i krize srednjoškolske mladeži, Zagreb, 1942, str. 12.

[2] Ondje, str. 17. bilježka.

U početku puberteta osjeća mladež redovito veliku potežkoću kod učenja. To je samo naravna posljedica razvoja, jer iz mehaničkog načina pamćenja prelaze u judiciozno, pa dok je ono prvo ostavlja, ovo drugo još ne postoji. Stoga je škola srednjoškolcima u to doba vrlo težka. U tim godinama mnogi i propadnu. Tu se također pojavljuje odpor prema školi, a i otvorena želja prieći u zanat. K tome neriedko dolazi prvi jači doživljaj ljubavi prema osobi drugog spola.[3] To je neridko čisto platonsko nagnuće, prema onom, što mašta, mlada, živahna i poletna sama satká i projicira na određenu osobu, koju možda poznaje tek iz viđenja.

Dakako, da je tako samo na početku puberteta kod nepokvarene mladeži, da se eros pojavljuje prije seksualnosti. Kako pak zaljubljivanje srednjoškolaca izgleda u nekim pogubnim okolnostima, prikazuje nam dr. J. Gunčević u knjižici: Problem zaljubljivanja na srednjim školama, Sarajevo, 1941.

Inače želje srednjoškolaca za pjevanjem, čitanjem, športom, i t. d. potječu kojiput i od nesviestne težnje, da se razterete od pritiska, koji ih neprestano progoni, te da zaborave na tjeskobe, kojima se inače težko otimlju.

U svemu, što je mladež sviestno odabrala kao svoje, traži istinu i zbilju života, te po vlastitom uvjerenju grade svoje poglede na probleme, koji je zaokupljaju. Srednjoškolci su prema stvarima, koje nisu zaokupile njihov duh, tek ravnodušni prolaznici, koji s mnogo površnosti »rješavaju« stvari od najvećeg zamašaja. Naprotiv, kod onih pitanjâ, koja im se neumoljivo nameću, te izazivlju tjeskobu, nastoji mladež potražiti istinu kod onih savjetnika, koje ona sama odabire, ali koji su po shvaćanju mladeži u stvarima njihove duševnosti što manje interesirani. Ako se kod toga dogodi, da si mladi čovjek ne može pomoći, jer »nema čovjeka«, tada je mogućnost dvostrukog izlaza: ili da se bori i traži samostalnim naporima izlaz iz dotičnog problema, ili da jednostavno prieđe preko svega. Neriedko su knjige, slikokaz, krugoval i kazalište činbenici, koji »mjerodavno« rješavaju te probleme.

Pomoću tih pomagala nastoji mladež, koja je za djetinjstva bila pretežno pod utjecajem auktoriteta roditelja i okoline, da procieni ono, što su oni označivali kao dobro. Mladež, što više, vidi često razilaženje njihovih rieči i djela, te tako stvara svoj sud o svemu. Tako dvostruko i licemjerno ćudoređe roditelja ili službenih odgojitelja dovodi mlade ljude u opasnost, da naglo i praktički za dugi vremenski rok, a koji put i za čitav život, ne ravnaju svojih čina prema načelima morala, jer je za njih moral istovjetan s licemjerjem.

[3] U životopisu dra Ivana Merza nalazimo Ivanove refleksije o njegovoj prvoj ljubavi. U svom dnevniku 9. III. 1914. među ostalim piše i ovo: »Koliku mi utjehu daje vjera, da ću nju istu, tielom i dušom opet vidjeti...« Izp. Dr. Dragutin Kniewald, Dr. Ivan Merz, Život i djelovanje, Zagreb 1932, str. 14.

Razvojnu dob mladeži prati vjerska kriza. Ona je samo odjek obćenite usmjerenosti mladeži, koja u toj dobi nesmireno traga, da dođe do razloga unutarnjem smislu stvarima i pojavama. U duši mladeži plamti doduše idealizam i oduševljenje. Ali to je oboje povezano i mladenačkim radikalizmom, koji u vjerskim stvarima želi imati podpunu jasnoću, jer mu se u protivnom slučaju čini, da je olako shvatio svoje traganje za istinom i još više da je učinio kompromis. A kompromis je mladeži ogavan. Mladež hoće biti u tim pitanjima u svemu na čistu. Tako dolazi do alternative: ili — ili. Ili biti na čistu sa svime u vjerskim stvarima i provoditi život prema načelima vjere, ili se sustegnuti od svake vjerske prakse. Kod toga mladež upada u jednu od najvećih zabluda, a ta je: da je slobodna i ni od koga ovisna. — Dakako, da je uslied toga rješenje vjerskog pitanja i upravljanje vlastitog života po načelima vjere i kršćanskog morala više ili manje okrnjeno, a neriedko i u mnogim stvarima izmienjeno.

Možemo dakle razabrati dvostruki sviet u duši onoga, koji se nalazi u madenačkoj dobi razvitka. Taj je dvostruki sviet izražen riečima »vječno — mladenačko«. Ako naglasimo rieč »v j e č n o«, onda smo iztakli najljepšu i dragocjenu vrednotu, što je u duši svojoj nosi mladež, a to je težnja za spoznajom, istinom, dobrom i savršenošću. Ako pak više iztaknemo rieč »m l a d e n a č k o«, onda nam dolaze u pamet krize mladeži. U traženju istine, u ostvarivanju dobrote može mladež posrnuti i u najboljoj namjeri i uvjerenju. Jer mladenačka mašta spaja nespojive ponore i jer oštrina njezinog duha zahvaća istinu, ali ne u njezinoj cjelini i povezanosti s drugim istinama, nego tek djelomično. Mladež spaja svoje spoznaje na temelju vanjske i prividne sličnosti ili srodnosti pojedinih opažanja. Povrh toga neriedko zavede i varava vanjština i sjaj, a da i ne govorimo o tomu, kako je mladeži vlastito izkustvo i provjeravanje činjenica vriednije od svih uvjeravanja, bodrenja i opomena starijih.

Time ne mislimo izpričavati pogrešaka, propustâ i prestupâ mladeži, nego samo podvlačimo činjenicu, da je duševni sviet mladeži drugačiji nego nas starijih. Samo onaj, koji poznaje mladu dušu i koji joj želi dobro, može joj se uz težke žrtve približiti i polagano dobiti njezino povjerenje.

Ne bi smjelo biti gotovo nikoga od praktičnih odgojitelja mladeži, koji bi više i bolje poznavali svietle i tamne strane razvojne dobi mladeži od vjeroučitelja. Tek na temelju poznavanja mladeži može vjeroučitelj primjenjivati vjeronaučno gradivo potrebama mladeži. Tek na temelju poznavanja mladeži može vjeroučitelj vriednostno procieniti zbiljske potrebe u izgradnji njihova značaja. Jedino onaj, koji poznaje mladež, može se uspješno približiti mladeži, da zadobije njezino povjerenje, a po tomu i njezino vodstvo.

Osim samih pubertetnih pojava, koje imadu neposredni uzrok u nutrinji samog pubescenta, prilaze zapletajima u pogledu vjere, vjeronauka i vjerskih vježba još i drugi činbenici, koji ne riedko provode teror životnog stila i naziranja nad učenicima. Njihovo djelovanje težko je podpunije ocieniti, jer se ono mienja i po kvalitetu i po intenzitetu. Uz to postoje i utjecaji koji nesviestno djeluju, a neposrednost i opetovanje njihovo toliko usmjeruje mlade ljude, da oni i nehotice prilagođuju svoje čine, misli i želje ovim utjecajima.

Nije nam svrha, da se ovdje zadržimo na pitanju utjecaja bliže (roditelji)[1] i šire okoline.

Za bivšu školu nam je posve jasno, da su to samo riedke iznimke, gdje bi se u školi provodilo obrazovanje i odgoj tako, da se sustavno pazi na kršćanski odgoj, te da svi naučni predmeti skladno surađuju na tom pod vodstvom vjeronauka.[2]

Ovdje nas više zanima kakav stav zauzima srednjoškolska mladež prema okolini školskih odnošaja. Neki je mladić upravo sažeto prikazao do nedavno idejnu raztrganost škole. »Škola mi ne daje ono, što tražim. Puni mi glavu znanjem, a ne daje mi mogućnosti, da ga zaokružim i stvorim jednu cjelinu. Postoje problemi, koji su različito riešeni, a škola mi obadva rješenja servira pod istinu. Kako da se sada orientiram? Gdje je istina? Škola nije zato, da nam dade nešto stručnog znanja, nego da nas duševno formira, da nam pomogne izgraditi nazor na sviet. Kako će ona vršiti tu funkciju, ako sama u sebi nije jedinstvena, ako naš duševni život dovodi u konfuziju« (M/III, 516).

Povrh toga unosi smutnju samo držanje pojedinog nastavnika. No kad je bilo školâ, gdje se moglo raditi, što se komu htjelo, bili su i plodovi razarnja strašni. »Bili smo okruženi sa komunistima, koji su na toj školi imali otvoreno polje rada . . . Mi smo uvidjeli, što znači život bez vjere, promatrajući kolege oko sebe. Krađe su bile na dnevnom redu, a o psovci da se i ne govori. Čak su i neke kolegice psovale, a sudjelovale su i kao otvorene komunistkinje . . .« (Ar/5).

Ova idejna podieljenost među samim srednjoškolcima znade biti tako očita, da i sami učenici u razredu znadu od prilike orientaciju svojih suučenika: »U razredu je bilo: komunista (pravo organiziranih6), socialista (2), indiferentnih (odnosno onih, koji su uviek bili uz komuniste, premda višeput šuteći, bilo je oko 25), organiziranih katolika i katolikinja (ukupno 11)« (A/9).

Dakako, tamo gdje je skučena mogućnost promičbe, taktika i oportunitet nalaže dosljednu šutnju. »Bile su u razredu svega dvie komunistkinje, koje su u ono vrieme uviek šutjele, vjeronauk

[1] Izp. L. Bopp. Liturgische Erziehung, Freiburg im Br. 1929, str. 60.

[2] O tom su na čistu i veliki protestantski pedagozi: Herbert, Spranger, Gaud.g, Krick Ernst, Foerster. Izporedi: Pflieger, Religionsunterricht III, Innsbruck-Wien-München 1935, str. 64.-73.

su učile, ali svoja komunistička načela izniele su tek na sveučilištu« (A/8).

A ona najšira okolina naših srednjoškolaca? To je konglomerat preraznih utjecaja, koji mame mladež: »slikokaz, šarene živopisne slike, zabave, knjige slobodnog, modernog duha, šport i korzo, sve to mnogo više utječe na njenu (djevojčinu) mladu dušu koja kao vosak prima lako sve utiske. Za vjeru, Crkvu i molitvu preostaje u njenoj duši vrlo malo ili možda nikakvo mjesto...« (C/VIII, 3).

I nemojmo se začuditi, ako srednjoškolka sama od sebe napiše sliedeće: »osim sata vjeronauka ona (sc. djevojka) ne čuje nigdje nikakve razgovore o vjeri, čak često i protiv svoje volje ona mora da sasluša mnoge stvari, koje ni najmanje nisu u skladu s nim, što je njena vjera uči...« (C/VIII, 5).

Oko polovice djevojačkih odgovora u C-ovoj anketi nišani i knjiži stanje vjerskog života mladeži na teret vjerski ravnodušno ili protuvjerski razpoložene okoline. »Kod svake ove, koja danas slabo ili nikako ne vjeruje, ima mnogo uzroka od roditeljske kuće ili od koje druge okoline, u kojoj se nalazila.« (A/1).

Ipak postoje i odabrane duše, koje ne lomi nasrtljivost i upornost rušitelja nevinosti i vjere: »... Posjedovala sam neku ... nepovjerljivost prema okolini. Možda i grubost. To je bilo s jedne strane vrlo dobro, jer me nisu mogle svladati nikakve zamke i zapreke. To me je držalo na visini moje samostalnosti...« (A/4).

KRILATICE

Rieč »promičba« imade danas bezbroj značenja. Mi ćemo ovdje nastojati da donesemo neke krilatice, koje su postale svojinom zavedene mladeži. Vidjet ćemo, da i među mladeži radi »promičba«, dakako u lošem smislu rieči.

Nas zanimaju krilatice protiv vjeronauka, vjerskih vježbi, a osobito protiv vjeroučitelja. Kod toga je važno ustanoviti činjenicu, da je veliki dio svih krilatica, koje u »promičbi« imadu sad veći, sad manji ugled, uzet iz fraza, kojima se služe stariji.

Nekojima je od srednjoškolaca vjeronauk »bez realne baze« (M/V, 377), te je »dobar za plašenje male djece« (M/V, 435), ili prikladan »za stare bake« (M/V, 444).

Dok vjeronauk nekima »nije potreban« (M/V, 403, 443, 488), a drugima »nije čista nauka Kristova« (M/V, 170, 409), dotle treći dopuštaju, da bi vjeronauk mogao biti kao predmet do petog razreda srednje škole (M/V, 306, 451, 544).

Različite struje, koje žele preoteti mah u pitanju nazora na sviet, učinile su svoje u dušama pojedinaca. To se odražava i u njihovim odgovorima. Oni ovako razmišljaju i zaključuju o potrebi vjere i učenja vjeronauka: »Imademo toliko prečih problema da rješavamo, (nego da učimo) glupe legende i tim nam se legendama sipa piesak u oči. Opravdavamo ... sistem i taj absurd, jer religija opravdava taj sistem« (M/V, 427). »...To je čisto

kapitalistička institucija...« (M/V, 338). — »Čemu mi učimo, kao prvoškolci i drugoškolci židovsku poviest, koja po svom duhu, koja po svojim primjerima, nimalo ne odgovara za odgoj mladeži?« (M/V, 528). — »Danas, kada se u nauci polazi u stvarne, naučne baze, uviđam da su temelji na abstraktnoj bazi, koja u životu čovjeku ne pomaže, nego mu u oči baca prašinu« (M/V, 437).

Ateistički orientirani srednjoškolci na razne načine izjavljuju svoje nevjerovanje, a kod toga odavaju zagrižljivu fanatičnost. Njima je vjeronauk »čisto zaglupljivanje mozga, o nekakvom Bogu, što ne postoji« (M/V, 331, 332), zatim »gruvanje nekakovih fraza o nekom Bogu« (M/V, 175), »a toliko glup, da vjerujem u taj idiotizam, nisam« (M/V, 74).

Njima je »vjera nesavremena stvar« (M/V, 182), a vjeronauk im je »tendenciozan« (M/V, 419) i »nepotreban« (M/V, 403, 443, 448), jer »nema nikakve praktične vriednosti« (M/V, 465), ili »će (im) najmanje koristiti u životu« (M/V, 546, 569), a »svaki neka se razvija po svom uvjerenju« (M/V, 488).

Prema podatcima, što sam ih izvadio iz spomenute ankete iz 1940. godine, moglo se na temelju ocjene testova zaključiti, da je oko 5 % anketiranih mladića u vjerskoj krizi, oko 7 % da ih je ateistički razpoloženo, a oko 10 %, da ih je vjernika, a ostatak 78 % su ravnodušni prema vjeri. Kod djevojaka u Cirfusovoj anketi provedenoj u Subotici, koju je proveo sam vjeroučitelj, našao sam da od 36 odgovora na pitanje »Što očekujem od vjeronauka?« pet djevojaka nedvojbeno izjavljuje: »ništa«. Što se sve krije iza te izjave i koji su je razlozi stvorili, težko bi bilo naprečac zaključiti, ali da je i tu »promičba« morala strahovito raditi vidi se iz nekojih odgovora. Tako na primjer: »Od vjeronauka ne očekujem ništa. Za mene je mnogo točnije da vjerujem u svog Boga na svoj način« (C/VI, 4). Dvie od onih spomenutih 36 nalaze se u očitoj vjerskoj krizi: »... Očekujem, da mi se na teorijski način dokaže i da me uvjeri, da Bog postoji, da i ja mogu drugima, koji se rugaju mom »sliepom vjerovanju« dokazati istinitost mog vjerovanja« (C/VI, 2). Tako govori jedna šestoškolka.

Neriedko »promičba« navaljuje na Papu i svećenstvo težkim sumnjama i klevetama, te svećenstvo izgleda u očima mladeži, kao dobro izučeni varalice... »Učimo o nezabludivosti Sv. Otca Pape. Međutim u poviesti je zabilježeno, da su u neko vrieme i ženske bile Pape, koje nisu živjele nimalo krepostnim životom...« (C/V, 8). »Pa zar papa nije čovjek, kao i ja? Kako je onda nepogrešiv?« — »Kako Aleksandar VI. može biti svet?«[1] — U svetskom ratu blagoslivljalo je svećenstvo oružje svoje domovine. Sv. Otac Papa blagoslovio je talijansko oružje. Zar je on to smio kao otac svih katolika? — Zašto uobće nije katolicima zabranio rat?« — Kojim pravom upotrebljava Crkva anatemu? Dobri Isus nije nikad

[1] Dragutin Kniewald, Omladina i Crkva, u Kršćanska Škola XXX (1927), br. 9.-10., str. 100.

nijednog, pa ni najgoreg zločinca odbio od sebe. Zašto to čini Crkva?«[2] — Od toga nisu manje opasne izjave: »Nevjerujem a pogotovu ne kateheti« (M/V, 429). »Ne mogu da se složim s tom naukom, koju nam podaju stanoviti ljudi« (M/V, 545).

Ovamo se pridružuju krilatice protiv sv. mise, sakramentima: »Više puta nije mi po volji, da se izpoviedam i pričestim, jer mislim, što vriedi to kada kažem griehe jednom svećeniku, koji je kao i ostali smrtni ljudi, kako me on može odrešiti od grieha?« (C/V, 8). »Promičba« je uspjela ustanoviti i broj onih, koji ne žele ili ne trebaju ni Crkve ni sakramenata... »To glupo siljenje mladeži, da idu u crkvu i na izpovied. Ako tko hoće, neka ide sam, a onih 80 % pustite na miru da uživa, osobito u nedjelju u jutro« (M/V, 370).

Iz ovoga se vidi kako je opravdana napomena nekog akademičara, da se n. pr. o Ivani Papisi, ne govori tek u VIII. razredu, nego mnogo prije. Kako će pak vjeroučitelj metodički postupati, da svaki đak uzmogne uvidjeti što vjeronauk znači za njegovu osobu i život, govorit ćemo u drugom dielu ove razprave, u kojem su jače naglašeni didaktički problemi vjeronaučne obuke.

Ovaj inventar krilatica poznaje manje više svaki naš vjeroučitelj, koji je nešto dulje radio sa mladeži u pubertetnoj dobi. Taj inventar krilatica naše srednjoškolske mladeži morao bi poznavati i svaki vjeroučitelj početnik, da može neizravnim osvrtom pravovremeno razpršiti prigovore mladeži. Ti prigovori i imaju svoj korien u vjerskim sumnjama mladeži.

VJERSKE KRIZE

Prema spomenutoj anketi dr. Salača[1] mogao sam razabrati, da od 79 anketiranih mladića tek njih osam nije imalo potežkoća u prihvaćanju vjerskih istina. Kod djevojaka taj broj iznosi na 98 anketiranih 12. Dakle oko 10 % mladića i oko 12 % djevojaka prelazi iz djetinje vjere u muževnu bez većih potežkoća. Neki pak od njih prolaze uobće bez potežkoća: »Nikad me nisu mučili neki vjerski problemi.« (A/2).[2] To je svakako vrhunac povoljnog broje-

[2] Ondje, str. 99.

[1] Dr. Salač je proveo anketu o vjeri i vjerskim sumnjama srednješkolske mladeži. Kod provođenja spomenute ankete držao se metode Georga Wunderle-a. Ta je metoda opisana u knjizi: Georg Wunderle, Glaube und Glaubenszweifel moderner Jugend, Düsseldorf 1932, str. 16-17. Stoga valja napomenuti, da se ova metoda udaljuje od redovite anketne metode time, što imade izcrpni uvod. Taj se uvod sastoji među inim u moljenju vjerovanja, kratkom i neizravnom navještanju cilja ankete i čitanju evanđelja (Ivan 20, 24-29). Dr. Salač je mladeži postavio tri pitanja. Mi smo ovdje uzeli u pretres samo drugo pitanje: »Koju dogmu kat. Crkve najteže prihvaćam? Zašto?«

[2] E. Eichele je mnienja, da je razmjerno veći broj onih, koji prelaze iz djetinje vjere u muževnu bez trzavica, negoli to izvori pokazuju. Izp. E. Eichele, Die religiöse Entwicklung in Jugendalter, Gütersloch 1928, str. 220.

Jakob Hoffmann je dobio na temelju upitnih araka sliedeće podatke o vjerskim sumnjama mladeži: 2/5 testova izvešćuje o ćudorednoj borbi u vezi

nja za ovu anketu. Ovamo nismo ubrojili 6 neizpunjenih odgovora mladića. Broj neizpunjenih odgovora djevojaka iznosi 11. Ti su odgovori izostali upravo na kritično pitanje: »Koju dogmu katoličke Crkve najteže prihvaćam? Zašto?« Isto tako nismo uzeli u obzir, da je 7 mladića i 35 djevojaka u cjelosti uzkratilo svaki odgovor na sva tri pitanja spomenute ankete.

Izuzevši onih 10 %, odnosno 12 %, drugi svi prolaze kroz kušnje. Dok se jedni bore, drugi podliežu. Neke je na primjer vjera u život vječni očuvala od nevjerovanja: »... Vjerujem u to (u život vječni) i često me je pomisao na to spriečila da skrenem od vjere« (Sd/29). — Naprotiv se neka od anketiranih pita čemu je potrebno, da su u Bogu tri osobe? Ista nastavlja: »Dovoljno je, da postoji neka religija. A tu religiju si svaki čovjek prije ili kasnije sam i na svoj način izgradi« (Sd/67).

Oko četvrtine mladića i dvie petine anketiranih djevojaka bori se potežkoćama u vezi s dogmom presv. Trojstva. Dobar dio potežkoća izvire iz krivog shvaćanja osnovnih pojmova ove dogme. Zamjenjuju pojam osobe i naravi. Tako na pr.: »Ne shvaćam jednakost Boga Otca sa Sinom« (Sd/75). »Ako su sve tri osobe jedno, kako može Krist biti rođen prije sviju viekova?« (Sd/82). »... Kako da se je druga božanska osoba Sin Božji još jedanput rodio?« (Sd/56). »Najteže prihvaćam dogmu, da su u Bogu tri osobe. Jer je Isus bio na zemlji čovjek, dakle ne bi mogao ostati u Bogu« (Sm/6).

Iz toga vidimo, kako je potrebno svom pomjom obraditi metodičku jedinicu o presv. Trojstvu. No kod toga nije dovoljno obratiti pažnju samo pojmovnim snošajima u toj jedinici. Vjeronaučna obuka ne smije biti samo pouka o vjerskim istinama. Kateheta ne smije biti tek vješti izlagač vjerskih istina. Kateheta mora nastojati da zahvati u čitavu nutrinu mladeži. On će buditi čuvstva udivljenja, zahvalnosti, podložnosti, predanja... To mora činiti sviestno. Čuvstva su kao neki most, koji spaja i povezuje razumske spoznaje s voljnom djelatnošću pojedinca. Osim toga čuvstvena priroda čovjekova najsnažnije sudjeljuje u vriednostnom prosuđivanju, ocienjivanju i provođenju vjerskih istina u život. Tajna presvetog Trojstva ne smije ostati u duhovnom životu mladeži samo jedna zamršena vjerska tajna. Presv. je Trojstvo izvor i norma svake vriednote. Ovu dakle najvišu i absolutnu vriednost mora katolički učenik doživjeti. Možda najbolje recitiranjem misnog obrasca iz sv. mise o presv. Trojstvu, ili »Tebe Boga hvalimo«.

6 % mladića i oko 5 % djevojaka zaustavlja se na potežkoćama u vezi s Božjim tributima. Najviše potežkoća izazivlje problem viečnosti, pravednosti i dobrote Božje.

Oko jedne petine anketiranih mladića i jedna desetina dje-

s vjerskim sumnjama. Jedna petina odgovara spominje samo ćudoredne borbe, a jedna sedmina vjerske sumnje bez ćudorednih kriza. Izp. J. Hoffmann, Jugendkunde und Jugenderziehung[2], Freiburg im B., 1922., str. 297-8.

vojaka iznose svoje potežkoće i u vezi s vjerovanjem u djevičanstvo Blažene Djevice Marije, i njezino bezgrješno Začeće i utjelovljenje Kristovo. Ni tu nije manja zbrka pojmova i nejasnost izražavanja. Tako na primjer: »Kako to, da je Marija rodila Isusa kao Boga od sv. Petra, a ne od Boga. Kako on može biti Sin Božji, a ne Petrov? Pomisao, da Bog sve može i tu dolazi« (Sd/66). Ili: »Najteže prihvaćam dogmu, da je Isus bezgriešno začet. Jer kad bi bio bezgriešno začet, to jest izvan prirodnih zakona, onda ne bi bio čovjek i Bog, nego samo Bog« (Sm/2). I opet: »Najteže mogu da shvatim bezgrešno začeće B. D. M.... Još i dan danas ne mogu u to da vjerujem. Ja mislim, ako je Djevica Marija rodila sina, onda nije mogla ostati djevicom. Ali Isus je Sin Božji, a Djevica ga Začela pod Duhom Svetim — to je baš ona najosjetljivija točka, koja mi je najneshvatljivija« (Sd/31).

Kod dogme o nezabludivosti Pape nailazimo na zamjenjivanje pojma nezabludiv sa pojmom nepogrješiv. Kao proturazlog nezabludivosti Pape donosi Sm/51 tobožnju Ivanu Papisu. Za mladića u testu Sm/77: »bilo je i ima u toj dogmi mnogo nastranosti«. Dakako da i mladići i djevojke s pravilnim pojmovima imadu potežkoćâ: »Vjerovanje u nepogrešivost pape..., jer i sv. Otac Papa je samo čovjek, pa se u svim pitanjima i u svakoj zgodi može prevariti, pa i ako govori »*ex cathedra*«. A osim toga su tu dogmu ustanovili ljudi. Ona ne potječe od Boga, da se u nju može vjerovati bez promišljanja« (Sd/85).

Brkanje se pojmova zamjećuje u jednoj šestini testova mladića, i u 1/8 djevojačkih odgovora ankete g. Salača.

Oko 8 % anketiranih djevojaka imade potežkoće kod prihvaćanja vjere u zbiljsku prisutnost Kristovu u presv. Oltarskom sakramentu. Zaustavljaju se kod pitanja pretvorbe (Sd/8; 72, Sm/64) i načina zbiljske prisutnosti Kristove (Sd/55; 69). Uza sve izjavljuju nekoje, da vjeruju (Sd/69; 91).

Od ostalih odgovora dolaze u glavnom izražene potežkoće, odnosno sumnje i gdjegod prikrivena izjava nevjerovanja, u sliedećim vjerskim istinama: stvorenje svieta, stvorenje čovjeka, čudesa, sakramenti, Crkva, pakao, uzkrsnuće Kristovo, uzkrsnuće tiela... Te potežkoće su izražene sa 1-3 % odgovora anketiranih.

Drugo je pitanje: odakle izviru, kako se odvijaju i kako završavaju te potežkoće, kolebanja i sumnje mladeži? O tome bi na temelju testova mogli reći ovo:

a) Početak potežkoća: »Već u 13. godini pojavio se crv sumnje, pitanja za pitanjem zadavala sam sama sebi, što me prati i da danas, sad u jačoj, sad u manjoj mjeri. — Ima nekad i tako željenih smirenih zatišja, ali je onog prijašnjeg u većini...« (A/3), jer na dušu okreće stotinu drugih sumnja, težnja, problema...« (A/14). Neka od anketiranih opisuje svoj razvoj, te među ostalim navodi: »IV. razred. Došla je pomalo i sumnja u srce...« (A/13). Čitav je razvoj djevojke za godinu — dvie pred razvojem

mladića. Stoga i vjerske krize imadu jači odjek u dušama mladića u četvrtom i petom razredu... »U 4. i 5. razredu gimnazije družio sam se mnogo s onima, koji nisu bili ovako odgojeni, kao ja, premda su se sa mnom nalazili u kongregaciji. Previše druženja s njima i vlastite sumnje o vjeri, nadalje pobuđivanje strasti uzdrmale su i moju vjeru...« (Sm/42). Sumnje o vjeri može izazvati i samo učenje vjeronauka... »Dokazi o egzistenciji Božjoj, ... su mi pokolebali vjeru; od tada sam sam izgubio smisao za učenje toga predmeta, kao predmeta uobće« (M/V, 479)... »Iz svega toga ništa ne razumiem, te polako i ne vjerujem« (M/V, 240).

Donja se granica početka kolebanja u vjeri kod srednjoškolaca može znatno pomaknuti na niže. Takav slučaj nam je opisan u Lenjinovom životopisu. Volođa je Lenjin slušao razgovore svoga katehete Makarija, komesara Bogotova, svoga otca... »Bog... vino... vješala... sve se to mutilo u dječakovoj glavi. I oči mu se napunile suzama. Srce mu je lupalo u grudima. Osjećao je zub bola za nečim, što je odjednom izgubio. Obuzimala ga je sumnja prema komesaru Bogotovu i prema... bogu.«[3]

»Kad se vratio u svoju sobu, pao je licem na postelju i tu je dugo i beznadno plakao. Probudio ga je brat, koji se vratio oko ponoći. Začudio se, što ga vidi tako uplakana... Mali je Voloda izpričao sve... i stiskajući pesnice progunđa: Bog je zao... zao! Stariji ga brat presječe pogledom, zamisli se malo, pa reče tiho i prkosno: — Boga nema. Dečko se povede kao pijan prestrašeno kriknu i onesviesti se.«[4] To se zbilo već u prvom razredu gimnazije.

b) Što se tiče okoline: Kako presudno utječe okolina na vjerski razvitak mladeži opisuje izjava Sd/50. »Ima više dogma, koje težko shvaćam i u koje sumnjam. O paklu, o sv. Trojstvu. Živim u okolini, koja je protukatolička. Danas se težko nalazi čovjeka, koji bi sve vjerovao, što nalaže Crkva katolička.«

c) Što se tiče tiska. Ovima se okolnostima neriedko pridružuje i loša nećudoredna i protuvjerska knjiga. K tomu pridolazi obće raspoloženje mladeži, da ih zanima »svaka knjiga, koja nosi u sebi ono, što je u životu istinito, pa makar bilo najprostije ili najplemenitije« (M/VII, 376). Mnoge od tih knjiga mlohave vjersko osvjedočenje. »Prihvaćam sve (dogme) podjednako, ako i kadkada sumnjam u sve. Čitala sam negdje, da samo sitničavi ljudi vjeruju. Shvaćam to, kao da ja vjerujem zato, jer očekujem neku korist. Kad mi se nešto težko dogodi, opet vjerujem, ali onda sam sigurna, da je to stvar srdca, a ne razuma...« (Sd/24).

Na dva sam mjesta naišao na više ili manje očito djelovanje i posljedice od čitanja knjižice: Vasa Pelagić, umovanje zdravog razuma, Zagreb, 1937. Ta knjižica imade 30 stranica. Ona je pan-

3 Osendovski, Lenjin, Zagreb 1930, str. 16.
4 Ondje, str. 19.

flet protiv traktata »*de Deo uno*«, protiv vjere, Svetog Pisma, i t. d. Na strani 9. spomenute knjižice piše: »Beg i bog (bogat) imaju isto značenje. Pojam boga nastao je u doba spahiluka.« Vjerojatno je pod utjecajem te knjižice usliedio odgovor Sd/37 u vezi s teškoćama prihvaćanja dogma kat. Crkve. Odgovor glasi: »bezgrešno začeće BDM. Budući da se protivi zdravom razumu i traži sliepo vjerovanje bez kritike.« Isto tako »mnogo od onih, koji su se ogrijali na »realnosti i istini« Zolinih djela izjavljuju od reda negativan, protivnički stav prema vjeronauku. Lektira i vjerski život idu neposredno zajedno.«[5]

Čitav se proces kolebanja u različitim vjerskim krizama mladeži razvija na više načina. Neki se tamo iza 18. godine pomalo smiruju. Gledaju na vjerske probleme nešto svestranije. S više mira. S manje naglašavanja svoga »ja«. — Manje imade onih, koji ostaju u neriešenim sumnjama. Naprotiv te sumnje neriedko su uzrok odpadanja od vjere. Još češće biva, da sumnje izmjene ovaj ili onaj članak vjere. Nisu izključene mogućnosti takvog spajanja raznih elemenata, po kojima vjera dobiva posve izmienjene obrise. Tako na primjer: »... Nikako ne mogu prihvatiti tvrdnju kat. Crkve, da ona naučava vjeru, koja je jedina »prava i spasonosna«. Moje mišljenje je o tom sliedeće: Što je zapravo vjera? Osjećaj čovjekove nemoći i ništetnosti u tom golemom i nerazjašnjenom prostoru... Vjera je prema tome odraz ljudskog duha i mišljenja. Prva čovjekova filozofija. A kako se može govoriti čija je filozofija točna. Svaki misli, da je njegova, jer u nju vjeruje... Oblik mišljenja tih težnja ograničen je rasom, dobom življenja i položajem (budisti, muslimani i dr.).« — (Sd/93).

Sm/51 piše: »Vjera me potiče na rad i to vjera u Boga i u ništa drugo, ne mislim Boga u onom obliku i stanju kako ga naučava vjera katolička, nego kao neko svrhunaravno biće, koje ja zovem Bog.«

Dakako, da i na tom području nailazimo na brkanje pojmova, nedosljednosti i protivurječja.

II. VJERONAUK

CILJ

Tri su izjave u našoj anketi značajne za uspjeh, odnosno neuspjeh vjeronaučne obuke u srednjoj školi: »Vjeronauk ne postizava svoj cilj« (M/V, 176). »Vjeronauk (je) suvišan predmet, jer postizava sve, samo ne svrhu« (M/V, 366). »Vjeronauk — on u prvom redu — nije postigao svoj cilj. Tu se i reorganizacijom nastavnog plana ne bi ništa postiglo« (M/V, 177).

Time dakako ova trojica nisu ništa kazali o cilju vjeronaučne obuke i uzgoje. Oni samo utvrđuju izkustvom im poznatu činjenicu, da vjeronauk ne postizava ono, poradi čega se on i

[5] Ivan Škreblin, Ideali i krize..., str. 62.

predaje. Ne postizava sklad nauke sa životom. Nego baš protivno. I po tome pretjerano zaključuju, da je čak i suvišan. [To bi drugi dobronanjerniji izrekli ovako: »Vjeronauk na srednjim školama ne daje ono, što bi jedan osrednji i zreliji katolički intelektualac morao od njega dobiti« (Ar/13), »jer on (vjeronauk) više nego išto drugo može čovjeka da privede na put shvaćanja o svietu i sebi, i to već u ranijim godinama« (Ar/11)].

U vjeronaučnoj obuci može lako nastati pogibao, da kateheta u neku ruku i previše govori o vjerskim i moralnim zasadama, a da ih ne veže zorno i konkretno na zbiljske probleme života današnje mladeži. Da ne govori ritmom i jezikom mladih duša. Redoviti je posljedak toga, da mladež ne doživi vjerske vrjednote.

Usliied toga se događa, da mladež ne vidi u vjerskim vrjednotama svoje usavršenje, jer ne vidi nuždnost, da ih primjenjuje na osobni život. Stoga se čini većem dielu mladeži, da su vjerske vrjednote suvišne. Moralne pak zasade katoličke Crkve mladež neriedko prekroji po svojem nahođenju. To je nažalost u posljednja vremena sve češća pojava. Krivnja za ovo nije samo na učenicima: »vjeronauk je zato u srednjoj školi, da nam pomogne, da nađemo i spoznamo Istinu, ali se na žalost do toga skoro nikada ne dolazi« (A/6). »... Iz gimnazije smo toga radi otišle prilično prazne, pa sam uvjerena, da su mnoge sada zato liberalne, jer nisu mogle dobiti ono, što je mladeži potrebno« (A/20). »... Mislim, da je to uobće pogrješka većine vjeroučitelja. Ne misle da imaju pred sobom vulkane, koji mogu svaki čas izrigati lavu. Oni jedini to mogu smiriti, ako su onakvi, kakvi treba da budu, te ako znadu ljude pripraviti za život i udariti temelje njihovom moralnom gledanju na život i na ono, što on donosi« (A/13).

Kako još zamišlja mladež cilj vjeronaučne obuke i odgoja govore nam sliedeće izjave iz kojih se vidi da srednjoškolke prilično lakoćom spajaju didaktičke i uzgojne ciljeve vjeronauka u jednu cjelinu.[1]

a) »Vjeronauk... treba da nas pripremi za naš budući sveti poziv, da nam daje savršeno vjersko obrazovanje. On treba da nam daje snage za nošenje križa, koji je za nas ređen« (6/VIII, 5). Obrazovne i odgojne elemente povezuju također izjave: C/VIII, 1; 4; C/VI, 5; 6; 7; 8.

b) Po koja izjava naglašuje samo uzgojni cilj vjeronauka. »Tražim od vjeronauka, da nam da jedan dobar odgoj, da u borbi

[1] Uredničtvo Kršćanske Škole postavlja pitanje: »Dali je kateheta i može li kateheta biti u današnjoj školi prvi odgojitelj, što se traži od njegovog zvanja i predmeta.« Razmatranjem raznih okolnosti današnje škole, zaključuje uredničtvo: »Zato bismo mogli reći, da je naša tragika u tomu, što bismo htjeli i morali biti odgojitelji, a to ne možemo biti radi neuklonivih zapreka« (Kršćanska Škola. XLVI (1942.), br. 5-6, str. 83-84). Bez obzira na poteškoće u postizavanju cilja vjeronaučne obuke, vjeroučitelj mora biti odgojitelj. Odgojni se ciljevi ne smiju lučiti od obrazovnih ciljeva, pa ma vjeroučitelj i ne mogao svršiti vjeronaučno gradivo. I tu ostaje na snazi načelo: non multa, sed multum.

možemo iztrajati i pobiediti, da imamo smionosti stupiti pred sviet i đavlu reći u oči: ne ćeš nas savladati« (C/VI, 1).

c) Test C/VII, 6 govori upravo nevjerojatnom jasnoćom o obćem cilju vjeronaučnog odgoja i obuke. Među ostalim je u testu C/VII, 6 spomenuto da vjeronauk »pokazuje savršenost i uzvišenost katoličke vjere« i da »razvija ljubav prema Bogu«. Zatim dolazi izravno očitovanje zadaći i cilju vjeronauka u srednjoj školi: »Zadatak je vjeronauka, da što više goji i razvija tu ljubav (sc. prema Bogu)[2] i da svakoga pouči o glavnom cilju njegovog života, a to se s pravom može očekivati od njega.«

METODA

Postoji vrela težnja mladenačke duše da prikupi što više spoznaja. Ako se mladež uvjeri o nuždnosti i očitosti spoznatih istina, ona ih nastoji bezuvjetno provesti u život. Tako mladež izgrađuje na provjerenim spoznajama svoju duševnost i nazor na sviet.

Događa se međutim vrlo često, da mladež osjeća podpunu bezpomoćnost, kad nastoji zahvatiti u vriednostni sadržaj onoga, što joj se predaje u školi. Prvo pitanje, koje se učenicima često nameće, a na koje većina gotovo nikada ne nalazi željenog odgovora, jest pitanje, čemu služi ovaj predmet u školi? Zašto ga mogu upotriebiti? Kada ga mogu pouzdano primieniti? Ne nađe li učenik na to pitanje odgovor, takav predmet gubi u njegovim očima vriednostno opravdanje.

Dogodi li se to sa vjeronaukom, ruši se, ili u nešto sretnijem slučaju, ljulja se, učenikov kršćanski nazor na sviet. Zato je veliko i nikada dosta naglašivano pravilo: 1.) Obučavaj tako, da bude sve blizu životu, još više — obučavaj za život! Da to bude, treba izkorištavati zor i predočbe, koje su mladi ljudi stekli. Preko zora i predočbi učvršćuj i proširuj spoznaje u onom obsegu, koji odgovara njihovoj razvojnoj dobi. — 2.) Svagdje treba uposliti mladog čovjeka, da se provede načelo samoradinosti, jer se time mladi čovjek osamostaljuje za život, da pobliže upozna i proživi vjerske vrjednote. — 3.) Valja nastojati, da ova samoradinost bude što spontanija.[1] Ako kojom nesrećom odpadnu takvi preduvjeti zdrave vjeronaučne obuke, tada je promašena tako reći zadnja mogućnost, da mladež na vjerskom uvjerenju sagradi kršćanski značaj, a posljedice toga su neizrecive...

A. Promotrimo pozitivne vrline vjeroučiteljeve u metodičkom radu. Ako katehet izkorištava psihologijsku i enciklopedijsku koncentraciju u vjeronaučnoj obuci, on je čini ne samo zanimljivom, nego pomaže da vjeronauk primi prvo mjesto među predmetima, da postane najmilijim predmetom. Tako na primjer srednjoškolci i akademičari razlažu učinke metodičkog postupka. Njima je vjeronauk najmiliji predmet, »jer imamo izvrstnog profesora, koji nije dosadan, nego nas upoznaje i sa svjetovnim znanostima, on divno tumači, mora ga se slušati« (D/IV, 120).

Mladež privlači blizina života: »Velečastni duhovnik iznosi teoriju u praktičnim primjerima, koji će nam dati u životu određen pravac« (D/IV, 266). »Na satu vjeronauka je tako zanimljivo. Ne mislim reći zabavno — nego u pravom smislu zanimljivo. Tu čujem najbolje savjete, koje ćemo trebati u životu« (D/IV, 301). Naprotiv, tumačenje mora biti vrlo liepo, ali ne smije biti daleko od života: »Kateheta je znao vrlo liepo tumačiti, ali je bio daleko od realnosti« (A/9).

Ova blizina života pogoduje i doživljavanju vjerskih vrjednota. Mi dobro znamo, što za kršćanski život znači doživjeti vjerske vrjednote. Za naše srednjoškolce je to vrlo važno, jer bez doživljaja vjerskih vrjednota vjerske su spoznaje prolazne, a predočbe neplodne.[2] Ono, što je doživljeno, postaje u sličnim ili oprečnim okolnostima života, već snagom samog prvotnog doživljaja, bilo po istovjetnosti ili suprotnosti, opet nazočno i jasno, a volja se neriedko priklanja, da pođe utrtom stazom prvotnog doživljaja, pogotovu ako on dočarava ugodnu i liepu uspomenu. Doživljaji, bili oni ugodni ili neugodni, neprestani su podstrekači, koji svojim uspomenama savjetuju i usmjeruju našu djelatnost. — O doživljavanju vjerskih vrjednota imade tek koji odgovor. Mi ih donosimo. »Ako je s nama vjeroučitelj proživljavao razne događaje, te nam ih blago tumačio, to je povoljno djelovalo na nas. Pod satom smo ga svi rado slušali, ako nas je znao zainteresirati zgodnim primjerima, tako da predavanje nije bilo monotono.« (Ar/10). »... Kad bi učenici naučili vjeronauk, a i proživjeli svoju vjeru, tada bi uspjeh bio podpun.« (A/6).

Ovo doživljavanje, osobito u nižim razredima, veže se uz predočbeni život djeteta, i što je obuka zornija, to je njezin uspjeh sigurniji i trajniji. U ponekom odgovoru nailazimo na tragove doživljajne obuke i načina reprodukcije doživljaja, a isto tako i dobro naglašeno načelo samoradinosti sa strane djeteta: »Kateheta... je pričao zgode iz biblije, pa stvarno pokazivao. Na primjer Davida i Goliata — pravio pračke od gume. Davao nam slikati pojedine stvari, kao prielaz preko Crvenog mora... jaslice iz najbliže crkve ili kapelice...« (A/20).

Podvrgnimo analizi sliedeću izjavu: »Mnogo je značilo i to, da nam je nastavnik iz vjeronauka bio kroz četiri godine isti vlč. gospodin, s prokušanom metodom, zanimljivim načinom tumačenja. A da smo razmjerno vrlo dobro znale vjeronauk, zasluga je njegovog načina rada. Neki drže tu metodu zastarjelom, ali koliko ja poznam đačku dušu, mislim, da je preporučljiva. On je naime

---

[2] Tako je sveti Augustin upućivao Deogratias-a o cilju vjeronaučne obuke. Izp. De catechisandis rudibus, IV., 8.

[1] »Osnovno načelo savremenih didaktičkih metoda je aktivitet i spontanitet, a izvorne snage za obrazovno formiranje potražuju se iz čovjekova totaliteta.« (Vlado Petz, Temelji savremene didaktike, Zagreb 1940, str. 83).

[2] Izp. M. Pfliegler, Relegionsunterricht I., str. 212.

svaki put izpitivao, onda bi uzeo novo gradivo, koje smo ukratko ponovili. Nije bilo nikakvog izpitivanja po partijama, nego uviek pomalo iz čitave građe, tako da se uviek ponavljalo i imalo pred očima važnije momente iz čitave građe...« (A/2).

Bez obzira na pitanje zastarjelosti metode, sigurno je uputno prije svake nove metodičke jedinice izvući i provjeriti dovoljno predznanje đaka. To stvara dobru psiholožku pripravu zato. Povrh toga može ponavljanje služiti kao pravi uvod u novu, ali u nekim stvarima srodnu metodičku jedinicu. Svakako je pohvalno, što je spomenuti kateheta tražio, da učenici znadu ukratko važnije vjeronaučne zasade.[3] Isto možemo reći i za pojedina ponavljanja. Tim je ponavljanjima cilj: ukratko sažeti predmet i glavne posljedke metodičke jedinice. A ona »zastarjelost« sastojala se valjda u načinu, kako je uzimao gradivo. Ako je neprestano docirajući uzimao gradivo, tada bi tu »metodu« mogla skoro posve nadomjestiti i sama knjiga. Ako je pak nastojao privući pažnju i suradnju svojih učenika, da ukratko poda okostnicu novog gradiva, naviestivši cilj nove jedinice, tada je njegov postupak barem djelomično bio ispravan. Ako je uz to proveo tako zvano psiholožko i etičko[4] pretresivanje građe, te izveo onaj tako važni i potrebni prielaz iz škole u život, njegovom radu nema prigovora. Što više, katehet je time zbacio odgovornost za nehaj i nevjerovanje u vjerske istine sa sebe na pojedinog đaka.

B. Negativnosti, koje đaci pripisuju tumačenju vjeronauka.

a) Metoda dociranja. »Tumačenje je vjeronauka bilo na podpuno dogmatski način, samo dociranje... Još nije prodrla u škole metoda samorada... Sami profesori, pa i g. katehete, prošli su školu, gdje se učilo pretežno dogmatski...[5] Mogu sa sigurnošću ustvrditi, da je vrlo potrebno mnogo važnosti polagati na satove vjeronauka, ali takove, u kojima će se mladeži na jedan uvjerljiv način raztumačiti vjerske istine, upoznati ih s njima i produbsti ih što je bolje moguće...« (A/10).

b) Metoda reproduciranja učbenika. Ali ono »dogmatsko«, »dociranjem« provođeno tumačenje i obrađivanje pojedinih istina čini nam se boljim negoli pusto zadavanje po knjizi. Jedna je od svrha vjeroučiteljeva rada u školi, da preko obučavanja uputi i pomogne učenicima, da se uzmognu služiti učbenikom, a ne reproduciranje učbenika.[6] Imade u tom smjeru i težkih propusta sa strane kateheta: U nižim razredima (tako govori A/15) imala sam katehetu, koji je uglavnom spavao za vrieme sata... tumačio je

[3] Sva se opravdanost toga postupka vidi jasno u vezi s poglavljem »vjerske krize«.

[4] Izp. Stjepan Kramer, Religijska doživljajna obuka, Zagreb 1943, str. 14.

[5] Zanimljivo i duboko primjećuje Georg Bernanos u Journal d' un curé de campagne: »Sve zlo ne dolazi od učitelja, nego od uzgoja, koji su oni primili i nama podali, jer nisu znali na drugi način misliti i osjećat.« (G. B., Tagebuch eines Landpharrers, Leipzig 1938, str. 55.)

[6] Izp. Mayer, Katechetik, str. 76.

tako, da je uglavnom uviek čitao od slova do slova iz knjige... Odgovarale smo često čitajući iz knjige. Vjeronauk je bio predmetom smieha... »Ja sam doduše vjeronauk uviek učila i najbolje ga znala, ali je školska knjiga premalo mogla dati, kad nije bilo nikakvih tumačenja...« (A/6).

c) Metoda vjeroučitelja, kojemu je obuka vjeronauka i dušobrižničko djelovanje sporedno zanimanje. Jedan od anketiranih donosi poraznu konstataciju: »Od svih profesora najviše nam je omrznuo kateheta. I katolicima. Razlog je tomu, što nam je malo dao, a ono što nam je dao, bilo je na surov način iznešeno bez sistema, a uz to nam je najviše smetao u apostolskom radu... Kateheta ne smije biti po potrebi službe, nego samo onaj, koji ima za to volje.« (Ar/8).

Pođe li vjeroučitelj kojim od spomenutih putova, tada nije čudo, ako se srednjoškolci u vezi s pitanjem što ih u školi najmanje interesira, izraze ovako: »Najmanje me zanima vjeronauk zbog lošeg razlaganja g. profesora« (M/V, 24), »... jer naš profesor slabo tumači...« (M/V, 35), »... nema ništa zanimljiva i uviek je sve jednolično« (M/V, 23). »Vjeronauk mi je dosadan prvo zbog profesora, koji ga predaje...« (M/V, 202), »... jer ni profesor, a ni sam predmet, još ni jednom nisu uspjeli, da me barem malo zagriju za njega« (M/V, 203).

Množtvo je takovih i njima sličnih primjetbi i prigovora preda mnom. Mi ćemo ovdje donieti nekoliko izjava, da osvietlimo pokoji važni momenat, što odlučno utječe na takovo razpoloženje u dušama mladeži: Vjeronauk je najmanje interesantan predmet, »jer se bavi nepraktičnim problemima« (M/V, 367). »Imam profesora, kojega nikada ne zadovoljim, traži učenje na pamet, koje me ubija« (M/V, 347). »Vjera (vjeronauk! op. moja) također ne bi spadala u školu, premalo imaju vremena g. svećenici, da nam tumače vjerske tajne. Zato mi padamo u bezvjerje ili u krivovjerje« (M/V, 375). »... Svaku volju gubim za njega (sc. za vjeronauk, op. m.), kad imamo vjeroučitelja, koji nikako ne spada u našu sredinu, koji ne razumije đački život, i nema nikakvog smisla za njega. Ne daje predmetu nikakve interesantnosti« (M/V, 409). »Najmanje me interesira vjeronauk, što ne znači, da sam protiv religije« (M/V, 534). »... Radi dogmatskog tumačenja. To bi inače mogao biti najljepši predmet« (M/V, 522).

Sve smo ove izjave donieli tek u želji, da se lakše uvidi, gdje što zapinje. Gledajući pozitivne izjave o metodičkom radu kateheta mogli smo zamietiti, da je razmjerno malen broj kateheta, koji bi ispravno nastojali svojim metodičkim postupkom prilagoditi vjeronaučnu građu duševnosti mladeži, da ih ova prodube, proživi učini dielom sebe.

Još danas ostaje dobar dio istine u onom, što je Dr. F. Barac već g. 1905. tako iskreno i muževno napisao: »I mi radije svaljujemo krivnju — to je najkomodnije — zbog nedostatka vjere i

morala u naše mladeži i inteligencije na razrovane prilike našega doba, na obćenitu krizu misli, volje i rada, na to da otimlju mah indiferentizam, skepticizam, materializam i t. d., a nemamo snage, da sebe upitamo, nismo li mi učitelji vjere, svojom metodom, svojim knjigama, svojim taktom suradnici i rasadnici jadu, koji nas tišti i na koji se tužimo.«[7]

DIDAKTIČKA POMAGALA

Vjeroučitelj je dužan metodički obrađivati vjeronaučnu građu. Ipak samim metodičkim obrađivanjem vjeronačune građe ne bi vjeroučitelj mogao postići sve ono, što je potrebno za produbljivanje vjerskog života mladeži i njezinog naziranja na sviet. Ovo produbljivanje može se pospješiti dobro vođenim i pripravljenim debatama na temelju lektire i referata. Kod takovih će debata učenici bistriti pojmove spoznaje. Približit će se upoznavanju unutarnje nuždnosti vjerskih istina. Jednako će učenicima biti olakšano da dožive vjerske istine.

L e k t i r a. Nekoji akademičari i akademičarke govore spontano u vezi s pitanjem: Moja opažanja i doživljaji u vezi s vjeronaukom za vrieme srednje škole«, da je gotovo neobhodno potrebno, da se vjeroučitelj brine za đačku, osobito za vjeronaučnu lektiru. Moramo im priznati, da u toj stvari imadu ne samo izpravno shvaćanje, nego da oni uviđaju svu opravdanost i važnost toga zahtjeva.

Donosimo jedan od najdubljih odgovora u tom smjeru: »Moje je uvjerenje, da bi za vjeronauk trebala biti propisana literatura isto tako kao za druge predmete. Tako bi moglo doći do većega kontakta između učenika i katehete, a i znanje, koje se iz vjeronaučnih knjiga (crpe), bilo bi učenicima dublje i shvatljivije... Mislim, da bi bilo dobro, kad bi sat vjeronauka bio posebno, a posebno sat vjeronaučne literature sa debatama« (A/9).

Svakako bi trebalo u višim razredima, osobito u 5, 6 i 7 povisiti broj sati iz vjeronauka od 2 na 3, da bi vjeroučitelj mogao posvetiti dva sata tjedno metodičkom uzimanju građe, a treći bi sat bio nešto više satom inicijative samih đaka. I onako se uslied raznih okolnosti često gubi jedan od dva sata i tada, kad je redovita obuka. Ipak nam se čini, da je onaj treći sat samo liepa želja.[1]

Dobro naglašuje neki akademičar: »Đacima se treba približiti, treba ih shvatiti. Zgodno bi bilo, da su vjeroučitelji u što bližem privatnom kontaktu sa đacima, gdje (bi) im lako davali potrebne upute,... brinuli se za njihovu literaturu. Dobru knjigu mora kateheta imati uviek na razpolaganju za svog đaka« (Ar/7). I doista su neki od kateheta liepo shvatili i provodili dušobrižnički apostolat. Nisu bili samo profesori. To izjavljuje na primjer

7 Katolički List LVI. (1905), br. 37, str. 444.

1 Na jednoj od zagrebačkih srednjih škola zamolile su učenice same taj treći (privatni) sat vjeronauka. Na taj sat vjeronauka dolazile su svojevoljno, one koje su htjele.

A/1: »Kateheta je davao literaturu.« Ili: »Vjeroučitelj je znao više jezika, pa je kolegicama preporučivao knjige. Ne smeta, što je to bilo popraćeno nekim ljudskim slabostima: »To im je ujedno išlo u račun, tako da smo mi ostali mogli vidjeti koliko su one naobražene, da mogu tobože i naučne vjerske knjige čitati na tom jeziku« (A/14).

Ovo neprimjetno, nenametljivo, uviek pripravno posuđivanje prikladnih knjiga mora izvesti kateheta sam. Često i na svoj račun, jer nije izključena pogibelj, da strada koja od tih knjiga. To valja činiti iz mnogostrukih razloga, koji su po sebi očiti i jasni, jer vrlo riedko će se naći po koji đak, koji bi činio, kao što je činila A/2: »... jer me je interesirao predmet, pročitala sam po koju knjigu, koja obširnije obrađuje pojedinu partiju, i vrlo sam se veselila solidnom znanju, koje sam stekla iz tog predmeta.«

D e b a t a. Ovim podavanjem lektire đacima, kateheta sprema i osposobljuje veći broj onih, koji će moći ući u debatu. To je osobito važno za slučaj, ako je razred raznoliko orientiran obzirom na vjerske, moralne i socialne vrjednote.

Đaci žele i traže ovakova razpredanja: »Bez debata ne bi nikad smjelo biti vjeronauka...« (A/9). »Sve liepo protumačiti i pustiti se u razpravljanje s učenicima...« (A/12). »Treba više debata i objekcija, nego ubacivanja činjenica« (Ar/3). »Uviek mi je imponiralo, kad nas je kateheta znao zgodimice uviesti i u samu filozofiju i kad je s nama zajedno razpravljao o vjerskim stvarima, dopuštajući da slobodno kažemo svoje misli« (Ar/5). »Kolege su osobito voljeli katehete, koji su se upuštali u diskusije. Ako se pojedini kateheta nije upuštao u diskusije ili ih je naglo prekidao, smatrali su ga glupim...« (Ar/6).

Dakako da te debate iziskuju velike napore i spremu. »Satovi vjeronauka bili su satovi otvorene borbe, dolazilo je do žestokih diskusija, padala su različita pitanja i primjetbe, i najviše je ovisilo o nastavniku vjeronauka, da li je zainteresirao učenice i onemogućio svaku neozbiljnu i nedostojnu primjedbu. Dolazilo je upravo do borbe i za nadmoć i auktoritet između nastavnika i onog ljevičarskog diela učenica, i gdje je nastavnik uživao auktoritet i imponirao im svojim nastupom, u pojedinim situacijama, i znanjem, bio je vjerski život na školi dublji i bolji« (A/17).

Zahtjeve mladeži, da što više sudjeluje u razpravljanju vjerskih problema u vezi s njihovim potežkoćama, ne smije se mimoići. Tako se ponajviše daje mladim ljudima mogućnost samoradinosti. Razumije se samo po sebi, da se mora pripaziti na svaku pretjeranost u tim razjašnjivanjima. Ako đaci već prije nisu dobro uvedeni u način samoradinosti, tada postoji u doba najviše razvienog kritikanstva (6. i 7. razred) opasnost prevelike slobode u pitanjima i načinu govora. U takovu je slučaju bolje, da je vjeroučitelj suzdržljiviji u dopuštanju i proširivanju takovih razprav-

2 Izp. A. Mayer, Katechetik... Freiburg i/Br., 1928, str. 162.

ljanja.[2] U tim naime godinama nastoje đaci, »što više razvući debate« (A/1), »ali (se) to radi ne iz interesa, nego zato, da se utuče vrieme i da kateheta ne izpituje« (A/2 i 6).

Učenje pak vjeronauka bez ikakvog aktivnog sudjelovanja, odnosno uz samo pasivno sudjelovanje učenika, imade po vjerski život učenika u kasnijem životu težke posljedice: »Sve su bez kmentara slušale vjeronauk i učile onoliko, koliko je tražio kateheta. Vrlo je riedko došlo do kakovih pitanja, a do debata još manje« (A/8). »... Šteta je u tome vrlo velika. Evo zašto. Kad danas susretnem mnoge kolegice iz srednje škole, koje su obavljale točno sve propise i zahtjeve g. ketehete, ne mogu vjerovati, da od svega onoga, što su čule, nisu skoro ništa ili vrlo malo zadržale. Učile su, polazile na sv. misu, sv. izpovied i sve ostale dužnosti bezpriekorno, a ipak nisu od toga poniele ništa u život...« (A/10).

Tako, eto, debata vuče na samoradinost, samoradinost vodi k doživljajima vjerskih vriednota, a to je ono, što je najodlučnije po vjerski život mladog čovjeka. U vezi s debatama o vjeronauku valja nam uočiti još nekoliko važnih činjenica, kojima se služe komunistički orientirani đaci, odnosno njihovi vođe.

»Odnos između katehete i mojih kolegica bio je prilično indiferentan, osim nekoliko vrlo loših tipova, koji su kateheti postavljali mnogo zasjeda (da ga natuku) i jednog diela dobrih katolika, koji su za katehetu znali mnogo učiniti, t. j. bilo je potrebno, da se u vrlo čestim, prilikama na satu vjeronauka razvije oštra debata. — Komunista (pravo organiziranih 6), socialista 2, indiferentnih, odnosno onih, koji su uviek bili uz komuniste, premda više put šuteći, bilo je oko 25, a organiziranih katolika i katolikinja ukupno 11. — Od tih su u debatama sudjelovali jedino komunisti i križari. Komunisti su se za svako predavanje iz vjeronauka dosta dobro spremili, a od organizovanih vrlo malo je bilo onih, koji su dobro znali gradivo. Radi toga je uviek na koncu izgledalo, kao da u istinu imaju pravo komunisti. Iz toga je sliedilo to, da je vlč. g. kateheta morao sam debatirati s njima, a on je uviek bio vrlo uzrujan, kad je vidio, da dobri katolici ne znaju odgovoriti na najjednostavnija pitanja, pa je češće odgovarao više kao da se pravda, nego da razjasni stvar. — Vrlo veliki jad, koji je uhvatio katehetu (jednom je bacio ukoričenu knjigu i razparao uho jednom kolegi) stvarao je nesimpatiju prema njemu, a i time je volja kod onih, koji su inače bili prilično dobri, ali ih je trebalo osvojiti, tako oslabila, da su se uviek pridružili na protivnu stranu« (A/9).

U takovim okolnostima ne preostaje kateheti nego da misli na podesan način barem prigušiti protuvjersku promičbu. Mnogim se stvarima može pomoći osnutkom i zdušnim vođenjem kojeg družtva. Dušobrižnik na srednjim školama mora biti u vezi s katoličkim družtvima, u kojima su njegovi đaci članovi. Dužnost mu je preporučivati kat. družtva u kojima se okuplja mladež. Što više, naj-

bolje bi bilo, da je i sam uposlen u tim družtvima, ma da to nije uviek lako provedivo. Posve je opravdan zahtjev: »Ne bi smjelo biti katehete, koji ne bi organizirao dobre katolike, jer tako će najviše približiti praktičnom katoličkom životu svoje učenike« (A/1). Dobro vođenim družtvom može se mnogo učiniti. Eto, što nam govori o tome test A/12: »U razredu je bilo nekoliko komunista i komunistkinja, koji su uviek pravili nered i nastojali izrugati vjeroučitelja, a on im je i odgovarao, ali sve je bilo bez uspjeha. Komunisti su učili dobro vjeronauk (za ocjenu) ... zato su uviek nastojali debatirati o raznim vjerskim pitanjima, jer su znali, da ti katolici đaci ne znaju ništa o tome, a zašto su oni već imali svoj komunistički komentar. Naš katolički đak bi se koprcao i branio, dok ga ovaj ne bi podpuno izrugao. Kad je osnovano križarsko družtvo, gdje su učenici sa strane duhovnika i starijih bili upozoreni na tu veliku pogrješku našeg đačtva (ne učiti vjeronauk, jer kateheta ne će dati drugi red) i na sastancima i privatno dali se na proučavanje važnih vjerskih pitanja — počeli su oni pobijati komuniste i njih izrugivati.

Izsmjehivanje, ruganje, »uništavanje« protivnika u debati i sličnim zgodama ne možemo smatrati načelom naše borbe. Naš je vrhovni zakon ljubav. Ako ljubavi nema u našem mišljenju, govoru i djelovanju, mi možemo »odieliti duhove[3]«, ali će uspjeh apostolskoga djelovanja biti trenutačan i neznatan, a gubitci osjetljivi i trajni.

Jedan jedini od anketiranih traži bilo kakvu debatu, jer će vjeroučitelj na taj način upoznati narav i mišljenje svojih đaka, pa će pronaći i smjer, da može na njih djelovati« (Ar/10). Tamo, gdje još nema tih razpravljanja, zgodno je, da kateheta sam postvi đacima više objekcija za rješavanje. Na pr. danas se postavi objekcija, a drugi se put ima donieti njeno rješenje — pismeno ili ustmeno. »Tako se među učenicima razvija zanimanje i debata« (Ar/3).

R e f e r a t i. U čitavoj anketnoj građi spominje jedan jedan jedini referate: »Referati iz crkvene poviesti, koje smo mi đaci držali u VIII. razredu, više su zanimali kolege, nego sama predavanja kateheta« (Ar/6). Ipa su ti referati, koliko mi je poznato, bili uobičajeni barem još kod nekih kateheta. Pri ruci su mi upravo referati učenica V., VII. i VIII. razreda. Ne će biti zgorega, da ih pogledamo prema njihovim temama. Iz petog razreda: »Krapinski čovjek i njegovi suvremenici«;[4] »Jedinstvo rimo-katoličke crkve«; »Svetost rimo-katoličke crkve«; »Apostolstvo rimo-katoličke crkve«. Iz VI. razreda: »Socializam Karla Marksa (Marksizam)«; »Kemičari 19. stoljeća, koji su vjerovali u Boga«; »Što misle veliki zoolozi i botaničari o Bogu«; Veliki astronomi

[3] Izp. Dr. Kniewald, Pastirsko bogoslovlje, svezak I. Dušobrižnik, Zagreb 1943., str. 161.

[4] Izrađen prema istoimenoj radnji Dr. Aleksandra Gahsa, Zagreb.

i vjera u Boga«. Od učenica VII. razreda su referati: »Filozofija života«; »Eve Lavaliere«, a od VIII. razreda: »Luther«.[5]

Literaturu za referat daje sam vjeroučitelj. Tako je referat Luther« izrađen prema Grisaru (I. sv.) i Brücku, dok je gradivo za referat o prvacima znanosti u glavnom izvađeno iz »Kneller, Das Christentum und die Vertreter der neuen Naturwissenschaft« i t. d.

Iza ovakovih referata sliedila bi debata, a i primjetbe, koje su dolazile u vezi s obradbom, pokazuju, kako zrelo ocjenjuju učenice rad svojih drugarica. Tako je na primjer o referatu: »Veliki astronomi i vjera u obstojanje Božje«, primjetila jedna od saučenica referentice, da je trebalo nešto obširnije obraditi našeg Dubrovčanina Boškovića, da kod nekih izjava astronoma nije dostatno iztaknula njihovo uvjerenje, da se znanost ne protivi vjeri i t. d.

Po sebi se razumije, da će kateheta nastojati odabrati takve teme, koje su u vezi s vjeronaučnom građom. Kod toga valja pripaziti, da odabrani referati imadu u vidu praktične ciljeve u obrađivanju vjerskih istina. Dobro će biti, da dvojica dobiju istu temu, jedan da referira, drugi da može kritizirati.

P i s m e n i z a d a t c i. »Sjećam se, kako smo u V. razredu, za vrieme dok smo imali pravog i dobrog katehetu, pisali za jednu sjednicu zadaću (kateheta nas nije mogao izpitati, pa nas je na taj način ocijenio). Ne znam, kako su glasila pitanja, ali znam, da smo morali dokazati obstojnost Božju. Toga nije bilo u knjizi, ali je bilo tumačenje, pa smo o tome učili. Međutim ja nisam to naučila, nego sam to duboko proživjela. Moja je zadaća bila napisana iz uvjerenja dubokog i unutarnjeg, i kateheta je spomenuo, da se nikada nije nadao, da ja znam tako pisati« (A/6).

»Pismeni zadatci iz vjeronauka su postojali, a za njih mogu reći, da su urodili dobrim plodom zato, jer kada... neki i ne bi htjeli proučavati i saobraćati u nauci Crkve, već iz sramote, da ne bi ovo ili ono znali pred svojim školskim drugovima, (nastojali su) da dođu na onu razinu znanja i spoznaje, na koju su već njihovi drugovi dospjeli svojim radom i voljom« (Ar/11).

Dakako kateheta ne će ocjenjivati na temelju ovih pismenih zadataka, pa da time odpadne svako izpitivanje. Ipak bi bilo dobro, da dva puta godišnje žrtvuje po jedan sat vjeronauka i odredi pismeni zadatak. Taj zadatak neka sadržava bitni dio građe jednog semestra ili čitave godine. Tako je pisac ovih redaka svršivši gradivo apologetike zadao temu: »Kako bih ja pobio one prigovore protiv vjere, koji dolaze u mom zavičaju.«[6]

Tema je doniela iznenađenja! Đaci, kojima je apologetika išla teže, uspjeli su liepo obraditi spomenutu temu.

S l i k o p i s. Slikopisnim prikazivanjem određenog diela vjeronaučne građe može se znatno pomoći učenicima, da prošire

[5] Ove mi je referate dao na uvid preč. g. Dr. F. Šeper, te mu srdačno zahvaljujem na dobroti i susretljivosti.

[6] Petoškolci su bili iz raznih krajeva Hrvatske.

spoznaje i utvrde znanje. Povrh toga pomažu slikopisne izvedbe doživljavanje vjerskih vrjednota. Stoga je od znatne pomoći vjeronaučnoj obuci, da se vjeroučitelj služi slikopisom. Istina, danas je praktički težko doći do slikopisa i imati potrebni projekcioni aparat. Ipak treba misliti i na to, da bi svaka srednja škola imála takav aparat. Time sama obuka dobiva vanredno na zornosti. Koliko mogu pomoći već obične slike kod obučavanja na pr. o sv. imisi, ili inače, liepo nam govori test A/11: »Kateheta je prikazivao prigodne slike (u prvom razredu). Vjeronauk bio je sat, koji sam jedva čekala i veselila mu se.«

U s v e m u: vjeroučitelj ne smije biti »kao i svaki drugi profesor, (koji) protumači, izpita i ocjena je tu. Bez ikakovih debata, anketa, pitanja i odgovora. To, baš to, što nisam imala kroz srednju školu katehetu, koji bi primjenjivao svoja predavanja životu, što nam nije dao nikakve temelje za život, najviše mi je otuđilo katehetu« (A/13).

VJERONAUČNI PREDMETI

Vjeronaučni se nastavni plan nije bitno mienjao u našim srednjim školama kroz razdoblje od 1849. pa do 1940. Nastavni se plan od 1940. imao početi uvoditi u srednje škole počevši od školske godine 1941./1942. Do danas su po novom nastavnom planu tiskani učbenici za 1. i 5. razred srednjih škola. Stoga se izjave i primjetbe anketirane mladeži o pojedinim predmetima i knjigama odnose bez razlike na stari nastavni program i njegove učbenike.

V j e r o n a u k k a o p r e d m e t. Kod većine srednješkolaca vlada uvjerenje, da je vjeronauk sporedni predmet. O tome nas uvjeravaju mnoge izjave anketiranih. Jednima je najneozbiljniji predmet. »Vjeronauk mi je bio kroz srednju školu najneozbiljniji predmet« (A/3). Slične su izjave A/1 i 12. Nekima je vjeronauk »predmet, koji gnjavi« (A/3), a nekima je čak i vjera i vjeronauk nešto što smatraju »nečim inferiornim« (A/21). Stoga je »vjeronauk bio predmet, koji se najmanje učio« (A/6). Što više to je bio »občenito... princip...« (A/6), da učenici ne uče vjeronauk. Slične su izjave A/7 i 11. Tako i slično izjašnjava se 75 % akademičara iz različitih gradova današnje Hrvatske, u anketi, koju spominjem u »uvodu«.

Ovome stanju vjeronauka kao predmeta u srednjoj školi pogoduju razni čimbenici. Anketirani donose razloge u tri smjera:

1.) Vjeroučitelji preblago ocjenjuju;

2.) tjedni razpored sati, po kojem je vjeronauk u višim razredima uviek ili gotovo uviek 5. ili 6. sat i

3.) Vjeroučiteljevo obučavanje, o čemu smo već govorili.

O c j e n j i v a n j e. »Občenito je mišljenje, da su vjeroučitelji predobri, jer ne zahtievaju nikakvo znanje, a daju dobre ocjene« (Ar/13). »Vjeroučitelj je bio previše dobar, i jer je svaka znala, da ne će dobiti drugi red, ako ne bude baš ništa znala, zato nisu učile...« (A/16).

Nije u redu da vjeroučitelj pod godinom »ruši«, a na kraju godine ocjeni takvog učenika s »izvrstan«. To se zbiva uslied posredovanja roditelja i g. profesora (A/4 i 9).

Razpored sati. »Vrlo su nerado bili gledani satovi vjeronauka poslije petog sata. Tada su bježali sa sata, a koji su ostali, ti su slabo pazili« (Ar/6). »Predavanja iz vjeronauka su bila uviek peti sat — dakle (tada) — kada »čovjek« srdnjoškolac više nije sposoban ni misliti. Ne smije se dozvoliti, da se vjeronauk potiskuje sa strane »viših« kao zadnji predmet« (Ar/8).

POJEDINI PREDMETI VJERONAUKA

Donosimo opazke i doživljaje anketiranih o pojedinim predmetima vjeronauka.

Biblija. »I biblija može postati obično suhoparno nabrajanje događaja, ako kateheta, ako kateheta ne zna učiniti — da se tako izrazim — bibliju suvremenom, što se svakako može učiniti« (Ar/1).

Katekizam. »Katekizam mi je u to doba... bio dosta dosadan, te ga nisam učila, a kako sam primietila ni drugi, sa nekom osobitom ljubavlju« (A/3). »Sam nauk u školi (vjerski) bio mi je najteži u četvrtom razredu, jer mi je izgledao u ono vrieme odveć filozofski. Zato sam tu najteže napredovao, iako je... kateheta znao... dobro raztumačiti tu stvar...« (Ar/4).

Liturgika. O liturgici govorimo u zasebnom poglavlju. Podpunosti radi navodimo jednu izjavu: »Liturgika, to je bilo već nešto drugo. Oblačenja,... pa boje, vrieme crkvene godine, e to je bilo nešto šareno, raznovrstno, privlačivo« (A/3).

Apologetika. Apologetika je srednjoškolcima najzanimljiviji predmet. »Za srednjoškolca, po mom mišljenju, najinteresantnija jest apologetika...« (Ar/7). »Osnovi vjere u petom razredu silno su me zanimali...« (A/3). »Zatim mi je bila draga apologetika, jer više nisam morala biti u neprilici, kad bi netko napadao moje svetinje« (A/2).

Nekoji poređuju zanimivost apologetike s drugim predmetima. Tako je za Ar/1 »apologetika nešto lakša i zanimljivija« od moralke. Nekom od anketiranih su »apologetika i moralka zanimljivije od crkvene poviesti« (Ar/1).

Uz izjave o zanimivosti apologetike izražavaju anketirani i svoje zahtjeve u vezi s obučavanjem apologetike. »Mislim, da o vjeronauku u srednjoj školi ovisi čitav život, odnosno, kako će ga sebi formirati mlada djevojka tokom cielog života... Zato bi trebalo sasvim drugačije urediti sat vjeronauka, da to bude više razgovor o potrebama života, kako da uredimo život prema načelima, nego da bubamo apologetske dokaze, koje i onako poslije zaboravimo, a po njima se ne ravnamo. To treba biti kao neka vjerska organizacija, da budno pazi na razvitak mlade srednjoškolke.« (A/14). »U apologetici treba da više sudjeluje vjeroučitelj riečju, a

knjiga dolazi tek na drugo mjesto. Neka pitanja iz apologetike treba obširnije obraditi: Ivana Papisa, Aleksandar VI. itd.« (Ar/3).

Ako nesrećom zataji obučavanje apologetike, tada su posljedice toga vrlo težke. »Dokazi o egzistenciji božjoj... pokolebali (su mi) vjeru, od tada sam izgubio smisao za učenje toga predmeta, kao predmeta uobće« (M/V, 479).

Dogmatika. »Dogmatika je slabo utjecala, jer su (učenici) odbacili njezin temelj, t. j. vjerovanje u Boga, koje apologetika nije učvrstila« (Ar/6). »U dogmatici i apologetici bilo je toliko toga za razjašnjenje, ali se preko svega brzo prošlo... Mnoga su pitanja ostala nerazjašnjena...« (A/10). »Do sada se u 6. razredu razpravljalo o tim problemima (sc. o postanku života i čovjeka) koji su u uzkoj vezi s prirodnim naukama, a i pravo, jer baš u tom razredu počinju srednjoškolci malo više zadirati u prirodu. Baš je to momenat, koji trebaju katehete shvatiti. Jer kako mladić shvati prirodu, onako će usmjeriti svoj život. Pogrješka je mnogog katehete, da baš ovim pitanjima malo posvećuju pažnje, jer se zadovoljavaju samo onim, što je u par rečenica izneseno u samom vjeronauku... Problemi, koji su u uzkoj vezi sa prirodnim naukama, naime sa onim, što su sluša pod satom prirodopisa o čovjeku, duboko se usieku u dušu svakog srednjškolca. Sjećam se koliko nas je uzbudilo pitanje o postanku života, o postanku čovjeka. Ako tim problemima srednjoškolac ne nađe izpravno rješenje, učenje moralke bit će mu na teret, a sa time i njegov život bude usmjeren stopama, recimo ateista, evolucionista i t. d.« (Ar/7).

Jedan od anketiranih navodi, da učbenik imade »premalo argumenata protiv historijskog materializma i darvinizma. Potrebno bi bilo materializam pobijati s činjenicama, koje nam daje sam materialistički sustav, a ne s teoložkim dokazima« (Ar/6).

Inače su neki srednjoškolci nerazpoloženi prema dogmatici. Njih odbija »autoritativnost« dogmatike (M/V, 226). Drugom je nekom »teologija... vrlo interesantan predmet s filozofskog stanovišta, ali ne i dogmatika, koja hoće sve dogmatizirati. Knjiga je svega toga puna, što mi ne možemo ili vrlo težko razumiemo« (M/V, 234). »Za M/V, 530 nije vjeronauk sa svojim dogmatskim ukrućivanjem... drugo nego antetat protiv filozofski disponiranog razuma.« Isto tako smeta anketiranom M/V, 531, što je vjeronauk »dogmatiziran i krut«.

Moralka. »U sedmom se razredu učila »moralka«, i to je većinu zanimalo« (A/7). Međutim jedan od anketiranih izjavljuje: »Učenje moralke je najteža stvar, no uz dobrog nastavnika i to vodi do uspjeha u školi« (Ar/1).

Zanimljivo je nadalje opažanje Ar/6, koje nam pokazuje obću usmjerenost mladeži u vezi s modernom znanosti: »Moralka je utjecala na nas tek sa svojim medicinskim, socialnim i sličnim argumentima, dok... (izvodi) podkriepljeni sv. Pismom, Božjim zakonom nisu utjecali u pozitivnom smislu. Mogu spomenuti, da su predavanja iz higiene u VII. razredu o spolnom životu, o orga-

nima i njihovoj fiziologiji, koja su držana izvan naučne osnove, daleko više utjecala na moral kolega, nego sama moralka i... zapoviedi Božje. Kod tih je predavanja liečnik, profesor iz higiene, zauzeo prema Crkvi indiferentno stanovište« (Ar/6).

Unatoč gornje konstatacije, koja po sebi dosta jasno tumači jednu od sudbonosnih značajki mladenačke dobi, potrebno je da vjeroučitelj osobito pomno obradi »u moralci... poglavlje de sexto i o psovci, jer o tim stvarima vlada osobito neznanje« (Ar/3). Ipak kod toga valja paziti na pravu mjeru i na odredbe svete Kongregacije Oficija o t. zv. seksualnoj iniciaciji.[1] Inače se može dogoditi, da vjeroučitelj dođe na zao glas... »Način,... kojim je tumačio moralku bio je nezgodan. On se znao suviše grubo, kadkad prosto izražavati, da sam se ja crvenila slušajući to. Crvenila sam se, jer je na taj način padao njegov ugled među kolegicama...« (A/15).

Crkvena poviest. Osim izjava o množini građe (M/V, 531) i poviesti kao manje interesantnom predmetu, ne nalazimo nikakvih drugih objašnjavanja o crkvenoj poviesti kao vjeronaučnom predmetu. O učbeniku za crkvenu poviest piše Ar/3: »Učio sam Katićevu »Poviest kat. Crkve«. Napisana je izvrstno, ali s puno gradiva i zbiveno. Stoga sam iz nje izvukao malo koristi. Treba dakle malo i jasno, jer će tako jedino koristiti.«

Kod svih predmeta treba vjeroučitelj držati na umu, što je inače po sebi jasno, da vjeronaučni predmeti imadu svrhu pomoći srednjoškolcima u izgrađivanju kršćanskog značaja i nazora na sviet: »Formulari iz moralke, paragrafi iz dogmatike, poviest o papama, sve je to izbliedilo, ali upute za život, za pravi kršćanski život su ostale« (A/1).

LITURGIKA I SV. MISA

Izuzeli smo liturgiku iz sklopa ostalih predmeta, pa je obrađujemo zasebno. Činimo to s mnogo razloga. U prvom redu poradi važnosti liturgike za vjerski odgoj mladeži. Kod toga ograničujemo naše razmatranje samo na liturgiku u vezi sa svetom misom, jer to čini središnji problem liturgijskog obučavanja, a djelomice i praktičkog vjerskog života mladeži.

»Većina je učila samo za ocjenu i dolazila na misu, samo da ne dobije neizpričane satove. Pod školskom je misom riedko koja imala molitvenik ili krunicu, a o misalu, koliko se sjećam, nije bilo spomena. Višeput se desilo, da su pod misom mnoge kolegice čitale novine ili što drugo, toliko da im prođe pola sata koliko sv. misa traje. Žalostno, ali istinito.« (A/10). Jedna druga od anketiranih niže svoje doživljaje, te ocjenjuje čitavo stanje ovako: »Tek je par učenika i učenica bilo praktičnih katolika, koji su taj odgoj od kuće ponieli. Žalostno je samo bilo pogledati njihovo ponašanje za vrieme školske sv. mise. Sa školom su ulazili kroz glavna

[1] AAS XXIII. (1931), str. 118.

vrata u crkvu, da onda kroz sporedna »kidnu« — kako bi oni rekli — van, da ih ne vidi profesor. I to su oni držali osobitom vještinom, ako im je uspjelo, da u nedjelju pobjegnu iz crkve i tako ne prisustvuju kod sv. mise... Takvim mlakim, indiferentnim vjerskim razpoloženjem disalo je 80 % đaka« (A/21). »Ti slobodnjaci ponašaju se u crkvi kao telići...« (A/4).

Ne riedko nastupe dosta zategnuti odnosi između kateheta i učenika. Osobito ako u višim razredima ne nastupa katehet kao stariji prijatelj i to prijatelj, koji je đacima dorastao ne samo po znanju, nego i pedagoškim taktom. Ako na vjeroučiteljevu nesreću opaze đaci, da se on na primjer znade težko razžestiti, tada će oni tražiti izliku da ga dovedu u taj položaj, ma bilo to i pod samom sv. misom: »Đaci su navlaš brbljali u crkvi, zato ga (vjeroučitelja) prekinu u služenju sv. mise, jer ih je onda opominjao izpred oltara, služeći sv. misu« (A/18).

Da se ovakovo razsulo ne događa pod samom sv. Misom, potrebno je u prvom redu provesti liturgijsku obuku tako, da obuka, koja bi po svom sadržaju morala biti zorna, ostane zornom, a da ne bude tek pripričavanje učbenika. Evo nekoliko doživljaja što su ostali u sviesti jednog danas već akademičara, a u vezi s učenjem liturgike u srednjoj školi. Test je važan obzirom na pitanje zornosti obučavanja. On nas, kao i slični testovi, upozorava, u čemu je uspjeh obuke. »Bili smo zadovoljni, što nas je vjeroučitelj nekoliko puta odveo u crkvu i pokazao cieli pribor za službu Božju i druge obrede, razjašnjavao sve što se tiče sv. mise. Taj stvarni konkretni način upoznavanja sa stvari, a bez mnogo teoretiziranja, bio je odmor od onih ubitačnih profesorskih metoda, bio je najbolji način, da se upoznadu s tim stvarima svi, koji su htjeli i koji nisu htjeli; ovi zadnji su slušali već iz harnosti, što ih učitelj nije »gnjavio« u klupama — tako je bilo također, kad je na račun debele »liturgike« tumačio sam tekst sv. mise, kako se nalazi u Kniewaldovoj brošuri, koja je onda stajala 3 dinara, a ne sve druge moguće i nemoguće slučajeve, kad zapada ovaj (ili) onaj blagdan. Ja sam sve takve stvari zaboravio i ne služe mi. Učitelj je tim pobudio veći interes za ono, što smo onda morali nedjeljom ¾ sata slušati... Učitelj se žrtvovao po prilici mjesec dana... Učitelj nije ostavio dojam formaliste i gnjavatora. Imao je smisla za đačke stvarne potrebe« (Ar/9).

Donosimo jedan od najdubljih testova. Vriedno je uočiti, što traži mladi čovjek obzirom na učenje liturgike. »Proučavanje liturgike bilo je meni bar jedna od vrlo ugodnih stvari vjeronauka, i možda bi bilo zgodno, kad bi se liturgika prebacila iz trećeg razreda u koji viši razred, jer u njoj »se uče naoko formalne stvari, ali baš te »formalnosti« mogu biti u kasnijem životu od velikog značenja, jer se time čovjek povezuje više s crkvenim stvarima koje bolje razumije, a to koristi duhovnoj stvari svakog čovjeka. Usudio bih se reći, da od liturgike ima više koristi za kasniji život,

nego od proučavanja poviesti Crkve u VIII. razredu — mislim za praktičan život.« (Ar/1).

Kod toga je važno naglasiti razliku odnosa mužkarca i ženske prema liturgijskoj pobožnosti. Test Ar/1 izriče središnji problem odgoja mužkaraca i mladića u liturgijskoj pobožnosti. One su »formalnosti« vjerojatno odnose na liturgijske čine i simbole u vezi s tajnom Tiela i Krvi Gospodnje. Te su »formalnosti« kao neki skupocjeni plašt, kojim se zaogrću prostorno ograničeni ljudski prinosi, da Pretvorbom postanu duhovni, nadvremenski, i prema tome božanski darovi ljudima. Žena dobiva tim samim vanjskim oblicima obreda svetih tajna pobude za svoju nutrinu. To je neriedko dovoljno, da je pomaže u pobožnosti, bez obzira na potanje razumievanje dubokog značenja liturgijskih obreda. To je sigurno jedan od čimbenika, da je na pr. ženskima sveta misa bliža negoli mužkarcima. Mužkarci, nepoučeni o značenju spomenutih »formalnosti«, ne samo da se dosađuju, nego upravo bježe od sv. obreda. Naprotiv, ako je mužkarac shvatio unutarnje značenje spomenutih »formalnosti«, prodro u njihove misaone veze, tada su mužkarcu sveti bredi samo vanjska oznaka onoga, što se probudilo i razcvalo u njegovoj duši, te ga i ove »formalnosti« vuku na sudjelovanje u javnom čašćenju Boga.

Ne preostaje drugo gg. vjeroučiteljima nego da svojski porade oko liturgijske obuke u cilju sudjelovanja mladeži kod sv. mise. Iza dobre će pouke i dobro vođene mise »recitatae« ili »Betsing«-mise mladež moći i sama pratiti sv. misu iz misala.[1] Misal bi trebao imati svaki učenik. O tom je dobro primietio jedan kateheta: »Ako svaki đak mora imati u školi logaritmičke tablice, onda je rimski misal za katoličkog mladića od mnogo veće važnosti, jer mu treba za čitav život.«

Ako se izpravnim načinom pođe tim putem, tada nema sumnje, da će mnogi učenik i učenica zanosno klicati: »Vrlo sam voljela liturgiku, to je bilo za mene odkriće, sad sam znala značenje svake misnikove kretnje, dobila sam misal, i nikad mi više nije bilo dosadno kod sv. mise, ako ništa drugo, mogla sam uživati u skladnoj i divnoj harmoniji i simbolici kretnja, a da ne govorim o bogatstvu i neizrecivoj ljepoti teksta« (A/2). »I ono redovno polaženje svake nedjelje u crkvu bilo je također za mene uviek jedan dobar učinak, jer sam se poslije svake nedjeljne sv. mise osjećao (a to je i danas) osvježen i kao nanovo rođen, duševno smiren...« (Ar/11).

P r o p o v i e d. Uspjeh vjeroučiteljevog propoviedanja mladeži ovisi uz druge uvjete i o duljini same propoviedi. Ne bi se moglo osporiti, da su redovite vjeroučiteljeve propoviedi od 10-12

[1] Preuzvišeni g. Nadbiskup zagrebački određuje u pismu od 6. X. 1942. na velečastnu gg. katehete: »Naš liturgijski pokret treba da se pokaže na djelu u našim školama. Teorija treba da se provede u praksu... Pojedini recitirani dielovi sv. mise neka se izmjenjuju s pjevanjem, pak će se na taj način izbjeći jednoličnosti« (Kršć. škola, XLVI (1942), br. 9.-10., str. 148-149.

minuta prekratke, ako ih gledamo u vezi sa shvaćanjem mladeži. Tako je na pr. vlč. g. Lasički držao pripravnicima učiteljske škole nagovore, koji su trajali redovito 7-10 minuta. U L-anketi želi tek 6 % učenika, da bi propovied bila duža. O tome imamo i drugih izjava: »... Propoviedi (nagovori vrlo kratki) bile su tako dobro spremljene, da su svi rado slušali« (A/9). Naprotiv je način duljeg propoviedanja to opasniji, što je veća razlika u broju godina slušača. »Za vrieme školske mise bila je propovied, i to obično predugačka, jer se kateheta nije spremao za nju i to mu je također pomalo rušilo ugled. A s padom ugleda katehete padao je i vjeronauk na sve niže grane...« (A/6).

Vjeroučitelj, koji je mučenik svojih učenika, težko osjeća svoju nemoć vođenja stege za vrieme školske propoviedi: »Poslije mise imale smo kratku propovied u razredu, i tu je vladao takav nered, da se više puta nije moglo podnieti. Gosp. katehet nije znao, što bi učinio. Bio je vrlo dobar po naravi, samo nije znao zainteresirati đake i potaknuti (ih) na dublje razmišljanje o pojedinoj vjerskoj istini« (A/10).

Inače propoviedaonica nije mjesto osobnog razračunavanja vjeroučitelja sa učenicima. Takav pothvat ne postizava svrhu. Imade gotovo uviek protivan uspjeh od onoga, što se namjerava postići. »No najviše od svega odbijalo me osobito to, što sam i u samoj crkvi s propovjedaonice morala slušati izraze, od kojih bi nas se moglo poštediti, tim više, jer sam bila u mješovitom razredu« (A/5).

Isto tako vjeroučitelj treba biti na oprezu kad govori o modi, šetnji na korzu i plesu i t. d. To učenice mogu shvatiti kao predbacivanja. Pogotovu, ako se takvo razpredanje višeput opetuje. »Propoviedi, u kojima je svaka treća rieč bojkot plesa, mode, kina... nemaju ... efekta. Sve kad one i ne bi bile skovane po šabloni iz upotrebljavanih fraza, ne bi mnogo utjecale, jer sve ono, što se grmi sa katedre ili propovjedaonice, prvo i prvo se mora slušati (odnosno prisustvovati) — sva sreća, što se moć »omiljelih naredbi« ne proteže i na prisustvovanje duhom — a drugo sve je to i suviše ukočeno, hladno i daleko od nas« (C/VII, 7).

Koliko i što traži mladež od vjeroučitelja kao propovjednika govori nam C/VII, 1: »Možda bi se i u ovim burnim vremenima on (sc. vjerski život) uvažavao, da je značaj vjerskog života bolje protumačen, savremenije, a ne onako, kako se to u propoviedima iznosi: nepraktično, idealno, a često na temelju biblijskih priča. Baš radi toga se sve više zanemaruje taj vjerski život, koji treba da se racionalno provodi.«

Kod toga se moramo zaustaviti kod rieči »na temelju biblijskih priča«. Nije izključeno, da je mladeži već dosadilo neprestano prepričavanje perikopa nedjeljnog evanđelja. Učenici mogu lako zamietiti, da je mnogo toga, što vjeroučitelj propovieda, izvedeno na isti kalup. To ne osvježuje, ne daje polet. Nego baš

protivno. I tako evanđeosko biserje ostaje zakopano, ili bez vriednosti za vjerski život srednjoškolaca.

Ovo posljednje ne izključuje t. zv. liturgijske propoviedi. Liturgijska je propovied, koja ne trga n. pr. evanđelja iz cjeline misnog obrazca, nego ga uzima i daje s liturgijskim značajem čitavog odnosnog dana i vremena.[2] Već je Tridenski sabor tražio da propovjednici češće govore o sv. misi. Liturgijske su propoviedi danas neobhodno potrebne. Neznanje i nerazumievanje svetih tajna Crkve, a osobito sv. mise, prieti razsulom kršćanskog života. Što pak znače sveta otajstva za duhovni život kršćanina, izriče divno tajna molitva iz mise na blagdan sv. Ignacija Lojole: »Pridružio se našim prinosima, Gospodine, dobrostivi zagovor svetog Ignacija, da presveta otajstva, u koja si postavio vrutak svake svetosti, i nas uistinu posvete.«[3] —

Vjeroučitelj mora biti čistu sa sliedećim činjenicama: »Od svih vjerskih pobožnosti najmanju pažnju posvećujemo... propoviedima. Neke se od nas smiju, druge razgovaraju, gledaju slike ili čitaju razne knjige. To čine skoro sve i najpobožnije, 5 % od nas pažljivo sluša. No tome nismo mi krive same: Prvo je krivo samo mjesto, gdje se drži propovied, ono nije sveto i ne zahtieva pobožnost, a zatim same propoviedi nisu savremene ni pogodne. One bi se trebale držati... u crkvi... odvojene za niže i više razrede« (C/VII, 8).

C r k v e n o p j e v a n j e. Razmatrajući odgovore učenica u vezi s pitanjem: »Što radim na sv. misi?«, našao sam sliedeće: 66 % trećoškolki sudjeluje u pjevanju kod sv. mise. Taj postotak pada na 50 % kod četvrto- i petoškolki, dok je postotak osmoškolki, koje pjevaju za vrieme svete mise 33 %. Prema tome vidimo, da prema uzponu u dobi opada zanimanje za pjevanje pod svetom misom. Ovo opadanje zanimanja možemo djelomice prebaciti na činjenicu, da se mladež više zanima oko vlastitog duševnog života. Svakako ovdje utječu i drugi različiti čimbenici, a u prvom redu sama organizacija učenja pjevanja na pojedinim srednjim školama.

Ovaj posljedak o padanju sudjelovanja u pjevanju kod svete mise mogao bi nas uputiti na činjenicu, da većina učenika starijih godišta u najboljem slučaju tek slušajući prati crkveno pjevanje. Ne upućuje li nas to možda, da nam valja više prionuti uz moljenje svete mise? Tek da se izbjegne jednoličnost treba izmjenjivati moljenje s pjesmom.

Spomenuti izvodi imadu u vidu ponajprije tihe đačke svete mise. Za pjevanu (missa cantata) ili čak svečanu svetu misu nema danas u mnogo slučajeva po gradskim župama mogućnosti. Jedva se nađe ono nešto preko pol sata vremena. Napokon se i samim đacima vrlo žuri. U koliko postoje pjevane ili kojiput i svečana

[2] Dragutin Kniewald, Svećenička služba, Zagreb 1938, str. 84.
[3] Dragutin Kniewald, Rimski misal, Zagreb 1942, str. 663.

sveta misa valja se pridržavati načela o liturgijskom pjevanju pod svetom misom. Ta načela i pojedinosti obzirom na liturgijski tekst, jezik i t. d. sadržana su u motu proprio Pija X. »Inter pastoralis officii« od 22. XI. 1903.; 25 godina kasnije izdao je Pio XI. apostolsku konstituciju »Divini cultus« (20. XII. 1928.), kojom se ponovno naglašuju odredbe spomenutog motu proprio.[4] Inače bi trebalo tu i tamo na svršetku koje metodičke jedinice, osobito u niži mrazredima, naučiti pjevati koju popjevku u vezi s uzetim gradivom. Kod pjevanja valja učenike najprije upoznati s tekstom (skupna recitacija). Samo pjevanje neka izvode učenici jačinom glasa od tiho do srednje jako. To mnogo pridonosi doživljavanju sadržaja popievke.

Dobro vođeno crkveno pjevanje pomaže vjerski život učenika. Pjesma produbljuje, učvršćuje, proširuje i zaokružuje misli, izražaj i osjećaj nutrine. Crkvena popievka vodi neposredno doživljavanju vjerskih vrjednota. Vjerski doživljaji usmjeruju, utvrđuju djelatnost našeg jastva. Crkvena popievka podpomaže vjerski život.

Iz ovoga svega sliedi: Vjeroučitelj treba jednakom ljubavi i marom nastojati oko produbljivanja vjerskog života srednjoškolaca preko liturgijske pobožnosti kao i oko produbljivanja i rješavanja didaktičkih problema vjeronauka. Bilo bi polovično nastojanje vjeroučitelja, za kojeg bi se moglo primjeniti: »Crkvi, vjerskim vježbama učenika ni iz daleka ne posvećuje(mo) onoliko truda, nastojanja i brige, koliko za predavanje u školi.«[5]

OSOBA VJEROUČITELJEVA

T i p o v i v j e r o u č i t e l j a. »U prvih pet razreda gimnazije imao sam katehetu... Bio je to čovjek... otprilike onakav kakovog karikiraju komunisti kada se žele narugati nama katolicima... Inače je bio dobričina..., a to su neki »prijatelji« znali dobro izkoristiti. Tu bi se mogla primjeniti ona narodna, koja kaže: »Dobar čovjek — gotova bena«. Kao i ostali profesori, tražio je, da mu se nešto zna, a u ocjenjivanju je bio nešto bolji od ostalih. Kad bi se naljutio znalo se dogoditi, da bi sav crven u licu bacio knjigu u đačku glavu. Mi đaci niti smo ga hvalili — niti branili, a niti napadali — izim nekojih, a malo smo od njega profitirali... U šestom razredu gimnazije dobio sam novog katehetu... Čovjek je to jako sposoban, u pravom smislu riječi intelektualac. Izvrstan propovjednik, a svojim životom davao je uvijek dobar primjer. Svoj predmet (vjeronauk) odlično je poznavao i dobro tumačio. Dosta je bio duhovit, tako, da bi čitavo predavanje i ispitivanje prošlo kao lijepa zabava. U toj duhovitosti imao je manu

[4] Prievod motu propria Pija X. i apostolske konstitucije donosi Dr. Dragutin Kniewald, Liturgika, Zagreb 1937, str. 67-75.
[5] Mladen Alajbeg, Vjerske vježbe učenika, u »Vrhbosna« LIV (1940), br. 9.-10., str. 247.

pretjeranosti, te je znao nekoje pojedince izvrgnuti ruglu. To je kod đaka izazvalo negodovanje prema njemu samome, a često i prema samome predmetu. Svi su bili dobro ocjenjivani, i nitko se nije osjećao ponukanim, da bi vjeronauk savjestnije učio... Na nas je imao dosta slab utjecaj, jer je bio doista odbojan... Da je između svećenika i svećenika velika razlika o tom nema dvojbe. U sedmom razredu dobili smo novoga katehetu... Svojom pojavom, životom i taktičnim nastupom na prečac nas je osvojio. Govorio nam je tako slatko i umiljato, kao da govori svojoj rođenoj braći. Mi smo ga s divljenjem slušali, poštivali ga i volili kao najboljeg prijatelja. Vjeronauk smo učili kao najglavniji predmet, ne iz straha pred kaznama, nego iz ljubavi i poštovanja prema dobrom prijatelju i bratu. Sram bi nas oblio, kad mu ne bi nešto znali. Na žalost kod nas je bio kratko vrijeme... a mnogi su plodovi ostali.«

Donieli smo značajan test jednog sveučilištarca. On nas uvodi u malo carstvo osobnih raznolikosti i značajki njegovih vjeroučitelja na srednjoj školi. U ovom testu nailazimo na tri posve različita tipa vjeroučitelja. Tip dobričine, učenjački tip, a i tip koji imade mnogo preduvjeta, da ga nazovemo idealnim vjeroučiteljem. Međutim se tipologija katehete može idealizirati i teoretski svestati u 7 bitno različitih predstavnika. Dakako, da će se u životu teže naći pojedinac, koji bi imao samo sve pozitivne odnosno negativne oznake bilo koje od sliedećih skupina vjeroučitelja.

Da navedemo sve ove tipove, kako ih donosi M. Pfliegler u knjizi »Pädagogische Situation«:[1]

1. Učenjački tip.
2. tip nepristupačnog profesora.
3. tip dobričine.
4. tip liberalnog kateheta
5. tip mučenika svojih učenika.
6. tip zelota.
7. tip idealnog uzornog katehete.

1. Učenjački tip. »Njegovi su vjeronaučni satovi strogo znanstvene akrobacije logike, dedukcija, dokazivanja i seciranja Božjih tajna... Mnogo zahtieva, napose ono, što je dodao iz riznice svoga znanja. Vjeronauk je najteži predmet.«[2] »Učenici uče... također mnogo. Da li s ljubavlju ili bez nje, to je pitanje drugoga reda. Znadem jedan slučaj. Nijednog predmeta se učenici nijesu tako bojali kao vjeronauka. Katolički je vjeroučitelj imao nadimak »progonitelj kršćana«.[3]

2. Tip nepristupačnog profesora. Pfliegler ga ubraja u tip, koji izumire. Pun je izvještačenih manira, njegovi glavni aduti pred mladeži su njegova odlikovanja i titule. Predavanje mu je patetično i neukusno, a učenicima dosadno, odbojno i smiešno. Postaje predmetom karikiranja. Mladeži se nikada

[1] Innsbruck, 1932, str. 166-170. — Kod nas je o tom pisao Ivan Bogović, Uzgojna dinamika, u »Vrhbosna«. LIV, Sarajevo, 1940. br. 9-10, str. 207-210.

[2] Izp. Bogovič »Vrhbosna« LIV (1940), str. 207.

[3] Pfliegler, Pädagogische Situation, str. 167.

ne približuje, ni na hodniku ni na ulici, a dakako još manje pomaže u krizama mladenačke dobi. Njegov uzgojni rad je minimalan — obično — nikakav.[4]

3. Dobričina. U svom djelu »Rt Dobre Nade« Zygmunt Nowskowski klasično je opisao vjeroučitelja-dobričinu. Prema svima je dobar i nitko ga se nimalo ne boji. Kažu, da mu se u četvrtom razredu penju po glavi, a i u prvom je razredu pod njegovim satom najveća galama. »Ne može da izađe s njima na kraj« (str. 195). »Kadšto se ozbiljno razsrdi, onda je još smješniji« (str. 196). Iza toga bi vjeroučitelj pošao u drugi ekstrem, počeo bi micati ušima, i tako je opet čitav razred tjerao u smieh, »jer on nikada nije mogao da dugo izdrži«... Vesele dogodovštine pod satom neprestano se izmjenjuju, predavanje je začinjeno lakrdijom, te koji puta čitava metodička jedinica prelazi u pravi cirkus.[5] »Prorok Elizej« bila je posljednja metodička jedinica« vjeroučitelja-dobričine. Iza toga su ga premjestili. Došao je drugi katehet, kapucin otac Anđeo. Tiho, zanimljivo govori, mir je, ne zapisuje u notes...

Karakteristike se dobričie mogu sažeti u onoj: *»leben und leben lassen«*. Njegov rad nije prožet dovoljnom ozbiljnošću. Postaje predmetom bockanja, varanja. On to vidi, ali lako snosi. Inače zbog svojih socialnih vrlina ostaje redovito u dobroj uspomeni.

4. Liberalni vjeroučitelj. U svemu je kritičan. Rado govori o negativnostima u poviesti Crkve. Dopušta, da svaki može o tim stvarima imati svoje mnienje. Daleko je od naivnosti. Poznaje mladenačku dušu. Otvoren je i oštar, a to imponira mladeži.[6] Prema tome, da li je uz to ipak iskreno odan Crkvi ili ne, može njegov rad imati uspjeha, da spasi one, koji bi inače propali. Dakako, u protivnom slučaju, mnogo škodi mladeži.

5. Zelotni vjeroučitelj. Kao što liberalni pretjerava na svoj način, tako je zelotni vjeroučitelj bezuslovni branitelj Crkve, pa i tamo, gdje to ne treba ili je čak nemoguće. Budući da đaci nijesu zelotni, dolazi neprestano do novih nesporazumaka. Često se takav dade okružiti od svojih doušnika, dok sa ostalima niti ne govori. Opasno je doći pred takovog vjeroučitelja sa sumnjama, poteškoćama, tražiti razjašnjenja. Takav biva proglašen kao komunist, bezvjerac ili što slično. Djelovanje je ovakovog vjeroučitelja među mladeži porazno.

6. Mučenik svojih učenika. Velika dobrota i sklonost, upravo bolest popuštanja, donose u radnu zajednicu razreda sve mogućnosti, da se učenici okoriste prilikom. Budući da su đaci dobri kritičari, a i psiholozi, nije im teško naći put i način, da pod satom takovog vjeroučitelja bude veselja i radosti, koje graniče sa kaosom, pa i anarhijom. Takovo raspoloženje u razredu donosi težkih nedostataka po vjerskomoralni uzgoj mladeži, jer je vjeroučitelj igračka neobuzdane mladeži.

Jedan drugi, manje iztaknuti tip vjeroučitelja dobričine ali svakako i mučenika svoji učenika, prikazao je isusovac Weiser u katoličkom đačkom romanu »Svijetlo planina«. Vjeroučitelj profesor Dr. Schlitzer imade pogrešnu metodu predavanja, preblag je u nastupu i ocjenjivanju.[7] Malo je tko pazio pod njegovim satom. Radili su što je tko htio. Neki su čak i kartali. Inače se prepisivalo zadaće, čitali romani i novine... Vjeronauk se nije učio. Profesor Schlitzer bi često »usrdno i nagovarao i opominjao razred, da uči. Naravno nije koristilo ništa...«[8]

Idealni vjeroučitelj. Takav je uspio oplemeniti darove prirodnih pedagoških dispozicija, te ih koordinirati u harmoničnu cjelinu. On poznaje dušu mladeži. Njezine ideale i tjeskobe. Svladava uzgojnu dinamiku. On studira uvjete valjnog dušobrižničtva mladeži. Pristupačan je savjetu; uči iz svojih

[4] Izp.: Vrhbosna g. 1940., str. 208.

[5] Izporedi: »Osvojenje Jerihona«, a napose »Prorok Elizej« u đačkom romanu Z. Nowakowski, Rt Dobre Nade, Zagreb 1939., str. 195-201.

[6] Izp.: Pfliegler, Situation 168.

[7] »Ko je bio na školskoj ispovijedi i pričešti, tome se to brojilo u ocjenu.« F. Weiser, Svijetlo planina[2], Zagreb 1939., str. 22.

[8] Ondje, str. 22.

i tuđih pogrješaka, što i kako ne valja raditi. Budući da je ostvario velik dio uvjeta valjanog dušobrižničtva, jasno je, da takav vjeroučitelj nije zaustavljač vjerskog i duhovnog napredka mladeži.

Pogledajmo kako izgledaju pojedini tipovi vjeroučitelja prema izjavama anketiranih.

Učenjački tip vjeroučitelja. Ne znam, da li je upravo sve tako, kako piše jedna od anketiranih, ali ako jest, tada se može čovjek malo zagledati u prijašnje izvore i dobiti njihovu potvrdu. »Ako jedan »i« nije stajao u odgovoru na svom mjestu, kamo ga je u mislima stavio velečasni, onda je to bio dovoljan razlog, da se učenika pošalje na mjesto« (A/5). »... Smatram, da nije važno, da kateheta pokaže svoju učenost i da raznim citatima, grčkim, židovskim, pa i latinskim nastoji ukrasiti svoje predavanje...« (A/2).

Nepristupačan vjeroučitelj. »Drugi kateheta... Uviek namrgođen, ironičan, pa čak bi se moglo reći i bahat. Mislim, da svega toga nije vidio. Kad je došao u razred, već je u pola sobe bacio dnevnik i knjigu na stol tako, da je dnevnik odletio na jednu, a knjiga na drugu stranu, ako je uobće ostala na stolu. U razredu je znao, bilo kad je pitao ili tumačio, stati i nekoliko minuta gledati u jednu točku bez rieči. Nas je to nasmijavalo i ljutilo. — Na pitanja nije odgovarao, ili ih prečuo, a na koncu bi znao reći »sjedi« i stvar je bila rješena. Tumačio je dobro, kao i prvi kateheta (A/19).

Zelot. »Vjeronauk je sa svojim suhoparnim odnosno netočnim dokazima prosto nemoguć. ...Lako je tvrditi nešto i dokazati, kad je nastavnik siguran, da ne će naići na opoziciju. Ako netko što prigovori, on je odmah smatran »bezvjercem« ili čak »komunistom« (M/V, 317).

Dobričina. »U VI.-VIII. razreda sat vjeronauka bio je sat zabave i odmora, kad se radilo, što se htjelo, ali samo ne vjeronauk. Kateheta je mogao tumačiti ili pitati, to je bilo sporedno. Konačno je većinom sjedio za katedrom i čitajući iz knjige tumačio, a izpitivao je kad smo mi željele. Tada se na sve moguće načine varalo i ocjene su uglavnom ipak bile svima po volji...« (A/6).

Mučenik svojih učenika. »Dok se on mučio, vidjelo se, da je već izcrpljen, jer je prije toga predavao gotovo uviek čitava četiri sata po drugim razredima, dotle su mnoge moje kolegice nastojale, da se što ljepše udese, urede frizuru, namaže po koja, jer je poslije škole bilo obligatno »poći na pjacu ili na rivu« šetati. Žao mi je bilo našeg vjeroučitelja, jer je bio previše dobar, pa su izrabljivale njegovu dobrotu. Koliko bi puta zamolio, da barem šutimo, ako ne ćemo slušati...« (A/16).

Ako ovamo prenesemo onu izjavu o idealnom vjeroučitelju na početku ovog poglavlja, tada bi prema izjavama anketiranih imali sve tipove vjeroučitelja osim liberalnog.

Zahtjevi, koje stavlja mladež na katehetu, odnose na njegovu intelektualnu spremu i moralne vrline. Od intelektualnih vrlina na prvom je mjestu znanje svoga predmeta i znanje srodnih i graničnijih struka, metodička sprema. Od moralnih vrlina: neporočnost života, dušobrižnički rad, izpravni nacionalni stav.

Intelektualne sposobnosti vjeroučitelja. »Važnost i vriednost vjeronauka pada i diže se zaslugom ili krivnjom katehete. To ne bi smjelo biti, jer Bog, Crkva, vjera — ili ukratko vjeronauk, uvjek su isti bez obzira, da li je kateheta dobar ili nije. Ali ipak ljudi daju veću važnost kateheti. Kateheta mora biti osoba, koja svojim znanjem i nastupom imponira svima i vjernicima... i protivnicima. Ako se izpuni ovaj uvjet, onda mu je uspjeh osiguran...« (A/6). »Kateheta mora biti čovjek, koji ima puno, puno znanja. No nije dovoljno samo znanje, već je važno, da on to znanje znade dati svojim učenicima... Ja sam toliko radi toga ogorčena, kada vidim oko sebe i čujem kolege, koji su imali zle katehete, da sam već rekla, da bih dozvolila samo onim svećenicima, da to budu, koje osobno sam sv. Otac Papa izpita i pronađe sposobnim za tako odgovornu stvar... Bolje je biti bez katehete, nego imati loše katehete...« (A/15). »Kateheta za srednje škole mora biti absolutno pametan, inteligentan i mora znati na vrlo zgodan način davati svojim đacima, mora se znati prilagoditi svakoj dobi učenika, uobće mora imati puno kvaliteta za tako odgovoran rad... Đaci su jako kritičavi, a osobito, ako se to tiče katehete i vjeronauka. Ja mislim, da je to jedno od najozbiljnijih pitanja u našem školstvu« (A/15).

»Neobično važnu ulogu igra u srednjoj školi sama osoba nastavnika za vjeronauk. Isti mora po mom mišljenju biti vrlo podkovan u svojoj struci, kako bi već svojim ugledom, svojim auktoritetom dostojno predstavljao ono, što mu je predmet... Samo intelektualno jake bogoslove postavljati za srednjoškolske nastavnike, jer će time oni dobri đaci katolici imati jaku zaštitu u borbi protiv bezbožaca, mlitavi će đaci prianjati k pravim katolicima, i mnogo će se bezvjercu koji bar teži za istinom — otvoriti oči. U svakom pogledu osoba katehete igra odsudnu ulogu« (Ar/1).

Dušobrižničke vrline vjeroučitelja. Od moralnih vrlina zahtievaju đaci u prvom redu dušobrižnički rad. »U višoj gimnaziji imali smo katehetu, kojega smo vrlo voljele. I one, koje su rado učile vjeronauk, i one, koje su to radile pod moraš. Uistinu bio nam je kao otac. Mogle smo doći k njemu s bilo kakvim poteškoćama — kakovih djevojčice odnosno djevojke nađu — uviek je bio spreman da odgovori, uviek je bio na razpolaganju, nikad mu nije bilo ništa težko« (A/19). »Ja sam se osobno njemu... obraćala. Više sam voljela njega pitati za kakvu stvar, nego mamu. Osjećala sam, da on ima više razumievanja, nego moja mama, koja mi, iako je nada sve ljubim, nije nikada bila drugarica, od nje nije nikada poteklo nikakovih savjeta. Nisam je ni smjela ništa

pitati, jer bi me obično nagrdila, da o kakvim glupostima razmišljam ili slično...« (A/1).

Apostolski rad katehete možemo zamietiti i u sliedećim testovima: »Kateheta ne bi smio iza svršenog sata svršiti i sa đacima. Njegov odnos prema đacima morao bi se nastaviti izvan škole. To je u mom razredu spasilo mnogog mog kolegu. U školi je kateheta kao i ostali profesor, a ako on posvećuje pažnju i izvan škole, đaci to vole i susretaju ga kao svećenika, pa je odnos mnogo srdačniji...« (A/9).

»Ako koji ode stramputicom, pa ako ga je kateheta blago upozorio, i na liepi način na pravi put vratio, to je na nas ugodno djelovalo. No tako na svakoga ne može, ali bar dobar dojam dobiju drugi đaci o svom kateheti i radije uče vjeronauk. Prava vjera ne postizava se učenjem vjeronauka kod pojedinca, nego je samo sredstvo, kojim se može doći do pravoga cilja« (Ar/10).

Ako izostane ovaj dušobrižnički momenat u odgoju srednjoškolaca, tada je izostavljeno ono, što je bitno, poradi čega se i predaje vjeronauk, a to je, da učenici usklađuju svoj život po vjeronaučnim zasadama. Opasno je, kada kateheta postane »previše profesor, a premalo pop i pedagog« (M/V, 204). To znači izvršivati manju polovicu dužnosti, a posljedice ovakovog shvaćanja su neizrecive.

Ovakovih testova, kojima se anketriani osvrću na to pitanje, imade prilično mnogo. Donosimo tek po koji od njih. Tako na primjer »U srednjoj školi imao sam dvojicu vjeroučitelja, od kojih je samo jedan zbilja malo više posvećivao pažnje vjeronauku, no i on je ostao samo profesor. Drugi opet nije toliko mario za predmet. Mislim, da bi vjeroučitelji trebali biti ne samo profesor, već duhovni vođe, otčevi srednjoškolaca. Sistem kažnjavanja radi svete mise nije mi se svidio, jer u tim stvarima treba što više upotrebljavati drugih sredstava, a što manje se služiti školskim propisima« (Ar/7).

»Ne smije biti inkvizitor u školi, nego mora biti naprotiv više od ostalih profesora pravi apostol ljubavi i otac srednjoškolaca« (Ar/8).

»Imao sam tri katehete. Jedan od tih nije mnogo mario oko nas đaka i držao se podalje od nas pojedinaca. — Drugi mi je ostao u dosta lošoj uspomeni. Ne samo zbog svoga nemoralnoga života, već i zbog toga, što nije odgovarao mom nacionalnom uvjerenju... Odgovarao bi mi više onaj, koji je imao u sebi nešto mladenačkoga, borbenoga, bliže meni. Takvoga sam našao u trećem kateheti. On je bio vrlo pristupačan, i svaki put, kad mi je pristupio, ulio mi je time mnogo veselja i ponosa, kad sam vidio, da je našao za vriedno, da se samnom porazgovori... Mislim, što je više kateheta bliže đaku, to ga lakše može dobiti za naše ideale...« (Ar/4).

Jedan od najdubljih testova, koji govore o dušobrižničkim nastojanjima katehete, jest Ar/11. »Najvažnije je, da vjeroučitelj

bude dobro podkovan svojim znanjem u samom predmetu, a to je skoro uviek, ali još treba da bude i sa jednom dobrom obćom naobrazbom, da može iztupiti ne samo pred one mlade gimnazijalce, nego i pred njihove profesore (profesorice), koji u većini slučajeva žive u zabludama modernog doba, te im je potreban jedan spreman kolega profesor kao vjeroučitelj, da ih izvede iz tih zabluda, da i oni ne bi bili oni, koji siju zlo sjeme. Kakav vjeroučitelj, takva i katolička mladež, a podrazumieva se: kad su u neposrednom dodiru i radu« (Ar/11).

Zahtjevi su srednjoškolaca u vezi s osobom vjeroučitelja vrlo raznoliki. Ono, što smo ovdje donieli o osobi vjeroučitelja ulazi u bit rješavanja problema vjeronauka na srednjim školama. Vjeroučitelj srednjoškolske mladeži treba biti osoba jakih intelektualnih sposobnosti. Uz intelektualne sposobnosti traže srednjoškolci vrline značaja i apostolski rad vjeroučiteljev. Srednjoškolci očekuju od vjeroučitelja, da će on sustavno zahvaćati i utjecati na okolinu, u kojoj radi. Zahvati bi se vjeroučiteljevi sastojali u tom, da srednjoškolcima prilagodi metodičko predavanje vjeronaučne građe. Ponajprije prema dobi i pogibeljima okoline mladeži, da vjeronauk preuzme idejno vodstvo nazora na sviet u dušama srednjoškolaca. Vjeroučitelj je kod toga ne samo učitelj, nego duhovni otac i vođa mladeži.

Mladež traži uzornog vjeroučitelja. Kako bi prema zahtjevima mladeži izgledao idealni vjeroučitelj govori nam test A/4:

»Treba biti vrlo, vrlo dobar kateheta i vrlo sposoban, koji bi mogao vladati njima (srednjoškolcima). Kao otac, prijatelj i branitelj. Treba im zanimljivo tumačiti i neke takozvane »suhoparne« stvari zapoviedi i dogma. Treba se sniziti do njih i zaći u duše. Te duše se vide u očima. Treba biti svet, ali opet suvremen. Treba voditi pomoću kojeg nastavnika organizaciju, poletnu organizaciju. Treba okupiti grupicu vjernih, učiniti ih apostolima. Treba biti osobito vješt u lektiri i ne škrtariti njome. Svakom u svoje vrieme pružiti nešto, što bi ga ili podiglo ili smirilo... Kateheta na gimnaziji treba biti... najsposobniji, najvedriji i najbolji čovjek. Sklon da pomogne u svim potežkoćama. Onda bi se učio vjeronauk s voljom, onda bi se išlo rado na sastanke vjerskih družtava, ... koja bi nosila vedrinu i polet... Jedno je jasno: Vjeronauk je toliko omiljen, koliko je sposoban onaj, koji ga predaje. Vjeroučitelj treba se boriti za duše, za vjeru u dušama, a ne za znanje onih nekoliko lekcija.«

Ivan Škreblin

ČOVJEKOV TITANIZAM KOD DOSTOJEVSKOGA

ORIENTACIJA DOSTOJEVSKOGA

Čitav je život razumnog bića na ovoj razrovanoj stazi krhkog i ograničenog stvorenja izprepleten oprekama među sretnim snovima i crnom zbiljom. Nema dana u kom sviest o zulumu udesa, sviest puna tragike i zebnje ne ugrabi časak, da izkrsne pred očima duha. Ljudima su pod sizifovskom presudom klecala koljena, a misao vrludala po pitanjima i odgovorima o smislu života, o izvoru zla, o čovjekovoj krivnji, o skladu, o obstojnosti Boga.

Kršćanstvo je davno dalo izpravan odgovor na ta pitanja. Upravilo je čovjekov pogled iz zatvorenog zemaljskog kruga prema Absolutnom Biću. Učilo je čovjeka, da izlaz iz zemaljskog labirinta mora tražiti zajedno s Bogom. Pogotovo iza Kristova dolazka na zemlju. Odonda je poviest čovjeka nerazrješivo vezana uz Kristovu osobu. To je bila svagdanja meditacija sredovječnog čovjeka. Stoga i nije zametnuo borbu s Bogom, drzovito tražeći od Boga razjašnjenje i račun za uređaj svieta.

Stanje se počelo mienjati, kad se početkom novog vieka u Evropi probudio humanizam. Čovjek je požudno srknuo nove sokove. Bio je uvjeren: zarudjela je zora novom Proljeću. Na obzorju se ovjenčan slavom antike pojavio novi ideal: lik grčkog čovjeka, zdravog i liepog zemaljskog čovjeka, oplemenjenog mudrošću, znanjem, umjetnošću. Ljubav je prema starom klasičnom poganskom svietu pomalo okretala nazor Evropljanina. Sjeme je antropocentričnog humanizma proklijalo na evropskom tlu.[1] Prolazili su deceniji i vjekovi. Novi je ideal polagano penetrirao i u filozofiju, koja se korak po korak udaljivala od Boga i približavala novoj tajni. Novi čovjek je ostavljao Boga, da se s njim opet nađe — u borbi. Zaželio po svojoj volji zidati sreću. Htio je podpunu autonomiju. Boga je potiskivao. Plovio je punim jedrima, ali — do prve oluje. Tada se i uzpon i polet i cvat zaustavio pred neizbježivom tragikom nesmirenog bića. Ali se čovjek nije više mogao moliti. Okrenuo se doduše k Bogu, ali — s psovkom na ustima. Uhvatio se u koštac s Bogom. Divlje. Bio je to rat strašniji od ikojega prvašnjeg stoga, što je novovjeki čovjek prije svog odpada dobro poznavao Boga. Razbuktao se, razbjesnio se najgrozniji titanizam u poviesti.

[1] Često se u raznolikom smislu upotrebljavaju ovi termini. Zanimljive i osebujne misli o teocentričnom i antropocentričnom humanizmu iznosi Jacques Maritain u »L' Humanisme intégral«.

Svrha je ovom žestokom nasrtaju bila: konačno oboriti Svemogućeg i okititi se njegovim svojstvima. U centru svega hoće čovjek, da sebi izgradi priestolje. Već se u Fichte-ovu absolutnom idealizmu i prejasno naslućuje prava čovjekova namjera. Ali je tek u biesnom Nietzsche-ovu impulsu protiv Boga titanizam dosegao svoj kulmen. U njemu je ideal »nadčovjeka« jasno izrekao nuždni uvjet svog ostvarenja: nestanak Boga. U Nietzsche-u je titanizam izrazio svoju najogorčeniju obtužbu protiv Boga.

Sa svim zanosom svog strastvenog duha razmatra Dostojevski ovaj titanizam. To je glavni sadržaj njegovog svieta. Odkinuo je lupine čovječje duše, zašao je intimno i duboko u najtanje zakutke čovječjeg bića, zaronio je grozničavo u to tajanstveno more.[2] Svom »magijom ekstrema« iztražuje novi čovjekov trzaj i grozne razmjere smrtnikove borbe s Bogom. Odkriva nam katastrofalni završetak absolutnog antropocentrizma.

Rusija je zapravo tek u devetnaestom stoljeću izašla iz srednjeg vieka. Tada je došla naglo u doticaj s modernom evropskom filozofijom, koja je već daleko zastranila. Rusija je bila očarana. Veliki je dio učeće mladeži prisvojio novu filozofiju kao drugo evanđelje. Naglo i podpuno. Zato je Dostojevski u svojoj domovini mogao gledati sve njene posljedice možda bolje, nego li se to vidjelo u ostaloj Evropi.

Dostojevski, taj drugi Augustin, taj »najveći religiozni mislilac novoga vremena«[3], kako ga naziva Romano Guardini, pokazuje kako se čovjek upropaštava u borbi protiv Boga.[4]

Titanizam, koji susrećemo kod Nietzsche-a i onaj kod Dostojevskoga, jedan je titanizam: iznikao iz istih uzroka, rezultat krvavog previjanja i grčenja istog naraštaja, ima na sebi iste oznake občeljudskog, apokaliptičkog, eshatološkog — ali im je konačni izlaz, rješenje, svršetak drukčiji. Oprečan. Obširnu je paralelu Dostojevski-Nietzsche iznio von Balthasar.[5] Dok Nietzsche ostaje kod svoje borbe, dok se s ponosom proglašava Antikristom, Dostojevski s neslomivom upornošću tumači nuždni završetak titanizma: čovjekov pad.

Nu nije samo kod toga ostao. Kad se borba pojedinca na mučnim i neodgonetljivim razkršćima ljudskog života i misli evolvirala u ogorčenu navalu zajednice na Boga, on je dokazao propast i te borbe.

[2] Strastvenost duha Dostojevskog i njegovo zanimanje za čovjeka izcrpno su opisani u knjizi: Nikolaj Berdjajev, Naziranje Dostojevskog na svijet, Zagreb 1936. Preveo s ruskog Dr. N. Thaller.

[3] Romano Guardini: Der Mensch und der Glaube. Versuch über religiöse Existenz in Dostojewskis grozsen Romanen. Jakob Hegner. Leipzig 1934.

[4] Uzeli smo u obzir u ovoj radnji tri velika romana Dostojevskog: »Zločin i kazna« (g. 1866.), »Demoni« (1873.) i »Braća Karamazovi« (1879-80.). U njima se na osobit način odigrava ta borba.

[5] Hans Urs von Balthasar: Apokalypse der deutschen Seele. Band II. Im Zeichen Nietzsches. Pustet. Salzburg-Leipzig.

Naslućujući iz stanja ondašnje filozofije, što se nalazila u razpadanju, obći potop, koji se približavao Evropi, digao je glas na obranu i spas čovjeka i čovječanstva. Providnost je izabrala njega i Solovjeva na evropskom sjeveru za tu zadaću. Uznastojao je da razčisti pojmove o osobi i zajednici. Sva je rješenja pročitao u Bogočovjeku Isusu Kristu. U njemu je našao liek svakom titanizmu i izlaz iz svih zakučastih sporova čovječjeg duha.

S TRI ODSKOČNICE

Nikolaj Berdjajev u jednom svom djelu kaže, da revolt ruskih nihilista nije započeo toliko negiranjem Božje obstojnosti, koliko bunom protiv biednog položaja čovjeka na zemlji. Dobroljubov, Černiševski i Pisarev bili su dobro poučeni u vjeri i u mladim godinama živjeli po njoj. Prelom nastaje u njihovoj duši, kad počinju razmišljati o trpljenju čovjeka.[6]

Zbog istog razloga se bune ateisti u velikim romanima Dostojevskoga. Njihov prototip su nihilisti. Ivan Karamazov naglašava bratu Aljoši: »Tu evo odmah izjavljujem, da primam Boga, naprosto i bez primjetbe...« »Ali znaj, da ja u konačnom rezultatu ne primam ovaj Božji sviet, i mada znam, da postoji, ja mu ne dopuštam, da postoji.«[7]

Ivan ne prima ovakova svieta, jer je u njemu contingentia creaturarum izatkala tkivo čovječjeg obstanka crnim i grubim nitima: upropaštenih života, zablaćenih ideala, jezivog jauka najmanjih, najslabijih, najnevinijih.

Dostojevskog zanosi čovjek uobće, ali su ipak njegovi tipovi uglavnom ruski. Ruska je duša bila oduviek prožeta čeznućem za bezkrajnošću, bezkonačnošću. Težnja je za Absolutnim navela ruskog vjernika na podpuni prezir zemaljskih dobara i totalnu privrženost nevidljivom idealu. Abstrahirali su od činjenice, da žive na zemlji. Nisu znali prilagoditi nebeski ideal zemaljskim uvjetima.[8] I kad zbog toga u svom poletu nisu došli Kristu, oni su se gonjeni svojim čeznućem, a u robstvu Eschatona, sunovratili u naručje Antikristovo. Za razumievanje onoga groznoga prevrata Dostojevskijevih junaka, moramo uviek imati na umu tu crtu ruskog karaktera. I ona je jedan od upaljivača velikog požara.

Dostojevski ipak nije ljudsko trpljenje i duševno razpoloženje Rusa proglasio izključivim podlogama pobune Raskoljnikova, Kirillova, Ivana Karamazova itd. On je najvećma naglašavao razloge, koji izlaze iz metafizičkog poimanja čovjeka. To se zrcali iz svih njegovih djela. Ono, po čem je čovjek najviše čovjek, što ga izdiže iznad svega na zemlji, jest slobodna volja. Kako će se i poslije vidjeti, slobodna volja prema Dostojevskom igra najsudbonosniju

6 N. Berdiaeff: Problèmes du Communisme.
7 Dostojevski: Braća Karamazovi. Ovaj i svi ostali citati, koje navodimo iz »Br. Kar.«, uzeti su iz poglavlja o buntovnosti Ivana Karamazova i o Velikom Inkvizitoru.
8 N. Berdiaeff: L' idée religieuse russe.

ulogu u čovjekovu životu.[9] Čovječji um ima bezkrajni niz inteligibilnih objekata. To sve um predstavlja volji. Konačno joj predstavlja objekt, koji ima u sebi posljednji razlog Dobrog i Istinitog: bezkrajno Biće. Čovjeka razdire želja za posjedovanjem tog Bića. Volja se okreće amo i tamo, sad k Stvoritelju, sad k stvorovima, diže se i posrće, nu ništa stvoreno njene žudnje ne stišava. Što više obratno: svako ju zagnjurivanje u ograničeno i nepodpuno gorči, raztvara. Ovo vječno približavanje i udaljivanje volje od izvora Dobra jest ono grozno nutarnje vrenje, što trese čovjekom od prvog dana njegove sviesti do smrti.

Možda ovo previranje i trzanje ne bi bilo tako oštro i fatalno, kad bi čovjek bio samo duh. Ali baš ovaj čudnovati i težko shvatljivi spoj materije i duha u jednom individuumu pojačava dualističku tendenciju volje i otežčava njenu orientaciju k Dobru.

Već je samo kolebanje među vječnošću i vremenom izvor neprestanog talasanja i žestoke borbe. Nu, kad se tome još pridruži izkustvo cielog bića o trnjem posutom putu k Neizmjernom, kad se nagazi na intenzivnu bol i patnju, kad jad izpije i umu jasnoću pogleda, onda u ličnostima Dostojevskog životni elan prelazi u nasrtljivo hrvanje s Bogom.

Ivan Karamazov zna za kršćansko tumačenje ovakovog poredka u svietu, ali ga unapried ne prihvaća: »Odviše su skupocjeno ocienili tu harmoniju, — barem moj džep ne dozvoljava, da platim ulaznicu za nju. Zato se žurim, da vratim ulaznicu. I ako sam pošten čovjek, moram je vratiti što prije. Pa to eto i činim.« Ivan kaže da »priznaje Boga«, ali ruši i ne priznaje njegova svieta. On stoga, što ne može raztumačiti zla i patnje na zemlji, nieče, da je Bog ljubav, nieče mu svemogućnost, nieče Providnost, poriče, da je Bog norma dobra i zla. To je najgora buna protiv Boga i drzko niekanje Boga.

I Kirillov u »Demonima« nieče Boga, jer je nezadovoljan sa svietom. Počinje bunom, prelazi u ateizam, svršava u demonskom rušenju svieta i Boga, uzpostavljajući »novu strašnu slobodu«. »Toga Boga neće biti.« »Ako Boga nema, onda sam ja bog.« »Ako Bog jest, onda je sva volja Njegova, i iz Njegove volje ja ne mogu. Ako ga nema, onda je sva volja moja i ja moram izjaviti svojevoljnost.« »Tri sam godine tražio atribut mojega božanstva i našao sam ga: atribut je mog božanstva — svojevolja!«

Ako je Bog loše uredio sviet, ako On nije norma dobra i zla, slobodno je sviet rušiti. Tada Boga nema, i bogom postaje čovjek. Tada neukrotiva snaga smrtnikova kreće u bjesni rat na Boga. Podpuni satanizam. Vrhunac titanizma.

Šta biva s čovjekom u tom njegovu prevratnom jurišu?

9 N. Lossky: Bog i mirovnoe zlo. Praga 1941. — N. Berdjajev: Naziranje D. na svijet.

»Pravi genialni potez psihologije«. »To je psiholog s kojim se razumiem«[10] — piše Nietzsche o Dostojevskom. A Merežkovski: »On zna najskrovitije naše misli, najprestupnije želje našeg srdca. Nije riedko, da čitajući njega osjećaš strah od njegova sveznanja, od tog dubokog pronicanja u tuđu savjest. U njega sastaješ tajne misli, što se ne bi nakanio, da ih izkažeš ne samo prijatelju, nego ni samomu sebi. . . «[11]. Nisu nepoznate pohvale, kojima je otac individualne psihologije A. Adler, i ciela njegova škola, obasuo F. M. Dostojevskoga.

Subtilno seciranje čovječje duše, duboka psihologija je silno oružje u rukama Dostojevskog, u tom leži neodoljiva snaga njegovog dokazivanja. Tim je dokazom, uz ostale dokazao absurdnost ideja Raskoljnikova, Kirillova, Stavrogina. . .

Dostojevski ne može pojmiti čovjeka bez slobode. Ona je uzko povezana s čovjekovom dobrotom, zloćom, sa srećom i nesrećom. I sa nesrećom. Jer je slobodan, može čovjek prezreti Božje zapoviedi. I ličnosti Dostojevskoga baš po slobodi hoće da postanu autonomnima. U razplamsalom titanizmu Raskoljnikov, Svidrigajlov, Fjodor, Dmitar i Ivan Karamazov, Stavrogin, Kirillov, Verhovenski i Šigalev hoće podpunim svojevoljem, niekanjem svake Božje volje, uzpostaviti nadčovjeka, čovjekoboga — mjesto Boga. Dostojevskog zanima svršetak ove borbe.

»Ja sam htio usuditi se i ubio sam. . ., ja sam se htio osmjeliti, Sonja, eto, to je sav uzrok«. ». . . trebalo mi je tada doznati, i to što prije doznati, jesam li ja uš, kao svi, ili sam čovjek, Hoću li moći učiniti prestupak, ili neću? . . . Jesam li ja drhtava tvar ili imam pravo. . .« ». . . mene je vrag tada gurao, a već iza toga mi je bilo jasno, da nisam imao pravo onamo ići zato, jer sam ista uš kao i svi. . . « »Zar sam ja staricu ubio? Ja sam sebe ubio, a ne staricu. . . «[12]

To je glavni sadržaj romana »Zločin i kazna«. Raskoljnikov hoće da bude nadčovjekom. Prezire svaki zakon, osim onoga, kojega sam stvara. Napravit će pokus. Ne ubija staricu lihvarku iz požude za novcem. Njezin bi novac morao poslužiti napredku čovječanstva, ubrzati njegove korake k nadčovječtvu. Ako Boga nema, zašto je ne bi mogao ubiti mirno, sviestno, hladno? Ali se prevario. Njegovim se računima oprlo cielo njegovo biće. Nastrana ga je ideja obsjela. Crv ga nemira izglodao, grizodušje ga raztrovalo, uništilo. Zločin je prodrmao Raskoljnikovim, pregazio ga. On je razciepan, podjeljen, podvojen. Klonuo je. Nije sve čovjeku dopušteno, jer postoji Bog, postoji objektivna norma morala nad čovjekom. Njegov je titanizam zamro.

Još je drastičniji primjer inžinjera Kirillova u »Demonima«. Još djetetom, veoma je osjetljiv na ponos. Muče ga boli čovječanstva. Neće, da prizna takva svieta, nieče Boga. I Krist mu je uzalud umro, podlegavši zakonima sudbine. — »Zašto, dakle, da se živi?« Cieli ga život obsjeda samoubilačka misao. O samoubojstvima vodi najtočnije podatke. Ljudi se ne ubijaju s dva razloga: radi straha od boli i od vječnog života. To su obsjene. I Bog mu je tlapnja. Na temelju tih obsjena hoće ljudi život. Život je njihov strah i bol. Zato umuje: te obsjene treba nadvladati samoubojstvom. Samoubojstvo će biti točka, u kojoj će čovjek prezreti stari poredak i Boga. Tu će afirmirati svoju svojevoljnost protiv volje Božje i »uništiti« Boga. Samoubojstvo, biti gospodarom nad životom i smrću, najvećim mu je dokazom podpune suverenosti.

»Biti će novi čovjek, sretan i ponosit. Onaj, kojemu će biti svejedno živio ili ne živio, to će biti novi čovjek! Tko pobjedi bol i strah, taj će biti bog. A toga Boga neće biti.« »Tada će biti novi život, novi čovjek, sve će biti novo.« »Ja se moram ustrieliti, jer je najpodesnija točka moga svojevolja — ubiti samoga sebe.« ». . . atribut je mojega božanstva — svojevolja!«

Kirillov hoće, da prvi pođe tim putem, drugi će za njim. Sebe će postaviti na Božje mjesto, postat će čovjekobog. To naglašava Stavroginu.

»On će doći i ime će mu biti čovjek-bog.

— Bogočovjek?

— Čovjek-bog, u tom je razlika.«

Po svojem shvaćanju, Kirillov će doživjeti vječni život i čovjekobožtvo u času samoubojstva, u času podpunog svojevolja. Intenzivno vječni život, ne ekstenzivno.

Finale je bio grozan. Njegovo je samoubojstvo bilo sve, samo ne čin ponosnog, buntovnog svojevolja. U odlučnom času ga užas i strah doveo do sloma volje i energije, do ukočenosti, paralize. Pretvorio se u marionetu. Ne samo, da tu nije bilo ništa od nadčovjeka, pao je i izpod razine čovjeka.

Dostojevski je u Kirillovu dosta rekao o nadčovjeku. Entuziazam Kirillova,sva njegova dinamičnost, obilježeni su demonskim i neurotičnim. Njegov je svršetak, opaža von Balthasar, odkrio, da je sav zanos bio početak epilepsije, želja za čovjekobožtvom, bolest.[13] Duševne su se moći Kirillova izgubile na bezpućima bolesti, ludila, očajnosti. Najavio je novo doba, slobodu, čovjekoboga. A što postizava? Već je za života bio rob svojih ludih ideja. Obsjednut. Njegovo je razlaganje bilo čudno, daleko od realnosti. Upadao je u kontradikcije. On je bjesomučnik, koji je u stanju demoniziranog ateizma jednako kukavan i vriedan sažaljenja, kao i u svom bedastom svršetku. Umro je i duševno i tjelesno.

Čudno je, da se Nietzsche, koji je toliko cienio Dostojevskog, nije dublje zamislio u sudbinu Kirillova.[14]

---

10 Iz Nietzsche-ovih pisama.

11 Merežkovski: Vječni suputnici. Druga knjiga. Dostojevski. Preveo Velikanović. Zagreb. Matica Hrvatska. 1942.

12 Dostojevski: Zločin i kazna.

13 Von Balthasar. Apokalypse der deutschen Seele. Band II. Nietzsche und Dostojewskij: VI. Metaphysik des Apokalyptischen.

14 Brandesa su začudile pohvalne rieči Nietzsche-a o Dostojevskom, pa je pisao Nietzsche-u: »Velik je to pjesnik, ali odvratan dečko, skroz kršćanin u

Kirillov nije znao, da je kršćanstvo pobiedilo mizerni položaj čovjeka kao nemoćnog stvorenja. Razbivši obruč ograničenosti i robstva, Krist je u svojoj osobi pobožanstvenio stvorenje — čovjeka. Odtada naš život nije »bol i strah«. U Njemu se rodio istiniti »Nadčovjek«.

Nije moguće potanko prikazati titanizam svih osoba u romanima Dostojevskog. Ali svi odreda u svojoj buni propadaju. Stavrogin je u svojem »heroizmu zla«, u indiferentnosti među Bogom i ateizmom, moralno izcrpljen. Ubija se. Verhovenski je zločinac. Jednako se moralno razpadaju i oni, koji se zanose svojevoljem izključivo u moralu. To su ogavni razvratnici: Svidrigajlov, Fjodor Pavlović Karamazov itd... U njima se utjelovila diabolička perverzija, robovi su. Titanizam čovjekoboga je izrabio čovjekovu slobodu — na čovjekovu propast. Uništio je Božju sliku u čovjeku. A nju je Dostojevski htio spasiti.

KROZ PRIZMU »MRAVINJAKA«

Raskoljnikov, Stavrogin, Dmitar Karamazov tek iza izvršenog pokušaja bune s užasom uviđaju, da su sebe izlomili, raztrgali i upropastili svoju slobodu. Ideolozi pobune zajednice: Ivan Karamazov u romanu »Braća Karamazovi« i Šigalev u »Demonima«, vide već u svom nacrtu uređenja svieta propast čovjekove slobode, ali je i ne kušaju spasiti.

Zašto?

Ivan odgovara na to pitanje u svojoj radnji »Legenda o Velikom Inkvizitoru«, koju čita bratu Aljoši. Hoće da sjedini u revoluciju protiv Boga sve ljude. Misao mu je oštra, jasno izkristalizirana, dosljedno privedena kraju. Preko Velikog inkvizitora naglašava dva nacrta o uređaju čovječanstva. Božji plan i plan nezadovoljnog stvora. I opet je glavna os, oko koje se vrte svi problemi — sloboda.

U čem se sastoji Božji plan? Bog je stvorio čovjeka, da ga učini dionikom svoje bezkrajne dobrote. Htio je, da bude slobodan. Jedino po slobodi može izkazati savršenu formalnu slavu Bogu. Nu sloboda ne omogućuje samo kraljevski, divotni uzpon k Bogu, ona nažalost omogućuje i silazak u moralno zlo.[15] Sloboda narivava čovjeku borbu među dobrom i zlom, čini ga odgovornim. Radi zloupotrebe slobode došla je na sviet kazna, patnja, krvavi nemir, bol. Zbog nje se oko orosilo suzama, iz grudi se oteli jauci svih zemaljskih ranjavanja. Ali je Bog ipak htio da čovjek bude slobodan, jer je u tom vidio svu njegovu veličinu. Bez slobode

svom osjećajnom životu i jednako onaj, koji uživa u mučenju drugoga. Sav je njegov moral ono, što ste Vi okrstili robskim moralom.« Nietzsche mu je odgovorio: »Bezuvjetno vjerujem Vašim riečima, koje se odnose na Dostojevskoga, ali ga u drugu ruku cienim kao najvriedniji psiholožki material, koji poznajem — zahvalan sam mu na poseban način, kako se god protivio mojim najnižim instinktima.« (Iz Nietzsche-ovih pisama). Zanimljiv odgovor. Ta baš se sav taj »najvriedniji psiholožki material« okreće protiv Nietzsche-a. (Citati iz Nietzsche-ova dopisivanja uzeti iz gore spomenute Balthasarove knjige).

nema ni čovjeka ni ličnosti. Kad su ljudi pali, ostvario je Bog daljnji dio svog tajanstvenog plana: poslao je na zemlju Krista. On je digao čovječanstvo i u svojoj bogočovječjoj osobi opet pomirio nebo sa zemljom. Slobodu, taj dragocjeni, ali trnoviti zalog, ostavio je netaknutu. U svoj velikodušnosti dao je čovjeku, da se može u slobodi i ljubavi sjediniti s Bogom.

U čem se sastoji Ivanov plan? Govori na usta Velikog Inkvizitora.[16] Taj suhonjavi devedesetgodišnji starac pozna Božji plan, ali ga sviestno odbija zato, jer uključuje slobodu. Iz nje, naime, izviru patnje. Iz Inkvizitorovih rieči odsieva poganska Ivanova samilost prema čovjeku.

Predbacuje u lice Kristu: »Umjesto da zavladaš slobodom ljudi, Ti si im slobodu još više pojačao. Zar si zaboravio, da je čovjeku milije spokojstvo, pa čak i smrt, nego da slobodno bira između spoznaje dobra i zla? Nema za čovjeka ništa primamljivijega od slobode njegove savjesti, ali nema za njega i ništa mučnijega od toga... uzeo si sve, što je premašilo ljudsku snagu... ... Ti si je (slobodu) uvećao i na vjekove mukama okovao duševno carstvo čovjekovo.«[17]

Spočitava Kristu, što je odbio tri napasti, kad je bio na gori izkušavan od đavla. Tko hoće usrećiti ljude, treba tim trima napastima popustiti. Veliki Inkvizitor im popušta. To znači odbijanje Božjeg i uzpostavljanje novog čovječjeg plana. Popuštanje prvoj

[15] N. Berdjajev voli često potegnuti Dostojevskog na svoju stranu. Jedan primjer. U svojoj prije spomenutoj knjizi o Dostojevskom, na str. 40-41 piše: »Kad bi Dostojevski razkrio do kraja učenje o Bogu, o Absolutnom, tad bi bio prinužden, da prizna polarnost same božanske prirode, tamnu prirodu, bezdan u Bogu, nešta srodno učenju Jakoba Boehme o Ungrundu.« Već ono »kad bi« čudno zvuči. Njegovu tvrdnju podpuno niečemo. Dostojevski crta antinomije, polarnosti, protuslovlja — ali uviek u čovjeku, u stvorenju. Baš zato se sve to i nalazi u čovjeku, jer nije ens necessarium, ens a se, actus purus. Berdjajevljevo je tumačenje naravi »zla« neizpravno. Upozoravamo na izvrstnu razpravu o Berdjajevu: Vodopivec Janez: Krščanstvo in Cerkev pri Nikolaju Berdjajevem. Ljubljana 1942. O problemu »bezdna u Bogu« vidi str. 23, 24, 30.

[16] Koga predstavlja Veliki Inkvizitor? — O tom se veoma mnogo razpravljalo. S tim je u vezi pitanje odnosa Dostojevskog prema Katolicizmu. Dr. Franc Grivec u razpravi »Fj. M. Dostojevskij in Vladimir Solovjev« nabraja više razloga zbog kojih se Dostojevski upravo strastveno izražava proti katolicizmu. Predrasude, utjecaj mržnje Bizanta, protestantizma, slavjanofila i t. d.... Osobito iztiče, da su napadaji Dostojevskoga na Katolicizam bili metoda, taktika, zgodno sredstvo u borbi protiv ruskih liberalaca, koje je smatrao svojim najvećim neprijateljima. Među ostalim razlozima, za potvrdu svoje teze donosi pismo Dostojevskoga profesoru N. Ljubimovu. U pismu Dostojevski odlučno izjavljuje, da je Vel. Inkvizitor napisan protiv socialista. Prof. Sergije Stein je napisao u Životu 1938. solidan članak: Dostojevski i katolicizam. On ostaje skeptičan prema razlozima prof. Grivca, osobito prema pismu napisanom N. Ljubimovu. U to se ne upuštamo.

Zanima nas Vel. Inkvizitor. Romano Guardini, u knjizi, koju smo prije spomenuli, drži, da »Legenda o Vel. Inkviz.« ipak nije upravljena protiv Rima. Ona je vrhunac romana u idejnom i umjetničkom pogledu, a kao takva ne može biti uperena protiv Rima. Bila bi besmisao, jer bi bila izvan organizma romana.

[17] Dostojevski: Braća Karamazovi.

napasti jest primanje zemaljskog kruha. Kruhom se zemaljskim dariva ljudima zemaljska sreća: sitost, bogatstvo, zadovoljenje potrebama tiela. Popuštanje napasti kruha znači zarobljivanje slobode. A to je, drži Ivan, najveći dar, koji se može dati ljudima. Oduzimanjem slobode oduzima im se lična odgovornost, lišava ih se tjeskobe distingviranja dobra i zla, briše im se sviest o griehu, o zasluženoj kazni. Po njegovoj se logici tim briše trpljenje sa svieta. Takvim se darovima obraća Ivanov titanizam zajednici, ne bi li je predobio za svoj plan. Kruh ima ovdje mnogo značenja. On je simbol zatvaranja čovjeka u sferu, iz koje se podpuno izključuje Bog. Simbol materialističkog shvaćanja, simbol socializma, komunizma, simbol antikristovog carstva.

Pod drugom se napašću krije racionalizam. Treća napast znači auktoritet, silnu i čvrstu obćeljudsku organizaciju, koja će ljudima zarobiti slobodu i zavladati nad čitavom zemljom. Sjedinit će sve ljude. Želja socializma. Podporanj, što ga titanizam traži u sjedinjenju ljudi jest veća snaga za juriš na Boga. Dok pojedinca u tom naletu svladava nemoć i strah, u socializmu bi se morao požeti uspjeh zajedničkim silama. Treba zbiti redove. To neće biti težko, jer čovječja narav čezne za družtvovnim »mravinjakom«: »Da si prihvatio taj treći savjet silnoga duha, sve bi izpunio, što čovjeku na zemlji treba, to jest, da ima kome da se pokloni, kome da preda svoju savjest i kojim načinom da se sjedini najposlije sve i bez prigovora u obći i složni mravinjak, jer je potreba sveobćeg sjedinjenja treća i posljednja muka ljudska.«

Veliki Inkvizitor odnosno Ivan Karamazov prima tri đavlova priedloga. Tako zamišlja pobunu zajednice proti Božjoj zamisli svieta, protiv Boga. Na taj način traži konačno brisanje trpljenja s lica zemlje. Ona će se zasjati srećom. Čvor je presječen. Izabran je despotski socializam. Ivan i Šigalev hoće ostvarenje novog plana. Šigalev u »Demonima« iztiče: »Polazeći od bezkrajne slobode završujem s bezkrajnim despotizmom.« Još nešto. Veliki Inkvizitor na koncu svog razlaganja primjećuje: »I svi će oni biti sretni, svi milijuni bića, stotine hiljada onih, koji njima upravljaju. I samo mi, mi koji čuvamo tajnu, jedino mi, bit ćemo nesretni.« Zarobljenici će biti sretni, ali će začetnici revolta biti nesretni, jer će ostati slobodni. Istu misao naglašava i Verhovenski: »Želja i stradanje za nas, a za robove šigalevština.«[18]

*

Ne bi trebalo zaključka. Dostojevski se zaletio duhom u budući boj komunizma proti Boga, u naše vrieme. Prorekao je žestinu i gigantske razmjere te borbe. Uvidio je, kako se u njoj uništava čovjek. Nad tim se zgrozio. Za njega definirati čovjeka kao neslobodno biće znači već ne definirati čovjeka. U »Braća Karamazovi« i »Demonima« je s gnjušanjem i srdžbom osudio nihilističko — socialističku teoriju i praksu, koja je čovjeka pretvorila

[18] Dostojevski: Demoni.

u sredstvo. Nije htio, da se za volju Molohu sreće nekakve univerzalne nestvarne substancije pogazi osoba. Zastupao je kršćansku nauku. *Istina, pojedincu je svrha družtvo, ali ne posljednja. Naprotiv, posljednja svrha družtvu su ljudske osobe.*

Svoje je kršćanske misli Dostojevski na pozitivan način izrazio osobito u posljednjem romanu »Braća Karamazovi«. Njegov se kršćanski pogled zrcali u Aljoši Karamazovu i monahu, starcu Zosimi. Sklad svieta su ugledali u Bogočovjeku Isusu Kristu. U Njemu se po slobodi i ljubavi sjedinjuje čovjek s Bogom, pobožanstvenjuje se. Nalazi Život. U Bogočovječtvu na zakonit način stiče božanska svojstva. Nije više crv zgažen u blatu. U Kristovom mističkom tielu, u Crkvi, sačuvavši netaknut značaj osobe, zadovoljava težnji za zajedničkim životom i jedinstvenošću. Drukčije nego u »mravinjaku«. Činjenica Bogočovječtva uklanja sve razloge svih titanizama.

U romanu »Braća Karamazovi« se osjeća utjecaj auktorova prijateljevanja s velikim filozofom i teologom Solovjevom.[19] Solovjev je u svom trećem govoru o Dostojevskom liepo raztumačio, kako je Dostojevski prihvatio kršćansku ideju u njenoj harmoničkoj trojednosti: vjera u Boga je uvjet za vjeru u čovjeka i prirodu. U Bogočovjeku Kristu, koji je u svojoj osobi posvetio i čovjeka i materiju, te se tri vjere sastaju. Izmiruje se: mistik, humanist, naturalist. Sav se kozmos pretvara u Kraljevstvo Božje. Božji je plan o svietu opravdan i realiziran. Solovjev je dobro poznavao nauku svoga prijatelja iz Optino Pustinj. Njegovu je nauku o slobodi, čovjeku, Bogu, Bogočovjeku tumačio u svom pravovjernom smislu, ne s onoliko dogmatske maglovitosti i zabluda kao Berdjajev.[20]

Dostojevski je točno uočio konac bezbožnog antropocentrizma, nove krive evropske filozofije. Nu očito je, da je u napadajima na zapad, Evropu, Katolicizam pretjerao. Bio je nepravedan. Imao je i mnogo krivih pojmova. Njegova se zloguka nagađanja o katolicizmu nisu izpunila. Mesijanstvo Rusije je izdalo.

Njegova je veličina u tom, što je svojim genijem javio cielom svietu, gdje leži posljednji movens krvavih čovjekovih lutanja — u čovjekovim odnosima s Bogom. Svojim je idejama i nenadmašivim prodorom u ljudsku dušu naviestio smrt stvorenju u svakom titanizmu protiv Boga. Nosio je čovjeku Krista.

Ante Katalinić D. I.

[19] Dr. Franc Grivec: Fjodor M. Dostojevskij in Vladimir Solovjev. Ljubljana 1931.

[20] Upozoravamo opet na članak prof. Steina. Odlično prikazuje odnos Dostojevskog prema katolicizmu. Dostojevski je uistinu imao dosta zabluda.

Sigurno je: Što se Dostojevski više primicao kraju života i što je više prijateljevao sa Solovjevom, to se više idejno pročišćavao i bistrio. Da je bio bitno kršćanski pisac, nitko ne sumnja.

Berdjajev odveć poistovjećuje misli Dostojevskog o slobodi, čovjeku, Bogu, Bogočovjeku — sa svojim mislima. (Zablude Berdjajeva je sažeo Vodopivec u spomenutoj knjizi).

KNJIŽEVNI PREGLED

OSVRTI

RELIGIOZNOST MALOG STARINSKOG SVIETA*

Duša zalud čeka jaču grižnju, koju
Smrtni glad i žeđ su okorjelu stisli
Pa sve jeca, jeca, kad na Svrhu misli.
Paul Verlaine

Fogazzarova religioznost stoji u obratnom razmjeru s Fogazzarovim pjesničkim zanosom. Gdje je Fogazzaro religiozan, tu kao da nije pjesnik, i gdje je pjesnik, tu kao da mu se rasplinula religioznost. Fogazzaro je kao pjesnik senzitivan, senzualan; kao vjernik vidjelac, kontemplativac, ronilac u misterije i mistifikacije. Čulnost podgriza nevinost i čistoću njegove vjere — stoga su njegovi junaci u najboljem slučaju, estetski zaneseni katolici (Franco, Piero Maironi), modernisti (Selva), erotski katolici (Ellen, Daniel Cortis) da ne reknemo sensualni (Piero Maironi i Jeanne Dessalle u Piccolo mondo moderno). Gdje je vjera spontani doživljaj, ondje nije čista, a gdje je čista, ondje nije naravna. Don Josip Flores, idealni svećenik i Božji čovjek, bez nastranosti i »pristojno« duhovno poletan — velika je iznimka. Svi su ostali, nenaravno pobožni i religiozni, i kršćani i katolici; jednostavno — silom su pobožni. U sviet duhovnog njihova zbivanja pisac je nasilno ubacio religiozne doživljaje i probleme na štetu svoje umjetnosti.

To je činjenica. I ne da se poreći. Nu utvrditi jednu činjenicu ne znači je ujedno objasniti. Ta je činjenica problem, otvoreno pitanje: zašto se u Fogazzarovim djelima nalaze religioznost i poezija u obratnom razmjeru. Možemo pitati i konkretnije. Je li to stoga, što je zatajila Fogazzarova umjetnost? Fogazzaro se kao umjetnik lomio na traženju izraza, i jer nije našao točan izraz, netočno je izrazio svoju inače čistu religioznost. Za pravu stvar našao je naopaku rieč. Je li to tako? Ali ako izraz odgovara, ako je riječ prava? Nije li onda to zato, što njegova religioznost nije dovoljno zrela i njegov katolicizam dovoljno providan i bistar? Ili je napokon i jedno i drugo?

To, što je Crkva osudila dva Fogazzarova romana, nije još tako zlo. Crkva je znala, što radi. Romani su bili pogubni za čistoću katoličke nauke u ono doba zasićeno modernizmom i pseudomisticizmom, i dospjela su na indeks. Ako je Crkva osudila djelo, nije osudila pjesnika, ako je indicirala Fogazzarovu religioznu misao, nije osudila njegovo srce i njegovu religioznu dušu.

B. Croce je također oštro zarezao svojom kritikom. Priznao je, da se Bog spominje u Fogazzarovim djelima, i da se spominje

* A. Foggazzaro, Mali starinski sviet. Preveo I. Lendić. Izdala Matica Hrvatska, Zagreb 1942.

uzalud. »Bog tu nije nazočan. A kad pisac hoće, da ga spusti s neba abstrakcije, Bog se pretvara u nešto drugo.« Zatajila je dakle religioznost!

Lucienne Portier s poštovanjem ulazi u Fogazzarovu dušu kao u svetište, u kom prebiva Bog. »Fogazzaro je u svojoj biti religiozna duša. Prožet je tom mišlju, ako religija nije sve u jednom životu, onda nije ništa. Sve je probleme svoga života gledao kroz prizmu religije, napose problem ljubavi. On je gledao na religiju kao na stvarnost, koja mora posve unići u posjed našeg bitka i našeg života. Fogazaro nije bio mistik, ali je bio veliki kršćanin.« Zatajila je dakle umjetnost!

A ipak! Drugo je Fogazzarova umjetnost, drugo je Fogazzaro umjetnik. Dašta — Fogazzaro kao umjetnik nije razdieljen od Fogazzara vjernika. Tamo, u dubinama osobnosti, gdje se stapljaju u jedno sve ljudske oznake i svi oblici ljudskoga duha — tamo je doista Fogazzaro bio vjernik, duboki, istinski, posve predan Bogu; duša, koja se propinjala za čistoćom visova, koja se lomila, da od sebe i svog života načini zabilježkama kontemplativca i zanosima pokornika — Cor mundum crea in me Deus — ta se rieč tako često vraća. Portier je znala za tu substancialnu jezgru. Stoga njena oštrica nije ni tako jaka, ni tako nemilosrdna.

Ali kada se taj čisti iskonski elan Fogazzarove duše užliebio u sviesni doživljaj, i kad se još prenio u vanjski izražaj, onda se razbilo prvotno nutarnje jedinstvo. Umjetnost, razsuta po materiji, još se više razsula — materia est principium divisionis, a erotika je materija — religioznost je bludila. Tako se ta duša razparčala i razdrobila, tražeći iskonsku harmoniju. Ostala je samo volja jedinstva! Croce je zaboravio na volju — na prabitnu charitas. Gledao je samo djelo. I našao je »kalkulacije i transakcije mondenog katolicizma«. Mogao je naći i morbidnu senzualnost, nezrelu i trpku pobožnost i estetsku nastranost izraslu na prebujnosti romantičnog zanosa. Tako je Croce uvrstio Fogazzarovu pobožnost u divlju zrelost. Ali da je kao Portier prelistao Fogazzarov dnevnik, našao bi, da ona nije ni divlja ni zrela, zato je trpka, pa je ni poezija nije mogla osladiti.

Fogazzarovo djelo valja dakle promatrati u atmosferi cjelokupne Fogazzarove eksistencije i njegovu umjetničku ličnost, prekvašenu religioznošću u cjelokupnosti njegove ljudske individualnosti. Svi su Fogazzarovi romani i pjesme alegorijske autobiografije. Glavna su lica on sam, nutarnji zapleti romana su strahoviti problemi, koji su drobili njegovu dušu, a sporedna lica su nosioci njegovih mržnja i ljubavi. Nema smisla, da se obaziremo na cielo Fogazzarovo djelo i religioznost kako se očituje u pjesmama, pripovjetkama i napose u sedam glavnih romana. Zaustavit ću se samo na Malom starinskom svietu. I to s dva razloga. Prvo zato, jer je taj roman izišao preveden i kod nas. A drugo stoga, jer je on najkarakterističniji za intimnu stranu religioznosti i za Fogazzarovu religioznost. U njemu je sadržano sve što je dotada Fogaz-

zaro napisao, ali u pročišćenosti i bistrini; a naviešteno je sve što će doći, ali u nekoj ekvilibriranoj sređenosti. Spiritističko ludilo Mariane, koja misli, da je u njoj oživjela nepoznata predkinja, smirit će se u bol majke Lujze, koja će zazivati dio svoga djeteta, a sjaj s anđeoske pojave Edite past će na lice Terezije, Frankove majke. Ljubav duhovna, koja vodi Bogu, ali i koja poznaje časove slabosti (Mistero di poeta, Daniele Cortis) smirit će se u »Malom starinskom svietu«, ne će osjetiti žalca tiela, ali će doživjeti distanciju duša, koje se diele samo zato, jer se nisu našle u Bogu.

Piccolo mondo moderno, Il Santo, zapravo nastavit će Fogazzarovu problematiku u enormnim dimenzijama. Erotika u samoj sebi talasat će se od skrajnje senzualnosti do platoničkog misticizma (ljubav oženjenog Piera Maironija i Jeanne Desalle u Piccolo mondo moderno), a, u odnosu s religioznošću, kad zahvati orkan strasti, erotika će ugušiti vjeru, a kad se zgadi, svršit će u kontemplaciji samostana. Piero Maironi radi Jeanne ostavlja pobožnu vjeru, a kad žena umire, bježi od svieta u samostan — da postane Il Santo, ideal naprednog katolicizma.

Sve u svemu tri su strahovite spirale, kojima se vitla Fogazzarova religioznost.

Ponajprije osnovni razpon svake religioznosti, u samoj sebi: razpon, koji se lomi nad onim bezdanom, što nas i dieli i spaja s Bogom, prvim početkom i najdubljom eksistencijom naše eksistencije.

Onda: razpon među erotikom i religioznošću, čulnošću i čistom lirikom Božanske ljubavi.

Napokon: razpon među religioznošću i sakramentalizmom. Dok razpon među religioznošću i erotikom označuje odnos religioznosti prema svietu, koji je svjetski, razpon među religioznošću i sakramentalizmom označuje odnos religioznosti prema svietu, koji je religiozan, t. j. prema onome nizu sakralnih čina, običaja, ustanova, što tvore objektivnu religioznost; u Fogazzarovu slučaju: katolicizam.

Religioznost »Malog starinskog svieta« nosi u sebi sva tri razpona. Prvi hara cielim djelom, ostala dva su u klici.

Ima nešto strašno u religioznoj erotici i u erotskoj religioznosti Fogazzarovih junaka. Istina u Malom starinskom svietu čulnost se čuje tek izdaleka, kao daleki šum nepoznata mora. Ali inače u drugim djelima razpojasanost sjetilnosti ne pozna kršćanskih granica. Svi su ti junaci religiozni; religiozni su radi one estetske crte i onih mističkih nanosa, što ih sobom nosi subjetivna religioznost — dapače religiozni su radi same senzualnosti. Čudna je to vještina, čudna je to demonska magija: vjerovati u ljubav Božju, da možeš dublje i intenzivnije osjetiti nedopuštenu ljubav ljudsku. Razbludnost je grješnom čovjeku sladka, pa i onda, kada ne zna, da je to grieh; nu kada zna, da je to grieh, i čini, jer je grieh, onda je doživljaj razblude intenzivniji: sladkost čulnosti

potencirana je radošću grieha. A kada netko vjeruje samo zato, da može potencirati razbludu radošću grieha — jer bez vjere nema grieha i bez zanosa za čistoću ne shvaća se perverzitet putenosti — onda govorimo o epikureizmu »à l' imagination catholique«, koji se začahurio u zanesenost »infernale et satanique... dans toute sa franchise, dans tout son blasphème« (Sainte Beuve). Sainte Beuve je to rekao za Chateubrianda, ali u punijem značenju vriedi to i za Fogazzara. Jer su oba htjela ostvariti paradoks: da gledaju Boga i da imaju nečisto srce; a učinili su svetogrđe: kroz gledanje Boga uživali su u nečistoći srca.

Religioznost ne mora biti u obrnutom razmjeru sa sakramentalizmom. Ali kod F. jest. Kod njega je sakramentalizam obrt svećenički, svećenika, koji nisu svećenici. Mogu biti dobričci, ali su tako sitni pred velikanima — objed kod markize Maironi, okrutne i opake starice. Proti obrtnog sakramentalizma u katolicizmu, koji se tek pomalo naslućuje u M. S. S., Fogazzaro se strastveno borio u Il Santo i Leila.

Zaustavimo se na osnovnom razponu u M. S. S. Već sam spomenuo, da je M. S. S. alegorijska autobiografija, u kojoj se pripovieda život i duša Fogazzarova. Kad otvarate dakle mali starinski sviet, otvarajte s ljubavlju: tu su pohranjene tajne jedne duše, zapravo dvie tragike jednog života.

Markiža Orsola Maironi razbaštinjuje nećaka Franka, kad je saznala, da se on tajno vječao s Luisom Righey — i to upravo u času, kad Lujzina majka Terezija umire dajući blagoslov mladencima i moleći Franka, neka pazi na Luizu: ima u njoj nešto otčeve nepobožnosti i liberalizma; neka svojom pobožnošću dopuni njezinu. Jaz je pukao, kad se našla oporuka Frankova djeda, koji je ostavio sva imanja Franku, a svojoj ženi Ursuli Maironi zakladu, iz koje se svaki dan, dok je ona živa, ima služiti sv. Misa, za spas njezine duše. Franco hoće da oprosti: Krist je tako naredio — Luiza traži pravo: Pravda je na to sili.

Ta tragika nerazumievanja među supruzima zaoštrit će se u tragiku među roditeljima, kad dobiju diete, malu Mariju, koju su od milja zvali Ombretta. Jednog olujnog popodneva, kad je Luiza u ime Pravde htjela javno predbaciti markizi zlodjelo — dok je markiza išla prefektu na objed — Ombretta se utopila u jezeru. Luizu je obezglavio bol. Ne da svoje diete. Spiritistički barem hoće, da bude uza nj. Franco je malu žrtvovao Bogu. Zato je među njima pukao još veći jaz — sve dok Luiza nije u sebi osjetila klicu novoga života.

Niti su ovih tragika izvučene iz tvrde poviesti Fogazzarove. Njegov otac Mariano bio je razbaštinjen, što je uzeo Terezu Barrero, jer je bila siromašna, a Marianov otac suviše pohlepan za tuđim imanjima i blagom. Isto tako Fogazzarov sin Mariano utopio se u jezeru — Fogazzaro se poklonio Providnosti — i prelio svoje osjećaje u Franka. U Luizinu duševnost preslikao je pustoš Lujze Venini Campioni, koja nije mogla prežaliti svoje male Gem-

me, i koja je o svem pisala Fogazzaru: E Dio la spense! e la tolse a me, alla mia vecchiaia... Oh c'è da morire o da impazzire. La morte che io guardai sempre con calma e che ora aspetto con serenità per me, veduta nel suo barbaro assalto sulla adorata personcina, mi pare si oribile, si crudele, *da non poter esser data da Dio alla sua innocente creatura.* Sad pročitajte posvetu na početku »Malog starinskog svieta«: razumjet ćete je!

Ove nutarnje puteve duše sveo je Fogazzaro u Mali starinski sviet. Roman je tek za neke alegorija, za one, koji vide kroza nj Fogazzarovu dušu!

Ogledajmo nutarnje lice romana.

»Sadržaj je ovdje borba duša. To je intimni sukob između dvoje bračnih drugova, između Lujze i Franka... sukob između dvoje ljudi, koje progoni nesreća...« Istina je, što Croce kaže, ali samo s površine. Ja bih radije rekao, da je to tek vidljivi odraz jednog dubljeg sukoba: sukoba duša sa svojim Bogom — a onda iz tog sukoba nastaju se svi ostali sukobi, religiozna katarza, hodočašća Bogu i po njima približavanje duša. Bog je glavno nevidljivo lice u romanu, svi su osnovni zapleti u romanu oko Njega, koji je Gospodar života i smrti. Roman je skladan na jednu melodiju — inatteso dolore che guarisce, negdje je zapisao Fogazzaro. Samo što ona dobiva drugi ton i boju prolazeći kroz razne duše. Religiozno je to proživljavanje kušnje — različito prema različitosti religioznog osnovnog stava. Tako se rađaju različiti osnovni tipovi. Sve je ostalo pozornica za glavnu dramu duša.

»Postoje duše, koje otvoreno nieču budući život i rade upravo po svojem shvaćanju samo za sadašnji život. Ovih nema mnogo.

Zatim ima duša, koje pokazuju, da vjeruju u budući život, a rade sasvim za sadašnjicu. Ovih ima nešto više.

Zatim ima duša, koje ne misle na budući život, a koje ipak žive na način, da se ne izlažu odviše pogibli, da ga izgube, ako postoji.

Zatim ima duša, koje uistinu vjeruju u budući život, i diele sve svoje misli u dva niza, koji se međusobno sukobljavaju, jedan je niz misli za nebo, a drugi za zemlju. Ove su najmnogobrojnije.

Zatim ima duša, koje žive samo za budući život, u koji čvrsto vjeruju. Ove su vrlo rietke i gospođa Tereza (Lujzina majka) bila je jedna od njih. — (tako je govorio profesor Gilardoni).

Luiza, kad je prošao njezin muž, reče potiho: Ima i duša, koje žive kao da postoji samo budući život, u koji ne vjeruju, ima jedna takva duša.« (I, 104).

Ovi su stavovi i osnovni oblici religioznosti u jezgri substancialna blizina i okrenutost Bogu, a vladanje u životu je tek funkcija nutarnje po-božnosti.

Smrt Ombrette imala je pročistiti i srediti duše. Nažalost gospođa Tereza čisti religiozni tip nije više ni bila na životu. Kako bi ona primila tu veliku bol? Sigurno transformirala bi je! Ali s

primjesom neke okultne providnosti, utopijskog stanja, i pomalo vjerske eksaltiranosti. Tako je taj najčišći lik zamućen maštovitošću vizije!

Ostavimo po strani sporedne tipove župnika i Frankovih prijatelja. Njih nije pogodio veliki neočekivani bol. Ni njih, pa ni samog ujaka Petra, koji se brine za mladence. Za njega se nema što reći. »Nije se ni brinuo, da razmišlja o vjeri. On je u pojam poštenja uključio nastavljanje obiteljske predaje, izpoviedanje djedovske vjere, koju je nemarno prihvatio onako, kakva je bila. Njegov je Bog bio, kao i on, dobričina, koji mnogo ne drži do pobožnih uzdaha ni do krunica, kao ni on; Bog, koji je zadovoljan, da ima za svoje službenike — kao što je on zadovoljan, da ima za svoje prijatelje — poštene i dobre ljude, pa bili oni izjelice i pijanice, strastveni kartaši i iskreni pripovjedači svinjarija, koje nisu nepoštene, a koje slobodno odražavaju onu malko prljavu duhovitost, koju svatko ima u sebi...«

»Ova jedinstvena duša, koja živi, kao da ne misli na budući život, u koji ne vjeruje, u bludnji je, ali joj se valja diviti kao najplemenitoj i najvećoj duši. To je uzvišen slučaj — rekao je o njem profesor Gilardoni (I, 105-106). Uzvišen slučaj, uzvišenošću ljudi zakukuljenih u svoju svagdašnjost. Oni su dobri bez razmišljanja, bez vjere, i hoće svakom dobro. Ne razumiju lomove duše. Ujak Petar ne shvaća trzanja Lujze i Franka ni mramorno lice gospođe markize.

A upravo u ovim trima razbjesnio se orkan.

Smrt je potresla staru markizu — »dušu, koja pokazuje, da vjeruje u budući život, a radi samo za sadašnjicu«. Farizejska duša! I farizejska vjera. Ogrezla u pakosti i intrigama. Da se ne vidi zlo, ukočila se u staru mramornu gospođu. »Orijska tragedija« nije proizvela veliki utisak na staro mramorno lice. Osim što su se malo ruke tresle. A bila je pobožna. Bojala se suda Božjega. Izpod »voštane maske« bilo je leglo crviju. »Krunica se u njenoj kući redovito molila. Njezin korien bio je u starim markizinim griesima. Krunica je postajala sve dulja i dulja, jer je markiza dodavala sve nove i nove Zdravo Marije. Bilo ih je sve više, što je stara gospođa dulje zalazila u godine i što je češće i jasnije gledala pred sobom odvratnu lubanju — svoje vlastite glave... Brige (o neispoviеđenim griesima) nastojala je potisnuti množtvom krunica, ali one su se opet pojavljivale. Dok je molila od velikog vierovnika odpuštenje svojih dugova, činilo joj se, da joj On može udieliti podpuni oprost, ali kasnije bi joj iznova pala na pamet lica malih dužnika, a s njima bi se vraćala i sumnja u oprost. U tim časovima njezina škrtost i njezina oholost morale su se boriti s groznom zamisli, da će zbog dugova biti osuđena na vječni prekogrobni zatvor.« (II, 124). Smrt Ombrette samo je mogla povećati strah i niz Zdravomarija. — Markiza je najavila nove 3 Zdravomarije. Ali kad je u smrtnome strahu noću doživjela, kao da je mala Ombretta došla k njoj i predbacila baki, da je kriva njenoj smrti — stara vještica, bojeći

se smrti pozva svećenika i prefekta. Skrušenost ili skršenost? Ni jedno ni drugo. Kad već mora otići, ostavlja imanje Franku — praštajući mu.

Svu je gorčinu Fogazzaro sasuo u dušu stare gospođe. Gorka ironija, žučljivo ruganje i jedki sarkazam zapalio je pakao u srdcu markize — koji ni patnja ovoga svieta ne može ugasiti.

Posve je obratan učinak na estetsku dušu i estetsku vjeru Frankovu. I ona je otvorena svietu. Ali u njoj sviet nije stvar i posjed kao Markizi, nego simbol, kroz koji namiguje neki drugi sviet. Neki drugi sviet? Ne, onda bi to bila vjera! Sviet je simbol, koji budi u duši nutarnji sviet misli, želja, dojmova; u kom lebdi kao u atmosferi naša vlastita duša i sviest. Vjera ga može dopuniti — proširiti horizonte do nevidljivih stvarnosti — a onda se sviet mašte spliće sa svietom vjere: nastaje duša, koja dieli svoje misli na dva niza: jedan je za nebo, drugi je za ovaj sviet. Promiču se dva zanosa: estetski i religiozni. Franko je takva duša, koja sanja. Smrt je Ombrette bio udarac o bok. On se probudio. U perspektivi Ombrettine smrti »gledao je jasno u duhu čitav svoj život, koji je bio jadno neizpunjen djelima, pun neizpraznosti, život, koji nije odgovarao vjerovanjima, koja je izpoviedao, i to u tolikoj mjeri, da je on postao odgovornim za Luizino nevjerovanje... Osjećao je nad sobom sud Božji. Ponovno je kleknuo, ponizio se kaznom u očajnoj skrušenosti srdca, u žaru izpaštanja i očišćenja, kako bi postao dostojan, da ga Bog združi s Marijom.« Da ga Bog združi s Marijom — eto počinje opet sanjati. — Vraća se u sviet svojih mašta, u sladku iluziju zajednice po čistoj ljubavi. »Molio je i dugo je, dugo plakao, zatim izađe na balkon... Svitao je dan!... Jasna i blaga misao, da su Marija i baka Terezá združene i sretne, pojavi se sama od sebe... Zvona su zvonila iz bliza i izdaleka, na obali jezera i u visokim njedrima doline, nebo je postajalo sve svjetlije i svjetlije na Yalbigom... Hvoje pasiflore, dodirnute sjevernjakom tiho su se ljuljale nad Frankovom glavom, uzbuđeno su izčekivale svjetlost, beskrajnu slavu, koja je pozdravljena zvonima plazila na istok bojadišući oblake i vedrinu. Živjeti, živjeti, raditi, trpjeti, uzdići se! Svjetlost to traži. Ponieti odatle žive na rukama, ponieti mrtve u srdcu... — Franko sklopi ruke u poletu želja.« (II, 115-116). U svoje svietlo kušao je Franko uvesti i svoju ženu. Možda je malo i uspio prije — ali sada — to je bilo daleko. Nevidljiva prisutnost Ombrette nije ih mogla zbližiti. — Lujza je bila na zemlji.

To je treća duša. Duša, koja pokazuje, kao da vjeruje u budući život, a ipak ne vjeruje u nj. Živi za ovaj sviet, ne da ga uživa, nego da čestito živi u njemu: ljudi reda, pravde, ortonomije! Lujza ima nešto vjere — ruševine naivne vjere iz djetinjstva, uspomene na nju. Bez toga se ne bi razumjela njena pobuna. Izklesana je sva iz jednog komada. Superiorna. Snažna, da se bori za život i za pravdu. Kad je Franko praštao baki, jer je majka njegova otca — ona nije praštala. I osuđivala ga. Osjetila se u času

kriva pred njim radi smrti male Ombrette — a onda se zgrčila u pobunu. Ona priznaje neku višu Pravdu, koja nije Bog živi i pravedni, koji čeka i šuti, dok čeka, nego mutna slika zakona i smjernica — što su normama našem radu. Zato se buni. — Strašni su i potresni prizori te bune.

»Dosta, reče odlučno doktor... Razgovarajte, ako baš hoćete, s Vašim djetetom, ali ne s ovim, već s onim, koje je u nebu.« — Utisak je bio strahovit. Svaka je nježnost izčezla s Lujzina lica. Ona mrko uzmakne pritiščući svoje mrtvo diete na grudi.

— Ne, zavrišti. — Ne. Nije u raju. Moje je. Moje je. Bog je zao. Ne dam mu je...«

Kasnije je došao i župnik iz Gradine, Introini, plačući kao diete... Pokleknuo je sred sobe i zamolio Lujzu, da pokloni svoje diete Gospodinu. — Slušajte, nastavi, slušajte ga, gospođo Lujzo, ako je baš nećete darovati Gospodinu, darujte ga baki, vašoj mamici. Veselit će joj se gore u raju.

Lujza odgovori: »Razumiete li, da ja ne vjerujem u Vaš raj. Moj raj je ovdje.« (II, 101, 102)

Dakako, da je toj duši zamračeno obzorje drugog svieta. Ali i ona hoće da obći s Ombrettom. Spiritističkim putom. Realno gledanje je to, ne vjera. Lujza misli samo na malu pokojnicu — ukopanu na Orijskom groblju i vjeruje u materijalizaciju duha pri stoliću prof. Gilardonija. Posve oprečno od Franka, koji pobožno u molitvi obći s dušom svoje male kćerke.

Dok su svi potreseni više slučajnom smrću Ombrette, jedino Lujza kopka i tapa, dok u tome ne nađe »prst Božji« u ogavnoj perspektivi. »Ako uistinu postoji neka Inteligencija, neka Volja, neka Moć, koja gospodari ljudima i stvarima, onda na Njoj leži strašna krivnja (za Ombrettinu smrt). Ta je Inteligencija hladno odredila posjet Passottijeve i njezin dar, ta je Inteligencija udaljila od Marije osobe, koje su u odsutnosti majke mogle paziti na nju, ta je Inteligencija namamila nezaštićenu Mariju u svoju okrutnu zasjedu i tamo je ubila. Ta je Moć zadržala nju »majku, upravo u času, kad je trebala izvršiti čin pravednosti. Kako je prije bila luda, što je vjerovala u Pravednost Božju. Nema pravednosti Božje,... postoji naprotiv austrijski Bog, drug svih nepravda, svih nasilja, uzročnik boli i zala, ubojica nevinih i zaštitnik opakih. Oh, ako uistinu on postoji, onda je bolje, da je Marija sva tu, u tom tielu, bolje, da nijedan dio nje ne preživi i ne padne u ruke te opake Svemoći... Ne treba nikako ni u ovom životu, ni u budućem vjerovati u praznu sablast, u Pravednost. (II, 115-116) Misao na ogromnu pobunu i oslobođenje Svemira« bio je odgovor na veliki neočekivani bol, koji ozdravlja.

Moglo bi se reći — »Onaj, koji je Mir i Život, i koji podnosi, da ga zovu Bogom vojska, obilježio je znakom svoga suda lice žene i lice muškarca (II, 116). U onom času, kad je Lujza htjela da izvrši pravdu u svoje ime i svojom moći, tad je zahvatio u niz zbivanja Pravedni i ošinuo Lujzu u njenu vlastitu tielu. Uzeo joj

je diete i dao pravo Franku. Ali, tko bi to mogao reći? Neposredni je dojam, da se sve to desilo slučajno, bez posebnog Božjeg uplitanja, da razsudi među mužom i ženom, odnosno s Božjim nakanama, da tim udarcem ozdravi duše — dakle su bolesne! — zanesenu dušu Frankovu i realnu dušu Lujzinu. Ali te se duše nisu pod udarcem promijenile. Jauknule su i zazvonile. Svaka je dala ton prema vlastitoj kovini oporo ili meko, klanjajući se u predanju ili opirući se u revolti. Sačuvale su posebnost svoje duševnosti, odsudni događaj nije izvabio iz njih ništa novo niti je unio što dosad neimano. Tako se eto dogodilo, da je mali starinski sviet ostao sebi vjeran. Fogazzaro je uspio uzkovitlati buru i pobunu u Lujzi, uspio je razrezati gnojnu i crvljivu dušu stare markize, uspio je razgolićiti lirski srh nirvane u Franku — ali odgovora nije dao. Veliki neočekivani bol, koji ozdravljuje, nikog nije ozdravio.

Mali starinski sviet ima svoj svršetak, svoj liepi svršetak, liep kao blagoslov na kraju Mise. Sastanak Franka s Lujzom na Isoli Belli razbio je jaz duša. Franko je otišao u rat za oslobođenje svoje zemlje, Lujza je osjetila, da je u njoj neki novi život, da su one intimne žice, za koje je mislila, da su mrtve, zatreperile pod prstima novog dana. Na Isoli Belli od nepoznatog svećenika primila je blagoslov na kraju Mise. Liep svršetak i pobožan kao muka Kristova, u koju se imalo uklopiti trpljenje malog starinskog svieta. Ali neosnovan, nagao. Fogazzaro je umio osjetiti probleme u podpunoj strahoti njihova razpona i razapinjanja, ali ih nutarnje nije znao riešiti. Muka se imala nastaviti u malom modernom svietu, i u »svetcu« Petru Maironiu, sinu Franka i Lujze. I muka se nastavila — ali bez blagoslova. To je eto najstrahovitija tragika Fogazzarova djela i Fogazzarove duše, Fogazzarove umjetnosti i Fogazzarove religioznosti.

D. Mravak D. I.

PRIČE O PRIRODI*

Kroz knjigu priča o prirodi provlače se i splićú u jedno tkivo dva osnovna pogleda na prirodu i jedan stanoviti doživljajni ton. Točka je knjizi svakako teorijsko-zoološki pogled na sviet oko nas. I Bonsels i Ewald kao dobri poznavaoci prirode oslikali su i prikazali po jedan izsječak životinjskog carstva, Bonsels porodica kukaca, a Ewald život na dnu tihog jezera. S pažnjom i pronicavošću prirodopisca, zaljubljeno su se zagledali u ta mala bića i otkrili zanimive tajne u životu prirode. Prava otkrivenja. Otkrivenja, ne otkrića. Priče o prirodi nisu prirodopis. Nisu stručna objašnjavanja i sređivanja zooloških činjenica. Kroz to pripoviedanje života u prirodi zvoni nutarnji doživljaj. Tako je krutost zoološkog pogleda oživjela u mekoći mitskog gledanja na prirodu. Sve je u ovoj knjizi nanovo dobilo dušu. Mali domari životinjskog bratstva opet su ušli u posjed spoznaje. Vratio im se nemušti jezik, kojim međusobno saobraćaju i saobćuju misli, nakane i odluke pletući svoju poviest. — I konačno to je knjiga za djecu. Stoga očekujemo i

* Priče o prirodi. W. Bonsels: Pčelica Maja. Karl Ewald: Tiho jezero. M. H. Knjižnica za hrv. mladež, sv. 10. Zagreb 1943.

posebni ton pripoviedanja primjeren dječjoj duši, prodahnut mistikom dječjih sno.a i djecje nevinosti.

Knjiga je prema tome vrlo zanimljiv i vrlo zamršen kazus za literarnog kritičara.

Valja reći, da je izbor zoološke građe sretno zaokružen. Bonsels je u pustolovinama pčelice Maje prošao sviet kukaca, a Ewald je opisujući trstenjaka, koji je savio gniezdo u trski tihog jezera, upleo u njegove doživljaje život u vodama. Ali dok se Ewald drži činjenica, i dapače upornom zluradošću pripovieda samo krute događaje i krvave sukobe — ali istinske u borbi za obstojnost, dotle je Bonsels razbio jedinstvo zoološke građe unievši u sviet mitski lik vilenjaka svietlog kao kriesnica a dobrog kao anđeo. To je drago biće, koje se rađa u cvietu, u njem boravi, živi samo sedam dana. Izađe li iz cvieta, to će prve zore umrieti, no tad ima dvinu moć, da ispuni svaku želju prvom biću, koje sretne. Ali i obratno! Bonsels je u jednom dahu ispričao svoju priču o pčelici Maji — a Ewald je razbio jedinstvo svoga pripoviedanja zlobnom pripomenom, nabreklom od Heineove ironije i sarkazma.

Već i ovo upućuje, da će onda i mitsko gledanje na prirodu biti u dva protivna pravca. Kratko bi se moglo reći. Pčelica Maja je lirika, zvonka i topla, kadikad i previše meka, upravo romantičarska. Pčelica Maja, radilica, ne može zaključati svoj život u sitni svagdanji posao na izgrađivanju saća. Iza prvog lieta ne vraća se više u košnicu. Luta svietom, ali po svim lutanjima drži zakone svoga naroda:

učtiva i ljubezna dobrota prema svim kukcima
poštivanje čovjeka
odanost prema pčelinjoj zadrugi.

Pčelica susreće Vilenjaka, koji joj pokazuje ljude. Pada u stršljensku tamnicu, gdje čuje, da stršljeni kane napasti njenu košnicu. Varkom se izbavi, javlja svojima, što se sprema. Pčele se junački bore i pobjeđuju. Maji praštaju nevjeru, a kraljica je postavi za doglavnicu, nek stečenim iskustvom koristi zajednici.

Bonselsovo pripoviedanje treperi od pjesničke igre. Maja nije pčela od Maeterlynckovih pčela. Te su ozbiljnije, ostaju u košnici pri svom poslu. A i kad lietaju cviećem, zaokupljene su sabiranjem meda. Maeterlynck je prikazao — liepo, zanimljivo, ali više stručno, život pčele u košnici. Maja naprotiv bježi iz košnice u vedrinu i tajne čovjekove zemlje. Dolazi u dodir s ostalim kukcima i želi upoznati čovjeka — to je njezina velika simpatija. Prikazan je život pčele u svemiru i u odnosu prema drugim kukcima. Stoga je i tu puno više igre, pjesničke igre, i puno života, koji tu igru oživljuje. Liepa je ta igra kao igra Mudrosti, kad je ono od svoje igre tkala život vasione, i koje se igra u igri Majine igre. I nježna je ta igra. Prozračna je poezijom djetinjske nevinosti i djevičanske naivnosti. Maja je mala dobra pčelica, koja tek što je rođena ide u sviet. Iskustvo zla nije pomutilo vedrinu i sunčanost njene duše. Od pčelice Maje zuji dobrota. I zato ona vidi u svemiru samo dobrotu. I od svih prima dobrotu. Vilenjak je inkarnacija te dobrote. A njegova životna pjesma je otvoreni prozor prema nebu:

Duša mi je dašak lak
svemirske ljepote kći,
koju kao Svevišnji
Njegov stvor imade svak. (s. 81)

Vasiona se kupa u svjetlosti iskonske Božje Dobrote. Živi od duša, u njoj posutih. Knjiga se Bonselsova napila te dobrote, i tih duša, i tih i toga života.

Tihi zanos kvari ljubavni prizor ljetne noći. Ne samo, da nije za djecu. Odviše je mek — da je banalan, ne treba ni spominjati. A nije ni u skladu sa duševnošću pčelice Maje. Požrtvovna ljubav majke, recimo, puno bi se više doimala i harmoničnije ulazila u okvir saznanja pčelice Maje, koja nosi u krvi više smisao za požrtvovnu, radinu ljubav nego li za sentimentalno sanjarenje.

Rekao sam, da je Majina igra kao igra mudrosti. Nije dakle čista igra.

Stoga ni priča o njoj nije čista priča, sređeni bijeg i izmjenjivanje fantasmata. Maja je simbol, a priča o njoj alegorija. Alegorija o nutarnjoj jezgri i strukturi vasione, gledana kroz dušu pčelice Maje. Bilo bi interesantno provesti po idejnoj strani poređenje između Maje, Dukićeva magarca i Nazorova psa Šarka. Pokazalo bi se, kako je Dukićev magarac neizrecivo tup i ograničen. Naprosto — magarac! Zahirio u nepravdama i batinama boji se i cvjetnog grma (vidi u njem batinu) pesimistički gleda na sviet i robuje čovjeku. Doživljuje preporod — ali njegova religioznost više je socialna obnova, nego li pokion i služba Bogu. Nazorov Šarko je vjeran pas. Realno gleda na sviet. Doseg njegova horizonta je ograničen na ovozemsko. Promatrajući ljude pred Djevicinim kipom, sve on vidi, što oni rade, zna ponoviti i molitve i zazive, ali duhovno značenje toga ne shvaća. Šarko služi čovjeku, jer bi bez njega propao. Maja je nad njima. Svojim idealnim nazorom na sviet. Ni ona nije preletjela ogradu ovozemskog. Kao pčela to ni ne može. Ali ipak zagledala se preko ograde. Zna, da »nitko ne zaslužuje ono što je lijepo i dobro. Ono dolazi k nama kao sunčana zraka« (85). Dakle odozgo, a Patre luminum, kako je i vilenjak pjevao. Idealizam ukorienjen u religioznost! — S čovjekom Maja, odnosno pčele, druguju, darivajući ga preobiljem od svoje sreće. Poštovanje prema čovjeku fino je istaknuto u opreci s komarcem (s. 75). Da je još Bousels uklopio Maju, na kojigod način, u liturgiju Svete Subote, posvetivši djevičansku plodnost majke pčele — e, onda bi priča o pčeli bila zaokruženija, a vizija svemira potpunija. Popunila bi se u kristocentrizmu svijeta.

Ewaldova je knjiga posve protivna duhu i mistici Bonselsove priče. Pčelica Maja je lirika. Tiho jezero je naturalistička proza, le roman scientifique iz Zoline škole, ne jazbina ljudske periferije, nego blato tihog jezera. Mladi par trstenjak i trstenjakovka žive na obali toga jezera i posmatraju surovosti i prostote jezerskog ološa. Plemeniti sviet — rekli bi. I trstenjak tako misli. Trstenjakovka se zgraža, kad vidi i čuje, što sve ne rade pokvareni stanovnici vode, najniži slog Božjeg stvorenja. Život jednog ljeta u tihom jezeru prava je chronique scandaleuse, prepuna obiteljskih tučnjava i bračnog razvrata. Paukova ženka proždrla je majku. Rakova ženka muža i djecu. Razbojstva mješinke su na dnevnom redu. Krvoločtvo šarana i bezzubke. Slobodna ljubav ugarova i nebriga za potomstvo. Tiranija štuke. Prostota rakova presvlačenja i t. d. i t. d. Ponavljamo. To je sve točno po prirodopisu. Ali ton kojim se to priča, ali zluradost u gnjusobi, kakva je značajna za naturaliste, eto, to vrieđa. Ewald zna, što radi. Trebalo je propagirati scientizam, trebalo je dokazati tezu o nesmiljenoj borbi za život. I Ewald je pokupio sve crno i blatno iz tihog jezera.

Trebalo je pokazati, da su i više životinje takove. Eto i trstenjakovka ubije svoje mlado, jer je kržljavo i nevoljno, pa ne bi moglo na jug u jesen. Poštedila je ličinku »proljetnog cvieta« — reći ćete. Da, ali zato, da je na kraju može posjeti, kad se ugoji.

Trstenjak nije zastupnik Ewaldova mišljenja. U njemu je ipak nešto dobrote, barem, ukoliko se oduševljava za poeziju, makar i umišljeno. »Najzad do nas stoji, hoće li poezija izčeznuti s ovog svieta ili neće — govori trstenjak. Ima puno ološa, puno rugobe, priznajem, ali tim je potrebnije, da se mi, više životinje založimo za ideale« (148). I to je Ewald morao uništiti. Izabrao je ugora. Ugor je njegov znak! Ewald zna, zašto! Zna! Ne govori uzalud ugor: hvalim Boga što sam u niskom položaju; meni je u bari grozno ugodno (148). Ugorovo je iskustvo, da poezije nema u životu. »Svagdje se radi o jednom: »o žderanju« (149). Ugorova je zadaća, da nemilosrdno razbija »iluzije« viših životinja. Kad je trstenjakovka progutala novorođeni vodeni cviet, pozdravlja je ugor: »Promatrajte pjesnički čarobnu prirodu! Promatrajte je samo. Kako sam vidio, netom ste jedan njezin djelčić spremili u svoj želudac... Jer proljetni cviet... to je, naravno čista poezija!..« (171).

Jetki sarkazam probio je na koncu. Pjesnik tumači gospođama ljepotu tihog jezera, »u kom niža Božja stvorenja živu u miru i ljubavi. Njima nije Bog dao tako visokih umskih sposobnosti kao ljudima, ali im je dao sreću dublju i čišću«... (180). Tko je dočitao Ewalda, zna, kakva je to jadna sreća u glibu tihog (!) jezera.

Zna li Ewald, tko je on? On je kao skeptik! Svojim rušenjem gradi ono što ruši. Ewald je pokušao srušiti poeziju, razbiti mitsko gledanje na sviet, uljuljati se u zoologiju, postaviti kao načela života: žderanje. Ni Ewald ne živi samo od blata. I u njegovoj knjizi ima toliko poezije, čara nemuštog jezera (taj sigurno ne spada u zoologiju), misli, eto ima! I kruha bi htio. A onda valja i Božje rieči. Ali Ewald je pala duša. Zato mu je ugor znak!

I sada konačno pitanje. Miriše li ova knjiga, ova Ewaldova knjiga dječjom dušom? Odlučno odgovaramo: ne. Tiho jezero nije dječja knjiga. Ne samo zato, što nije etička, što bi mogla razbiti toplinu djetinjske ljubavi i obiteljske intimnosti — Ewald iznosi obiteljske škandale jezera. Ima dobrih dječjih knjiga, koje nisu etičke. Nije za djecu, jer nema katarze dječjih knjiga. Ewald nije ni mogao natopiti svoje djelo ljepotom, koja sama po sebi odgaja dječju dušu, blago skida s nje veo sanja i otvara istinski pogled u stvari, kakove jesu. Ewald je krut i grub, kao i njegova karikirana zbilja, tobože »iza spuštenijeh trepavica«. Ako je Ewald napisao tu knjigu za djecu, zlo je učinio, i literarno zlo. Nije onda knjige trebalo prevoditi. Ako nije napisao za djecu, nije onda knjige trebalo izdavati za djecu, kad je već i onako imamo u izdanju Z. B. Šteta doista, da su dva djela nejednake vriednosti izašla uvezana u jednu knjigu.

OCJENE

Platon: DRŽAVA, SEDMO PISMO I DRŽAVNIK. — Predgovor dr. Vl. Filipovića, prievodi i bilježke prof. Martina Kuzmića, dr. Veljka Gortana i Zl. Gašparovića. Sa slikama. (Prosvjetno-polit. knjižica A 2.-25. svezak »Prievoda grčkih i rimskih klasika«). kl. 8° (XXXII + 500 str.) — Zagreb 1942., Izd. Matice Hrvatske.

Ovo će djelo hrvatska javnost s veseljem pozdraviti i radi njegova sadržaja i radi njegove vanjštine.

Sadržaj odgovara najvećoj potrebi sadašnjice: izgradnji nove, ali i prave države. Puno prije onih modernih sociologa, koji sociologiju smatraju obćom majkom znanosti, Platon u problemu države gleda problem čovjeka uobće. Država, koja kod njega obuhvaća i crkvu, trebala bi stvoriti dobroga čovjeka. Zato bi morali upravljači države biti filozofi, kontemplativci, svetci. Prema njemu u ovakvim ljudima, koji promatraju i gledaju božansku istinu ima nešto »kraljevskoga«, oni su »državnici«, koji izgrađuju državu i onda, kad ne obavljaju nikakve vanjske službe.

Prema tome je rješenje problema države i problema čovjeka za Platona isto: prožeti sve idejom, konačno suncem duhovnoga carstva, idejom dobra, Bogom. Ovdje se pokazuje nepremostiva opreka između pansociologizma Platonova i onoga, što ga zastupaju sljedbenici Comte-a. Kod ovih se pretjerano naglašivanje sociološkog konačno izrodi u smiešno tjesnogrudnu, determinističku fiziku socialnih činjenica. Kod Platona pojedinac i zajednica s kraljevskom slobodom izgrađuju čovječanstvo u sjaju praideje, u kojoj svi bijahu jedno. Idealistički pansocializam je u nepomirljivoj opreci s materialističkim.

Ovaj idelistički pansociologizam nalazimo opet u bitnim crtama u Augustinovoj Državi Božjoj i biblijskom Kraljevstvu Božjem, koji se nalaze u zajednici, ali kao mišljenje i osjećanje i u pojedincu.

Možemo li u času, kad se rađa nova država doviknuti spasonosniju lozinku nego: k Platonovoj Državi Božjoj?

Dakako — k državi Božjoj usavršenoj kršćanstvom. Mi se naime ne možemo nepomućeno veseliti Platonovom rješenju problema države. Platon je bio toliko idealist, da ga je to zavelo na pretjeranosti ideologa. On je tražio — doduše, kako izdavači s pravom protiv izkrivljivanja Platonova shvaćanja ističu, samo za brojno neznatne najviše razrede čuvara i upravljača, dakle za »red« čuvara države, da se odreče vlastništva i obiteljskoga života, da bude podpunije na razpolaganje državi; prema tome državno komunističko uređenje

vlastništva, rađanja djece i uzgoja. Tako idealistička sociologija Platonova posta ideoložki pansociologizam. Promatramo li utjecaj Platonova maštanja sve do boljševizma naših dana, ne će nam rieči prof. Šanca biti preoštre: »Vječna je sramota, što je Platon zamislio ovaj komunizam ne samo m a t e r i j a l n i h d o b a r a, nego i ž e n a i d j e c e... kako je mogao on, toliki genij, tako oduševljen za ideale i ljepotu, pokazati u ovim pitanjima, koja se tiču prava vlasništva i obiteljskoga života, potpuno nepoznavanje ljudske prirode, koja zazire svom silom i od jednoga i od drugoga komunizma« (Povijest Filozofije I, Zagreb 1942, 127).

Koliko čišća stoji pred nama Augustinova Država Božja! Augustin, taj najveći Platonik, gleda u obitelji tri nepovrediva dobra: dobro uzgoja vlastite djece, dobro vjernosti jednomu mužu i dobro nerazrješivosti ženidbenog veza. U Augustinovoj Državi Božjoj služi zajednici nesamo čvrstoća obitelji, nego i odreknuće obiteljskog života u redovničkom staležu. Ali oboje služi odieljeno, svako na svoj način, u redu, a ne u kaosu.

Ostavimo li po strani te tragove ljudske ograničenosti kod Platona — njegov komunizam, onda se smijemo veseliti i opremi, u kojoj Platonova — u mnogočem tako divna nauka — postaje sada pristupačna širokoj hrvatskoj javnosti. Knjiga izlazi u umjetničkoj opremi. Odmah u početku susrećemo klasične i snažne slike Platona i Sokrata. Dalje ćemo naći slikopise starih tekstova. I odmjerene bilježke, nadpisi stranica i brižno sastavljeno alfabetsko stvarno kazalo olakšat će uporabu ovih triju častnih, svjetskopoviestnih spisa.

Bila je izražena želja (Hrvatski Narod 14. IV. 1934), da sedmo pismo, mjesto na početak, dođe na kraj knjige. Izdavači bi na to mogli odgovoriti: u 7. pismu, ovom najkasnijem, a zato i najzrelijem od triju spisa dolazi snažno do izražaja ideja Dobra. Ima li boljeg uvoda u Platonov sviet Države i Državnika?

Prije svega možemo našoj hrvatskoj mladeži doviknuti: Izgrađujte državu budućnosti prema ideji Platona i Augustina!

J. Gemmel D. I.

Kai Sheng Chen: ZADATCI, GRANICE I PROVOĐENJE VOJNOG GOSPODARSTVA (Aufgaben, Grenzen und Durchführung der Wehrwirtschaft, Leipzig 1938, Wilh. Goldmann Verlag). Preveo I v a n B a l e n. Predgovor Zl. Gašparovića (Prosvjetno-polit. knjižnica sv. 3) 16° (str. 152 i 4 shemata) Zagreb 1942, Izd. Matice Hrvatske

Nije lako shvatiti rat i gospodarstvo, ta dva na oko odbojna pola, u njihovoj nerazdruživoj povezanosti. Za to je potrebno razumievanje za vojničtvo i gospodarstvo, no prije svega osjećanje psiholožkih povezanosti. Sve to u visokom stupnju posjeduje pisac navedene knjige, kako u svom poviestnom osvrtu tako i u temeljitom izkorišćivanju odnosne zapadne vojničke i gospodarske literature. Pisac doduše još nije mogao upotriebiti današnjih razprava o autarkiji i velikim životnim prostorima, koje su tiesno zapletene sa gornjim problemom, ali je ipak, zbog navedene odlike, hrvatsko izdanje za nas dobitak, koje u liepoj opremi i u 4 pregledne sheme točno tumači gospodarsku organizaciju prije rata, za rata i poslije njega. Mjerodavan piščev sud odrazuje se u izpravnom shvaćanju gospodarstva, da naime nije nikad bilo podpuno slobodnog gospodarstva, no da je i plansko gospodarstvo, koje guši ličnu poduzetnost, jednako utopično. U tom posljednjem sudu skriva se oštro zabacivanje komunizma. »Slobodno plansko gospodarstvo«, koje preporučuje pisac, imalo bi jasnije obrise, da je upotrebljen sretno odabran naziv od E. Sladovića: »dirigirano, ali ne upravljano gospodarstvo« (Rad i Družtvo 2, 1942, 397 sl.; 3, 1943, 107). Također nasuprot »totalnom ratu« u Ludendorfovom smislu nije pisac podpuno jasan. Postoji li »totalni rat« u naprezanju svega i svih nekoga naroda za uništenje svega i svih drugoga naroda, onda već takvo naprezanje valja prema piscu gospodarskim i psiholožkim čimbenicima ublažiti — te nije više »totalno«. No prije svega valja program totalnog uništenja drugoga naroda prema želji Pape zabaciti već iz psiholožkih razloga. Jer kako bi moralo psiholožki djelovati ovo načelo, koje bi moralo vlastiti narod

dovesti do podpunog uništenja u slučaju poraza? Načela valja gledati i prosuđivati u svima, a ne samo u poželjnim dosljednostima! Nadalje bismo radije sa Papom težili u »Novom poredku« za djelotvornom mirovnom organizacijom, koju držimo mogućom, mjesto da sa piscem (str. 148) postavimo načelo vječnog rata, jer, d a n e m a g o s p o d a r s t v a b e z r a t a. Stvarno i psiholožko znanje pisca, koje se ne može podcienjivati, dobilo bi nuždnu nadopunu, da je ušao u razlaganje filozofskih, ćudorednih i religioznih temelja gospodarstva i rata. Bez ovih neobhodno nužnih osnovica za »totalno« razumievanje stvari, gospodarstvo i rat su za nas neodgovorni tehnički problemi, gotovo igrarije, a ne što su stvarno: pitanja obstojnosti za čovječanstvo i njegovu uljudbu.

J. Gemmel D. I.

Ljubo Babić, MAJSTORI PREPORODA. Između sjene i svietla. (Prikazi i slike). Naklada A. Velzek — Zagreb, 1943.

Knjiga Lj. Babića o »Majstorima preporoda« nije obična knjiga, u kojoj bi se, recimo, analizirala slikarska umjetnina renesanse, ili davali duhovni profili »majstora preporoda«. To je neobična knjiga — knjiga koja neodoljivo rado govori o slikarstvu, ali opet bježi od njega; knjiga koja govori o slikarima i njihovim čudesnim slikarskim sposobnostima, a opet neodoljivo rado zapušta njihov slikarski lik i traži nešto drugo u njih — rekao bih, traži ono specifično ljudsko i individualno, što obilježuje njih kao ljude i što ukazuje na njihove sudbine.

Zato ova neobična knjiga ostavlja dubok dojam — cieli čovjek se uztalasa, kada je čita i kada je dočita. Cieli je čovjek u nama dirnut onim neobično sugestivnim stranicama, kao što je i cieli čovjek u nama uzdrman neizgrađenim i sirovim dielovima ove knjige.

Da je ova knjiga neobična knjiga, razlog je u tome, što su se u njoj, u jedinstvo knjige, splele četiri po sebi disparatne komponente: književna vrsta: oris, filozofijski doumci, slikarsko umjetničke analize, i subjektivni lirski ton, koji sve oživljuje. Srž je umjetničko razabiranje majstora preporoda i njihovih umjetnina: Giotta, Pina della Francesca, Montegne, Botticellia, Signorellia, Leonarda, Tiziana i Tintoretta; tom častnom nizu dodan je i niz autoportretista kroz viekove. I time je narušen onaj sklad i jedinstvo, koje je inače tako naglašeno u knjizi. Prikazu su dodane i 64 reprodukcije (ne u bojama). — Izbor je bio sretan, samo žalimo što su kod Tiziana i Tintoretta toliko naglašeni nuditeti, pogotovo, kad i Tizianova Venera i Tizanova Ariadna i Tintorettova Suzana zapremaju (radi svoje srodnosti) prostor, što ga je trebalo izpuniti važnijim i izrazitijim umjetninama — a onda čemu toliki nuditeti.

Samo prikazivanje majstora preporoda dobilo je svoj okvir orisima (na pr. vile Bolzi, gdje je Trionfo di Primavera, Orvietta, Venecije etc.), a neku stanovitu dubinu filozofskim umovanjem, napose mislima o psihologiji umjetničkog stvaranja i doživljavanja, o odnosu sudbina: čovjeka i umjetnika. Dapače moglo bi se reći, da su ono prvo kod Babića razmišljanje o ljudskoj sudbini i produbljivanje smisla ljudske eksistencije — da je prema tome majstor preporoda materija, gdje se ispituje čovjek preporoda, čovjek uobće; a umjetnička djela, da su ilustracije — u platnu! — za misaono određenje čovjeku. Značajan je u tom pogledu essay o Leonardu. Meni se činilo, kad sam ga čitao, da to ne piše Lj. Babić, slikar i slikarski kritik, nego Merežkovski, koji je u Leonarda salio borbe i lomove našega čovječtva. — Da se osvrnemo na Babićeve filozofske doumke? Da razgoličimo neki subtilni materializam, koji se provlači kroz ta djela? Da razkrinkamo libidinosni narcisizam, freudovski obojen, kojim je ciknuta psiho-analiza preporodnih majstora? Da pokažemo, kako je rieč »sviest« u Babića nedovoljno objašnjena, pa je ključ, koji otvara sva moguća vrata? Nije to potrebno. Samo bi željeli upozoriti, na neugodno netočnost čudovišta, koji se zove androgin ili hermafrodit! (pg. 102 sq), a koji se skriva u Leonardovim likovima Ivana Krstitelja, Bakha, Gioconde etc.... B. misli, da je o tom govorio Platon u Phaidonu. Nije, Platon je o

nečem sličnom govorio u Symposionu, gdje obrađuje dialektiku Erosa. Babić ujedno primjećuje, da je to kod Leonarda i razumljivo, jer je on, Leonardo, pripadao fiorentinskoj novoplatonskoj školi, kojoj je Ticino bio na čelu. Nu da Babić pozna Ticinovu teoriju erosa, ne bi nikada platonsku dialektiku erosa zamijenio sa Freudovim dinamizmom libida!

Šteta da ove grube filozofijske netočnosti bacaju sjenu na ovu neobičnu i liepu knjigu. *m.*

IZMEĐU DVA RATA, novija hrvatska lirika, izvanredno izdanje Društva Hrvatskih Književnika, Zagreb, 1942. 352 str.

»Prednost je ovakih knjiga, piše V. Nikolić u Uvodu (8), što nam pružaju mogućnost uzporedivanja. Ni jedna naime stvar, gledana očima različitih duševnosti, nije sama po sebi absolutna, jer naše oči nisu absolutne.«

Ova me je rečenica od prve zaustavila. I osupnula. Ne samo što se protivi skolastičkoj tezi o relativizmu i psihologizmu. Ona se isto tako protivi i pravo shvaćenoj umjetnosti; objektivnome mjerilu za prosuđivanje liepoga i trajno vriednoga na području estetike.

Mi možemo, istina, uzporedivati i pjesme i pjesnike u ovoj zbirci. Ali ne tek nasliepo, s nekim neodređenim osjećajem, jer se osjećaj u hipu rađa, časkom naš dražka i opet zamire. Njime ne bismo došli do odlučne izpravne formulacije jasnoga suda.

Moramo uzeti objektivno mjerilo pjesme — jednako vriedno za socialno natrunjenog Perkovića, dobroćudnog skeptika Cesarića, tmurnog i pesimističnog Kozarčanina, profinjenog i prezasićenog »estetika« Kušana, tuberkuloznog adoratora Sudetu, vedroga Lendića i Kokića, zamišljenog Kosa.

Njihov subjektivizam u izboru, jer su svi osim pokojnika sami birali svoje pjesme, ne smiju zastrašiti ocjenjivača i oduzeti mu mir, kojim treba da prosudi uspjeh ili neuspjeh ovakove zbirke.

Mi ćemo svaku pjesmu i svakog pjesnika procieniti uviek po snazi i moći, kojom prenosi dio ljepote, dio potresnog doživljaja iz vlastite duše u gramofonske (zvukopisne) redke stiha, odakle će iznova zazvoniti dirnuti »iglom« čitaočeve duše. Ta snaga i spremnost, ta nutarnja napetost, ovijena oko dražestnih, toplih, potresnih, sudbonosnih (ali nikad gnjilih i pokvarenih) motiva, kuje one zamamljive i blagoglasne nizove rieči, koji čovjeka oplemenjuju.

Oplemenjenje čovjeka — obogaćenje ljudske osobe — povećanje istinite duhovne glavnice — to mi tražimo kao plod nepatvorene umjetnosti.

Ima u ovoj zbirci takovih pjesama. Pa i — pjesnika. Što se nikada prije nije desilo, desilo se ovdje. U zbirku su unišla četiri jača eminentno katolička pjesnika: Korner, Kokić, Lendić i Sudeta. A to je mnogo. Pripomenimo uz to, da u knjizi nema starinskih, »krležijanskih« blasfemija. Znači, da je ozračje punoi čistije nego prije desetak godina.

Da se još tu i tamo (kod nekoliko slobodnijih stvari) malko više pripazilo, knjiga bi bila u mnogim postotcima pozitivnija. To bismo si, osobito radi omladine, i željeli. *M. Škvorc*

Zvonimir Remeta, GRIEH. Roman iz naših dana. Izdanje Matice Hrvatske — Zagreb, 1942.

Većem dielu naše čitalačke publike Grieh g. Remete bio je kao nenadani dolazak nepoznatog viteza sa spuštenim vizirom. Ali mi smo ga čekali. Nesvršeni roman »Sentimentalna reportaža«, kojeg je početak izašao u posljednjem broju Hrvatske Prosvjete, ostavio je iza sebe želju. Slutili smo u njem pisca, koji se pomalo približuje pojmu katoličkog romanopisca. Čekali smo Reportažu. Došao je Grieh. U njemu je cieli Remeta. Sa svim svojim problemima, svojom tehnikom, svojim doživljavanjem, svojim nadama i srećama: sa cielom svojom dušom. »Grieh« može biti u našem literarnom životu novost, ali u liniji Remetina razvitka nije. Ili ako jest, onda je to novost rasta u **dubinu i u subtilnost.**

Grieh je srž Remetina književnog stvaranja: grijeh u duši i grieh pred Bogom. Psihološki grieh i teološki grieh, ali grieh ne u dinamici griešenja kao kod Hysmansa, nego grieh u dinamici izpaštanja i pokore, t. j. u procesu katarze. Mi ćemo se u sliedećem broju posebno obazreti i na Remetu kao pisca, i na religiozni problem katarze od grieha u griehu. Za sada možemo »Grieh« samo pohvaliti. *m.*

C. Collodi, PINOKIJO. Preveo V. Kaleb. — M. H. — Knjižnica za hrvatsku mladež. Zagreb, 1943.

Kažu, da se u Italiji čitaju i citiraju ova trojica: Dante, Manzoni i Pinochio. Mislite li, da je i Pinochio pisac? Ne! Pinochio je naslov i ime jednog lutka, malog vragoljana i deriščeta, kojeg je život opisao Collodi. Pisac je podpuno izčeznuo, zaboravio se od popularnosti svoga donoščeta Pinochia.

»Pinochio«, dakle, u svagdanjem govoru stavlja se uz bok Danteu i Manzoniu. To se može i podnieti. Veže ih stil i rieč. Valja priznati: talijanski je izvornik zvonak, pun sladkoćom i ljepotom talijanske rieči. Nije baš Dante, ali ipak... Valja dodati: i g. Kaleb pokušao je unieti i u hrv. prevod nešto jezične svježine i jutarnjosti, negdje s uspjehom, negdje bez uspjeha.

Ali među Danteom i Manzoniem i Collodijem ipak je strahoviti idejni **bezdan.** Dante i Manzoni shvaćaju život kao nutarnji dinamizam duše, koja se penje u religiozna područja i pomalo u blizini Božjoj raste čovjek u diete Božje, sin čovječji u sina Božjega. A Collodi u Pinochiu prikazuje razvitak djeteta u »sina čovječjega«, u čovjeka, koji će jednom biti dobar, eto zato, **jer treba bit dobar. Čisto ovozemska orientacija.**

To je pripoviest o jednome lutku, koji je postao dječak. Cieli mu je život vragolija, kao da ima drvenu dušu. Ali kad je jedamput u iskrenoj ljubavi zavolio svoga otca i počeo se nesebično za nj žrtvovati, onda je s tog lutka otpao lutak, i izišao dobar dječak. Osnovna je dakle zamisao liepa, ozračena pedagožkim optimizmom: i iz lutka da se načiniti dječak. Pinochio bi imao predstavljati tip svoje rase i proći put, kojim prolaze svi djećaci od »sagriešenja preko očišćenja do posvećenja«, lutajući svietom i probijajući se kroz zgode i nezgode. Collodi nije time dao ništa nova: čitav niz neobičnih događaja, kroz koja prolazi Pinochio već je poznat iz dječje literature. A operiranje s čudesnim elementima (saobraćaj sa životinjama, pretvaranje u magarca s dugim ušima (cf. Piligrin!), občenje s vilama, lukavost i pohlepnost lisice i t. d.) već odavna spada u tehniku dječje knjige. Jedino je nova osnovna zamisao — da je dječak lutak — njegove pogrješke nisu iz zlobe, on nosi u sebi dobro srdce i dušu, ali je nestašan kao lutak marionetskog kazališta. Nova je i neuravnoteženost tehničkih elemenata, koji se upotrebljavaju u dječjoj književnosti. Da ih je mnogo, to može opravdati osnovni ton — radi se naime o »čudnovatim zgodama« jednoga lutka. Ali da su neuravnotežene, da prevladava lakrdijaštvo, gotovo kažnjiva lakomislenost... — to je velika pogrieška ove knjige i to kao knjige uobće t. j. ukoliko je književni pojav, i kao knjige dječje napose.

Posebna fizionomija Pinochia iskočit će više uporedimo li ga sa šegrtom Hlapićem. Hlapić je mali šegrt, koji mučen okrutnom oštrinom majstora Mrkonje, ostavlja svoga majstora i naivnom bezazlenošću ide u sviet, pa na putu nesebično čini dobro, kamogod dođe dajući srdačno mio i u svojoj miniaturnoj veličini dražestno ljubak primjer viteškog i odličnog vladanja (Lj. Maraković). Pinochio je lutak — zločesto (ne zlo!) diete, koje bježi od dobrote svoga otca, spreman da svakoga napakosti, ali uviek dovoljno lukav i vragoljast, da se izvuće iz neprilika, u koje se radi svojih psina zapliće.

Naš mali Hlapić svakako miliji, topliji i sunčaniji lik — ne bi ga dali za deset Pinochia. *m.*

Dr. O. Jeronim Šetka: HRVATSKA KRŠĆANSKA TERMINOLOGIJA: HRVATSKI KRŠĆANSKI TERMINI GRČKOGA PORIJEKLA. Naklada Franjevački Samostan, Sinj

Ovo je djelo izašlo kao 6. knjiga u izdanjima Bogoslovne biblioteke u Makarskoj. U uvodu knjige pisac razpravlja o postanku kršćanske terminologije uobće, o uvjetima, pod kojima se je razvijala naša kršć. terminologija, kao i o njezinim izvorima. Zatim obrađuje pojedine naše kršćanske termine, koje smo uzeli iz grčkoga jezika. Poredao ih je alfabetskim redom. Kod glavnoga termina govori se ukratko o ideji, koju taj termin predstavlja, o izvornom i kršćanskom značenju grčke rieči... Zatim se razpravlja: kojim je putem grčka riec došla k nama, je li u našemu jeziku razvila novo značenje, da li je danas u upotrebi ili je možda zamienjena drugim izrazom i t. d. Pri tome se navode potvrde starijih i novijih naših pisaca. Koliko cilj knjige zahtieva, pisac upozorava i na glasovne promjene, koje su se zbile kod preuzimanja tuđe rieči. Na koncu je knjige Kazalo grčkih rieči.

Ima li se u vidu, što znači kršćanstvo za naš narod, koliko je kršćanstvo djelovalo na naš jezik, onda se tek vidi, kako ovo djelo popunja jednu osjetnu prazninu u našoj naučnoj literaturi. Ono je jedino svoje vrsti na našemu jeziku. Dobro će doći i leksikografu i lingvistu, a onda i bogoslovima — svećenicima. I vanjska je oprema knjige vrlo ukusna.

Narudžbe prima pisac (Franj. Samostan, Sinj - Dalmacija.

Dr. Rudolf Hraščanec: SOCIALNI KATOLICIZAM (Enciklike: Rerum novarum i Quadragesimo anno + Krugovalna poruka sv. Otca Pija XII. na Duhove 1941.), priredio i uvodni članakWmrd gnrmedrm ngedrm gamdrn mnrd mndrm gnmrg Naklada Vel. Križ. Bratstva, Zagreb 1942.

Odkako je veliki Merz tako neumoljivo zastupao i propoviedao u našim redovima sviesnu i stopostotnu usmjerenost prema Papi, te uzkladivanje pogleda i volja s njegovom, počeli smo osjećati potrebu, da saznamo, što je mislio i što je kazao, što misli i što kaže Papa. Možda smo očekivali niz priručnika, preko kojih bismo čuli Papu. Drugi narodi već davno imaju takovih. Sam Pijo XI. kaže u Enciklici Divini Redemptoris, da je dužnost Kat. Akcije da na pr. štampom razširi socialnu nauku Crkve. Stoga nas nije iznenadilo, ali razveselilo, kad je Veliko Križarstvo Bratstvo izpunilo, uzprkos težkih vremena, svoju veliku i častnu dužnost kao organizacija Katol. Akcije.

Knjiga ima oblik veće brošure i liepo je opremljena. Uvodni je članak jezgrovit i sažet, te nam pruža na 19 stranica uvid u poviesno-filozofsku pozadinu socialnoga pitanja, sve tamo od XVIII. vieka pa do danas. Upoznaje nas sa uzrocima, koji su izazvali socialno i radničko pitanje, sa Marxovim neuspjelim rješenjem, sa radničkim stanjem i gibanjem, te sa stavom i radom Crkve od Leona XIII. do Pija XII.

Sliede Enciklike: Rerum novarum od Leona XIII. i Quadragesimo anno od Pija XI. Prievod je s originala, sa vrlo preglednom razdiobom, posebnim dielovima, poglavljima, odsjecima, naslovom, podnaslovima i brojevima. Bit će od velike koristi, radi preglednosti, za čitanje i pojedincu i zajednici. Na taj se način lako vidi, što je cjelina i kamo što spada. Posebnog tumača teksta nema.

Na kraju knjige, koja bi zavriedila, da bude prva u dugom nizu sebi sličnih, dodan je pogled sv. Oca Pija XII. na socialno pitanje, izrečen svietu preko krugovala na Duhove g. 1941. Govor je također pregledno razdieljen, kratak i sažet, iako sadržaje Papinske misli nedoglednog značenja.

Na zadnjim stranicama knjige nalazimo vrlo točan i obširan sadržaj, koji omogućuje, da čovjek lako nađe, što traži.

Takav katolički rad zaslužuje svako priznanje, a knjiga je sama sebi najbolja preporuka.

Ivana Brlić-Mažuranić: »BASNE I BAJKE«. Posebno izdanje »Hrvatskoga izdavalačkog bibliografskog zavoda« — Zagreb, 1943.

U književnoj ostavštini slavne hrvatske pjesnikinje i književnice Ivane Brlić-Mažuranić nađena je rukovet basni u tihovima i bajki, koja je sad objavljena u posebnoj knjizi. »Hrvatski Andersen« s pravom je dala svjetska književna kritika častan nadimak hrvatskoj književnici. Potvrđuje to ponovno ova knjiga basni i bajki, koja će razblažiti i usrećiti tisuće čitalaca, ne samo malih. Naprotiv, te bajke i basne, kakogod su sladka mana za nježnu dječju dušu, oduševit će i uznieti svakoga književnog sladokusca. Bez pretjerivanja može se reći: Brlićkine »Basne i bajke« knjiga su, koja znači datum u hrvatskoj suvremenoj književnoj tvorbi.

Sklad liepoga i mudroga, dakle dobrog, od izkona je značajka bajki. Mašta i spoznaja idu tu ruku u ruku — zato su bajke i basne najsavršenije odgojno sredstvo. I za velike i za male ljude, za mladost i za staro, jer ljepote i mudrosti nikad nikome nije još dotrajalo. Brlićkine bajke stvorene su dakako po najboljim obćeljudskim uzorima, no u njima je sadržana mudrost hrvatskoga svieta, zrcalo su hrvatskoga shvaćanja života i njegovih vječnih sila pokretnica dobra i zla. Zato su Brlićkine bajke tako blizke hrvatskom srdcu i u isto vrieme knjiga spoznaje hrvatske duše za svakoga.

Samo najveći umjetnici rieči bili su pjesnici bajki i basni. Sve skladno milje hrvatske rieči sadržano je u Brlićkinu djelu. Matoš je prvi upozorio na visoku vriednost Brlićkina sloga u njezinim prviencima i Matošev sud ostao je točan i za kasnija Brlićkina djela. Svaki hrvatski kjiževnik morao bi proučiti Brlićkinu prozu, jer ona je uzor hrvatskoga sloga. Ljepota hrvatske rieči slavi tu slavlje, Brlićkina svaka knjiga uzorno je hrvatsko štivo.

Nove, posmrtno objavljene »Basne i bajke« Ivane Brlić-Mažuranić u izdanju »Hrvatskoga izdavalačkoga bibliografskoga zavoda« posebno su razkošno i ukusno opremljene sjajnim crtežima Vladimira Žedrinskoga. Vanjštinom svojom to je jedna najuspjelijih knjiga objavljenih u Hrvatskoj posljednje godine, koja može poslužiti svima hrvatskim izdavačima kao uzor ukusne i prave umjetničke opreme.

Š.

Zdenka Jušić-Seunik: SAN MALE BUBICE I DRUGE PRIČE

Kao 8. svezak svoje »Vedre knjige« izdao je Hrvatski izdavalački bibliografski zavod osam pripoviedaka od Zdenke Jušić-Seunikove. Ove poučno zabavne priče po svom zanimljivom sadržaju prikladne su za zreliju omladinu, jer su uzete iz života starijih dječaka i djevojčica, a u vezi su sa životom u roditeljskoj kući i prirodi. Izpričane su s mnogo topline i ljubavi prema djeci, koja je izvrgnuta opasnostima i stradanjima u životu. Nema tu fantastičnoga svieta starih bajki, ali je zato uhvaćen zbiljski život iz dječje perspektive, pa to daje knjizi posebnu vriednost. Svaka pripoviedka ukrašena je crtežem, koje je risao slikar Vladimir Filakovac, a omot je izradio Vladimir Žedrinski.

B. Z.

Zlatko Špoljar: TRI ZLATNE NARANČE I DRUGE PRIČE. Hrv. izdavalački bibliografski zavod — Zagreb, 1943.

Ove priče za omladinu uzete su iz realnoga života. Sadržaj im je uzet iz staroga egipatskoga života ili iz života u prirodi. Sve one prikazuju gotovo neprimjetno mane i vrline čovječje. U njima je karakterizirana bieda, škrtost, neposluh prema roditeljima, nemoguće i neostvarive želje i t. d. Liepi opisi prirode još jače poetiziraju pojedine priče. koje se i sadržajem i obradbom uzdižu iznad prosječnih priča iz omladinskih knjiga i časopisa. Vrlo su liepo ilustrirane crtežima Andrije Maurovića. Omot je izradio Vladimir Žedrinski.

B. Z.

Boris Verbicki: PJESMICA ZEMLJE I DRUGE PRIČE. Hrv. izdavalački bibliografski zavod — Zagreb, 1943.

Boris Verbicki je novi pisac. »Pjesmica zemlje i druge priče«, je knjiga, kojom se on predstavlja hrvatskoj javnosti. No ovo predstavljanje je zapravo i odkriće, obogaćenje hrvatske omladinske književnosti. Boris Verbicki stupa ovom knjigom odmah među prve hrvatske omladinske pisce uz Z. Špoljara i T. Prpića, o kom ćemo u budućem broju nešto više reći.

Ova zbirka pripoviedaka za djecu privlači raznolikošću sadržaja i živim načinom pripoviedanja. Sadržaj im je uzet iz života i prirode, a među njima osobito se iztiče priča Samko Lapčić, u kojoj je prikazan život, običaji i vjerovanja Laponaca. U ostalim pričama prikazano je značenje čovječjih kreposti, tame i svietla, povezanost čovjeka i prirode a naoko naivno pričanje ostavlja u nama dubok utisak.

Crteže za ove priče risala je Antonija Verbicki, supruga piščeva, a omot je izradio Vladimir Žedrinski. *B. Z.*

M. Janet E. Stuart, CHRISTUSFROH. — Auszüge aus Briefen. Ars sacra — Jos. Müller, München — 1940. M. 8-112 str. Kart. 1.75 šv. fr., plat. uvez. 3.05 svš. fr.

Izvadci iz pisama velike žene, generalne poglavarice redovnica »Sacre-Coeur«, častne majke Janet Stuart († 1914.), koje je sakupila njezina duhovna kći M. Manel Monahan, a na njemački preveo Fr. Schmal, puni su krasnih misli o Bogu, o vjeri i pouzdanju, o molitvi i raznim nutarnjim i vanjskim problemima duše. Zgodan oblik i ukusna oprema poznatog njemačkog nakladnog poduzeća čine knjigu veoma prikladnom za dar dušama, koje trpe i sklone su na malodušnost. *R. P. D. I.*

Georg Rendl, DER EROBERER FRANZ Herder, Freiburg i. B. 1940. — 12 × 18 ½ — str. 220.

Životopis sv. Franje Ksaverskoga u obliku romana na temelju povjestnih događaja i pisama svetca. Pisac hoće da prikaže sv. Franju u prvom redu kao neustrašivog i poduzetnog osvajača svieta za Krista. Pokazuje ga, kako je vjeran toj svojoj zadaći unatoč neizrecivih potežkoća i žrtava i pun pouzdanja u svog Božanskog Kralja.

Životopis se gladko i zanimivo čita, te je osobito kadar mladež oduševiti za velikog Božjeg junaka. Dakako da nije mogao iznieti svih događaja iz svetčevog života. Poželjno bi bilo, da je pisac dao više pogleda u nutarnju veličinu Ksaverove duše i pokazao više onaj korien, iz kojeg je crpio snagu za svoje silne podhvate, njegov nutarnji život. Životopis je dobar, vriedan preporuke, osobito za mlade čitatelje. *P. P.*

● *Ocjenu ostalih djela, koja je uredničtvo primilo, donijet ćemo po mogućnosti u sliedećem broju.*

»ŽIVOT« izlazi 4 puta godišnje na 80 stranica. — UREDNIK: Ivan Kozelj D. I.
IZDAVAČ I VLASTNIK: Kolegij Družbe Isusove u Zagrebu - I. Nikolić D. I.
TISKARA »Glasnik« - I. Nikolić D. I.

Wilhelm E. Mühlmann, prevela: Margita Čeh: Rat i mir. Uvođenje u političku etnologiju. Izdanje Matice Hrvatske, Zagreb 1943.
Alija Nametak: Mladić u prirodi. Izdanje knjižare H. Ahmed Kujundžić, Sarajevo 1943.
Alija Nametak: Muslimanske junačke pjesme. Naklada knjižare H. Ahmed Kujundžić, Sarajevo 1943.
Rod Oršića. Uredio i uvod napisao Adam grof Oršić Slavetički. Izdanje Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1943.
Franz Obermaier: Ukrajina. Nakladna knjižara »Velebit«, Zagreb 1943.
Johanna Spyri — preveli: Mirko Jurkić i Olga Prelog: Haidi. Izdanje Matice Hrvatske, Zagreb 1943.
Antal Suszai: Cesta charakteru. Príručka sebaychowy pre katolicku mládež. Preložil: Ján Klimko. Vydal spolok svatého Vojtecha v Trnave.
S. M. Štedimlija: Auf dem Balkan. Verlag Putovi, Zagreb 1943.
Felix Timmermans: Petar Bruegel, roman. Suvremena biblioteka, Zagreb 1943.
Alexander Vaško: Laty mamon. Vydal spolok sv. Vojtecha v Trnave 1943.
Dr. Vjekoslav Vrančić: Urota protiv Hrvatske. Nakladna knjižara »Velebit«, Zagreb 1943.
Josip Vrbanek D. I.: Vitez Kristov Dr. Ivan Merz. Izdalo Veliko Križarsko Bratstvo i Veliko Križarsko Sestrinstvo, Zagreb 1943.
Auxilio Social. Desde el punto de vita religioso y moral. Industrias Graficas. Madrid 1942.
Časopis za Hrvatsku poviest 1-2. Uređuju Dr. Miho Barada i Dr. Ljubo Karaman. Izdanje Hrvatsko izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1943.
Hrvatsko selo. Godišnjak za prestupnu godinu 1944. Uredio Milivoj Magdić. Nakladna knjižara »Velebit«, Zagreb 1944.
Les Croates. Librairie et maison d' edition »Velebit«, Zagreb 1943.
Pravoslavni kalendar za prestupnu godinu 1944. Uredio S. M. Štedimlija. Nakladna knjižara »Velebit«, Zagreb 1944.